

In feudorum vsus seu consuetudines brevis et erudita commentatio.

<https://hdl.handle.net/1874/433578>

IN FEVDORVM

VSVS SEV CONSVETVDINES BRE-
VIS ET ERVDITA COMMENTATIO.

AVTORE Dn. Melchiore Clingio utriusque Iuris
Doctore celeberrimo.

Item,

ENARRATIONES ALIQVOT LE-
gum ff. de Legatis & Fideicommissis primo.

EXPLICATIO ET CONTINVATIO TITVLORVM
Iuris Ciuilis & Canonici, Eodem Autore.

*

Cum INDICIBVS Rerum ac Verborum hisce Tractatibus
memorabilium copiosis.

Cum Gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiestatis
nouo ad octennium.

FRANC. Apud Hæredes Christiani Egenolphi

M. D. LXIII

DOCTORIS IVSTINI GOBLE-
ri Goarini Iurisconsulti Epigramma extem-
porale, ad Lectorem,

CVr prior hos usus fidei conscripserit ætas,
Clingius, & fructum, cum breuitate docet.
Firma fides Domini colitur, famuliq; fidelis:
Officij has debent ferre referre uices.
Res alij longis tractant ambagibus, artis
Plus isto in libro est, quamlibet exiguo.
Sic breue, sic longum quodcumq; opus arguit ipsum
Artificem, hæc constat laus breuitate sua.
Verborum ac Rerum per nos est additus Index,
Qui benè Lectori seruiet ipse tibi.

ILLVSTRISSIMIS

PRINCIPIBUS ET DOMINIS, DO-

MINO HENRICO SENIORI, ET DN. HENRICO

IUNIORI FRATRIBVS, SACRI ROMANI IMPERII

Burggrauis Misnensibus, Comitib. ab Hartenstein, Dominis in Pla-

uen, Schlattz et Lobenstein &c. Dominis suis clementissimis,

S. P. D.

TSI IN OMNIBVS SCIENTIIS

artibusq; , quæ quidem uitæ humanæ salutare sunt, & publicæ utilitati inseruiunt, haud obscure radij quidam diuinæ sapientiæ conspiciuntur : tamen in morali doctrina Iuris legumq; , haud scio, an maximè omnium, hi præclari & illustres sint.

Siquidem non solum in prima hominis creatione

DEVS Opt. Max. omnis sapientiæ, iustitiæ & bonitatis fons & scaturigo, notitias quasdam & semina uirtutum, uimq; intelligendi honesta à turpibus discernentem, humanis mentibus indidit, qua omnes homines, modò rationis compotes sint, conuincuntur, ut numen ali- quod esse statuunt, quod hanc amplissimam totius mundi machinam gubernet, quod omnes humanas actiones sensusque iudicet, quod rectè facta præmijs remuneret, malefacta uerò et scelera poenis, ijsq; horrendis & atrocibus, prosequatur. Sed etiam cœlesti uoce lex diuina, in promulgatione Decalogi, generi humano patefacta est, quæ has ipsas notitias, lapsu primorum parentum obscuratas, de- nuò illustrat, & caligine mentis humanæ discussa, quis, & qualis sit, quidq; fieri à nobis, quid nò fieri moderator & creator rerum omni- um uelit, demonstrat. Et quamuis non eò tantum legis diuinæ reuela- tio spectet, ut discrimen honestorum & turpium, initio creationis, animis nostris diuinitus insitum confirmet, & lucem hanc diuinæ in- telligentiae in nobis clariorem reddat, sed ob hanc potissimum causam facta sit, ut labem & deprauationem totius humanæ naturæ, om- niumq; in ea uirium, ut morbum quendam sæuissimum, lethalemq; hæreditaria quadam contagione ab alijs in alios propagatum, dete- gat, peccatumq; in omnibus hominibus arguat & damnet, atq; ita to- tum mundum coram Deo reum efficiat : tamen in ijs, qui audita uo- ce Euangelij, merito filij Dei ab æterna morte liberati sunt, suum eti- am usum & locum habet, & quæ opera nouæ obedientiæ Deo pro- bentur, quæq; officia Christianæ charitatis, proximo præstanda sint : deniq; qualem se unusquisq; post acceptam peccatorum remissionem gratitudinis ergò, tum erga Deum, tum erga alios homines, in hac mortali uita gerere debeat, ostendit.

E P I S T O L A

Et si autem in hac summa omnium uirtutum & officiorum ciuili-
 um exquisitissimo & optimo ordine quàm breuissimè, decem scilicet
 præceptis, comprehensa est: tamen cum à lege naturæ, cordibus no-
 stris (ut Diuus Paulus ait) inscripta minimè dissideat, sed unà cum
 hac & eadem sit, nimirum ab eodem autore, DEO scilicet, profecta,
 qui eam & initio rationali naturæ impressit, & postea uoce sua de
 cælo promulgauit, atq; ad hanc naturæ legem omnes honestæ leges
 cum ab alijs earum latoribus, tum uerò à Romanis Imperatoribus
 sancitæ, utpote illius enarrationes, uel circumstantiarum aliquarum
 descriptiones, distinctiones aut limitationes ortum suum referant,
 ne utiquam his hominem Christianum politici magistratus imperio,
 in huius uitæ consuetudine, subiectum, debitam reuerentiã obedi-
 entiamq; detrectare oportet: cum doctrina Euangelica ordinem
 politicum diuina autoritate sancitum minimè aboleat, neq; imperia
 magistratui abroget, uel potestatem sancienti leges, iudicia consti-
 tuendi, coercendiq; contumaces & improbos pœnis & supplicijs,
 legibus consentaneis adimat, sed potius & imperia & Respub. ap-
 probet, atque stabiliat, subditosq; ijs qui præ sunt reuerenter & ob-
 nixè parere: illos uerò, penes quos gubernatio est, bonis honori &
 præsidio, malis uerò terrori esse iubeat. Quod cum ita sit, nemi-
 ni iudicijs, statutis, decretis, & legibus illius magistratus interdicit,
 in cuius uerba iurauit, cuiusq; potestati subiectus est, modò non cum
 diuina lege pugnent, aut quod conscientiam offendat, aut sinceræ
 religionis ueritati aduersetur, præcipiant aut postulent. Maximo
 enim discrimine inter se distincta sunt, uita hæc ciuili, & iustitia
 æterna atque spiritalis, de qua Euangelium concionatur, quæ ra-
 tionem humanæ penitus ignota est. Interea autem leges politicæ su-
 um locum diuino ipsis mandato attributū obtinent, nec minus Chri-
 stianæ religionis cultores, quàm eos qui ab hac alieni sunt, ad obe-
 dientiam sibi & uenerationem præstandam deuinciunt, dummodò
 ad Paulinam hanc regulam congruant, ut scilicet bono operi hono-
 ri, malo uerò formidabiles sint, nec limites Decalogi transiliant, eti-
 am si pro diuersis imperiorum locis non ubique eadem fori ratio, ea-
 dem iudiciorum consuetudo, eademq; Reipub. forma sit. Itaq; etsi
 nonnunquam fanatici homines reperiuntur, qui uel Iudaicis delira-
 riam reducendas esse dictitent: uel Euangelicum mysterium malè ad
 politicas ordinationes detorquentes, nouum hinc corpus Iuris le-
 gumq; ciuilium fabricandum esse censeant: tamen hæc ineptiæ, uel
 incitiam, sed etiam peruersitatem & uæcordiam in eo suam pro-
 dunt, quòd destructa iam & deleta tot annos politia Mosaica usq;
 ad eò,

DEDICATORIA.

adeò, ut uix rudera quædam ijs in locis, ubi hæc aliquando maximè floruit, conspici possint: homines tamen gentiles illius formam imitari, atque ad eundem modum iudicia constituere, forum administrare, controuersias componere, & ius dicere oportere asserunt, uel impia quadam stoliditate leges politicas cum Euangelio commiscant atque confundunt, cum illæ ad præsentem hanc tantummodò uitam, & ciuilem consuetudinem ac societatem pertineant, hoc uerò ea complectatur, quæ ad uitam æternam spectant, spiritualia, celestia, & in omnem æternitatem duratura sunt. Minimè igitur impium aut illicitum est hac nostra ætate magistratum politicum in maxima parte orbis Christiani imperij, secundum eas leges, quæ à Romanis Imperatoribus, collatis accuratissimè sapientissimorum uirorum sententijs, graui iudicio sancitæ, & literarum monumentis, memoriæ posteritatis proditæ sunt, causas diiudicare, controuersias dirimere, rerum proprietates & possessiones distinguere, & fontibus ac uiolatoribus earum pœnas & supplicia decernere, dum nihil quod iniquum, quod inhonestum, quod moribus perniciosum, quod cuiquam fraudi sit, concedunt aut approbant, nec peruersis hominum cupiditatibus indulgent, quales quidem nonnullæ in Spartana Repub. & alijs fuerunt. Estq; piæ mentis hoc ingens Dei beneficium agnoscere, & debita cum gratitudine amplecti, et celebrare, quod in animos nostros ueluti in speculum quoddam maximorum bonorum, sapientiæ scilicet & iustitiæ suæ simulachra transfuderit, legumq; semina sparserit, è quibus uberrima & generi humano maxime necessaria seges iuridicæ doctrinæ enata est, cuius utilitas in omnes partes humanæ uitæ amplissima redundat, & ad omnes omnium ordinum homines promanat. Etsi igitur homines improbi, quorum nusquam non maxima multitudo est, suas cupiditates legum frenis coerceri, & in delicta sua ab his animaduerti impatienter ferunt, & hunc ueluti carcerem effringere conantur, nec honorificentius de illis uel sentiunt uel loquuntur, quàm Hippias quidam apud Platonem, qui legem Tyrannum nominat: tamen rectissimè à celeberrimo Oratore Demosthene, Inuentum & donum Deorum appellantur, quod bonos uiros maximi facere, religiosè colere, & uenerari par est, cum sine legibus, sine iure, sine disciplina nullum quantumuis potens imperium, nulla ciuitas, nulla Respub. consistere, nulla hominum societas, nulla deniq; uita esse possit. Reiectis igitur omnibus, quibus legum autoritas conuellitur, mentes nostras ad cultum & uenerationem earum piè & reuerenter flectamus, ipsarumq; dignitatem omni studio tueamur. Quod non solum ijs faciendum est, qui in scholis Iureconsultorum legum interpretes sunt, & præclaram hanc doctrinam diuinæ sapientiæ plenissimam discuntibus

EPISTOLA

proponunt ac tradunt, aut in foro & causarum tractatione uersantur, sed his etiam, qui imperia & regna administrant, qui urbibus, & ciuitatibus praesunt, qui ad clauos & gubernacula Reipub. sedent, qui principatum obtinent, & magistratum, diuinum etiam sacrarum literarum testimonio munus gerunt, quos omnes non solum innocentia, & integritate uitae alijs ad recte & honeste uiuendum exemplo esse, sed ipsarum legum patrocinium, & defensionem aduersus contumaces suscipere, earumque fidelissimos custodes esse, inprimis decet. Neque enim leges ita tantum custodiuntur, quando libri & uolumina, in quibus descriptae sunt, scrinijs inclusa aseruantur, aut intra parietes & in scholis solummodo Iurisconsultorum de his uerba fiunt, sed quando magistratus ipse earum uindex & executor est, & contumaces iusta saeueritate punit, cum sine executione uox legum inanis sonitus sit, imò uerò, ubi improbis scelerum & flagitiorum impunitas & licentia conceditur, ne exaudiri quidem, inter homines turbulentos, & impunè in Reipub. tumultuantes, possit. Has partes, quicumque principes & Reipub. gubernatores, suas esse agnoscunt, & secundum legum praescripta subditos suos regunt, & iustitiae administratione recte funguntur, omni laude digni sunt, & praclare de Reipub. merentur. Cuius quidem quantoperè intersit, non ex potentum arbitrijs, aut ex opinionibus ineruditorum hominum, qui saepe in aulis, in Curia, in foro, & in iudicijs, non postremum locum tenent, res maximas, de quibus controuersiae sunt, dijudicari, sed secundum certas, easque scriptas leges, ex Iurisconsultorum libris petitis, qui ueluti sacerdotes quidam sacrarium iustitiae alijs aperiunt, & in deliberationibus ac controuersijs aequalitatis metas, quasi intento digito demonstrant, minimè obscurum est. Horum in numero, illustrissimi Principes, parens uester, quo ad Reipubli. illum uiuere in terris, DEO uisum est, meritò habendus fuit, qui multos annos in amplissima Aula inuictissimi Romanorum Imperatoris, Ferdinandi, principem inter consiliarios, & praecipuum locum obtinens, in grauissimis deliberationibus, & de rebus maximis consultationibus, legum patronum & uindicem, iustitiaeque & aequitatis defensorem se acerrimum praebuit, summa sapientia, doctrina multiplici, maximo Imperatori adeò carus fuit, ut in aula eum sibi quam coniunctissimum esse uoluerit, eique praecipuas partes in administratione regni Boëmici tribuerit. Cumque à Carolo v. laudatissimo Caesare, & immortali posteritatis memoria digno, confecto bello Germanico, amplissima illi ornamenta Antiquorum Burggrauiorum Misnensium, ut uirtutis & meritorum suorum praemia, collata: & locus parentibus & maioribus suis debitus inter Principes sacri Romani Imperij confere-

DEDICATORIA.

conseruatus esset, non solum ut uirtute hanc dignitatem tueretur, etiam atq; etiam operam dedit, & cum Reipub. tum Ecclesiae, ut bonos, & pios, laudeq; dignos Principes decet, curam suscepit, sed etiam V. Cels. ut filios suos carissimos, quos sibi successores in gubernatione aliquando futuros sperabat, in eas terras, quae hodie eruditionis & sapientiae possessione, ut olim urbs Attica, omnium celeberrimae sunt, eo consilio misit, ut ad Reipub. recte & praclare gerendam, munusq; paternae ditionis cum laude administrandae subeundum, adminicula sapientiae, optimarum artium, in primisq; Iuris & legum cognitione comparata afferretis, haud ignarus quanti referat, eos quibus Reipub. administranda est, minimè literarum & doctrinae rudis, sed egregie his exultos instructosq; ad eam accedere, & salutem huius, ex illorum sapientia uel praecipue pendere. Fuit praeterea in eo summa in rebus omnibus gerendis, & in consilijs moderatio, clementia eximia, & morum suauitas singularis, quibus uirtutibus ea sibi studia, eam omnium benevolentiam conciliauit, ut non solum inclytæ uestrae familiae, subditisq;, sed multis etiam alijs, illustri & celso loco natis, ingens sui desiderium, è uiuis excedens, reliquerit. Cumq; utrunq; ad Principis officium pertineat, & tranquillo Reipub. statu, rebusq; pacatis, consilio, iure, & legibus summam rerum administrare, & si necessitas postulet, arma pro Reipub. salute suscipere, quamuis pacis quam belli cupidior semper esset, tamen cum non tam sua uoluntate, quam alieno impulsu & mandato ad ea capienda cogere, bellumq; illi gerendum uel inuito esset, ut in hoc ipso quoq; laudatissimi Principis, & strenui Ducis officio functus est: ita nihil ab eo quantumuis fortuna secunda, factum commissumq; est, quod uel minimam illi crudelitatis notam inurere posset.

Haec tantae uirtutes in optimo Principe, parente uestro, ut V. C. honorificentissimae, maximoq; ornamento sunt (quae enim illustrior laus esse potest, quam quae à parentibus proficiscitur) ita utrunq; uestrum anniti sedulo, & conatus eò referre æquum est omnes, ut ad hoc domesticum exemplum uos comparantes, uestigia parentis ita sequamini, ut non minus uirtutum & ingenij ornamentorum, quam lineamentorum corporis, effigies quaedam & similitudo in uobis conspiciatur, id quod summæ utriq; uestrum gloriae futurum est. Si enim in priuatis hominibus eos laude dignos censemus, qui à laudatis parentibus procreati, his se dignos gerunt, eorumq; honesta facta imitantur, quanto magis ex principibus, quorum res gestae illustri loco posite sunt, moresq; obscuri esse nequeunt, in laudem amplissimam merentur, qui ex inclyta familia prognati, maiorum suorum praclara facta, uirtutesq;, non imitari tantum, sed etiam superare contendunt. Id uerò à uobis fieri, uosq; paterni animi dotes, sapientiam,

EPISTOLA DEDICATA.

iustitiam, beneficentiam, æquitatem, mansuetudinem, aliasq; uirtutes, cum egregia & multiplici doctrinæ & laudatissimarum artium cognitione, strenuè imitari, & mihi notissimum est, & à uobis uno ore prædicatur. Quam quidem ob causam, cum has meas lucubrationes, quas candidatis luris gratas, nec parum utiles futuras esse confido, in publicum emittere decreuissem, sub nominis Vestri auspicio eas prælo committendas esse duxi. Primùm, ut pro beneficijs, quæ à V. C. in me profectæ sunt, qualemcunq; animi mei gratitudinem uobis hoc publico scripto declararem. Deinde, ut non solum eorum qui in Academijs Iuridicæ doctrinæ se dedicarunt, studia conatusq; iuuarem, sed ut alios quoq; eosq; uestri similes, celso loco natos, bonos & Reipub. salutare Principes, ad doctrinæ liberalis, legumq; & Iuris amorem, uestro exemplo accenderem. Neque enim dubito, quin gratior huius mei operis lectio multis futura sit, si V. C. illud non improbari animaduernerint. Quare, ut huius me uoti compositionem efficiatis, hancq; meam operam uobis non ingratam esse patiamini, etiam à V. C. atq; etiam & reuerenter peto, E Salinis Saxonicis Cal. Ia. Anno salutis 1563.

V. C.

Studiosissimus

Melchior Kling I. V.

Doctor.

RERVM

RERVM AC VERBORVM SCITV

DIGNIORVM IN VSVS FEVDALES INDEX.

A.

A Alienatio quæ non ualeat	8
Alloidalibus bonis succedunt tam filij quam filie	28
Antiquitatem propter omnia præsumuntur uera & solennia	11
An in re consuetudinario prælati possint res Ecclesiarum suis consanguineis et affinibus in feudum concedere	23
in Antiquis factis potius præsumitur error & ignorantia, quam in factis recentibus	32
Archiepiscopus quis dicatur	20
Argumentum à sufficiente partium enumeratione	42
Argumentum bonum est ab emphyteusi ad feudum	10
Ascendentes semper excluduntur in successibus feudi	26
Augustus quare Imperator uel Rex dicatur	7
Autoritas libri feudorum quæ sit	1

B.

Beneficium non est, quicquid fit ex debito	4
Breue testatū dicitur publicum instrumentum	36.

C.

Cambium	41
Censualis contractus quid differat à feudo	7
Consuetudo dicitur quæ frequenter fit	21
Consuetudo Mediolanensis	37
Consuetudo notoria non indiget probatione	19
Consuetudo quoties transit in legem scriptam, perdit nomen consuetudinis, & uocatur lex	19
Contractus & donationes principis uim legis obtinent	7
Contrariorum eadem est disciplina	4. 10
Culpa aut est defuncti aut hæredis	26
Curia regia est fiscus	29

D.

Decisiones Doctorum non sunt necessariae sicuti leges, sed solum probabiles	1
Defensio cum duodecim sacramentalibus	38.
Delinquentem conuassalli ad dominum ducant	41
Dies interpellat pro homine	29
Dolus neminem releuare debet	6
Dolus neminem releuare debet	40
Donare est dilapidare, & non augere	7
Donatio Constantini in Papam Syluestrem an ualeat	8

E.

Ecclesia capiens feudum à laico, tenetur præstare iuramentum fidelitatis	3
Ecclesia habet aurum non ut seruet, sed ut erogat, & subueniat in necessitatibus	23
Ecclesiarum prælati utrum consanguineis res in feudum concedere possint	ibi.
Ecclesiarum res in feudum concedi non possunt	20
Ei qui dicit, incumbit onus probandi, non ei qui negat	32
Emphyteusis non conceditur gratis, sed ut præstetur annuus Canon	9
Episcopi etiam feudalibus constitutionibus parere tenentur	3
Episcopi qui dicantur	20
Extranei testes dicuntur, qui non sunt conuassalli	37
Extraneus est Authenticus	2

F.

Facto ubi opus est, uerba non sufficiunt	12
Faida, uerbum Lombardicum inimicitiam significans	4
Felonia est atrocissima iniuria	26
Felonia soliprælato non censetur illata	24
Felonie remissio	12
Feuda Marchie Ducatus &c. finiuntur morte accipientis, nec succedit hæres &c.	23
Feuda non debentur ex decedentium iudicio, sed principali prouidentia	ibi.
Feuda propria & impropria quæ sint	4
Feuda tantum ad beneplacita dominorum concessa, equiparantur precario	24
in Feudalibus causis appellatione legitimi hæredis ueniunt tantum descendentes masculi	27
Feudalis contentio terminatur per pares Curie	3
Feudalis libri commentaria uetustissimorum Doctorum extant, & qui sint	3
Feudalium causarum decisiones in utroque foro sunt obseruandæ	2
Feudi contractus populo Romano fuit incognitus	3
Feudi definitio	ibi.
Feudi diuisio	7
in Feudis fit successio tantum ab intestato	25
Feudi non regalis sub diuisio	12
Feudi proprietates remanet penes concedentem	6
Feudi uocabuli uariæ Etymologiæ colliguntur à Doctoribus	5
Feudorum quoddam est transitorium. Afferretur	13
ben	
Feudo	

INDEX.

Feudorum quoddam est nobile, quoddam Burgen- se	17	Feudum in rebus mobilibus de iure constitui non potest	13
Feudorum aliud est corporale, aliud incorpora- le	ibi.	Feudum Maternum quod dicatur	13
Feudorum aliud dicitur Reale, aliud Personale	13	Feudum morte non tollitur, sed deuoluitur ad uac- sali mortui descendentes &c.	6
Feudorum aliud est Francum, aliud non Fran- cum	16	Feudum non Regale habet multas subdiuisiones	8
Feudorum aliud est Ecclesiasticum, aliud Secu- lare	17	Feudum non regale quod	7
Feudorum constitutiones per Doctores Bononiae sunt collectae	2	Feudum nouum quod dicatur	9
Feudorum iura ligant omnes Reges & populos de iure	ibi.	Feudum paternum seu auitum quod dicatur	ibi.
Feudorum liber est Authenticus	1	Feudum personale subdiuiditur	13
Feudorum aliud est Annale, aliud non Annale	16	Feudum qui dare possunt	13
Feudorum liber unde sit compositus	1	Feudum reale est perpetuum feudum	7
Feudorum liber totus de feudo non Franco loqui- tur	16	Feudum Regale quod	7
Feudorum quoddam est iurabile, quoddam non iurabile	17	Feudum regulatur secundum tenorem inuestitu- rae	10
Feudorum quaedam habent propriam, quaedam impropriam naturam	12	Feudum Soldatæ in quo consistat	23. 18
Feudorum quoddam non est diuisibile, quoddam diuisibile	17	Fidelis dicitur uasallus	25. 38
Feudorum quoddam est ligum, quoddam non est ligum	14	Fidelis, uox est quasi explicatio uocabuli Feuda- tarius	4
Feudum Aduocatie quod dicatur	18	Fidem fallere graue. Fides etiam hosti seruanda est	ibi.
Feudum Antiquum quod dicatur	9	Foemina non potest prestare seruitia, ergo non est capax feudi	10
Feudum aut est nouum, aut paternum, aut anti- quum	9	Foeminae propter sexus fragilitatem belligerari non possunt	23
Feudum appellatur gratia, & non debitum	4	Fratris occisio appellatur parricidium.	16
Feudum an & quando possit dici Priuilegium	ibi.		
Feudum ad utendum & fruendum, Gemessen vnd gebruchen	13	G.	
Feudum amittitur per transitum ad religionem	7	Geniculum Gallica uox idem quod gradus	29
Feudum an uendi possit	5	Gerardus Capagisti feudaliu consuetudinum & decisionum scriptor	1. 19
Feudum Cameræ siue Cauenæ quod dicatur	18	Glossa nulla tantæ est autoritatis, ut textibus preferri debeat	39
Feudum cognationem habet cum usufructu	6	Glossæ creditur propter textum in ea allega- tum	39
Feudum conceditur dupliciter	19	Glossarum autoritas summa est	ibi.
Feudum concedere potest quilibet bonorum suo- rum liberam habens administrationem	6	Gratiani decretum est Authenticum	5
Feudum datum in uicem legis commissorie	5	Gratis, particula quomodo intelligatur	
Feudum denominatur à fieri, quod ad plura faci- enda teneatur uasallus	3	H.	
Feudum dicitur à fide, uel à fidelitate	4	Homagium dicitur illud iuramentum, quod uasalla lus prestitit	14
Feudum est beneficium	ibi.	Homo ligus & non ligus quis dicatur	15
Feudum est nomen nouum inuentum	3	I.	
Feudum Guardie & Castaldie datur pro merce de alicuius rei &c.	25. 37	Infeudatio est alienatio	22
Feudum Guardie, Castaldie, quod sit	27. 30	Infeudandi consuetudo de rebus Ecclesiasticis in- fra quod tempus inducatur	ibi.
Feudum Guardie, habitationis	13	Infitas an sit licita uel illicita	30
Feudum habet cognationem cum emphiteosi	6	Infitum uerbum, quomodo intelligendum	29
Feudum in pecunia numerata quando constitui- tur	15	Inhabiles persone ad feuda quæ sine inuestire	4

INDEX.

<i>Inuestire est in posse ss. mittere</i>	37	<i>Pecunia pupilli res empta fit pupilli</i>	25
<i>Inuestitura dicitur apprehensio possessionis seu- di</i>	18	<i>Possessionis commodum magnum est</i>	40
<i>Inuestitura aut est Verbalis, aut Realis</i>	37	<i>Prælati solus an possit uasallo remittere feloniam</i>	24
<i>Inuestitura est duplex, Propria & Abusiua</i>	18.	<i>Præsumptio transfert onus probandi</i>	32
	35	<i>Principis beneficium debet esse durabile</i>	19
<i>Inuestitura probatur per conuasallos, uel pares Curie, uel per breue testatum</i>	37. 38	Q.	
<i>Iudex ferendo sententiam non est necesse expri- mere causam quæ ipsum mouet</i>	24	<i>Quilibet rerum suarum est moderator & arbi- ter</i>	34
<i>Iudicis decretum in contractu interpositum ex- cludit beneficium</i>	ibi.	R.	
<i>Iuramentum prius derogat secundo</i>	7	<i>Ratihabitio idem operatur quod mandatum</i>	2
<i>Iurifurandi religione omnia præsumuntur uera</i>	11	<i>Reditus ex feudo semper redduntur</i>	4
<i>Ius præsumit pro sententia propter autoritatem iudicis</i>	24	<i>Regalia sunt, quæ ab Imperatore uel Rege conce- duntur</i>	20
L.		<i>Regula Catoniana: Quod ab initio non ualet &c.</i>	33
<i>Lateronensis prohibitio</i>	35	<i>Regula, Ex qua persona quis lucrum capit, eius factum quoq; prestare debet</i>	34
<i>Libris autoritatem tribuit longa temporis obser- uatio</i>	2	<i>Regula, Generi derogatur per speciem</i>	35
<i>Lignum feudum à ligando dicitur</i>	14	<i>Regula, Non attenditur de cuius pecunia res ema- tur, sed tantum cuius nomine</i>	27
M.		<i>Regula, Omnis res nostra præsumitur libera, & nemini concessa, nisi probetur concessa es- se</i>	40
<i>Masculorum conditio in multis est deterior quam feminarum</i>	28	<i>Regula, Plus ualet quod in ueritate agitur, quam quod simulate concipitur</i>	10
<i>Mater est media persona, per quam nepos in bo- nis sui succedit</i>	29	<i>Regula, quod conditio feminarum in multis est deterior, quam masculorum</i>	28
<i>Mater nullum ius habet in feudo</i>	ibi.	<i>Regula, quod denominatio subiecti sit ab eo, quod plus est in subiecto</i>	4
<i>Mendaces non audiuntur</i>	42	<i>Regula, Quod tibi nõ obest, & mihi prodest, im- pedire non debes</i>	34
<i>de Mendacio conuictus non ultra auditur</i>	ibi.	<i>Regula, quod actus factus tanto tempore, cuius initij non extat memoria, habet uim constitu- tionis</i>	2
N.		<i>Regula, Qui prior est gradu, potior est iure</i>	9
<i>Nemo potest duobus dominis contrarijs seruire, quin alterum offendat</i>	15	<i>Regula, quod clausula generalis debet tantum re- stringi ad præcedentia &c.</i>	5
<i>Nepotes ex filiabus dominum iuuare possunt in bello</i>	28	<i>Regula, quod multa fieri non debeant: si tamen facta fuerint, teneant</i>	ibi.
O.		<i>Regula, quod consuetudo uincit legem scriptam</i>	28
<i>Obertus de Orto Doctor & Iurisconsultus seu- dalis libri compilator</i>	1. 19	<i>Regula, Vbiunq; in aliquo actu reperitur &c.</i>	24
<i>Osfredus excellentissimus Iurisconsultus</i>	2	<i>Rei sunt fauorabiliores</i>	38
<i>Officiales plerunq; technis dominum circumue- nire solent</i>	31	<i>Res empta ex pecunia dotali, succedit in subsidio um dotis</i>	27
P.		<i>Res feudales tantum ad successiones in bonis ha- reditarijs siue alodialibus pertinent</i>	25
<i>Pares Curie dicuntur uasalli, qui ab eodem do- mino feudum tenent</i>	36	<i>Responsa prudentium & iurisconsultorum ex prin- cipis autoritate uim legum obtinent</i>	1. 2
<i>Paris conditionis honestiori defertur iuramen- tum</i>	38	S.	
<i>Patientia pro ratihabitione habetur</i>	2	<i>Sacramentales sunt conuasalli iurati</i>	29
			Successor

INDEX.

<p><i>Successor non debet esse melioris conditionis quam autor eius</i> 29</p> <p><i>Surreptitiæ gratiæ & concessiones plerumq; præsumuntur</i> 8</p> <p style="text-align: center;">T.</p> <p><i>Testamentaria dispositio in rebus feudalibus non ualet</i> 25</p> <p style="text-align: center;">V.</p> <p><i>Vasallus ad multa tenetur</i> 4</p> <p><i>Vasallus committens feloniam contra personam domini, feudum amittit</i> 12</p> <p><i>Vasallo creditur quicquid dominus habet</i> 4</p> <p><i>Vasallus de feudo, disponere aut testari non potest</i> 35</p>	<p><i>Vasallus est nomen nouum</i> 3</p> <p><i>Vasallus seu feudatarius in iure communiter appellatur fidelis</i> 4</p> <p><i>Verba enunciativa siue narratiua nõ probant inter eos qui non possunt liberè disponere</i> 11</p> <p><i>Verba in dispositionibus posita, intelliguntur secundum subiectam materiam</i> 14</p> <p><i>Verbalis abusiua & impropria</i> 3</p> <p><i>Votum captandæ mortis alienæ prohibitum</i> 32</p> <p><i>Vsufuctuarius tenetur cauere de utendo fruendo boni uiri arbitratu</i> 6</p> <p><i>Vsufuctus anomalus, singularis, improprie</i> ibidem.</p> <p><i>Vsufuctus nomen ponitur improprie</i> ibi.</p> <p><i>Vsufuctus quibus modis tollitur</i> ibi.</p>
---	--

CON.

CONSVETVDINES FEVDORVM ERVDITE AC DILI-

GENTER EXPLICATAE A DOMINO D. MELCHIO-
RE KLINGIO, IVRISCONSULTO CLARISSIMO.

De ijs qui Feudum dare possunt &c.

RIVISQVAM AD FEVDI TRA-
stationem perueniamus, de quibusdam quaestionibus
pauca praemitemus.

Et primū, cū inter DD. de auctoritate huius libri,
an scilicet inter libros Iuris Ciuilis connumerari, in Scho-
lis legi, & in iudicijs ad decisiones causarum, sicuti alij li-
bri legales, allegari debeat, magna fuerit contentio et dis-
ceptatio: Quibusdam eius auctoritatem permittentibus,

quibusdam uerò planè reijcientibus: Nos quoque, ne librum reprobatum aut
non allegabilem, uel saltem de cuius auctoritate dubitetur, prelegendum sus-
cepisse uideamur, eam quaestionem paucis attingemus.

Primū autem constat hunc librum compositum esse partim ex constitu-
tionibus Imperialibus, quales sunt Constitutiones Conradi, Lotharij, Fride-
rici primi & secundi &c. Partim uerò ex consuetudinibus & decisionibus
scriptis seu recitatis per Obertum & Gerardum Capagisti, qui huius operis
scriptores, recitatores, & multorum dubiorum decisores fuerunt. Quod au-
tem attinet ad Constitutiones Imperiales, non est dubium, quin hic liber pro
ea parte sit Authenticus. Quod enim principi placet, legis habet uigorem. *¶*
Sed & quod principi, Institut. de iure nat. gen. & Ciuili. Quod uerò attinet
ad consuetudines & decisiones Oberti de Orto & Gerardi Capagisti, dubiū
est an sint Authenticæ. Et primò uidetur quòd non sint Authenticæ.

Nam certū est, quòd Obertus de Orto non fuit Imperator, sed solū Do-
ctor & Iurisconsultus, cui à principe committebantur causæ feudales, quas
ex consuetudine Lombardiæ decidit, & illas consuetudines postea compila-
uit, secundum And. de Iser. in c. 1. circa prin. de feudi cog. Idem deciden-
dum est de Gerardo Capagisti. Decisiones autem & interpretationes
& Iurisconsultorum non sunt necessariae & allegabiles sicuti leges, sed
solū probabiles, & statuer eis quatenus iustis & certis rationibus defendi
possunt. Licet enim olim responsa prudentum & Iureconsultorum, etiam
sine Principis licentiâ obtinuerint uim legum, l. 2. *¶* Post hunc. ff. de orig.
iur. Tamen tempore Diui Augusti constitutum est, ut ex principis aucto-
ritate prudentes & Iurisconsulti responderent, nec eorū responsa sine prin-
cipis auctoritate uim legum obtinerent, d. l. 2. *¶* Primus. ff. de orig. iur. Illa
autem auctoritas principis in respondendo non praesumitur, sed probari de-
bet: quia condere leges est auctoritatis publicæ, per publica documenta de-
monstrari debent. l. Vnica. C. de mand. princ. l. prohibitum. C. de Iure
fisci lib. 10. Et in libris feudorum nusquam deprehendi potest, quòd Ober-
tus de Orto & Gerardus Capagisti ex auctoritate Imperatorum illas consue-
tudines compilauerint. Quare uidetur sequi, quòd non sint necessariae nec
allegabiles, sed solū probabiles, sicuti Bartoli, aut alterius cuiuspiam excel-
lentis Doctoris decisiones, secundum gloss. in l. 1. in uerb. ius, ibi. *•* Item in
eo. C. de legibus. Et in illa opinione fuerunt quidam Doctores, quos re-
censent Bal. & Ias. in praeludijs feudorum. Sed istis & alijs rationibus, quæ
• A

Decisiones
Docto. non
sunt neces-
sariae sicuti
leges, sed so-
lum proba-
biles.

Regula. per Bald. & alios recensentur, non obstantibus, contrarium est uerius, scilicet, quod totus liber feudorum sit authenticus, ita quod in scholis legi, & in iudicijs, sicuti alij libri legales, allegari possit. Et hoc probatur, primò, Quia regula est, quod actus facti tanto tempore, cuius initij non extat memoria, habet uim Constitutionis, l. hoc iure § Ductus aquæ, cum similibus, ff. de aqua quot. & æsti. Sed liber feudorum lectus & allegatus est pro Authentico in studijs generalibus tanto tempore, cuius initij non est memoria. Ex tant enim commentaria uerustissimorum Doctorum in eum, ut Bald. Andr. de Iser. Iacob. de Belui. & similibus. Ergo habeatur pro Authentico, cum tam longa temporis obseruatio tribuat libris auctoritatem, per ea quæ decidit Ioan. And. in addi. ad Spec. in tit. de fide Instru. § Nunc dicendum, in uerbo, Restat. uers. Sextum est temporis obseruatio.

Et per hanc rationem tenet Panor. in c. 2. ext. de rescrip. quod decretum Gratiani sit Authenticum, quia in scholis publicè legitur, & allegatur. De quo tractat etiam Ioan. And. in additio. ad Spec. in tit. de appella. § In quibus, in uerbo, Conquestione. Et per eam ipsam quoque rationem tenet Bald. in tit. de pace constantiæ. in fin. quod illa extrauagans sit Authentica.

Secundò probatur. Nam id quod publicè in studijs generalibus legitur, longo tempore, de scientia Imperatoris legi dicitur, ut colligitur ex nota. per Bart. in l. 1. in 5. Col. in fin. ff. si certum petat. Vbi dicit, quod scripturæ doctorum, quando reputantur Authentica, leguntur in publicis studijs & c. Cum ergò Imperator sciuerit, nec reuocauerit seu prohibuerit, illa patientia pro ratihabitione habetur. Et idem operatur ratihabitione, quod mandatum, c. fin. de iure iuran. in 6. Ergò sequitur, quod sit Authenticus liber.

Tertiò probatur, quia constat auctoritatem glossarum summam esse, ut notat Bart. in l. Vt uim. ff. de iust. & iure. Sed glossæ utriusque iuris allegantur textus libri feudorum tanquam Authenticos ex iure Ciuili. Nam in c. 2. ext. de feudis. allegat § 2. & 3. Quibus mo. feud. amit. Et alios quoque text. allegat. Quare non est dubitandum, quin sit liber Authenticus, alioqui glos. non allegarent pro libro Iuris Ciuilis.

Postremò etiam si prædictæ rationes non extarent, tamen necessarijs demonstrationibus ostendi posset, hunc librum esse Authenticum, & in numero librorum Iuris Ciuilis referendum. Nam Bald. Alua. & dominus Ias. in præludijs feudorum referunt OdoFRE. excellentissimum Iurisconsultum in Authentica Cassa, C. de sacrosanctis Eccle. exprimere, quod Imperator Fridericus iunior, cum in Italiam uenisset, Constitutiones feudorum Bononiam miserit, ut per Doct. ibidem sub congruentibus tit. colligerentur, & id factum esse. Quia Doct. in Ecclesia diui Petronij congregati sint, & iussu Imperatoris eos collegerint. Quare cum Imperator ibi expressè eos approbauit, non est dubium quin sint Authentici. Cum omnia prudentum responsa, auctoritate principis reddita, legis uigorem obtineant, d. l. 2. § penult. ff. de orig. iur. Ideò concludunt Bald. Alua. & Ias. quod istæ consuetudines feudorum, non solum in decisionibus causarum feudalium in foro contentioso, uerumetiam in foro conscientie obseruandæ sint, nisi quando tenus in periculum urgerent. Et hæc est communis omnium ferè doct. conclusio, quam refert & sequitur dominus Iason in præludijs feudorū. Nec obstat quod supra obiectum est, Obertum de Orto & Gerhardū Capagisti fuisse tantum Iureconsultos, non autem legislatores, ideò eorum decisiones non possint habere auctoritatem Legis & c. Quare responderetur, quod ex tacita & expressa Imperatorum ratihabitione & confirmatione obtinuerint uim legis, per ea quæ in decisione dicta sunt.

Secundò quaritur, an iura feudorum ligent omnes reges & populos saltem

tem de iure, sicuti aliæ leges Ciuiles. Et omiſſis ſuperfluis dic breuibus, quòd ſic, præfertim quo ad illos qui ſunt imperio Romano ſubiecti, per tex. in c. Vnico, in princ. de pace tenen. Et eſt ratio, quia cùm hic liber ſit Authenticus, ſicuti ſuprà probauimus, neceſſe eſt quòd liget omnes qui alioqui legibus communibus ligantur, propter expreſſam uel ſaltem tacitam Imperatoris approbationem. Quid autem iuris ſit de alijs regibus uel principibus, qui uel de facto uel de iure ſuperiorem non recognoſcunt, ut eſt in rege Gallie &c. dicemus infra de pace tenenda. Et de hoc, quo ad laicos, non eſt dubium. An autem ligent Eccleſias, Eccleſiarumq; perſonas, ſi quid in feudum tenuerint, dubitari poterit. Et concludere ex communi doct. ſententia, quòd ſic. Nã iura feudalitatis diſponunt, quòd ſi contentio fuerit inter dominum & uafallum de feudo, debet illa contentio terminari per pares Curie. c. Vnico, inf. de contro. feud. apud pares termi. Nec diſtinguitur, ſiue dominus ſit laicus ſiue clericus contendens cum uafallo. Nam & Epifcopi huic conſtitutioni parere tenentur, ſi inter eos & eorum uafallos fuerit contentio orta, per text. ad literam in c. Vnico, de contro. int. Epif. & uafal.

Quare cùm in hoc eos liget, ſequitur quòd etiam in alijs liget. Immo clerici & Epifcopi ſubiiciuntur iurisdictioni laicorum ex cauſa feudali, efficiunturq; de iure domini feudales, etiam ſi eſſet ruſticus. per text. in c. Verum, extra de foro compe. Vbi quaſtio feudalitatis mota fuit aduerſus quendam præpoſitum. Et tamen dicitur, quòd per iudicem laicum quaſi decidi poſſet, ſi feudum fuit ſeculare. Et facit quod notant doct. in c. Cæterum, extra de iudicij, & in c. ex tranſmiſſa, & c. Verum, ext. de foro compe. Ideoq; Eccleſia capiens rem in feudum à laico, tenetur præſtare iuramentum fidelitatis, ſicuti alij uafalli, ſaltem nomine prælati, ſecund. Bald. in ſin. præludio, & Iaſo. in prin. præludio, feud. in 2. colum; & inf. de hijs que latius diſputabimus. Prædicta tamen intellige de conſtitutionibus feudalibus approbatis, ſecus de reprobatis, quarum pauca ſunt, ut eſt c. Vnicum, inf. de filijs na. ex mari. ad morga. contra. ſecun. Iaſ. in prælud. feud. colum. 2. Hijs præmiſſis methodicam feudi tractationem ſuſcipiemus. Et quoniam omnis inſtitutio de aliqua re, que à ratione ſuſcipitur, teſte Cicerone, à definitione proficiſci debeat, ut intelligatur, quid ſit de quo diſputatur, nos quoque à feudi definitione ordiemur.

DEFINITIO FEVDI.

Eſt itaq; feudum beneficium, quod ex beneuolentia alicui gratis datur, ut proprietas rei immobilis beneficiaræ penes dantem remaneat, uſufructus autem illius rei, ita ad recipientem tranſeat, ut ad eum, hæredesq; ſuos maſculos & foeminas, ſi de hijs nominatim dictum ſit, in perpetuum pertineat, ad hoc ut ipſe & ſui hæredes fideliter domino ſeruiant, ſiue id ſeruitium nominatim, quale eſſe debeat, ſit expreſſum, ſiue indeterminatè promiſſum. c. Vnico. § In primis, infra, in quibus cauſ. feud. amitt. Et eſt nomen nouum inuentum, ſcilicet de iure Conſuetudinario, ſicuti quoque uafallus nouum nomen eſt. Contractus feudi, ſecundum Bald. & alios, fuit populo Romano incognitus, & ſi cognouiſſent, fuiſſet eis exoſus, propterea quòd ſeruitutem perſonarum, uel ſaltem mixtam rerum & perſonarum ſapiat, de quo latius per dominum Iaſonem in prælud. feud. colum. 10.

Vide Definitionem feudi quoque in nota. in cle. Paſtoralis, de ſen. & re iudicata.

Colligunt autem DD. varias etymologias iſtius uocabuli. Quidam enim, ut Anto. de Prato ueteri ſuper Rub. huius libri, ſicuti recitat dominus Iaſon, dicit feudum denominari à fieri, quia ad plura facienda teneatur uafallus &c.

Sed hæc uidetur esse nimis remota. Quidam deducunt à uerbo Lombardico *faida*, quod inimicitiam significat, secundum gloss. in c. 1. §. Hoc autem, in uerb. legibus. in fin. infra de his qui feudum dare possunt. Quasi teneatur uasallus dominum iuuare contra quamlibet inimicitiam. Sed hæc est nimis restricta. Quia uasallus ad multa alia tenetur, de quibus in c. 1. infra, de noua forma fidelitatis. Ideo ut illa omnia, ad quæ uasallus domino tenetur, comprehendantur sub illa uoce, alij dicunt feudum dici à fide uel à fidelitate. Et hæc etymologia probatur per text. in c. Vnico §. Nulla. infra per quos fiat inuestitura. Nam licet in quibusuis rebus alienam fidem secuti in fide consistere debeamus, l. 1. ff. de rebus cred. Et graue est fidem fallere. l. 1. in princi. ff. de constit. pecu. Et l. 1. in princi. ff. de pactis. Adeo quod etiam hosti fides seruanda sit, ut notatur in l. 1. §. Non fuit, ff. de dolo. Tamen cum uasallus non teneatur domino suo ad quamlibet leuem fidem, sed ei credita sunt persona, res, bona, honores, & quicquid dominus habet. d. c. Vnico, infra de noua forma fidelita. Ideo feudum, propter quod uasallus domino iurat, merito à fide siue ab excellenti quadam fidelitate deduci potest. Et ad hoc optimè facit, quod uasallus seu feudatarius in iure communiter appellatur fidelis, ut c. Vnico, cum multis similibus. infra, An remoueri debeant testes, qui pares esse desierunt. Et sic uox fidelis, est quasi explicatio uocabuli Feudatarius. Et ita tenent Bald. Alua, & dominus Iason, qui multos Doct. idem tenentes allegat. Et tantum de Etymologia siue ue nominis definitione. Nunc redeamus ad definitionem rei.

Genus istius definitionis est beneficium. Dico autem in definitione *Beneuolentia.* ex beneuolentia, quia dominus sua sponte, & non coactè feudum concedere debet. Hinc est quod feudum appellatur gratia, & non debitum. Quicquid enim ex debito fit, beneficium non est. l. Proximè. ff. de ritu nup. Sed feudum est beneficium. d. c. Vnico. infra, in quibus caus. feud. amittatur, Ergo non est debitum. Præterea, quod feudum non dicatur debitum, sed gratia, inde patet. Licet enim concessio principis uel alterius cuiuspiam aliquo modo dici possit debitum. l. 1. §. permittitur, ff. de aqua quot. & æsti. Tamen si coniunxeris extrema feudi, nempe domini concessionem & uasalli seruitia, apparet, quod feudum magis innitatur gratiæ quam uicissitudini seruitiorum, quia redditus ex feudo semper redduntur, seruitia autem rarissimè petuntur. Ideo debet attendi in eo, quod plus inest, per regulam: Quod denominatio subiecti sit ab eo, quod plus est in subiecto. l. Domum, ff. de contrahenda empt. l. Quæritur, ff. de statu hominum. l. leue ferè, de restit. spolia. in 6. Ita decidit Bald. in prælud. feud. quem refert & sequitur dominus Iason. An autem & quando feudum possit dici priuilegium, uide Iaso, in prælud. feud. colum. 9.

Alicui. Quod dico alicui, tu non intellige de quibuslibet, sed de habilibus tantum, & feudi capacibus. Qui autem sint habiles & capaces, facile apparebit, si primùm docuerimus qui sint inhabiles: Quia contrariorum eadem est disciplina. l. 1. ff. de his qui sunt sui uel alien. iur. Inhabiles autem sunt primùm Clerici, c. Vnico, de uasallo milite, qui arma bellica deposuit. Deinde fœminæ, ut notatur in c. Vnico, infra de feudo fœminæ. Postremò, omnes quos natura imperfectos edidit, ut sunt muti, surdi, cœci, hermaphrodyti &c. de quibus dicemus infra in tit. An mutus, surdus, uel aliter imperfectus feud. retineat. Alij ergo exceptis his habiles & feudi capaces sunt. Et hæc uera sunt in proprijs feudis, quæ scilicet ideò conceduntur, ut seruitia personalia domino præstentur. Secus autem in feudis improprijs, qualia sunt

DE CONSVETVD. FEVDORVM.

sunt; primò, Si quis acceperit rem in feudū, ut ipse & haredes sui, & cui ipse dederit, habeat. c. Vnico, inf. de feudis non habent. propriam naturam feud. Secundò, feudum improprium, propter quod non debetur seruitium personale, sed Reale. Qualia sunt feuda quarundam Ecclesiarum Lombardiæ, quæ tantum annuos redditus, & non seruitia personalia curant. Et illa impropria feuda, surdi, muti, cæci, clerici, & quilibet alij etiam extranei haredes habere possunt, nisi tenor inuestituræ repugnet, secundum Iason. post Bald. in prælud. feudo.

Dico Gratis, ad differentiam Emphiteosis, quæ non conceditur gratis, sed ut præstetur annuus Canon, de quo infra dicemus. Secundò, ad differentiam contractus innominati, do, ut des. Tertio ad differentiam permutacionis, ut si una res daretur pro alia, non esset proprie feudum, sed permutatio. Item, Si pecunia & quoque alia res simul darentur pro re aliqua, adhuc esset permutatio, nisi precij pars plus ualeret, quam res data, cum emptio esset. l. feudi partem. ff. de contrahend. empt. l. Si sterilis. §. Si tibi. ff. de action. empti. Quartò dico gratis, quia si pecunia & sic precium datur, non est beneuola concessio, sed emptio. Et sic licet feudum possit uendi. c. Ad nostram, extra de rebus Ecclesiæ non alienand. c. Vnico, infra de natura feud. c. Vnico, infra, de beneficio fratris. Tamen, quando uenditur, non est proprie, licet alioqui sit contractus irreuocabilis, secundum Iasonem, in præludij feudorum. uers. Ex istis. Et uers. nota tamen. Sed tamen super illa quaestione, an scilicet feudum uendi possit, sunt uariae opinioniones, quia uidentur, quòd extent contrarij textus. Nam quòd uendi possit, extant multi textus, ut d. c. Ad nostram. d. c. Vnicum, de natura feud. d. c. Vnicum, infra, de benefi. fra. E contra autem quòd uendi non possit, extat expressus text. in c. i. infra, de feudo dato in uicem legis commissoriae. Vbi dicit text. feudum non sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini acquirendum est. Ideò glos. in d. c. Vnico, infra de benefi. frat. ita distinguit: Aut emit quis rem aliquam à uasallo aliquo cum consensu domini feud. & ualet contractus, ita, quòd nihilominus feudum manet. Et in hoc casu loquitur d. c. Ad nostram, cum similibus. Aut emit à domino, & non ualet ut feudum, quia quo ad dominum requiritur, quòd sit beneuola concessio. Et in hoc casu intelligi debeat d. c. i. infra, de feudo dato in uicem legis commiss. Sed hæc distinctio communiter reprobatur per Doct. Ideò concludunt, quòd quis per pecuniam possit feudum emere & perquirere à quocunque, siue dominus sit, siue uasallus aliquis, uoluntate domini tamen accedente: hoc probatur per gloss. in d. c. i. infra, de feudo dato in uicem legis commiss. Et est textus in c. Vnico. ibi. Nisi à domino redemerit, infra, quemad. feu. ad filiam per. tin. c. Vnico, infra, de inuestitu. in marit. fac. Et ita concludunt Bal. & Aluar. post alios in d. c. Vnico, infra de benef. frat. Nec obstat c. i. infra, de feudo dato in uicem legis commiss. Quia primò respondetur uerum esse, quòd dominus feudum uendere non debeat, sed gratis concedere: si tamen uendit, ualet per regulam, quòd multa fieri non debeant: si tamen facta fuerint, teneant. Secundò respondetur, quòd d. c. Vnicum, ponit tantum generalem clausulam, nempe quòd feudum non sub prætextu pecuniæ, sed amore domini acquirendum sit. Sed regula est, quòd clausula generalis debet tantum restringi ad præcedentia illius dispositionis, & non ad alia. Ergo illa clausula tantum intelligi debet in terminis illius c. & non ultra extendi. Loquitur autem illud c. de pacto legis commissoriae, ergo de eo tantum intelligi debet.

Dico simpliciter datur, quia licet olim non quibuslibet permissum erat in feudare, sed certis tantum personis, quibus summa dignitas, aut antiqua con-

suetudo id tribuebat, de quibus in c. Vnico, infra qui feud. da. poss. Hodie tamen quilibet feudum concedere potest, qui bonorum suorum liberam habet administrationem, etiamsi rusticus esset. c. Vnico, in princ. uers. Noui. infra, per quos fiat inuestitura.

Habet tamen feudum cognationem cum quibusdam alijs contractibus. Et primum conuenit cum usufructu. Sicuti enim usufructuarius in ultima uoluntate de re in qua habet usufructum, neque etiam per actus inter uiuos disponere potest. Quia usufructus eius morte extinguitur. § finitur. Insti. de usufr. Ita quoque uasallus in testamento de feudo nihil disponere potest. c. Vnico, in prin. inf. de succes. feu. Secundò conueniunt, Nam sicuti usufructuarius non potest uti frui re, in qua habet usufructum, nisi ut salua maneat substantia. Insti. de usufr. in prin. Ita quoque uasallus uti frui tenetur salua rerum substantia. Quia sine consensu domini neque alienare, neque oppignorare, neque quouis modo feudum obligari poterit. inf. per totum. de prohi. feud. alle. per Fridericum. Item, de prohib. feud. alien. per Lotha. Sed in hoc differunt quòd usufructuarius tenetur cauere de utendo fruendo boni uiri arbitratu. l. 1. C. de usufr. cum multis similibus. A uasallo autem illa cautio non exigitur. Secundò differunt, quòd usufructus tollitur morte, capitis diminutione usufructuarij, mutatione rei, & quoque non utendo per modum & tempus & c. d. § finitur. Insti. de usufr. feudum autem morte non tollitur, sed uasallo mortuo deuoluitur ad suos descendentes, uel agnatos proximiores, ut inf. per tot. tit. de feud. succes. Itè quoque non tollitur capitis diminutione, secundum Bal. in d. l. 1. C. de usufr. Neque etiam tollitur si infra longum tempus quis eo non fuerit usus. Sed sunt certi modi quibus amittitur, de quib. dicemus in tit. In quibus caus. feud. amittatur. Et in tit. Quæ fuit prima caus. benef. amit. Et ideò dici potest secundum doct. quòd uasallus habet quidam usufructum, sed neque formalem neque causalem. Formalem non habet, quia is tribuit tantum actionem concessoria. § Aequè. Insti. de actio. Vasallus autem habet rei uendicationem utilem, quæ tanquam dominus potest re feudalem à quocumque possessore quasi uendicare. c. Vnico. § Rei. inf. de inuesti. de re aliena facta. Causalem usufructum quoque non habet, quia is comprehendit plenum dominium, tam proprietatem quam usufructum, ut in feud. proprietas remanet penes concedentem. c. Vnico, in fin. inf. In quibus caus. feud. amit. Dic ergò quòd habet usufructum anormalon siue singularem, seu potius, ut Bal. dicit, improprium. Et ideò nomen usufructus secundum eum in definitione ponitur improprie pro utili dominio. Cum Emphiteosi feudum quoque habet cognationem. Sicuti enim Emphiteota perpetuus, si annum Canonem soluit, post mortem suam deuoluit rem emphiteoticam ad hæredes suos. § Adeò, cum multis similibus. Insti. de locatio. & conductio. Ita quoque uasallus decedens deuoluit feudum suum ad filios suos uel agnatos, ut infra per totum de succes. feud. In hoc autem differunt. Primò, quòd in Emphiteosi perpetua ex dispositione iuris succedunt tam masculi quam foeminae, nisi specialis contrahentium conuentio obstat. § Emphiteosim, in Authentico de non alie. aut permut. reb. Ecclesia. col. la. 2. In feudo autem ex dispositione iuris soli masculi succedunt. c. Vnico, cum similibus. inf. de successio. frat. Secundò differunt, quia pro Emphiteosi præstatur annuus Canon siue pensio. l. 1. & 2. C. de iure Emphiteo. c. potuit. extrà de loca. Pro feudo autem præstatur seruitium personale. d. c. Vnico, inf. Quibus caus. feud. amit. Tertiò differunt, quòd Emphiteota propria auctoritate expelli poterit, si per triennium annuum Canonem etiam non petitum non soluerit. Quia dies hoc casu interpellat pro homine. l. 2. C. de iure Emphiteo. d. c. Potuit. extr. de locato. Vasallus etiam si in mille annis debita seruitia nunquam præstiterit, propterea tamè feudum non amittit, si à domino non

est requisitus, ut præstet. c. Vnico. Si de feud. defun. conten. sit int. domi. & agna. uasal. c. i. inf. de feud. sine culpa non amit. Quartò differunt, quòd feudum amittitur per transitum ad religionem. Si quis triginta. uers. Qui clericus, inf. si de feu. defun. contentio sit & c. Emphiteosis autè per transitum ad religionem non amittitur, imò transit in Ecclesiam, secundum gloss. in Authentico ingressi. Et ibi Bart. & alij. C. de sacrosanct. eccle. Alias differentias inter feudum & Emphiteosim, uide apud Ias. in l. i. mihi, in ix. col. C. de iure Emphiteo. Postremò differt feudum à contractu censuali, quòd in cōtractu censuali transfertur in accipientem omne ius & dominium, etiam directum, quod habet cōcedens. Et nihil remanet penes eum, nisi quòd censuarium obligat ad obligationem annuorum censuum, secundum gloss. & Doct. in c. Constitutus. in uerbo, iuxta. ext. de relig. domib. In contractu autè feudi transfertur in uasallum solum utile dominium, directo penes dominum manente, de quo uide Ias. super usib. feud. colum. xvij. Et tantum de definitione feudi cum suis partibus. Nunc ad diuisionem progrediamur, quã ab ordine dignitatum tractabimus.

Dic ergo primum: Feudum aut est regale seu dignitatis, aut non est regale. Regale feudum est, quod immediatè ab imperatore uel rege prouenit, & habet annexam dignitatem, ut est feudum Marchiæ, Ducatus, Comitatus, uel alterius cuiuspiam regalis dignitatis, de quibus uide cap. Vnico. infra, quis dicatur Dux, Marchio, uel Comes. Et in his feudis regalibus annexam dignitatem habentibus, hæres uasalli olim non succedebat, nisi ab imperatore uel rege de nouo per inuestituram acquisiuisset. c. Vnico. in prin. infra, de feud. Marchiæ, Ducatus uel Comitatus.

Hodie tamen usurpatum est, quòd & in his est successio. c. Vnico. in fin. infra, de alie. feud. Et gloss. in d. c. Vnico, in uerbo, succedit, infra de feudo Marchiæ.

Cautum tamen est, quòd feuda Ducatus, Marchionatus & Comitatus diuidi non debeant, sed ad unum tantum ex successoribus pertinere. Ita tamen ut reliqui prouideantur, c. Vnico. Si præterea ducatus, infra de prohib. feud. aliena, per Fridericum. Sed & hoc hodie de consuetudine aliter obseruatur. Ideò dicit Bald. in d. c. Vnico, inf. de feud. March. quòd in feudis regalibus siue dignitatis consuetudo præcipuè sit attendenda.

DE FEUDO NON REGALI.

Feudum non regale nec dignitatis dicitur, quod conceditur ab inferioribus, à principe uel rege, uel imperatore, nec tamen habet annexam dignitatem, ut si princeps inuestiat quem de aliqua plebe uel plebis parte, c. Vnico, infra, Quis dicatur Dux, Marchio, Comes, & c.

Pro intellectu istius primæ diuisionis, in quantum dicitur de feudo Regali siue dignitatis, quod scilicet conceditur ab imperatore uel rege, querit Bald. in præludijs feudorum, An imperator uel rex titulo lucratiuo uel oneroso ducatus, comitatus uel ciuitatis, imperij siue regni, ita possit alienare, ut successor quoque præiudicet. Et primum uidetur quòd sic. Nam contractus et donationes principis uim legis obtinent. l. penul. C. de dona. inter uirum & uxor. Secundò facit, quia omnis liberalitas à principe procedens, habet multa specialia beneficia. l. Cum multa, C. de bonis quæ libe. Quare uidetur, quòd ex quadam specialitate & benignitate ualeat talis alienatio. In contrarium uidetur quòd non ualeat, Nam quando imperator uel rex coronatur, iurat, quòd non uelit diminuerè bona imperij uel regni, sed potius augere, unde etiam Augustus dicitur, ut notatur super Rub. prohe. ff. ueteris. Donare autem est dilapidare, & non augere. l. Cum de indebito, cum similibus. ff. de proba. Ergò uidetur, quòd alienatio non ualeat, etiamsi iuramento uallata sit. Cum prius iuramentum de non diminuendo deroget secundo de non reuo-

cando, per text. ad literam in c. Intellecto, extrâ de iureiur. Secundò tales gratiæ & concessiones plerunq; præsumuntur surreptitiæ. Ergò non ualent & c. l. Vnica, de his qui à prin. uaca. accep. lib. x. Pro uitanda itaq; contrarietate ita distingue secundum Doct. Aut imperator uel rex in totum alienat res imperij siue regni, ita quòd à se abdicat omne dominium, iurisdictionem & dignitatem, & non ualet alienatio, etiamsi iureiurando firmata fuisset de ea non reuocanda. d. c. Intellecto. de iureiurand. Et in hoc casu intelligi possunt iura pro secunda opinione adducta. Aut non in totum alienat, sed ita, ut retineat directum dominium, superioritatem, & dignitatem imperialem, ut fit quando quem infeudat de Comitatu & c. Et dic, aut infeudatio fit super quota imperij siue regni, ut super dimidia, tertia uel quarta parte, & quoque non ualet. Et ita adhuc intelligi potest d. c. Intellecto, secundò dd. ibi. Aut non fit super quota, sed super certa aliqua re, & tunc aut fit sæpius, ut si imperator passim daret in feudum, nunc hunc ducatum, nunc aliud, ita quòd infeudatio tenderet in magnam diminutionem iurisdictionis Regalis, & quoq; non ualet, per ea quæ notantur in c. Grandi, de supplenda negligentia prælatorum, in sexto. Aut nò fit sæpius, & tunc aut alienatur, infeudando preciosum quiddam, ut insignis aliqua imperij ciuitas siue ducatus. Et solus imperator siue rex sine consensu principum & statuum imperij feudare non potest. Argumento eorum, quæ dicit Arch. in c. Cùm redemptor. 12. q. 2. Aut res non est usque adeò preciosa, neque dimiuit iurisdictionem & dignitatem imperialem, & ualet alienatio, ita, quòd successor in regno uel imperio præiudicat, per text. in c. Vnico. infra, Qui feu. dare possunt. c. Vnico, infra de natura feudi. Et hoc refer ad alienationes episcoporum, ducum, & c. Item refer ad illam quæstionem, an donatio Constantiniana in Papam Syluestrum ualeat, de quibus uide nota. in c. Abbate, de re iudicata, in sexto. Bal. in c. Licet causam, extrâ de proba. Canonistas in d. c. Intellecto, extrâ de iureiurando. Bart. in Prohe. ff. uete. super rub. Et in. l. Prohibere. § Planè. ff. Quod ui aut clam. Bald. & Iaso. in prælud. feud. super 1. diuisione.

Feudum non Regale, habet multas subdiuisiones. Prima est, quòd aliud est purum, simplex & rectum, Aliud uerò non est purum uel simplex, sed qualificatum.

Feudum purum siue rectum primò dicitur, in cuius concessione non sunt determinata certa seruitia, sed uasallus domino seruit quoties opus fuerit, c. Vnico, in fin. infra, in quibus caus. feud. amit.

Secundò dicitur purum & rectum feudum, cùm aliquis adipiscitur possessionem feudi sine inuestitura, præcedente licentia domini, assistantibus & presentibus paribus conuassallis Curia. Et illa licentia domini tantum operatur, quantum inuestitura. Adeoq; est transmissibile ad hæredes. c. Vnico, in prin. inf. de consuet. recti feudi. Si autem illa licentia adipiscendi possessionem, esset à domino permessa conuassallis non præsentibus, esset quidem feudum, sed personale, & per hoc non transmissibile ad hæredes, secundum gloss. in d. c. Vnico, inf. quibus mod. feud. consti. potest.

Feudum uerò nò simplex nec purum dicitur, quando in concessione sunt annexa certa seruitia, uel adiecta certa conditio.

Exemplum;

Si dominus concederet uasallo rem aliquam sub illa conditione, ut astet mensæ domini, uel in festiuis diebus uadat cum uxore domini in Ecclesiam. c. Vnico & Præterea. infra, Quid sit inuestitura. c. Vnico, in fin. ibi. siue seruitium illud nominatum & c. infra, in quibus caus. feud. amit. c. Vnico, in fin. iuncta gloss. in uerbo, ad certum. infra, de capita. qui curiam uendidit. Tertia

Tertia diuifio, & omnium præcipua, hæc eft, quòd feudum aut eft nouum, aut paternum, aut antiquum.

DE FEVDO NOVO.

Feudum nouum dicitur, quod eft de nouo acquifitum, & habuit initium in perfona iftius primi inueftiti iam præfentis, uel proximi defuncti. c. Vnico, infra, Qui test. f. necel. ad no. inuefti. Et in hoc feudo fuccedunt neque afcendentes, neq; collaterales, fed tantum defcendentes illius primi acquirentis. c. Vnico, inf. de natura fucceff. feud. Sumpto argum. à contrario fenfu. c. Vnico, infra, de fucceff. frat.

Inueftitura autem illius noui feudi probari non potest per quoslibet testes, etiam fi in alijs actibus fint omni exceptione maiores, fed requiruntur patres Curie, hoc eft conuafalli; uel breue teftatum, de quo dicemus infra in d. c. Vnico, Qui testes fint necel. &c. An autem epifcopi de nouo feudum concedere poffint, Vide quæ habentur in c. Et extra de feudis.

DE FEVDO PATERNO,

SIVE AVITO.

Paternum fiue auitum feudum dicitur, quod ab afcendentibus quaefitum eft, & dicitur paternum ufq; ad quartum gradum afcendendo, hoc eft acquifitum à patre, auo, proauo, abauo, uel atauo incluſiue. Et in illo fuccedunt tam defcendentes quam collaterales, ita tamen quòd primus acquirens communis parens eorum fuit. c. i. uerf. Paternum, infra, de natura fucceff. feud.

DE FEVDO ANTIQVO.

Antiquum feudum dicitur, quod eft acquifitum per afcendentes, ultra quartum gradum, & fic ante atauum, & in eo fuccedunt omnes, qui à primo acquirente originem traxerunt, falua gradus prærogatiua. d. c. Vnico, in fin. inf. de natura fucceff. feud. Ita decidunt Doct. in prælud. feud. Bald. & Iaf. in tertia diuif. Alua, in 6. diuifio.

Ex prædictis ergo infer fecundum Bal. quòd licet quis de feudo paterno fiue antiquo de nouo inueftiatur, tamen manet paternum fiue antiquum, Cum nec propterea efficitur nouum, ideò fi pater decrepitæ ætatis in uita fua fecit filios fuos de feudo fuo infeudari, iftud feudum nihilominus manet antiquum fiue paternum. c. i. infra, de uafal. decrep. ætat. Et uide Iaf. in prælud. feud. mihî, in colum. 25. Quod autem ad fucceffionem attinet, in quibuslibet feudis nota regulas infallibiles.

Primò, quòd nulli in eis fuccedunt qui ex primo acquirente nati non funt, licet fint agnati, ex eius familia fiue profapia orti. In his autem qui ex primo acquirente orti funt, obtinent primum locum defcendentes mafculi, filij æqualiter nepotes in locum patrũ fuorum fuccedentes, quibus deficientibus, uocantur defuncti fratres, fratrumq; liberi fimul in ftirpes: quibus deficientibus habet locum Regula: Qui prior eft gradu, potior eft iure. c. Vnico, de fucceff. feud. c. Vnico, de fucceff. frat. c. Vnico, inf. de natura fucceff. feudi.

Pro expeditione iftius fecundæ fubdiuifionis, mouet dominus Iafon quaefitionem, quam dicit eſſe notabilem, & tam utilem, quam ulla alia in uſib. feudorum eſſe poterit. Quid fi dominus concedit uillam aliquam in feudum de nouo. Et in inueftitura dicit, quòd fit, uel cenſeatur paternum, auitum fiue antiquum. Quaritur, utrum propter talia uel fimilia uerba feudum, quod in rei ueritate nouum eft, fuam naturam immutet, & feudi antiqui fiue paterni naturam acquirat, ita quòd defcendentibus non extantibus poffit deuolui in collaterales. Item, quòd in proximiores agnatos, ſine conſenſu domini alienari poffit, quod alioquin non liceret, ſi maneret nouum feudum.

Bald. in c. i. uerf. Extra, infra de alie. feud. pater, ſimpliciter tenet, quòd
• feudum

feudum propter huiusmodi uerba assumat omnes qualitates feudi paterni, siue antiqui, argumento l. Quicumque. in prin. C. de omni agro deser. libro xi. Ibi enim noua Emphiteosis propter concessionem principis, ita pertinet ad Emphiteotam, ac si ex auita uel proauita successione ad eum peruenisset. Ita quoque hic in feudo nouo dicendum est, propter concessionem domini, Cùm bonum sit argumentum ab Emphiteosi ad feudum, & econtrà. Sunt enim cognata, ut suprâ diximus. Et facit pro hac opinione quod dicit Bald. in cap. Vnico & Hoc quoque, uers. Si concessum, infrâ de successione feudi. Quòd illa uerba in feudum antiquum siue patrum ideò ponuntur in inuestituris, ut per ea omnes dubitationes cessent. Ergò &c. Tertiò facit pro illa opinione, quòd feudum regulatur secundum tenorem inuestituræ, adeò, quòd ex pactis specialiter adiectis etiam natura feudi mutetur.

Exemplum.

Contra naturam feudi est, ut foemina succedat, quia non potest præstare seruitia, per uulgaria. Et tamen, si id specificè inter dominum & acquirentem actum est, ut foemina succedat, fit ipsa per hoc capax feudi. c. Vnico. & fina. Ibi, item si uasallus, infrâ, quid sit inuestitura. Ergò idem hic uidentur dicendum, quòd scilicet feudum nouum mutet suam naturam, & acquirat naturam antiqui feudi propter specialia pacta, & tenorem inuestituræ. Ita quoque in effectu decidit Alua, in c. Vnico, uers. Quæro quid si, infrâ de uasal. decrep. æta.

Contrariam opinionem dicit dominus Iason tenere Oldradum in consilio 177. incipienti, factum tale est, quidam nobilis &c. Et pro ea uidentur facere. Primò, Nam si feudum reuera est antiquum, certum est, quòd propter nouam inuestituram non mutat suam naturam, ut quoque nouum fiat, sed manet antiquum. d. c. Vnico, infrâ de uasal. decrep. æta.

Ergò econtrà, si feudum uerè est nouum, non potest dici, quòd acquirat naturam paterni siue antiqui feudi, propterea quòd pro paterno siue antiquo conceditur. Tenet consequentia, quia contrariorum est eadem disciplina. Institut. in princ. de his qui sunt sui uel alien. iur. l. i. ff. de his qui sunt sui uel alie. iur.

Secundò facit, licet dicatur in inuestitura, quòd tale feudum sit antiquum, tamen hoc tantùm simulatum est, reuera enim est nouum feudum. Sed regulâ habemus, plus ualere quòd in ueritate agitur, quàm quòd simulatè concipitur. C. per totum, plus ualere quòd in ueri. agi.

Tertiò facit. Nam quædam personæ sunt, quæ feudum antiquum & patrum concedere possunt, nouum autem concedere non possunt. Quales sunt episcopi & alij prælati Ecclesiarum. Ne scilicet patrimonia Ecclesiarum minuantur. c. 2. cum similibus, extrâ de feud.

Si ergò per huiusmodi uerba, in feudum patrum siue antiquum &c. nouum feudum mutaret suam naturam, & fieret antiquum siue patrum, Sequeretur, quòd illæ prohibitæ personæ sæpè in fraudem iuris concederent noua feuda sub specie antiquorum: quòd esset absurdum & inconueniens Ecclesijs, sicuti colligit Bald. in prælud. feud. in tertia diuisione.

Tu pro uitanda contrarietate, & pro intellectu istius quæstionis ex mète doctorum ita distingue: Aut is qui concedit feudum nouum cum illis uerbis, quòd sit uel censeatur antiquum, est talis persona, quæ ex iuris dispositione de nouo liberè potest in feudare. Quales sunt Imperator, principes, duces, Marchiones, Comites, Barones, & alij domini seculares. Et per illa uerba, Sic uel censeatur antiquum, fit mutatio noui feudi, & acquiritur naturam

ram antiqui, ita quòd in eo tam descendentes, quàm collaterales succedere possunt. Et id quoque sine domini consensu in proximiores agnatos alienari poterit. Ita in effectu decidit Bald. in prælud. feud. in iij. diuisione, ibi. Non tamen nego. Et dominus Iason in prælud. feud. in iij. diuisione, uers. Adde quod cum decisione &c. Et in hoc casu intelliguntur Iura & rationes pro prima opinione adductæ. Aut concedens in feudum cum uerbis de quibus supra, est talis persona, quæ de nouo infeudare non poterit, ut Episcopus uel prælatus Ecclesiæ &c. Et dicit: Aut illa uerba, scilicet, Inuestio te tanquam de ueteri feudo &c. sunt posita in antiquo instrumento, & censetur feudum antiquum. Propter antiquitatem enim omnia præsumuntur uera & solennia, secundum nota. Per Cy, Bald. & alios in l. Emancipatione, C. de fide instru. Bart. in l. Admonendi mihi, in septima columna. Et ibi quoque dominus Iason, ff. de iureiurando. Iason hic in tertia diuisione uers. Subdit. Aut illa uerba enunciatiua sunt posita in instrumento nouo, Et subdistingue: Aut solus Episcopus siue prælatus non adhibito Capitulo concessit. Et est usus his uerbis. Et non est dubium, quòd adhuc non censetur feudum antiquum. Nam ubi uera subsistentia & essentia certa facit negocium uel contractum esse licitum, qui aliàs à iure est reprobatus, propter personas uel alias rationes, tunc simplices uerborum Cautiones, uel partim enunciations nihil probant, nec eis est standum. Sed magis ex huiusmodi uerbis circumuentio iuris præsumitur, nisi sic esse per legitimas probationes doceatur. l. Qui testamentum, ff. de probatio. l. Cum quis ff. Titia, ff. de legatis tertio. l. Non epistolis, & l. Non nudis, C. de probatio. Et hoc est quod habetur in l. Si fortè, & quæ ibi notat Bart. ff. de Castren. pecul. Vbi dicitur, quòd uerba enunciatiua siue narratiua non probant inter eos, qui non possunt liberè disponere.

Sed in Episcopo siue alio prælato Ecclesiæ requiritur, ut feudum reuera & essentialiter sit antiquum siue paternum, alioqui non potest concedere, d. c. 2. extrà de feud. Ergo eius nuda asseueratio, quòd dicit in instrumento esse antiquum feudum, nihil operatur, sed habetur pro nouo, & per consequens concessio est nulla, d. c. 2. extrà de feud. Nisi per alias legitimas probationes doceatur feudum antiquum reuera esse. Tenet consequentia, Quia ubi factio opus est, uerba non sufficiunt, l. Acceptam, C. de usuris. l. domicilium, ff. ad municipales, c. 1. extrà de eo qui mittitur in possess. caus. reseruan.

Aut solus episcopus siue prælatus non est usus his uerbis, sed adhibuit totum capitulum. Et subdistingue: Aut prælatus & capitulum simpliciter & sine iuramento in instrumento enunciant esse feudum antiquum, & adhuc non habetur pro feudo antiquo, nisi alijs rationibus probetur, censetur enim & id in fraudem legis fieri. Nam prælatus cum toto Capitulo non potest res Ecclesiæ alienare, nec de nouo infeudare, nec etiam de nouo in emphiteosim concedere, nisi summa necessitate siue utilitate suadente, l. Iubemus nulli, in prin. & ff. scientes. Nec si omnes Clerici cum religioso episcopo in alienationem consentiant, C. de sacrosanc. Eccle. Clemen. 1. de rebus Eccle. non alienan. c. 1. de rebus eccles. non alienan. in sexto. Aut Episcopus siue Capitulum non simpliciter enunciant esse feudum antiquum, sed iurant sic esse sicuti in instrumento continetur. Et tunc propter religionem Iuris iuran. omnia præsumuntur uera. Maximè si prælatus est diligens & honestus. Et in c. Sunt uiri prudentes. Alioquin si secus diceretur, reprehenderentur de periurio. Et in hoc casu propriè loquitur Bal. in iij. diuis. in prælud. feud. Cum quo cõmuniter dd. quo ad hanc partem, consentiunt. Licet

d. Ias. in tertia diuisione uers. Tu ultra omnes, nitatur eum, etiã in hoc quantum scilicet de Iuramento dixit, reprobare, quibusdam rationibus.

Et reprobat Iason hoc per id quod Bald. dicit c. 1. Item Sacramenta. uers. Quæro utrum iuramentum prælati, infra de pace iur. fir. Vbi dicit Bald. quod iuramentum prælati non dat robur contractui celebrato cum Ecclesia &c. Sed hoc nihil facit contra postremum membrum prædictæ distinctionis. Nam in eo non habetur, quod propter solum prælati iuramentum feudum in terminis, de quo supra, censeatur antiquum: non negatur quod solum prælati alienatio etiam cum iuramento non possit præiudicare Ecclesiæ. Sicuti est textus in c. Intellecto, iuncta glos. ibi in uerbo, Regni, ext. de iure iuran. Sed ita habetur in illa distinctione, quod tum demum habeatur pro antiquo feudo, si ipse prælatus unã cum c. iurat antiquum esse. Et præterea additum est, Si prælatus est diligens, & in Capitulo sunt honestæ personæ. Allegat quoque dominus Iason alias rationes à simili, quas ipse uide in tertia diuisione in prælud. feud.

Secundò potest quæri circa hanc materiam: Quid si feudum reuera erat antiquum, paternum siue auitum, Et Vasallus commisit feloniam contra personam domini, ita quod per eam feudum amiserit, & reuersum fuerit ad dominum, Dominus autem remisit feloniam, nec usus est suo iure, reuocando scilicet feudum. Quæritur, utrum tale feudum post illam feloniam & remissionem habeatur pro antiquo uel nouo, Et ommissis superfluis de cetero communiter, si nulla noua forma est addita, quod propter feloniam remissionem non dicatur nouum, sed maneat antiquum. De hac quæstione dicemus infra.

Tertiò nota obiter hic, quod in dubio, quando scilicet non constat utrum feudum sit antiquum uel nouum, præsumitur esse antiquum, & non nouum. Ideò domino dicenti nouum esse incumbit onus probandi, quod sit nouum, nisi ipse dominus sit in quasi possessione nouitatis: de qua quæstione dicemus infra c. Vnico, de success. frat.

Tertia subdivisio feudi non Regalis est, quod feudorum quædam habent propriam naturam feudi: Quædam uerò habent impropriam naturam.

Propriam naturam dicitur feudum habere, quod conceditur masculo laico non cæco, claudis, aut manco siue imperfecto, ad hoc ut præster seruitium personale, nec alienet sine consensu domini & agnatorum: de quo in c. Vnico, in fin. inf. In quibus causis benef. amit. c. Vnico, inf. de alie. feu. pater. c. 1. inf. de prohib. feud. alie. cum similibus.

Impropriam naturam habet feudum, quod conceditur clericis, fœminis, cæcis, claudis, & alijs imperfectis, de quibus in c. Vnico, inf. quemadmodum feud. ad fœm. pertin. c. Vnico, inf. de feud. fœm. c. Vnico, inf. an murus uel aliter imperf. feud. retineat. Item habet impropriam feudi naturam, si ita conceditur, quod Vasallus poterit uendere, donare, legare, uel alio modo per actus inter uiuos siue in ultima uoluntate sine consensu domini alienare. de quo in c. 1. inf. de feud. non haben. propriam naturam feudi.

Vt autem sciatur, quod feudum propriam uel impropriam feudi naturam habeat, ex ipsa inuestitura querendum est. Nam in usibus feudorum maximum est, quod semper ad tenorem inuestituræ recurri debeat. Nam is omni feudorum iuri derogat, & uim contractus ostendit. c. 1. & quæ ibi notat Bald. & alij, cum multis similibus, inf. de duob. frat. à capit. inuest. Bald. & Ias. hic in quarta diuisione. Quarta diuisione est, quod feudorum aliud est paternum, aliud maternum.

Paternum, de quo hic loquimur, dicitur, cuius natura respicit tantum ad masculos descendentes, non autem fœminas, c. Vnico & Similiter, inf. de l. Maternum
Corrad.

Maternum dicitur, quod primūm pertinet ad descendentes masculos, & illis deficientibus ad foeminas. Et sic in hoc feudo excludit filius filiam, Filia autem fratrem defuncti uel alium collateralem. c. Vnico, infra de feudo foemi. Sicuti autem largē loquendo feudum dicitur paternum, quod ā quocunque ex superioribus quæsitum est. c. 1. uers. paternum, inf. de nā. succes. feudi. Ita quoq; maternum dici potest quodcunque foemina ex superioribus acquisiuit, quodq; fuit agnationis communis. Bald. idem dicit esse in feudo acquisito per auum maternum, qui fuit inuestitus pro se & filijs filiaē. Nam hoc ex agnatione descendit, & prouenit ad filios per foeminam.

Quinta diuisio est, quod feudorum aliud dicitur Reale, aliud Personale.

Feudum Reale est perpetuum feudum, quod actiue & passiuē ad hæredes transit, hoc est, in quo hæredes concedentis mortuo concedente acquirunt directū dominium. Et econtrā hæredes accipientis utile dominium. Sicuti regulariter fit in feudis, quia unusquisq; sibi & heredibus suis intelligitur prospicere. c. 1. in prin. infr. de successio. feudi. c. Vnico, inf. de duobus frat. ā cap. inuestitis. c. 1. in fin. infrā, in quibus caus. feud. amit.

Feudum Personale subdiuiditur. Quoddam enim dicitur personale in specie, quoddam uerō personalissimum.

Personale in specie dicitur, quod transit tantūm ad hæredes dantis, non autem ad hæredes recipientis, in quo proprium est usufructus, ut, quando feudum expressē conceditur ad uitam alicuius tantūm, ut est feudum Guardiaē. c. Vnico, infrā de feud. Guard. Item feudum habitationis, c. Vnico, ibi dum uixerit, infrā, Quibus mo. feud. consti. possit.

Feudum personalissimum dicitur, quod ex sui natura neque ad hæredes dantis, neq; ad hæredes recipientis peruenit. Ideo morte dantis finitur, licet accipiens adhuc uiuat. Et contrā morte accipientis finitur, licet dans adhuc uiuat. Et sic nusquam ad hæredes peruenit, quale est feudum Soldata, quod consistit in annua quadam & gratuita præstatione, siue sit in pecunia numerata, siue uino, siue frumento. c. Vnico & Soldata, inf. quis dicatur Dux, Marchio, Comes &c.

Sextam diuisionem ponit dominus Iason hic, quam alij nō tangunt, quod feudorum quoddam est transitorium ad filios tantūm, ut est feudum nouum: Quoddam uerō est transitorium, non tantūm ad descendentes, uerūm etiam ad collaterales masculos & agnatos, ā primo acquirente prouenientes, ut est feudum paternum, autum & antiquum. Et de his supra dictum est.

Quoddam uerō transitorium est etiam ad extraneos hæredes, quando scilicet licet quis accepit feudum pro se, & cui uel quibus ipse dederit. c. Vnico, inf. hen. de feudo non habente propriam naturam feudi.

Quoddam uerō est, quod ad neminem penitus transit post mortem uasalli, ut est feudum dignitatis, ut Marchia, Ducatus uel Comitatus &c. De quibus supra in 1. diuisione. Quia talia feuda de iure non sunt transitoria ad filios, licet de consuetudine contrarium usurpatum sit, ut supra diximus. Item huc refer feuda personalia & personalissima, de quibus proximē diximus.

Circa istam diuisionem de feudo personali & personalissimo, mouet Bald. quæstionem. Pone dominus concedit mihi rem in feudum, his uerbis: Concedo tibi domum & feudum in feudum, ad utendum & fruendum. Quæritur, utrum propter talia uerba, ad utendum & fruendum, feudum morte uasalli finiat. Gentessen vnd gebrachen.

Et uidetur primō, quod tale feudum morte impetrantis finiat, nec perueniat ad hæredes uasalli, per tex. in l. Si habitatio, in prin. & ff. de usu & habita. Vbi habetur, si habitatio relicta est, ut quis ea utatur & fruatur, non transeat ad hæredes &c. Et hanc opinionem tenet Bald.

Contraria opinio, scilicet quod feudum his uerbis ad utendum & fruendum concessum, non finiatur morte impetrantis, sed transeat ad hæredes masculos, uidetur uerior. Nam certum est, quod illa uerba uti, frui, in concessione posita constituunt usufructum. Inst. de usufru. in principio. Et tamen in definitione feudi habetur, quod proprietas rei feudalis maneat penes concedentem, Usufructus uero pertineat ad uasallum, eiusque hæredes, per text. ad litteram, in c. 1. §. Imprimis, inf. In quibus caus. feud. amit. Ergo illa uerba, ad utendum & fruendum in concessione, non impediunt quo minus res concessa perueniat ad hæredes impetrantis. Et ratio est, Quia uerba in dispositionibus posita, intelliguntur secundum subiectam materiam. Et sic secundum naturam contractuum, super quibus interponuntur, l. Si uno, in prin. cum similibus, ff. locati. Natura autem contractus feudi est, ut non finiatur morte impetrantis, sed perueniat ad hæredes & successores masculos. c. 1. §. Cum uero, infra tit. primo, c. 1. in prin. inf. de success. feud. c. 1. inf. de success. frat. Ergo illa uerba ad utendum & fruendum in concessione posita, debent intelligi secundum naturam contractus feudalis, ut scilicet feudum morte impetrantis non finiatur, sicuti etiam uerbum usufructus, in definitione feudi positum, communiter per dd. exponitur pro utili dominio, quia natura contractus feudi id requirit.

Et pro hac opinione uide plures rationes apud D. Ias. circa sextam diuisionem feudi, Nec obstat huic decisioni d. l. Si habitatio. Quia ibi de natura contractus est, quod res ad habitationem, uel usum relicta non transit ad hæredes, sed finiatur morte, §. finitur, Inst. de usufru.

Septima diuisio est, quod feudorum quoddam est ligium, quoddam non est ligium.

Feudum ligium dicitur, in quo iuratur fidelitas concedenti, contra quemlibet, nemine dempto. Et dicitur ligium à ligando, quod illi soli ligatus est. In hoc autem feudo requiruntur duo. Primum, quod is qui concedit, non recognoscat superiorem, quales sunt: imperator, summus pontifex, reges Gallie, Hispanie, Anglie, Scotiae, Danie, Poloniae, Hungarie, & similes. Alioquin, si superiorem recognoscerent, feudum ligium concedere non possent, per text. in Cle. Pastoralis §. Rursus, iunc. glos. in uerbo, homoque ligius. De sententia & re iudicata.

Secundo, quod is qui feudum ligium consequitur, quoque non recognoscat alium superiorem, nisi eum, à quo habet feudum ligium. Quales sunt omnes duces, Marchiones & Comites imperii Romani, qui post Casarem superiorem non recognoscent. Ideo sunt ligii imperatoris. Fieri autem potest, quod quis sit ligius unius, & uasallus alterius.

Exemplum.

Principes Germanie sunt ligii imperatoris, quia iurant imperatori fidelitatem salua uel excepta. Deinde quidam sunt uasalli regis Bohemie, Poloniae, uel Danie, illi iurant regibus fidelitatem, salua tamen imperatoris fidelitate, uide gloss. & quae ibi notan. in d. cle. Pastoralis §. Rursus: De sen. & re iud. Spec. in §. Quoniam, in titulo de feud. Et dd. hic in decisionibus.

Feudum non ligium dicitur, quando in concessione & iuramento excipitur prior dominus, cui iam est ligatus, ut si facio tibi homagium, fidelitate excepta, qua tali domino meo teneor. c. 1. §. fina. infra, hic finitur lex. & c.

Homagium dicitur illud iuramentum, quod uasallus prestauit. Sunt autem quaedam differentiae inter feudum ligium & non ligium. Prima est, quod omnia bona etiam non feudalium hominis ligii, licet non habeat à domino ligito in feudum, sunt sub iurisdictione domini directi, exceptis illis, quae ab alio in feudum habet, secus in uasallo non ligio, in quo dominus habet tantum iurisdictionem limitatam in bonis feudalibus, non autem in alijs, ut notatur in c. Caeterum, ext. de iud. Ratio autem differentiae est, quia homo ligius

ligius principaliter obligat personam suam, & subiicit domino. Ideo per consequentiam uidetur quoque subiicisse bona quasi accessoriè aduenientia. Arg. l. Si pater familiàs. ff. de adopt. & authentica ingressi. C. de sacrosanc. eccle. Homo autem non ligius non obligat personam suam, nisi quatenus se feudum extendit, secundum Spec. in §. Quoniam, uers. 17. in tit. de feud.

Secunda differentia, licet in feudis non ligijs regulariter licitum sit pœnitentia, & sic refutatio. c. Vnico, & quæ ibi notan. infra de uas. qui contra constit. Lotha. & c. Et notatur in c. 1. §. fina. inf. de cap. qui cur. uend. In feudis tamen ligijs non habet locum pœnitentia, nec refutatio, quia principis beneficium debet esse durabile. §. Illud, in fin. in authentico, constitutio quæ dignita. & episcopa. fil. libe. à pat. potest.

Tertia differentia est, quia licet in causa feudali sint diuersi iudices, secundum diuersitatem causarum occurrentium, & ordinariè pares Curia. c. 1. inf. de contro. feud. apud pares termi. & c. Tamen in feudis ligijs solus princeps potest cognoscere, quia solius principis est illud instituere, uel destruere, ut diximus in definitione feudi ligij.

Quarta differentia est, quod in feudo ligio poterit quis esse tantum uasallus unus. In feudo autem non ligio poterit quis esse uasallus duorum uel plurium, secundum gloss. in d. Cle. Pastoralis. de senten. & re iudicaria.

Dictum est proximè, licet regulariter quis non possit esse ligius plurium, tamen uasallus duorum aut plurium poterit fieri. Nunc pone, quod Titius est uasallus duorum, sicuti fieri potest pro diuersis feudis, & inter duos dominos mouetur bellum, uterque requirit Titium ut iuuat eum propter homagium & feudum. Quæritur, utrum teneatur neutrum iuuare, uel utrumque, uel saltem quem ipse elegerit. Et in hac quæstione sunt opinioniones. Prima est quorundam, qui indistinctè concludunt quod neutrum iuuare teneatur. Nam quando una res debetur duobus, qui circa eam conuenire non possunt, alter per alterum impeditur. l. quoties. ff. de usufr. Quare cum hic Titius spectet ad utrumque, & ipsi conueniri non possunt, uidetur, quod alter alterum impediatur, et ipse sit excusatus donec conueniant. Secundò, dicunt neminem posse duobus dominis contrarijs seruire, quin alterum offendat. c. clericus. 21. q. 1. Quare ne unum iuuando uideatur alterum offendere, consultius est neutrum iuuare.

Alia est opinio quorundam dicentium, quod utrumque iuuare teneatur, pro uitibus feudi, alioqui feudum amitteret. Nam licet difficile sit utriusque seruire, tamen illa difficultas non uitiat nec perimit obligationem. Imò non iuuando uidetur feudum amittere, cum causa difficultatis ad incommodum promissoris & uasalli, non autem ad impedimentum stipulatoris siue domini feudi pertineat. l. Continuus §. Illud. ff. de uerb. oblig. Præterea optimè fieri poterit, quod simul & semel duobus dominis seruiat, per tex. in l. Duorum, cum ibi nota. ff. de oper. liber. Tertiò est opinio quorundam dicentium, hoc casu locum esse gratificationi, hoc est, si uasallus utrumque iuuare non poterit, stet in eius arbitrio, quem uelit iuuare ut excusetur, quantum ad alium quem non iuuat, ad instar serui dominorum, qui si uiderit duobus dominis imminere periculum mortis, si utrumque liberare non poterit, satis est unum liberare quem ipse elegerit, & respectu alterius excusatur. l. Si quis graui §. Si cum omnes. ff. de S. C. Sill.

Tu dic breuibus, quod de rigore iuris uasallus duorum tenetur eum iuuare, cui fecit primò homagium. Cum in homagijs sequentibus uasalli iuuare debeant adiecta clausula, iure prioris domini excepto. Hoc probatur per tex. ad litteram in c. 1. §. fina. & ibi Bal. infra, hic finitur lex & c. Et est text. in c. Imperialem §. Illud quoque, inf. de prohib. feud. alie. per Fride. l. In operis. ff. locati. Licet tutius & æquius sit dominum antiquiorem, cui scilicet pri-

mò factum est homagium, iuuare personaliter; alium uerò, cui secundò fecit homagium, iuuet per substitutum, iuxta uires ipsius feudi. Et in hoc non uideatur delinquere contra priorem dominum, cum uasallus hoc non faciat animo nocendi, sed causa sibi ipsi consulendi, ne scilicet feudum à secundo domino amittat. Ita decidit Spec. in § Quoniam, uers. 12, quæritur, in tit. de feudis. Bal. in l. 1. § Ne autem, uers. habeo duo feuda, C. de cadu. tollen.

Octaua diuisio est, quòd feudorū aliud est Francū, aliud uerò nō Francū. Feudum Francum dicitur, quod est liberum à pœnis & seruitijs siue operis uasallorum, secundum Bald. in prælud. feud. Licet autem hoc nomen Francum non reperiatur in usib. feu. Tamen habetur æquipollens, ut inf. de feud. non hab. prop. naturam feud. secundum las. hic. Dico in definitione liberum. Quia uasallus habens feudum Francum, planè est sui iuris, paucis domino reseruat, secundum Bal. in c. 1. inf. de cap. corra. Dico à pœnis, quia huiusmodi uasalli securi sunt à pœnis legalibus, scilicet, quòd uasallus habens tale feudum, non facilè incidit in commissum. In hoc tamen distinguitur: Aut uasallus dolo & fraude aliquid agit, puta lædendo dominum ex proposito, uel non indicando insidias fructas domino, tum incidit in commissum, secundum Hostien. Aut aliquid agit contra dominum non dolo & fraude, ut alienando rem feudalem, & non incidit in commissum, ut notatur in c. fina. de rebus eccle. nō ali. Dico seruitijs siue operis uasallorum. Nam cum dictio Francum significet liberum siue solutum, & communis uerborum significatio tenenda est. c. Ex literis, cum similibus, ext. de sponsa. Ideò illa indefinita locutio reddet uasallum omnino liberum & ab omni seruitio absolutum. l. In tradendis, cum ibi nota. ff. Communia prædiorum. Sed inde uidetur sequi absurdum, propter manifestam contrarietatem, & quòd propterea talis infeudatio ualeat re non debeat, c. Sollicitudinem, in glos. si. ext. de appel. l. Vbi repugnantia. ff. de reg. iur. Si. n. esset omnino liberum, potius esset donatio quàm feudum. Sicuti, n. quis non potest esse liber & seruus simul, ita quoque non poterit esse nō obnoxius & uasallus simul. Ideò Io. And. in addi. ad Spec. super Rub. tit. de præscrip. ita distinguit: Aut in concessione tali feudi fuerit aliqua seruitia expressa, & ad illa tenet uasallus ppter cōventionē. Arg. l. ut iurissurandi § Jurare. ff. de ope. libe. Aut nulla seruitia sunt expressa. Et tunc aut præstitit iuramentū fidelitatis, & tantum ad ea tenetur quæ habentur inf. in tit. de for. fide. cū tit. seq. Aut nullū præstitit iuramentū, sicuti poterit in prima concessione constitui ut non iuretur, c. 1. in prin. inf. de cap. cor. Et adhuc tenetur ppter feudum ad ea quæ habentur in d. tit. inf. de for. fidei. Ad alia autē nō tenetur.

Feudum uerò non Francum est, in quo uasallus ita obligatur domino ut facilè in pœnam incidat, si scilicet feloniam commiserit in dominū, uel feudum sine consensu domini alienauerit & c. de quibus inf. in tit. Quib. modis feu. amit. cum similibus. Et de hoc feudo loquitur totus hic liber feudorum;

Differt autē à superiori in multis. Primò, quia in feudo nō Franco ecclesia nō succedit. Nūquā, n. reueteretur ad dominū, cum ecclesia nō desinat esse, c. 1. § Mediolanenses. inf. de alie. feud. In feudo Franco autem ex pacto uel consuetudine succedit Ecclesia, saluo iure domini, ut notatur in d. c. Cum in ter dilectos, ext. de fide instru. & in d. c. si. de rebus eccle. non alie. Secunda differentia est, quòd uasallus de feudo non Franco testari nō potest. c. 1. cum similibus. inf. de suc. feu. De feudo tamen Franco testari poterit cum sit liber;

Nona feudi diuisio est, quòd aliud est Annale, aliud non Annale. Annale dicitur, quod dominus statim anno elapso quacumque hora immediatè auferre poterit, nisi pactionib. aliud sit conuentū, qualia sunt feudū Guardia & Cast. Non Annale dicitur, quod post annū auferri non poterit, sed durat uel in aliis quot generationes, uel in perpetuum, id est, donec masculi siue agnati extiterint, uide Bal. hic;

Decima

Decima diuifio est, quòd feudorum quoddam est nobile, quoddam uerò Burgenfe. Nobile dicitur, quod suū poffefforem nobilitat statim quando conceditur: hoc fit, quando summus princeps concedit alicui Regnum, Ducatum, Marchiam, siue Comitatum. Eo ipso enim quòd quis talia feuda nancifcitur, fit Rex, Dux, Marchio uel Comes, qui nobiles sunt, c. 1. in prin. infra, Quis dicatur Dux, Marchio uel Comes.

Feudum Burgenfe dicitur, quod hoc modo suum poffefforem non nobilitat, & est triplex, Minus nobile, Mediocriter nobile, & omnino ignobile.

Minus nobile appellatur, quādo Rex, Dux, Comes uel Marchio de feudo quod à summo principe acquisiuit, partē illius alij concedit in feudū, qui appellatur ualuafor siue uafallus. Mediocre nobile feudum est, quod illi qui à Rege, Duce, Comite uel Marchione habent, iterū alijs in feudū concedunt. Et isti appellātur minores ualuafores. Feudū omnino ignobile est, quod conceditur ab ipsis minorib. ualuaforib. & illi appellantur Minimi, nec aliquam dignitatem ab eis consequi possunt. Et hæc denominationes omnes sumuntur ex personis concedentium. Docendi causa adde exemplum. Pone, Cæsar concedit alicui Ducatum, hoc est Feudum nobile, dux concedit partem illius ducatus alicui Baroni, quod est Feudū minus nobile, Baro partē sui feudi concedit equiti cuidam siue nobili, quod est feudum mediocriter nobile. Nobilis autem quoq; partem sui feudi concedit alicui ciui siue rustico, quod est feudum ignobile, nec aliquam habet dignitatem. Hæc probantur per text. iunc. gloss. in c. 1. inf. quis dic. dux. & in c. 1. infr. tit. primo. & c. 1. inf. de feu. March. Vide Ioan. And. in addit. ad Spec. in tit. de præscrip. super Rub. in penul. colum. Bal. Alua. & alios circa diuisiones feud.

Vndecima diuifio est, quòd feudorū aliud est Ecclesiasticum, aliud Seculare. Ecclesiasticum est triplex. Quoddam quod Ecclesia ab alio suscipit in feudum, quoddam quod conceditur uel suscipitur à clerico, non tanquam ab Ecclesia. c. 1. §. Si dominus. inf. Quib. mo. feud. const. potest. c. 1. inf. de cle. qui inuest. fecit. Et hoc posterius intellige, quando clericus de nouo recipit feudū, secus si succedit in feudo seculari. Eo. n. ipso, quòd fit clericus, feudum amittit. c. 1. §. Qui clericus. inf. Si de feud. sue. cont. int. dom. & ag. Seculare feudū dicitur, quando à laico datur uel suscipitur, secundū dd. in prælud. feud.

Duodecima diuifio est, quòd feudorum quoddam non est diuifibile, quoddam uerò diuifibile est. Non diuifibile est feudū dignitatis, ut Marchia, Ducatus, Comitatus &c. Licet secus hæctenus usurpatū sit. c. Imperialem §. Præterea ducatus. inf. de prohib. feud. alie. per Friede. c. 1. §. Omnes. inf. si de feu. sue. cont. int. dominum & ag. Vide Doct. in prælud. feud. Feudum diuifibile, est omne aliud feudum, quod non est dignitatis &c.

Decimatertia diuifio, quòd feudorum quoddam est Iurabile, quoddam uerò non Iurabile. Feudum iurabile dicitur, quod cum iuramento & fidelitate præstatur, sicuti regulariter fit. Feudum non iurabile est, in quo per pactum remittitur uafallo iuramenti præstatio. c. 1. §. Nulla. inf. per quos fiat inuest. & inf. de capit. corrad. in prin.

Decimaquarta diuifio est, quòd feudorum aliud est Corporale, aliud Incorporale. Corporale est, quod consistit in rebus immobilibus corporalibus, ut in fundo, edibus &c. Incorporale est, quod consistit in iurib. incorporalibus, ut in decimis, iurisdictione &c. c. 1. §. Sciendū. inf. de feu. cog. Bal. in c. 1. §. 1. in fi. colum. inf. de consue. recti feudi. Sunt & aliæ multæ species feudi, ut feudum Guardia, Castaldia, Camera uel Cauena, Soldata, Aduocatia &c.

Feudum Guardia Castaldie est, quod cōceditur pro mercede alicuius rei, & lapso anno immediatè potest auferri, si simpliciter est concessum. Secus si ad certū tempus. Quia tūc per totum illud tempus expectari debet. c. 1. Et ibi dicemus inf. de feu. Guard.

Feudum Camerae siue Cauena dicitur, quando quis recipit annuatim de Camera uel Cauena Communis siue principis, & transit ad heredem.

Feudum Soldatae est quaedam annua & gratuita praestatio, quae ex neutra parte transit ad haeredes, ut quando alicui pauperi ordinatur prouisio per principem, & communiter consistit in uino uel annona, nec est proprie feudum. c. 1. §. fina. & ibi dicemus inf. Quis dicatur dux.

Feudum Aduocatae dicitur, quando aliquis est aduocatus fisci uel principis, uel illi Aduocatae est feudum annexum. Idem dicitur de alijs officijs, ut procuraturae uel Notariatus &c. De his & similibus diuisionibus, uide Bal. Al. las. & alios in prael. feu.

Causa efficiens feudi est ipsa domini concessio siue inuestitura. Dicitur autem inuestitura apprehensio possessionis feudi. c. 1. in prin. inf. Quid sit inuest. Et est duplex, Propria et Abusiuua. Inuestitura propria dicitur, quando possessio rei feudalitatis uere & re ipsa traditur. Abusiuua uero dicitur, quando uerbo uel signo traditio fit, ut quando hasta, ensis, uel aliud corporeum quiddam a domino feudi in signum traditur, se inuestituram facere, dicente d. c. 1. in prin. infra. Quid sit inuest. & ibi copiose dicemus.

Causa Materialis est res immobilis, ut fundus, domus &c. quia in reb. mobilibus, de iure feudum constitui non potest. Licet quidam principes etiam in pecunia numerata soleant constituere feudum, praesertim si pecunia celsit in locum alicuius rei feudalitatis, tum efficiunt, ut ipsa pecunia sit eiusdem naturae, qualis est res feudalitatis uendita. Sub immobilibus intellige quoque iura incorporabilia, ut decimas, iurisdictiones &c. uide c. 1. §. Sciendum. inf. de feud. cog.

Causa finalis est, ut uasallus domino fideliter seruiat. c. 1. in fi. inf. In quibus causis, feu. amit. Et quoque ut dominus uasallum defendat, nec afficiat iniuria. Sicut dominus & uasallus duo correlatiua, quae sunt eiusdem naturae, et mutuo sibi obligati sunt, & uter excesserit priuatur suo iure: uasallus dominio suo utitur, quod habet in feudo, Dominus uero excedens amittit ius suum directum. c. 1. in fin. inf. de for. fide. c. 1. inf. Qualiter dominus proprie. feu. priu.

Effectus est parere actionem, in quo distinguitur: Aut dominus uult agere contra uasallum, aut uasallus contra dominum. Primo casu dicitur: Aut dominus agit contra uasallum ad seruitia praestanda. Et dicitur, aut seruitia sunt promissa per stipulationem, & habet dominus actionem ex stipulatu. Aut non sunt per stipulationem promissa. Et tunc agit condictione ex moribus, i. ex dispositione iuris feudorum, secundum glossam in c. 1. inf. de cot. int. do. & emp. Aut dominus non agit ad seruitia, sed ad repetendum feudum, quia seruitium conuentum sibi non praestat &c. Et habet directam rei uendicationem, uel actionem publicianam uel condictionem ex moribus. Secundo casu, quando scilicet uasallus agit ratione sui feudi, & dicitur: Aut est uere & proprie inuestitus, hoc est, per dominum in ueram & naturalem possessionem feudi inductus, & eam amisit, competit ei in iudicio petitorio utilis rei uendicatio, nedum contra extraneum, sed etiam contra dominum. Quia utilis actio tantum praefertur directae. l. 1. in fin. & l. 2. ff. Si ager uectig. uel emph. pet. & nota. per glossam in Rub. ff. de rei uendi. c. 1. §. 1. & ibi dd. inf. de inuest. de re alie. facta. In petitorio autem haberet interdictionem, unde ui, uel actionem in factum, per uulgariam. Aut non est in ueram et naturalem possessionem inductus, sed tantum uerbo uel alio signo, & sic abusuue inuestitus, & distinguitur: Aut est facta promissio de inuestiundo Realiter & Corporaliter. Et dicitur: Aut promissio facta est per stipulationem, & datur actio ex stipulatu contra dominum, ut inuestiat Realiter, Inst. de uerb. oblig. in prin. Aut promissio non est facta per stipulationem, & agitur condictione ex lege, uel potius ex moribus, ut notatur per glossam & doct. c. 1. inf. de cap. qui cu. uendi. Vide de hac materia copiosiss. D. las. in praelud. feu. uers. Quinto principaliter quaero, mihi in xi. col. Quae autem sint causas, propter quas uasallus feudum amittit, dicemus infra in suis titulis.

HIC LIBER INSCRIBITVR CONSVETVDINES feudorum, Contra illam inscriptionem opponunt dda hic, quod hic titulus non conueniat huic operi, Nam quoties consuetudo transit in legem scriptam, perdit nomen consuetudinis, & uocatur lex. § Constat. Inst. de iur. na. gen. & ciuili. Ista autem consuetudines sunt redactae in scripturam, sicuti hic patet per totum librum, Ergo uidetur, quod appellari debeat lex scripta, & non consuetudo.

Ad hoc argu. respondent Bal. Alua. & alij. Primò, quia scriptura hic non ideò interuenerit, ut ius scriptum per eam fiat, sed ut memoriae commendetur, & tanquam notoria consuetudo non indigeat probatione. Arg. l. Cohabitor, ff. de pig. Secundò respondent, quod ubi conficitur scriptura, tunc demum dicitur ius scriptum, quando continet ea, quae sunt de substantia iuris scripti, ut quia est lex, hoc est, lata à consule, qui habebat potestatem legis condendae, uel est rescriptum principis, hoc est, ab imperatore scriptum, qui habet potestatem condendae legis scriptae & c. § Scriptum. Inst. de iur. nat. gen. & ciuili. Obertus autem de Orto & Gerhardus Capagisti, qui fuerunt conditores huius libri, non habebant potestatem condendae legis uel iuris scripti. Ideò in hoc libro tantum referunt ea quae seruabantur de consuetudine, non autem aliquid statuunt. Propter illam autem relationem non potest dici, quod consuetudo sit mutata in ius scriptum; Sicuti cum ius Canonicum refert ius Ciuile, ut c. Quod autem. 6. q. 3. per hoc ius Ciuile non dicitur esse ius Canonicum. Item, quando ius municipale refert ius commune, propterea ius commune non fit municipale, ut notatur in c. De const. in 6. Ideò dicunt dda. Quod consuetudo quandoque possit scribi ad memoriam, ut quando populus ordinat ius consuetudinarium, ut reducat in scriptis per Iurisperitos, qui scribant consuetudines ciuitatis, propterea non dicitur ius scriptum, sicuti contractus non dicitur in scriptis fieri, quando scriptura accedit ad perpetuam rei memoriam, ut notatur in l. Contractus. C. de fide instrum.

Haec autem consuetudines feudorum ideò sunt redactae in scriptis, quia controuersiae feudales decidebantur partim iure Romano, partim iure Longobardorum, partim uero consuetudine feudorum, quae in scriptis redacta non erat. Unde necessarium & utile fuit illam consuetudinem in scriptis redigi. c. 1. inf. de feu. cog. Non autem ideò hoc factum est, quod sine scriptura consuetudo non ualisset, sed ideò, ut melius memoriae commendaretur, & facilius probari posset per d. iura. Propterea Bart. in l. De quib. uerf. Sed iuxta promissam ff. de ll. dicit non esse de substantia consuetudinis, quod non sit scripta. Et distinguit hoc modo: Aut consideramus consuetudinem, quantum ad sui introductionem, & tunc est impossibile quod sit scripta, quia uenit ex tacito consensu populi. d. l. De quibus. ff. de ll. Aut consideramus eam quantum ad conseruationem & memoriam, & potest esse scripta, ut patet in his consuetudinibus feudorum. Vide Bal. Alua. & alios hic super Rubrica.

De ijs qui feudum dare possunt, & qui non: & qualiter acquiratur & retineatur. Tit. I.

HIC tit. diuiditur in duas partes, secundum gloss. Rubricae hic, & communiter dda. In prima tractat de personis quae feudum concedere possint. In secunda, quae est in § Et quia uidimus, tractat quomodo acquiratur feudum. Conceditur itaque feudum dupliciter. Aut per praelatos Ecclesiarum. Aut per dominos seculares.

Praelati Ecclesiarum sunt archiepiscopi, episcopi, abbates, abbatissae, pra-

positi &c. qui concedere solent feuda de regalibus, hoc est, de his rebus, quæ in Ecclesiam ex beneficio regum uel principum translata sunt. Inde autem usurpatum est, quod etiam de alijs rebus non regalib. feuda conceduntur, secundum gloss. hic in uerbo, dare, quam sequitur Alua. Prælati autem Ecclesiarum res in feudum concedere non possunt, nisi obseruetur de consuetudine. circa quã ita distingue: Aut concessio manifestè non obest ecclesiæ, & præscriptæ consuetudo infeudandi spacio 30. annorũ. Aut concessio obest ecclesiæ manifestè, & non poterit induci consuetudo infeudandi. Nisi ita fuerit obtentum ultra memoriam hominũ, hoc est, ut non stet in memoria hominũ rem aliter processisse. Aut est dubium, an obsit uel profit concessio, & requiruntur 40. anni, secundum gloss. hic in uerbo, si antiquitus, & quæ adduntur per Bal.

Domini uerò Seculares feudum concedentes sunt duces, Marchiones, comites &c. et nominantur capitanei imperij siue regni; uasalli autem qui ab eis feuda accipiunt, dicuntur regni ualuafores, et quocumque capitanei, quales sunt Barones et nobiles, secundum Bal. hic. Et qui ab his ultra feudum accipiunt, dicuntur minores ualuafores.

Hic de supremis principibus, nulla fit mentio, nec opus erat, cum omnes de quibus, hic dicitur textus, sua feuda habeant ab istis principibus. Ideo textus, præsupponit.

SEQUITUR EXPLICATIO TEXTVS.

Tex. in uerbo, Archiepiscopus.

Archiepiscopus dicitur, qui sub se habet aliquot episcopos, quales sunt, Moguntinensis, Coloniensis, Treuerensis, Saltzburgensis, Magdenburgensis, Bremensis & Rigensis. Sub quibus sunt omnes episcopi Germaniæ, exceptis illis, qui exempti sunt, quales sunt Bambergensis, Misnensis &c.

Episcopi dicuntur diocesani siue suffraganei Archiepiscoporum, quales sunt Herbipolensis, Spirensis, & similes. De his & similib. nominibus, dignitatibus ecclesiasticarum uide copiosissimè per Alu. & d. Ias. hic. Lãdrecht. lib. ij. Art. lxxij.

Abbatibus sunt in monasterijs ordinis sancti Benedicti & S. Bernhardini. Præpositi sunt in Monasterijs ordinis Canonorum regularium S. Augustini. Item in Ecclesijs Cathedralibus & collegiatis.

Regni, id est imperij, quod est in Italia & Germania, ut infra dicemus de pace tenenda.

Regis, id est imperatoris, quia imperator ante Coronationem & consecrationem appellatur rex Romanorum. c. Venerabilem. ext. de elect. Poteris quoque intelligere de quocumque alio rege. Cum quilibet rex in suo regno sit Monarcha, secundum And. de Iser. & Alua. hic.

Gloss. prima meminit definitionis & diuisionis feudi, quæ supra sunt copiosiss. enarrata.

Gloss. in uerbo Dare, restringit concessionem prælatorum Ecclesiasticorum ad regalia &c.

Sunt autem regalia, quæ ab imperatore uel rege conceduntur. Et possunt dici regalia multis modis. Primò dignitates Regales, ut Ducatus, Marchionatus, Comitatus &c. de quibus, inf. quis dicitur dux, March. uel Comes. Secundò possunt dici Regalia tributa uel uestigalia, seu portus &c. De quibus, inf. in tit. Quæ sunt Regalia. Tertiò dicuntur Regalia, quæ rex præcipit ex priuilegio summorum pontificum, Ecclesia uocante, secundum gloss. in c. generali, in uerbo, Regalia, de elec. in 6. Et de his Regalibus, loquitur hæc gloss. uidelicet, si imperatores, uidelicet, si huiusmodi imperatores Regalia Ecclesiæ concesserint, quod Ecclesiæ uicissim de his feuda concedere possent. Sed contra illam gloss. uidetur fortiter facere textus, in authentica, hoc ius porrectum, & in corpore unde sumitur, C. de sacrosanc. Eccle. Quia ibi dicitur textus, planè contrarium illius quod hic habetur in gloss. scilicet, quod si ab imperatoribus aliquid fuerit collatum in Ecclesias, hoc nullo modo esse alienandum. Si uerò ab alijs accesserit, alienari posse, seruatis solennitatibus ibi positis.

Docto

Doctores respondent ad hoc distinguendo: Aut praelati Ecclesiarum uolunt infeudare bona, quae pleno iure pertinent ad Ecclesiam, eiq; simpliciter sunt incorporata, & hoc regulariter facere non possunt. Et in hoc casu loquitur d. authentica, hoc ius porrectum. Aut de his uolunt infeudare, in quibus Ecclesia habuit tantum directum dominium, ut quod feudum per mortem uasalli redijt ad Ecclesiam, & possunt. Et in hoc casu loquitur glo. hic uerbo, dare possunt.

Glossa in uerbo, si antiquus, quoq; restringit textum. Nam licet iam dictum sit, quod praelati Ecclesiarum de his bonis, in quibus Ecclesia habuit tantum directum dominium, possit infeudare, Tamen hoc quoq; non indistincte est uerum, sed tum procedit, si consuetudine hoc est obtentum, sicuti quoque colligitur ex tex. hic in uerbo, Si antiquus consuetudo &c. Nunc ergo glossa quaerit infra quod tempus inducatur consuetudo infeudandi de reb. ecclesiasticis. Et super hac quaestione sunt plures opiniones doctorum. Quidam enim tenent quod requiratur spacium tanti quanti, cuius non extet memoria in contrarium. Et pro hac opinione facit lex, hoc iure. §. Ductus aquae. ff. de aq. quot. & acti.

Alij dicunt, quod requirantur triginta anni. l. Omnes. C. de praescrip. trig. anno. Et in hac opinione est Azo & Nicol. de Neapo.

Alij uero, requiri spacium quadraginta annorum, & hoc probant, quia infeudatio est alienatio, ut notatur in l. Cum non solum §. Filij autem. C. de bonis quae libe. Et in l. i. C. de feudo dota. In alienatione autem rerum ecclesiasticarum requiruntur quadraginta anni ad praescribendum. Authentica quas actiones. C. de sacrosanc. Eccl. Ergo ad illam consuetudinem inducendam quoq; requiruntur quadraginta anni: & haec est opinio Iacobi de Belu.

Sed haec opinio communiter reprobatur, quia procederet quando tractaretur de maiori prauidicio Ecclesiae, quando scilicet Ecclesia alienando amitteret totum suum ius, sed infeudando non amittit totum ius, quia retinet dominium directum. c. Vnico. infra. In quibus caus. feud. amitta. Quod dominium est tanti effectus, quod uasallus tenetur Ecclesiae ad seruitia. Item Ecclesia retinet spem recuperandi per casus quae habentur inf. in tit. quae fuit prima caus. feud. amit.

Pro uitanda itaq; contrarietate Bal. & Alua, ita distinguunt: Aut infeudatio est manifeste damnosa Ecclesiae, & tunc requiritur ad consuetudinem inducendam tantum, cuius initium non est in memoria hominum. Et ita intelligitur prima opinio. Aut est manifeste utilis Ecclesiae, & praescribitur consuetudo spacio triginta annorum. Et in hoc casu intelligitur opinio Azo. & Nico. de Nea.

Aut est dubium, an sit damnosa uel utilis, & requiritur spacium quadraginta annorum ad inducendam huiusmodi consuetudinem. Et in hoc casu intelligitur opinio Iacob. de Bel.

Quando autem quaeritur, quot actus requirantur infra praedictum tempus, ut huiusmodi consuetudo inducatur. Responde breuibus, duos actus requiri. Quia consuetudo dicitur quae frequenter fit. l. i. C. quae sit long. consue. Id autem dicitur frequenter fieri, quod bis fit, secundum gloss. fina. in §. fina. in authentico de defenso. ciui. colla. 3.

Conclude ergo, requiri, quod idem praelatus infra praescriptum tempus dederit bis duobus id feudum, uel quod duo praelati duob. uel idem diuersis hoc modo dederint, secundum Iacob. de Bel. & Alua. hic.

Pro intellectu gloss. in uerbo, feudum dare, ita distingue secundum Iacob. de Bel. Aut clericus siue praelatus dat in feudum rem propriam, & non est dubium quin ualeat concessio, ut inf. de clerici, qui inuest. fa. in prin. Aut non dat rem

dat rem propriam in feudum, sed rem Ecclesiæ, Et subdistingue: Aut dat in feudum rem spiritualem, aut temporalem.

Primo casu, quando scilicet concedit rem spiritualem, puta decimas, ius Patronatus, item ecclesiasticas iurisdictiones, Et distingue: Aut concedit ipsam rem, aut fructus rei. Si ipsam rem concedit, Et dic: Aut est consuetudo introducta, quod possit fieri talis infeudatio, & ualet concessio, per text. nostrum hic, in uerbo, si antiquitus. Aut nulla est consuetudo, & non ualet concessio. c. Quamuis. c. Prohibemus. & c. fina. extra de decimis.

Aut fructus rei spiritualis concedit, Et dic: Aut concedit ex aliqua causa. Et tunc si concessio fit ad certum tempus, & ualet, Si uero in perpetuum, & non ualet, nisi sit consuetudo.

Aut concedit sine causa, & quoque non ualet, ut notatur in c. Peruenit. l. q. 3. c. Ad hæc. c. Quamuis. c. fina. cum similibus, extra de decimis.

Aut concedit aliquam rem Temporalem, ut arcem, uillam &c. Et dic ut diximus super gloss. in uerbo, dare possunt, Et quæ in hac distinctione desiderari possunt, tractabimus in quæstionibus ordine.

Glossa in uerbo, feuda accipiunt, opponit contra text. Dicitur hic, quod à minoribus ualualoribus quoque censeatur esse iure feudi, & habeatur pro uero feudo. Sed opponitur § fina. hic tit. nostro, ubi dicitur, quod solum illud propriè feudum dicitur, quod datur à capitaneis imperij, hoc est, à Ducibus, Marchionibus, & similibus; secus si à minoribus concedatur &c. Glossa soluit, quod dictus § fina. locum habeat de iure antiquo, secundum quod fiebat illa differentia, sed hodie de iure nouo idem iuris est de minimis ualualoribus, quod est in Capitaneis, quia huiusmodi uasalli æquè non possunt deuestiri sine culpa, atque alij, c. Vnico, infra de nat. feu.

Pro declaratione istius materiæ quærit Bald. primò, utrum prælatus sine consensu Capituli possit feudum concedere. Et omisis superfluis ita responde: Aut uult infeudare de his bonis, de quibus est antiqua consuetudo infeudandi, & dic: Aut feudum est distinctum, eiusque concessio attributa soli prælato, & poterit concedere sine consensu Capituli, c. Vnico § Idem iuris, sumpto arg. à contrario sensu, inf. Episcopum uel abbatem, uel abbatis &c. Et probatur à simili, Nam episcopus iurans non alienare nec infeudare res Ecclesiæ summo pontifice inconsulto, iuxta c. ut super, extra de reb. eccle. non aliena. potest tamen feudum uetus, de quo est consuetudo infeudandi, non obstante iuramento, concedere pontifice non consulto, secundum glo. in c. 2. in uerbo, inuestire, ext. de feudis. Aut feudum non est distinctum, sed eius concessio pertinet ad prælatum & Capitulum simul, & non poterit concedere sine consensu Capituli, Aut uult concedere rem in feudum, de qua non est consuetudo, & distingue: Aut cōcedit de nouo animo inducendi consuetudinem, & requiritur saltem tacitus consensus Capituli tanquam populi, arg. l. Sed & ea. ff. de II. secundum Iacob. de Bel. hic. Alioqui solus concedere non potest, per tot. tit. extra de rebus eccle. non alie, Et uide de hac quæstione Bal. & Iaso. hic.

Secundò quærit Bal. utrū superior prælatus possit rem Ecclesiæ inferioris sibi subiectæ in feudum dare. Et uidetur primò, quod sic, per ea quæ habentur in gloss. iunctis nota. Bart. in l. 1. c. Ne fiscus rem quæ uendidit, euincat. Vbi habetur, si abbas uendidit rem alicuius Ecclesiæ sibi subiectæ, tanquam rem alterius Ecclesiæ quoque sibi subiectæ, cuius tamen res non erat, quod illam uenditionem reuocare non poterit, Ergò uidetur idem in concessione. Contrarium uidetur uerius. Quia superior prælatus iuri Ecclesiæ inferioris derogare non potest, d. c. 1. infra, episcopum uel abbatem &c. Et probatur per gloss. in uerbo, licentia, in authentico, de alie. & emphiteo. in prin. colla. 9.

Bal. tamē in hac quæst. ita distinguit: Aut inferior ecclesia immediatè est subiecta

fecta superiori, ut quod Rector Ecclesie inferioris non administrat proprio nomine, sed nomine superioris praelati, & poterit superior res eius in feudum concedere. Et ita potest intelligi glos. in d. l. 1. c. Ne fiscus rem qua uendi. euincat. Aut est mediate subiecta, ut quod ipsius Rector administrat proprio nomine, sicuti sunt ecclesie suffraganeorum respectu Archiepiscopi, & non poterit concedere superior res eius. Ita potest intelligi d. c. Vnicu. inf. episcopu uel abbatem.

Tertio quaerit Bal. post Iacob. de Bel. Pone quod sit consuetudo in Ecclesia de quibusdam rebus in feudandis, utrum praelatus possit parentibus, agnatis, cognatis, consanguineis, uel affinibus suis illas res in feudum concedere. Et uidetur primo, quod non, quia bonum est argumentum ab Emphiteosi ad feudum, & praelati res ecclesiasticas parentibus, agnatis uel consanguineis non possunt concedere in Emphiteosim, per text. in § hoc uero iubemus, uers. Oeconomis, in Authentico de alie, & emphiteo. colla. 9. Ergo uidetur, quod quoque non possunt concedere in feudum.

Secundo uidetur per text. in c. ludicatu, in fi. cum c. sequenti, 89. dist. ubi expressè habetur, quod episcopi suis ppinquis nullo modo debeant committere officia ecclesiastica. Ergo uidetur quod quod res ecclesie eis concedere non possint.

Tertio probatur in specie per gloss. in c. Vnico, in uerbo, in clericorum, inf. Si de inuestitura int. dominu & uasal. lis oriatur, ubi glos. expressè dicit, quod praelati Ecclesiaru suis ppinquis non possint res ecclesiasticas in feudum concedere. Et probatur hoc per authen. Quibuscunq. C. de sacrosanc. eccle.

Idem probatur per text. in c. Peruenit, 1. q. 3. Et glos. ibi addit rationem, quia episcopi sunt ceci circa nepotes & alios consanguineos suos, quos querunt extollere ex facultatibus Ecclesie. Et Archidia. in c. Non liceat, 12. q. 2. dicit summum pontificem peccare, si bona Ecclesie alienauerit in casu non licito, uel dederit consanguineis suis. Eum sequitur Panor. in c. Constitutus, uers. Et uide, extra de religio. domi.

Contrariu decidunt communiter doctores, quod scilicet praelati ecclesiaru possint suis consanguineis res in feudum concedere. Tu in hac q. ita distingas: Aut quaeris de rebus Ecclesie, quas ex antiqua consuetudine praelati alij concedere poterant, & dic: Aut quaeris de iure consuetudinario, & certu est, quod praelati eas res suis consanguineis & affinibus in feudum concedere possunt. Ita decidit glos. in d. c. Vnico, in uerbo, in clericorum, inf. Si de inuestitu. inter dominu & uasallum lis oriatur. Et est ratio, Quia per illam concessio-

nam Ecclesia non laeditur, si modo consanguineus eiusdem pacis illas recipit, quib. extraneus quidam reciperet, secundu Archid. in c. Episcopus, in fi. 10. q. 2. Modò illi consanguinei sint boni, honesti, Ecclesie utiles, nec potentiores, qui Ecclesia postea opprimere possent. Ratio, n. prohibitionis est, ne ecclesia ppter illam concessio- nem laedatur, illa autem ratione cessante, cessat quoque prohibitio. Ita decidit Archid. in d. c. Episcopus, in fin. quem sequitur Bal. in d. Authentico. Quibuscunq. C. de episco. & cleri. Et hec consuetudo praefertur iuri scripto, ut habetur in l. De quibus. ff. de legib. Aut quaeris de iure scripto, & dic: Aut consanguinei alioqui sunt diuites, & praelati nihil possunt eis concedere de bonis Ecclesie. Et in hoc casu intelliguntur iura supra pro contraria opinione allegata, Aut consanguinei sunt honesti & tamē pauperes. Et praelati etiā de iure scripto possunt eis necessaria subministrare pro sustentatione uite. c. Non satis, 85. dist. Et facit gloss. in l. Illud, in uerbo, alia causa, c. de sacrosanc. eccles. Ioan. Andr. in additio. ad Spec. in § Nunc uero aliqua, in fin. ferè, in titulo de fid. instru. Et est ratio, quia aurum habet Ecclesia, non ut seruet, sed ut erogat & subueniat in necessitatibus. c. Aurum, 12. q. 2.

Prima autem ratio debet esse parentum & consanguineorum, per uulgaria. Aut de alijs rebus de quibus non est consuetudo ut infeudentur, uolunt concedere

Vtru praelati Ecclesiarum consanguineis res in feudum concedere possint.

concedere parentibus & consanguineis, & non possunt. Per ea quæ proximè diximus de consuetudine, Et facit ad hoc totus titulus de rebus eccle. nō alienan. Et prædicta procedunt in concessione rerum temporalium. Secus in beneficio ecclesiastico, quod indistinctè potest concedere consanguineo, secundum Panor. in c. Quia clerici, ext. de iur. patron. Vide de hac q. Iacob de Belui. Bal. & dominum Iasonem hic.

Quartò, quia suprà dictum est, quòd tum sine dubio permittatur infeudatio rei ecclesiasticæ, si concessio est utilis Ecclesiæ, quærit Bal. post Iacob. de Belui. quando dubium est, utrum contractus sit utilis Ecclesiæ, nec ne, quid in dubio sit præsumendum. Et omisissis superfluis concludit: Quando decretum superioris concessioni est interpositum, tunc semper præsumitur concessio pro utilitate Ecclesiæ facta; sin minus, non præsumitur utilitas Ecclesiæ, arg. l. 1. c. de prædijs Decurio, &c. lib. xi. ibi. Ita fiet ut nec immoderatus uenditor nec emptor, cuiuscumq; sit conditionis, inueniatur iniustus. Et probatur hoc quoq; per uulgatam regulam, quæ habet: Vbi cunq; in aliquo actu reperitur decretum iudicis interpositum, præsumitur quòd omnia rite & rectè processerunt, secundum Spec. in tit. de emptio. & uenditio. Nunc dicendum restat. uers. Et breuiter scias, quem refert & sequitur Bal. in l. Cùm hi. Si prætor. ff. de transactio. Et in l. Non enim aliter. ff. de adopt. Et in l. Quacumq;. C. de bo. quæ liber. Et colligitur illa regula ex text. c. Sicut. ext. de sen. & re iudica. Et ibi habetur, si iudex fert sententiam, non est necesse exprimere causam quæ ipsam mouet: Quia ius præsumit pro sententia propter auctoritatem iudicis. Ideò Bart. in d. l. 1. c. de prædijs Decurio. infert, quòd decretum iudicis in contractu interpositum excludit beneficium. l. 2. c. de rescinden. uenditio. Ne scilicet quis posset conqueri se iniuste interceptum. Licet hoc per aliquos impugnetur, ut notatur per Canonistas in c. Cum causa, ext. de emptio. & uenditio. Præterea infert Bart. in d. l. 1. quòd decretum iudicis tollit & facit cessare omnem præsumptionem doli uel metus. Ideò concludit contractum in dubio iure censi utilem Ecclesiæ, cùm superioris decretum interpositum fuerit. Dico autem hic notanter superiorum, ut intelligatur superiorum prælatorum auctoritatem requiri, non inferiorum. Per ea quæ notat Azo in sum. sua. C. de tuto. uel curatore, qui non satis deuide de hac quæstione Bal. hic, & copiosissimè D. Iaso;

Quintò quærit Bal. Vtrum solus prælatus possit uasallo remittere feloniam, & distingue: Aut solus prælatus est collator feudi, & solus poterit feloniam remittere, cùm felonja ipsum tantum respiciat, per ea quæ notantur in l. 2. c. de liber. & eorum libe. Aut capitulum unà cum prælato concedit feudum, & tunc quia soli prælato felonja non censetur illata, & solus prælatus quoq; non poterit remittere, arg. c. Cùm desideres. § Tertio loco. extra. de senten. excommunicatio. Et ita in effectu decidit Bal. hic. Alias quæstiones quæ hic mouentur per Doct. tu ipse uide. Quæ autem dicuntur hic à doctoribus de alienatione feudi per uasallos sine consensu domini, infra commodius tractabuntur in titulis de aliena. feud. & de prohibita alie.

§ Et quia uidimus, &c.

In § proximo dictum est de personis quæ concedunt feudum. In hoc autem § dicemus de diuersis constitutionibus, quæ de acquisitione rerum feudaliū late erant.

Primū autem de iure antiquissimo concedebantur feuda tantum ad beneplacita dominorum, et poterant auferri quancumque domini uoluerant, etiam sine culpa uasallorum, quæ feuda æquiparabantur precario, l. 1. ff. de precario.

Secun-

Secundò, cùm hoc ius esset sublatum, constituebatur, ut uasalli retinerent per annum &c. Sed hoc quoque sublatum est, nisi in feudo Guardia & Castaldia, quod datur pro mercede alicuius rei, & poterit post annum auferri, etiam precio pro eo dato non restituito, nisi sit datum ad certum tempus. c. Vnico, infra de feud. Guar. & Castal. Et est gloss, hic in uerbo, auferre.

Tertiò, accessit constitutio, disponens quòd uasalli retinebant res feudales ad uitam, nec deuoluebant eas iure successionis ad filios &c. Et hæc quoque est sublata, excepto eo, quod dicitur de feudo Marchia, Ducatus, Comitatus uel alterius regalis dignitatis ab imperatore data, Quia illa feuda de uigore consuetudinis finiuntur morte accipientis, nec succedit hæres, nisi de nouo ab imperatore inuestiatur, c. 1. infra de feud. March. Licet & hoc hodie aliter sit usurpatum per consuetudinem, scilicet, quòd habeat locum successio, nec extinguatur morte uasalli, secundum gloss, hic in uerbo usque ad uitam.

Quartò accessit constitutio, quòd uasallo mortuo, dominus potuit unum ex filijs eius eligere, & feudum concedere, alijs exclusis.

Quintò addita est alia constitutio, quæ admittebat omnes filios uasalli, non autem nepotes nec collaterales. Sed hæc omnia sunt sublata.

Postremò itaque adita est constitutio imperatoris Corradi, quæ ius feudorum nouissimum continet. Is enim cùm pro corona suscipienda proficeretur, rogatus est à uasallis qui in eius seruitio erant, ut successionem in bonis feudalibus quoque extenderet ad nepotes & alios descendentes, & quoque ad fratres, si uasallus sine filio decesserit. Constituit itaque, ut nepotes ex filijs, item fratres succederent, in hoc tamen casu distinguit textus: Aut uasallus decedens, reliquit post se descendentes, hoc est, filios uel nepotes ex filijs. Et illi succedunt filij in capita, nepotes autem in stirpes. Aut non reliquit filios nec etiam nepotes ex filijs. Et subdistingue: Aut reliquit feudum paternum siue autum, & tunc fratres siue alij collaterales, qui nati sunt ex primo acquirente, succedunt salua gradus prærogatiua, filiabus exclusis. Aut est feudum nouum, quod scilicet ipse uasallus primùm acquisiuit à domino. Et tunc, si in concessione nominatim actum est, quòd feudum quoque ad fratres siue agnatos uasalli pertineat, & succedunt collaterales.

Si uerò de hoc expressè actum non fuerit, & mortuo uasallo sine descendentibus redit feudum ad dominum. Hoc dicit text. hic cum quibusdam gloss. usq; ad §. Hoc autem.

Verf. gloss. in uerbo, Nisi communiter, reprobatur per doctores: à fidelibus) Id est, uasallis.

Gloss. in uerbo, Frater.

Gloss. in uerbo, frater, tractat quæstionem de successione in feudis. Pro cuius intellectu tu primò dic, quòd nulla dispositio testamentaria in rebus feudalibus ualet. Quia feuda non debentur ex decedentium iudicio, sed principali prouidentia, c. Vnico, in prin. inf. de success. feudi. Arg. 1. Si arrogator. ff. de adop. Et ideò text. in l. lege. ff. de uerb. sig. Vbi habetur, quòd testamentaria hæreditates confirmentur &c. ad res feudales non pertinet, sed tantùm ad successiones in bonis hæreditarijs siue allodialibus. Igitur concludit, quòd in feudis sit successio tantùm ab intestato, circa quam tu ita distingues: Aut uasallus decedens reliquit feudum nouum, quod scilicet ipse primùm acquisiuit. Et in eo succedunt tantùm descendentes masculi capaces. Nisi specialiter de filiabus & collateralibus contentum sit, uerf. Sin autem, hic tit. nostro, c. Vnico, infra de success. fra. Aut reliquit feudum paternum

siue auitum, siue etiam antiquum, quod scilicet per aliquem ex maioribus adquisitum est, & postea iure successione ad alios peruenit, Et dicitur: Aut defunctus habuit descendentes masculos, ut filios naturales & legitimos laicos, uel nepotes laicos ex filiis naturalibus & legitimis. Et succedunt filii in capita, Nepotes autem in stirpes, siue extent unâ cum suis patruis, siue soli. Semper enim successio in stirpes fit, quia in successione ascendentium ingrediuntur gradum paternum. Licet Azo & quidam alij fuerint in contraria opinione, quod scilicet nepotes soli succederent in capita, Sed illa opinio procederet in successione collateralium remotiorum. Vide de hac q. Bal. hic. Et hæc successio descendentium durat usq; in infinitum. § hoc quoq; hic tit. nostro. c. 1. inf. de natura successio. feu.

Aut non reliquit descendentes masculos capaces. Et dicitur, Aut feudum est foemininum, siue filia emerit à domino, siue dominus propter seruitium patris filia dederit, & succedit filia alijs exclusis, c. Vnico § filia. infra de success. feud. c. Vnico. infra de natura success. feud. c. Vnico. infra quemadmodum feud. ad filiam pertine. Aut feudum est Masculinum, & uocantur fratres defuncti in capita, si soli sunt, filij uerò fratrum cum eis in stirpes: fratribus autem non extantibus, uocantur filij fratrum quoque in capita, c. Vnico. § his uerò, infra de success. fra. Ascendentes autem semper excluduntur in successione feudum, c. Vnico, in prin. infra de natura success. feud. Fratribus autem fratrumq; filiis non extantibus, uocantur agnati, qui ex linea primi acquirentis, sunt proximiores in capita & in infinitum, d. c. Vnico. uers. his uerò, infra, de successio. frat. & d. c. Vnico. infra, de natura success. feud.

Paterno) auito siue antiquo;

Legitimo) Descendente masculo.

Extraneum) Fratrem prætereundo,

Istud) Scilicet contrarium.

Hereditas) Id est, bonis allodialibus,

De illegitimo) Id est, in testamento instituto in bonis feudalibus,

In extraneum) Qui non est de linea primi acquirentis,

Succedere) Non obstante testamento,

Feudum amittat) Frater,

Legitimus) Descendens masculus.

Ex pacto) Inito inter dominum & patrem filia &c.

Felonia) Id est, atrocissima iniuria.

Secundò quærit gloss. in uers. Ex quacunq; causa &c. Et in uers. Item hoc sic intelligitur &c. Vtrum hæredes, ad quos de iure spectat successio feudum, excludantur ab ea propter culpam, Et distingue: Aut quæris de culpa defuncti, aut de culpa ipsius hæredis. Primo casu: Aut defunctus deliquit in ipsum dominum per feloniam &c. Et tunc si feudum est nouum, redit simpliciter ad dominum, siue defunctus habuerit filios, siue non, c. Vnico. cum ibi nota: infra, Si uasallus feudo priue. cui defera. Aut est feudum paternum, auitum siue antiquum, & excluduntur descendentes usq; in infinitum. Et collaterales usq; ad quartum gradum exclusiue. In quarto gradu autem siue remotiori admittuntur, d. c. Vnico. cum ibi nota. inf. Si uasall. feudo priue. Gloss. hic. uers. Item hoc sic intelligatur. Bal. & Alua. Aut defunctus non deliquit in dominum, sed aliàs deliquit, propter quod feudum amittere debebat. Exemplum, ut occidendo fratrem, uel delictum aliud committendo, quod uenit appellatione parricidij. Et tunc si feudum est nouum, quoque reuertitur ad dominum. Si uerò paternum siue antiquum fuerit, reuertitur ad proximios agnatos, non autem ad filios uasalli, c. Vnico. § Denique. uers. si uerò, iunc. gloss.

gloss. in uerbo, Ad proximos, infra, quæ fuit prima caus. benef. amit.

Secundo casu, quãdo scilicet quæris de culpa ipsius hæredis succedere uolentis. Et dic breuib. Aut culpa propter satisfactionem per dominum remissa est & succedit. Aut non est remissa, & non succedit. Et hoc casu, si parens delinquentis siue conuasalli, qui spem succedendi habent, delinquentem ad dominum duxerint, ut satisfaciatur, uel ipsum à se separauerint, ipsi feudum retinent. Sin minus, quoque priuantur. c. Vnico. Insuper, inf. de prohib. feud. alie. per Frider.

De offensione) De culpa ipsius hæredis.

Item hoc sic intelligatur) De culpa defuncti in ipsum dominum;

De alijs quæstionibus ext. gloss. & præsertim utrum frater in feudo paterno succedat iure successorio uel iure accrescendi. Vide Bal. hic.

Glo. in uerbo, Nominatim, tractat fallentias ab illa communi Regula, quæ

Nota quod
in caus. feu
dalib. appel
latione legi
timi hære-
dis ueniunt
tantum de-
scendentes
Masculi, ut
colligatur
ex uerbo si
ne legitimo
hærede.

habet, quod frater fratri in feudo nouo non succedit.

Hæc Regula fallit primùm, si in inuestitura expressè dictum est, cur succedat, per textum nostrum hic. Et cap. Vnico, inf. de fratrib. de no. benef. inuestitis.

Tum enim propter pactum licet, quod alioqui non liceret, sicuti in simili habetur l. 3. C. de pignorib. l. Labeo. el. prima. ff. de contrahen. emptio.

Secundò fallit, si feudum de communibus bonis fratrum in communione existentium domino sciente ematur. c. Vnico, inf. de benef. fra. & quo. frater fratrem succe. Si autem domino ignorante id fieret, secus esset, ne scilicet dominus inuitus alium quàm uellet sibi acquirat uasallum, quod tamen de communi pecunia expensum est, restituitur pro parte competenti. d. c. Vnico, inf. de fra. de no. benef. inuesti.

Tertiò fallit, quando feudum nouum emitur communi nomine fratrum in communione existentium domino sciente, licet pecunia non fuerit communis, d. c. Vnico, inf. de benef. fra.

Communiter acceperint) Domino nesciente communionem, unus frater non succedit.

Istud) Id est illa regula?

Nisi emptum fuerit) Secunda fallentia.

Sed contra secundam fallentiam opponit gloss. in uers. Sic ergò. Imò uideatur nihil referre cuius fuerit pecunia, pro qua feudum emitur, sed satis esse quod ematur communi nomine. Nam in omnib. contractibus hoc est Regulare, quod non attenditur, cuius sit pecunia per quam contrahitur, sed tantum cuius nomine contrahitur, attendi debet, ita, quod si quis ex pecunia alterius emat rem aliquam, fit res ementis, & non illius cuius fuit pecunia. l. Si ex ea pecunia. C. de rei uendi. l. Si patruus. C. Communia utriusq. iudicij. l. Ad probationem. el. C. de proba. l. Non unde. C. Si certum petatur.

Casualia) id est, fallentia, uel speciales casus:

Responde, uerum est quod in contractibus non attenditur, de cuius pecunia res ematur, sed tantum cuius nomine, per d. iura. Sed hæc Regula fallit in multis casib. Primò in terminis nostris, quãdo scilicet feudum de comunib. bonis est emptum, fit eorum de quorū pecunia ematur, d. c. Vnico, inf. de ben. fra.

Secundò fallit in pecunia dotali, quia quod ex ea ematur, fit res dotalis. In hoc tamen distingue: Aut soluto matrimonio alioquin extant bona mariti, ex quibus uxori satisfieri potest pro sua dote. Et illa res ex pecunia dotali emptam non est dotalis. l. Ex pecunia. C. de iure dot. Aut non extant alia res, ex quibus potest uxori pro sua dote satisfieri, & tum succedit res ex pecunia dotali emptam in subsidium dotis. Gloss. in l. Si ut proponis, in uerbo, non negabit. C. de rei uend. Gloss. in d. l. Si patruus. C. Communia utriusq. iud. l. uxor marito. ff. de dona. int. uir. & uxo. l. Res quæ. ff. de iur. dot. Et ita quoq. decidit Bal. & Alua. hic.

Tertio fallit in pecunia pupilli, nam & res ex ea empta fit pupilli, secundum gloss. in d. l. si ut proponis. C. de rei uend. Distingue tamen: Aut est empta a tutore uel curatore, & cum fit pupilli, secundum gloss. in d. l. si ut proponis. Aut est ab alio quam a tutore empta, & potest uendicari in subsidium, hoc est, quatenus pupilli suam pecuniam reperere non possint. Arg. l. filia, in ff. de solut. Quarto fallit in pecunia militis, d. l. si ut proponis. C. de rei uendi. Quinto fallit in pecunia furiosi uel prodigi. Arg. l. 2. iunc. gloss. in uerbo, Adolescentium. C. de cura, furiosi. l. Marcellus. ff. de fideiul. l. Interdum. ff. de condic. indeb. Quia illa iura æquiparant pupillos, prodigos & furiosos in beneficijs & priuilegijs. Sexto fallit in pecunia Ecclesie, secundum gloss. in d. l. si ut proponis, & in d. l. Si patruus.

¶ Hoc autem.

In hoc ¶ habes differentias inter ius commune scriptum & usus feudorum, quo ad successiones. Prima est, quod de iure communi scripto in bonis Allodialibus succedunt tam filij quam filia, nulla sexus prerogatiua ualente. ¶ Si quis igitur, in Authentico de hæredibus ab intesta, uenien. colla. 9. l. Maximum uitium. C. de lib. præte. & exhære. Sed de iure feudorum filia non succedunt in feudo, nisi in certis casibus, de quibus supra diximus, & infra dicemus.

Secunda differentia est, quod de iure communi in collateralibus durat successio in bonis Allodialibus usque ad decimum gradum tantum, secundum gloss. in ¶ fina. in uerbo, Nate. inst. de success. cogna. Et post illum gradum deuioluitur ad fiscum. In usibus uero feudorum admittuntur collaterales agnati, nati ex primo acquirente usque in infinitum, per text. nostrum hic. Nota ex hoc textu hic in uerbo, ad eas, quod pactum conceptum in persona filia, uideatur quoque conceptum in nepote ex ea, quia causa & origo habent disponere de suo causato, ut est text. hic secundum Bal.

Gloss. in uerbo, legib. tractat differentiam inter ius Romanum & ius Longobardorum. De iure enim Romano in bonis allodialibus aliter succedunt filia, quam de iure Longobardorum, ut patet ex gloss.

Quod gloss. hic dicit, filiam nihilominus ad successionem, non obstante quod patri promisit se dote contentam, & ad bona paterna nullum regressum habituram, uerum est, quando filia non iurauit hoc pactum seruare. Secus, si pactum iuramento fuerit firmatum, tunc cogitur contenta esse dote, nec habet regressum ad bona paterna, c. licet, de iureiur. in 6. c. Quamuis de pactis in 6.

Gloss. in uerbo, a successione, diuiditur in tres partes. In prima ponit regulam, quod consuetudo uincit legem scriptam, c. Vnico, inf. de feu. orig. De hac regula uide quæ notantur in l. De quib. ff. de ll. & in c. fina. ext. de consue. In secunda parte ponit aliam regulam, quod conditio foeminarum in multo est deterior quam masculorum. De qua uide gloss. in l. in multis. ff. de statu hominum. E contra autem masculorum conditio in multis est deterior, quam foeminarum. De utroque uide copiosiss. Spec. in ¶ Ratione igitur sui, in uers. Regulariter. in tit. de procurato. in tertia parte ibi. Sed quare, ponit rationem, quare foemine in feudis non succedant, uidelicet, quod feuda ideo conceduntur, ut uasalli dominos in bello iuuent, c. Vnico. ¶ penul. infra de capitulis corrad. c. Vnico. ¶ Item qui dominum, infra quæ fuit prima causa benef. amit. foeminae autem propter sexus fragilitatem belligerari non possunt, l. Quisquis ¶ ad filias. C. ad l. Iul. Maesta. Ergo ad successiones feudis non admittuntur. Sed contra illam rationem opponit gloss. Certum est quod nepotes ex filiabus possunt dominum iuare in bello, & tamen in successione ne feudi

ne feudiremouentur. c. Vnico. inf. de success. feud. Glossa fatetur contrariis
um, & respondet, quod omnium quæ à maioribus nostris statuta sunt, potest
reddi ratio. l. Non omnium. ff. de ll. Ideo stet pro ratione uoluntas, quod scilicet
ita placuit consuetudini feudorum, nec aliquam aliam rationem allegat
gloss. Tu responde post Iacob. de Bel. & Alua. hic, rationem gloss. quare fi-
lia non succedat, ueram esse, præsertim quod ad ipsam filiam attinet. Licet au-
tem in nepote ex filia illa ratio non militet, tamen is propter alias rationes ex-
cluditur. Nam mater est media persona per quam nepos in bonis aui succe-
dit. l. Meminimus, cum multis similibus. c. de legit. hæredib. Sed mater ipsa
nullum ius habet in feudo, Ergo nec nepos ex ea tenet consequentia. Quia
successor non debet esse melioris conditionis quam autor eius. l. Quod ipsis.
ff. de reg. iuris.

§. Hoc quoque sciendum.

Id est, licet in feudo nouo expressè pactum adijciatur, quod ad collaterales
quoque pertineat iure successionis, tamen successio uirtute illius pacti secun-
dum usum antiquum tantum extendebatur ad fratres patruelis. Et hodie de
iure nouissimo usque ad septimum gradum.

Beneficium hoc) Id est feudum nouum.

Fratres patruelis) Ultra quartum gradum?

Non progreditur) Etiam pacto adiecto de succedendo?

Moderno tempore) Ex consuetudine recentiori.

Masculis descenditibus) Quia in descenditibus feudum nouum statim fit
paternum, autum uel antiquum. Ideo omnes ex primo acquirente descen-
dentes usque in infinitum succedunt.

Uerbum Infinitum, hic in tex. positum intelligas, dic secundum Alua.
Aut feudum est nouum, & tamen in inuestitura dicit, quod collaterales quoque
succedant in eo, & tum durat successio uirtute illius pacti usque ad septimum
gradum inclusiuè, inter eos scilicet qui non sunt nati ex primo acquirente,
Sunt tamen agnati & collaterales, & hoc est quod dicit tex. hic, licet moder-
no tempore usque ad septimum gradum sit usurpatum. Aut feudum est pa-
ternum, autum siue antiquum. Et tunc omnes ex primo acquirente nati, in
linea directa et obliqua, usque in infinitum succedunt, etiam si sibi inuicem fa-
cti sunt collaterales. Et sic collateralis collateralis, agnatus agnato, in infinitum
succedit, Quia respectu primi acquirentis omnes sunt descendentes. Et hoc
est quod dicit tex. hic, Quod in masculis descenditibus hodie nouo iure,
usque in infinitum extenditur. Et est text. in c. Vnico. inf. de natura success.
feudi. Et tex. in c. satis, infra de prohib. feudis alie, per Lotha.

Geniculum Gallica uox est, idem significans quod gradus.

Curiam Regiam) Fiscum.

Id est, Si dominus contendit feudum nouum esse post mortem alicuius ua-
salli, & ideo sibi apertum, Agnati uero contendunt feudum paternum fuisse,
ideo ad se pertinere, tenentur agnati probare duodecim sacramentalibus
suis, hoc est, conuasallis iuratis, quod illud feudum sit paternum, & se defun-
cto fuisse proximiores. Et de hoc dicemus in §. Cum autem, infra, si de inue-
stit. feud. contro. fue.

Gloss. in fin. dum dicit de septimo geniculo, errat. Quia si feudum est pa-
ternum & probatur, paternum non est necesse probari, quod aliquis fuerit in
septimo gradu sine geniculo, sed satis est se natum ex primo acquirente, &
non extare propinquorem.

Glos. in uerbo, Usque in infinitum.

Vide de hac q. An infinitas sit licita uel illicita, Bart. in d. l. Qui bona
Ultimo. ff. de dam. inuec.

§. Notandum.

Hic § & tit. infra de feud. dat. mini. ualuaforibus, sunt correcti per consuetudinem recentiorem, quæ habetur in c. Vnico, infra de natura feud. Olim enim erat differentia inter feudum, quod concedebatur à capitaneis regis siue regni ualuaforibus maioribus, hoc est, Ducibus, Marchionibus & Comitibus &c. Quia illud habebat propriam naturam feud. nec poterat auferri uasallo sine culpa, sicut nec hodie. Feudum autem concessum à minoribus ualuaforibus, hoc est, ab illis, qui à Marchionibus, Ducibus siue Comitibus feuda habebant, & de illis alijs quoq; ultra concedebant, qui mini. ualuafores dicebantur. Et hoc non habebat propriam naturam feud. ideoq; minor ualuafor quicunq; uolebat, poterat id à minimo ualuafore etiam sine culpa auferre, exceptis duobus casibus hic in tex. expressis. Hæc sunt correctæ per d. c. Vnicum, infra de natura feu. in fine.

A regis Capitaneis) Hoc est, à Ducibus, Marchionibus & Comitibus;

Alijs) Scilicet minoribus ualuaforibus.

Censetur) Nec potest auferri sine culpa.

A minoribus) Ualuaforibus, qui scilicet sua feuda non à rege, sed à Ducibus, Marchionibus uel Comitibus habent.

uoluerint) scilicet minores ualuafores.

Auferre queunt) Minoribus, infra de feu. dat. minimis ualua. Hic tit. quoq; est correctus.

An & quando uasalli possint priuari feudo, & ex quibus causis, dicemus infra in titulo de feu. sine culpa non amitt. Et in tit. quæ fuit pri. caus. benef. amittent.

De feudo Guardia & Castaldia.

Tit. II.

Summarium secundum Alua. Feudum quod datur ratione Guardia uel Castaldia, uel pro mercede alicuius rei, non est durabile, quia reuocari poterit elapso anno, nisi in concessione fuisset adiectum certum tempus, quia tunc non potest reuocari ante tempus finitum. Et dominus reuocans talia feuda, non tenetur ad precij restitutionem, quod accepit pro ipsorum concessione.

Dicitur est in § proximo, quod feudum datum à minoribus ualuaforibus, poterit de iure antiquo regulariter reuocari quoadocunq; domino placuerit. Nunc in hoc tit. habes aliam speciem feud. quod post annum reuocatur, scilicet feudum Guardia, Castaldia, & feudum quod pro mercede alicuius rei datur.

Guardia.
Custodia.
Feudum
Guardia
quid?
Feudum Castaldia.
Castaldus.

Dicitur autem feudum Guardia, quod concessum est illi, qui deputatus est ad Guardiam siue Custodiam alicuius castri. Et propter hoc feudum sibi constituitur, uel talis Guardia habet feudum annexum.

Feudum Castaldia uero dicitur, quod dominus concedit alicui propter Castaldiam, id est administrationem quam exercet. Dicitur enim Castaldus is, cui res domini gubernanda committitur, secundum gloss. in l. fina. In uerbo, Seruo. c. Quod cum &c. Et gloss. hic in uerbo, Si uero. Et hæc feuda omnia post annum reuocantur. Dicitamen, aut dominus uult auferre ante lapsum anni, & distingue: Aut habet iustam causam & poterit auferre. Si enim auferret officium, censetur quoq; auferre beneficium. Arg. l. Qui sibi pretertextu. C. de sacrosanc. Eccles. Aut nullam iustam causam habet, & poterit quidem auferre officium, non autem beneficium, sicuti in simili dicitur de magistratu qui non gessit officium culpa ciuim, quia nihilominus habebit solatium, ut nota

ut notatur in c. Aduersus, extra de immuni. Eccles. Aut uult auferre post lapsum anni, & dic: Aut feudum est datum ad certum tempus, uel cum alio quo alio pacto, & contra illud pactum uel ante tempus auferre non poterit, Authentica qui rem huiusmodi. C. de sacrosanct. Eccles. l. Eidem. C. locati. Aut simpliciter est datum, & auferre poterit dominus post annum etiam sine culpa, per text. hic. Ratio autem quare hæc feuda ita auferuntur, hæc est: Primò, quia huiusmodi officia Guardix, Castaldix & similia non durant ultra annum, Officiales enim ingrediebantur eorum officia in Calendis Ianuarijs, & retinebant per annum, l. Publius, in princ. ff. de condictio. & demonst. l. Prædie. ff. de ferijs. Vnde finito officio, censetur quoque finitum feudum, quia cessante causa, cessat effectus. l. Adigere §. Quamuis, ff. de iure patrona. Et ita in effectum decidunt Bald. Iacob. de Belui. & Aluaro: hic.

§. Si uerò.

Si Castaldus dicit se rem aliquam possidere nomine proprii feudi, per hoc non defendit sibi possessionem, nisi probet de iure suo.

CASVS.

Pone casum secundum intellectum gloss. hic. in uerbo, sibi. Quidam miles habebat quendam fundum, qui erat feudum proprium, ipse tamen nesciebat proprium feudum esse, ob id factus est Castaldus, & accepit ignorantem illam rem à domino, tanquam feudum Castaldix. Anno elapso dominus uolebat illud feudum reuocare, miles autem certior factus, asserit non esse Castaldix feudum, sed proprium, ob id recusat cedere. Quæritur, Vter teneatur probare, an dominus, quòd sit feudum Castaldix, an uerò miles, quòd sit feudum proprium. Et primò uidetur, quòd uasallus non debeat admitti, etiam si uelit probare quòd feudum sit rectum & proprium. Nam ex quo recognouit illud pro feudo Castaldix, censetur per hoc iuri suo recti feudi renunciaisse. l. Si seruos, cum similibus. C. de actio. emp. & uenditi. Secundò esto, quòd uasallus admitti debeat, tamen uidetur quòd non sit onerosus probatione, sicut text. hic postulat, sed satis esse quòd iuret, & stet eius iuramento, per text. in c. Vnico. §. Si quis, infra, si de inuestitu. inter domi. & uasal. lis oriatur. Tertiò uidetur, quòd dominus teneatur probare esse feudum Castaldix, & non uasallus, quòd sit feudum rectum per text. expressum in c. Vnico §. Item si uasallus, infra, si de inuestitu. seu. con. trouerf. fue.

Contrarium decidit tex. noster, Quòd scilicet Castaldus qui rem possidet nomine proprii feudi, domino dicente esse feudum Castaldix, tenetur probare per conuasallos siue per publicum instrumentum esse rectum feudum. Nam ex quo uasallus fatetur se esse Castaldum propter officij Castaldix qualitatem, præsumitur quoque qualitas beneficii siue feudi. Sicuti beneficium quod conceditur custodi, censetur concessum causa custodiæ, & uillico causa uillicationis, dispensatori causa dispensationis, Arg. Authentice licentiam, cum ibi nota. C. de Episco. & cler. Hæc ergò præsumptio iuristransfert onus probandi in ipsum uasallum, ut scilicet probet non esse feudum Castaldix, sed proprium feudum, non obstante quòd possidet. l. Siue possideris. C. de probatio. Et hoc est introductum in fauorem dominorum, & in odium officialium, qui plerumque technis dominum circumuenire solent. Et ita quoque respondet gloss. tit. sequenti in uerbo, ratam, Bal. & Alua. hic. Nec obstant huic decisioni iura pro rationibus dubitandi allegata. Et primò nihil facte quòd dictum est uasallum non admitti ad probandum. Nam ex quo recognouit pro

feudo Castaldia, censetur iuri suo per hoc renunciasse &c. Quia ad hoc respondetur, quod hoc argumentum procedit, quando quis sciens recipit feudum proprium pro feudo Castaldia, tum uidetur iuri suo renunciare. Si autem non loquitur, quando uasallus ignoranter accepit feudum proprium pro feudo Castaldia. Ita soluit gloss. hic in uerbo, sibi. Ex qua solutione gloss. poteris secundum Bal. & Alua. tria colligere: Primum, si per errorem sit facta recognitio feudi, aliter quam sit solitum, talis recognitio causa cognita non praerudicat. Arg. l. cum falsa, & quae ibi notant Doct. C. de iur. & fac. igno. Secundum, si quis habet ius in aliquare, & scienter contrahit, super ipsa re sibi praerudicat. l. Si aliquam rem. ff. de acq. possessio. l. Qui rem. c. locati. Tertium colligitur ex illa solutione, quod in factis antiquis potius praesupponitur error & ignorantia, quam in factis recentibus. Nam haec gloss. praesupponit, quod iste uasallus, de quo in §. nostro, ignorabat qualitatem sui feudi, quod non esset uerisimile si factum esset recens. Et dicit Bal. hoc notandum esse.

Secundum non obstat tex. in c. Vnico. §. Si quis. inf. si de inuest. int. domi. & uasal. lis oriatur. Vbi habetur quod statur iuramento uasalli, nec opus sit probatione, quia ad hoc breuiter respondetur, quod ibi uasallus possidebat rem pro feudo proprio & recto, Dominus autem contendebat eum non esse inuestitum, statur hoc casu iuramento uasalli, sed in terminis §. nostri, uasallus possidebat rem non pro feudo proprio, sed pro feudo Castaldia. Ideo si contendit non esse feudum Castaldie, sed proprium, requiritur probatio, nec sufficit iuramentum, secundum Alua. hic.

Tertium non obstat tex. in c. Vnico. §. Item si uasallus, inf. Si de inuestitura feudi contro. fue. Quia ibi non constabat, quod uasallus erat Castaldus, sed dominus sine aliqua ratione allegabat eum Castaldum esse, quod uasallus negabat. Ideo ipse dominus tenetur probare quod dicit. Et n. qui dicit, incumbit onus probandi, non ei qui negat. l. Et qui dicit. ff. de probatio. Hic autem in terminis §. nostri uasallus fatetur se Castaldum, & dicit se per errorem & ignorantiam feudum suum proprium pro feudo Castaldia accepisse. Ideo necesse est ut probet illum errorem. Quia praesumptio propter officium Castaldia est pro domino contra uasallum, quae praesumptio transfert onus probandi in uasallum, d. l. siue possidetis. C. de proba. Doct. ponunt multas alias solutiones, sed haec uidetur uerior.

Qui successores feudum dare teneantur.

Tit. III.

CASVS.

Quidam dominus habebat uasallum, qui plane solus erat sine prole masculina, neque etiam agnatos habebat, ad quos feudum potuisset peruenire, ob id eo mortuo, feudum ad dominum fuisset reuersum. Ideo alius quidam illo uasallo uiuo sine eius consensu impetrauit a domino inuestituram illius feudi in diem uel sub conditione, ut scilicet tum haberet effectum, cum primus uasallus decessisset. Queritur nunc, utrum illa inuestitura ualeat, & obliget dominum eiusque haeredes & successores. Et uidetur primo, quod non ualeat. Nam illa inuestitura efficit, quod inuestitus sperat mortem uasalli uiuentis. Et tamen nemo in mortem alterius spem ponere dicitur. l. Inter stipulantem §. Sacramenta. ff. de uerb. oblig. Secundum illa inuestitura de feudo uiuentis, est contra bonos mores, & inducit uotum captandae mortis alienae, quod simpliciter iure est prohibitum, adeo, quod tale pactum etiam cum iuramento non ualeat, per tex. expressum in l. fin. C. de pactis. l. Qui superstitis. ff. de acq. heredita. l. Ex eo. l. defunct. lib. stipula. l. Pactum, quod doct. tali.

tali, C. de collatio. Tertio facit c. secundum, ext. de concessio. præben. Vbi expressè prohibetur, quòd concessio præbendarum non uacantium, et sic eorum qui adhuc uiuunt, fieri nõ debeat. Ergò idem est in feudo. Quarto, quòd talis inuestitura de feudo uiuentis etiam sub conditione uel in diem fieri non debeat, tenet expressè gloss. in d. l. fina. in uerbo, obseruare, C. de pactis. Quinto, quòd talis inuestitura sit nullius momenti, probatur per Regulam Catonianam, quæ habet; Quod ab initio non ualuit, tractu temporis conualescere non potest. l. penul. cum similib. ff. de reg. iur. Sed hæc inuestitura, de qua hic tractatur, ab initio non ualet; Quia prior uasallus manet in possessione. Ergò uidetur, quòd tractu temporis, & sic post mortem prioris uasalli quoq; non ualet.

Sed istis & quibuscunq; alijs non obstantibus decidit tex. noster notabiliter contrarium, quòd scilicet concessio facta per dominum de feudo uiuentis, qui successores legitimos non habet, ualet & teneat, si modò est facta sub illa conditione, ut post mortem prioris uasalli effectum consequatur. Ita decidit tex. hic. Et concordat c. Vnicum, inf. Qui successore, teneantur, c. Si quis inuestierit, infra de feud. dato in ui. legis commissio. §. Moribus, infra, si de feud. defun. conten. sit int. dom. & ag. uasal. c. Vnico, infra de cler. qui inuesti. fa.

Tu tamen pro intellectu istius quæstionis ita distingue; Aut dominus feudum uiuentis sub conditione concedens est prælatus Ecclesiasticus, ut archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Abbatissa, uel similis, Aut est dominus laicus, ut Dux, Marchio, uel Comes &c.

Primo casu dicitur Aut illud feudum non pertinet ad res Ecclesiæ, sed ad bona patrimonialia ipsius prælati. Et ualet concessio indistinctè, ita, quòd eius successor obligatur, d. c. Vnico, in prin. infra de cler. qui inuesti. facit. Aut feudum pertinet ad res Ecclesiæ, & subdistingue; Aut concessio illa conditionalis sit cum consensu illius uasalli, qui feudum possidet, uel quòd secundus uasallus quoque mittatur in possessionem feudi, & quoque obligatur successor prælati seruare illam inuestituram, per tex. nostrum hic in uers. Nisi ille qui inuestitu. &c. Aut non sit cum consensu uasalli possidentis, & dicitur; Aut uasallus possidens decedit ante prælatum inuestientem, & sic quòd prælato in eius uita aperitur feudum. Et tunc successor prælati tenetur illam concessionem habere ratam, per text. nostrum hic, uers. Sed si ille, Quia inuestitura peruenit ad eum casum, à quo sine controuersia poterit incipere, quia feudum uiuente prælato apertum est, quòd adhuc posset concedere si concessum non esset &c. ut c. Vnico, infra de cler. qui inuestitu. fecit. Aut inuestituram faciens, decedit ante uasallum feudum possidentem. Et hoc casu successor prælati non tenetur illam concessionem habere ratam, per text. nostrum hic in uers. Et ante decesserint, & d. c. i. in uers. Nisi fuerint facta infra, qui successore. tene. d. §. Moribus, uers. Secus est, infra, si de feudo defun. conten. fuerit &c. d. c. Vnico, infra de cler. qui inuesti. facit. Et ratio est, quia prælatus non succedit antecessori ut hæres, sed iure electionis. Arg. c. Ad decorem, extra de institutio, c. i. extra de præben. & dig. Ergò non tenetur habere ratum eius factum, quòd scilicet in uita antecessoris non est sortitum effectum. Præterea prælatus non habet auctoritatem disponendi de futuris in præiudicium successoris. Arg. c. precarijs, extra de precario. c. 2. ext. de rerum permutatio.

Secundo casu, quando scilicet laicus, ut Dux, Marchio uel Comes aliquis concedit alicui feudum uiuentis, sub illa conditione, ut habeat post mortem possidentis, dicitur quòd illa concessio indistinctè ualet, & hæres concedentis tenentur eam habere ratam, siue ipse concedens prior decesserit, siue uasallus possi-

ius possidens, per text. hic in § laici, & d. c. Si quis inuestierit, infra de feudo in uicem legis commissi, datam, d. § Moribus, inf. si de feu. defunc. cont. fuerit.

Quod autem hæc concessio ualeat, probari potest etiam per rationes & similia. Nam certum est, quod si filius familiæ habet seruum ad Castrense peculium pertinentem, & pater eius filij legauerit alicui illum seruum, filio uiuente. Si filius decesserit uiuo patre ab intestato, tale legatum postea sub effectum, & tamen pater testatus erat de peculio filij uiuentis. l. Seruū filij, in prin. ff. de lega. 1. Ergo idem est dicendum de feudo uiuentis, decedentis scilicet sine legitimo hærede. Secundò est sine dubio, quod feudum habet cognationem cum usufructu, quia dominus feudi est loco proprietarij, & uasallus loco usufructuarij, ut diximus supra in definitione, sed certi iuris est, quod si proprietarius in uita usufructuarij usum fructum illius rei alij cuidam concesserit sub illa conditione, ut habeat post mortem usufructuarij uiuentis, ualeat concessio, per ea quæ notantur in l. qui fructus, ff. de usuf. lega. Ergo idem iudicandum est in feudo. Tertio, hic contractus celebratur super re ipsius domini concedentis, qui scilicet tempore concessionis habet directum dominium in re concessa, nec ullo modo est obligatus primo uasallo de non infeudando alij in casum caducitatis, nec potest uasallus hic conueniri de aliquo præiudicio, cum statim & immediatè post mortem eius feudum reuertatur ad dominum, Quia ipse uasallus de eo disponere & testari non potest. c. Vnico, in prin. infra de success. feudi. Cum ergo ex dispositione iuris communis hoc ius, scilicet ut feudum post mortem uasalli sine legitimo hærede decedentis reuertatur ad dominum, ipse dominus habeat, non uideo rationem, cur dominus suum ius in alium transferre non possit. Cum quilibet rerum suarum sit moderator & arbiter, l. in re mandata. C. Mandati. Et potest obijci uasallo possidenti Regula: Quod tibi non obest, & mihi prodest, impedire non debes.

Wann es
würde
heimfallē.

Quartò certum est, quod feudum non solum reuertitur ad dominum per mortem uasalli, sed multis alijs modis, ut dicemus infra, Quib. mo. feud. amitta. Et infra, Quæ fuit prima causa benef. amittent. Ergo dominus ante mortem, sub conditione tamen, de qua supra, de eo disponere potest.

Ratio autem, quare hæredes indistinctè teneantur habere ratam illam concessionem, hoc est, quia hæres gerit uicem defuncti, & habetur una persona cum defuncto, ut in Authentico de iureiur. à morien. præst. post prin. Ideò tenentur fratrem defuncti ratam habere, iuxta illud, ex qua persona quis lucrum capit, eius factum quoque præstare debet. l. Ex qua persona. ff. de Reg. iur.

Nec obstant huic decisioni iura pro rationibus dubitandi allegata. Et primò nihil facit quod dictum est illam inuestituram efficere, quod inuestitus sperat in mortem uasalli prioris, cum tamen hoc sit prohibitum & c. Quia ad hoc respondetur, quod illa ratio non habet locum in feudo, cum dominus semper habeat spem de feudo uasalli, quod ad ipsum reuertit debeat post mortem uasalli sine hæredibus decedentis. Et tamen illa spes in iure nusquam reprobatur. Quare dominus illam spem, quam omni iure habet in alium transferre poterit, infeudando scilicet, sub conditione, de qua supra.

• Secundò non obstat l. fin. C. de pactis. Et l. qui superstitis. ff. de acq. hæredita. & l. Ex eo, cum similibus. C. de inutilib. stipula. In quibus prohibetur, ne fiat pactum de successione uiuentis. Quia respondetur, quod illa iura loquuntur de iure cõmuni scripto, secundum quod uiuens poterit per actus inter uiuos, uel in ultima uoluntate de rebus suis allodialib. disponere uel testari. Ne ergo impediatur huiusmodi libera disponendi & testandi facultas, prohibitum

prohibitum est pacifici de successione eius qui de ea disponere poterit. Nos autem hic loquimur de iure consuetudinario feudorum, quod non regulatur secundum regulas iuris communis, c. 1. infra de feudi cog. Nullus enim uasallus de feudo disponere aut testari potest, sed si sine hæredib. legitimis, hoc est, filijs masculis aut agnatis decesserit, reuertitur feudum indistinctè ad dominum, c. Vnico. cum similib. infr. de successio. feudi. Et sic uasallo uiuo habet dominus ius in illo feudo, scilicet ius directi domini, propter quod poterit de feudo disponere, ita tamen, ut fiat sine præiudicio uasalli possidentis, per text. nostrum hic, & alia iura concordantia.

Secundò iura contraria prohibent, ut diximus, pactum de successione uiuentis, sed hæc concessio, de qua nos loquimur, non est pactum de successione uiuentis, sed potius pactum collatum in defectum iuris tertij, scilicet, si is tertius sine legitimis hæredibus decesserit, quod pactum utiq; in se habet iuris ordinem, & est ualidum. Ita respondet Bal. in d. c. 2. infra de feud. dato in uicem legis commissio.

Tertiò respondetur, quòd illa iura ponunt generalem Regulam de pacto futuræ successiõis prohibito. Nos autem hic sumus in casu speciali. Et habemus pro nobis Regulam, Generi derogatur per speciem, c. generi, ext. de Reg. iuris in sexto.

Tertiò non obstat c. 2. ext. de concessio. præben. Quia Alua. post And. de Her. ita respondet, quòd concessio præbendarum non uacantium ideò sit prohibita, quia frequenter petebantur. Ideò propter illam importunam & insolentem frequentiam processerit prohibitio Latronensis. Tu dic esse diuersam rationem inter feudum & præbendas, quia concedens præbendas nullum dominium habet in præbendis, sed tantum ius patronatus, nec potest ipse uacantes retinere, ob id quoq; de non uacantibus disponere non potest. Secus est in concedente feudum, quia ipse retinet directum dominium in feudo concessio, & potest pro seipso, si uult, feudum apertum retinere, Ergò est diuersa ratio, & quoq; diuersum ius.

Quintò non obstat gloss. in d. l. fin. C. de pactis, quia ad hoc respondetur, quòd nos hic habemus text. & nullius gloss. autoritas tam magna est, ut textibus præferri debeat. Immò gloss. creditur propter textum in ea allegatum, ut notatur in l. ut uim. ff. de iust. & iure.

Postremò non obstat Regula Catoniana, quia hæc concessio, de qua nos loquimur, ab initio ualeat, saltem quo ad hoc, ut obliget dominum eiusq; hæredes ad seruandam illam concessionem post mortem uasalli. Et per hoc sit quoq; explicatus tit. inf. qui successio, teneantur, & c. 2. infra de feu. dato in uicem legis commissio. ut & Moribus. c. Vnici, inf. si de feu. defuncti contenten. sit &c. Etc. Vnicum, infra de cler. qui inuestitu. facit. Et per hoc sint quoque explicata gloss. hic in uerbo, Archiepiscopus, & in uerbo, Compelluntur.

Inuestituram) Verbalem & abusiuam. Est enim inuestitura duplex, Propria & Impropria.

Inuestitura propria dicitur, quæ fit per traditionem possessionis rei feudalis, ut infra, quid sit inuestitu. in prin.

Impropria inuestitura dicitur abusua siue uerbalis, quæ fit uerbis tantum interueniente annulo, uel hasta, uel alio quodam simili signo corporeo, sine traditione effectuali ipsius possessionis. Et de hac loquitur text. noster.

Feudi) Pertinentis ad Ecclesiam. Secus enim si prælatus Ecclesiasticus de proprijs bonis infeudet, tunc enim idem iuris est in clericis quod in laicis, ut diximus.

Pares eius Curia.

Pares Curia dicuntur uasalli, qui ab eodem domino feudum tenent. c. Vnico, uers. Testes, infra, si de inuest. inter do. & uasal. lis oriatur.

Breue testatum) Dicitur publicum instrumentum, secundum Alua, in tit. proximo supra.

Vacat hoc c.) Id est superfluum, quia idem habetur in c. Si quis inuestitus; inf. qui success. tenean. Et in c. Si quis inuestierit, infra, de feudo dato in uicem legis commissoria. Et in §. Morib. infra, si de feud. defunc. conten. sit int. do. & ag. uasalli. Et in c. Vnico, inf. de cler. qui inuestitu. facit.

De hac quaestione, utrum scilicet archiepiscopi, episcopi & praelati Ecclesiarum possint feuda concedere cognatis & consanguineis, uide quae diximus supra in praeludis.

Non tamen cognatis dabunt) Tu dic contra, Si cognati sunt utiles Ecclesie, tunc poterunt eis concedere, ut diximus supra.

Pure aliquem inuestierit) De feudo uiuentis exinanitur feudum;

Sub conditione fecit) Ut habeat post mortem prioris uasalli,

Uasallo) Scilicet priore.

Recusare non potest) Scilicet successor praelati;

Priuati) Scilicet laici.

Gloss. in uerbo, compelluntur, ponit rationem decidendi.

Praedictorum) Praelatorum Ecclesiasticorum, nihil habet a praedeceffore;

Quia praelatura fit ex electione, non ex successione,

Sed in herede) Scilicet laici secus.

De alijs quaestionibus extra textum motis, An scilicet praelatus possit diminuire annum Canonem in pra iudicium successoris. Item, an successor teneatur soluere debita praedecefforis. Item, an praelatus inuestiens de feudo nondum aperto possit dictam inuestituram reuocare, Vide Alua. hic.

SEQUITVR DECLARATIO TIT. III.

Si de inuestitura feudi contro-
uersia fuerit.

In titulis praecedentibus dictum est de personis, quae pure & sub conditione inuestituram facere possunt. Quia autem saepe inter dominum & uasallum propter inuestituram contentiones oriuntur, sequitur hic titulus de controuersia inuestiturae.

Quidam autem dicunt hoc capitulum esse superfluum, cum idem habeatur in c. Vnico, infra de controuersia feudi apud pares terminanda. Et hoc uult gloss. hic in uerbo, si autem. Sed responderi potest secundum Alua. quod non sit superfluum. Quia hic tit. tractat, uter inuestituram probare teatur, controuersia inter dominum & uasallum orta. Sed c. Vnicum allegatum inf. de contro. feu. apud pares termi. tractat, apud quos iudices tractari debeat. Et sic sunt diuersae materiae.

Alij autem tituli infra positi sunt, qui idem uidentur continere, ut inf. de contentione int. domi. & uasal. de inuest. & inf. si de inuestitu. int. dom. & uasal. lis oriatur. Et inf. si de feu. defun. conten. sit int. do. & ag. uasal. & c.

• Qui tituli licet tractent eandem materiam, tamen in singulis titulis inferuntur decisiones, quae omnes non sunt repetitae, sicuti ordine uidebimus.

CASVS.

Pone inter dominum & uasallum oritur contentio super inuestitura, uasallo dicente se uerbaliter de aliquo feudo inuestitum, ideo petit se mitti in possessionem realem. Dominus autem contra negat eum inuestitum. Ideo dicit

dicit se non teneri ut mittat eum in possessionem. Queritur itaq; cui incumbat onus probandi. An uasallo, quod sit inuestitus, uel domino, quod eum non inuestierit. Et in hac quaestione distinguit textus: Aut uasallus dicit feudum ad se pertinere ex inuestitura noua, aut ex successione.

Primo casu dicit: Aut inuestitura est Verbalis, aut Realis. Si est Verbalis inuestitura, ut abusuua & impropria, puta, quod uerbo & signis aliquibus inuestituram facit. Et tunc uasallus tenetur probare se inuestitum, & non dominus. In hac autem probatione attende, si dominus habet alios uasallos, qui pares uocantur, & is qui se inuestitum dicit per extraneos testes, hoc est, eos qui non sunt conuasalli, inuestituram probare non poterit. Sed tenetur probare per conuasallos, & sic pares Curia uel breue testatum, hoc est, instrumentum publicum. Ita loquitur text, noster in prin. Si uero dominus inuestiens non habet alios uasallos, & poterit is qui dicit se inuestitum per testes extraneos, qui non sunt pares Curia, siue per breue testatum probare, se uerbaliter inuestitum. c. Vnico. §. Quod autem, inf. De consue. recti feud. c. Vnico, inf. An testes sint necessarij ad nouam inuest. proban. Et si illa uerbalis inuestitura hoc modo fuerit per uasallum probata, tenetur dominus eum quoque uere & realiter inuestire, hoc est, in possessionem mittere, per text, nostrum hic in prin. Et si differat mittere in possessionem qua uacua est, praestabit ei omnem utilitatem, secundum gloss, hic in uerbo, possessionem. Et dicemus infra.

Aut inuestitura est Realis, hoc est, quod uasallus inuestituram & possessionem re ipsa consecutus erat. Et dicit, aut dominus fatetur inuestituram. Dicit tamen non esse proprium feudum, sed Guardia siue Castaldia, & distinguit: Aut uasallus est Castaldus, negat tamen feudum Castaldia siue Guardia esse. Sed dicit proprium, & probabit ipse Castaldus quod proprium sit. c. Vnico. §. Si uero Castaldi, & ibi diximus, sup. de feudo Guardia & Castaldia. Aut uasallus non est Castaldus, nec Guardianus, & domino dicenti feudum Castaldia esse, imponitur onus probandi. Et in hoc casu dicit: Aut dominus probat feudum Castaldia siue Guardia esse, Et tenetur uasallus post lapsum anni id domino restituere, nisi uasallus possidens per pares Curia uel breue testatum probare poterit, se a domino, postquam in Guardia suscepisset, pro feudo proprio accepisse. Et in hoc casu loquitur §. Item si uasallus, in prin. hic tit. nostro.

Aut dominus non probat esse feudum Castaldia, & tunc uasallo defertur iusiurandum, quod iuret se feudum proprium possidere. Ita loquitur d. §. Item si uasallus, uers. Domino uero & c. hic tit. nostro. Et licet haec decisio & aliae quaedam sequentes sint contra uulgatam regulam, Actore non probante, reus, etsi nihil omnino praestiterit, absolui debet. l. Qui accusare. C. de edendo. Tamen est iusta ratio, cur uasallus possidens nihilominus iurare teneatur, de qua infra dicemus.

Aut dominus negat inuestituram, & dicit: Aut negat eam simpliciter. Aut dicit uasallum rem feudalem tenere loco pignoris. Quando negat simpliciter, distinguit: Aut uasallus habet a domino tantum hoc feudum, de quo est controuersia. Aut praeter illud feudum habet ab eodem domino quocumque alia feuda, de quibus non est controuersia.

Primo casu dicit: Aut uasallus possedit rem feudalem ad minus per annum. Et tempore controuersiae adhuc possidet. Et dabitur uasallo defensio, id est, defertur ei iusiurandum ad sui defensionem propter possessionem, scilicet, quod iuret se inuestituram realem a domino accepisse. Ita loquitur §. Si uero, in prin. hic tit. nostro. Et quae sit ratio, quod possessor hic teneatur iurare, & sic titulum suae possessionis allegare, contra legem cogi, C. de petit. hare.

infra dicemus. Aut uasallus fuit aliquando in possessione, sed tamen tempore controuersiae non est in possessione. Et dicit: Aut dominus possidet, & subdistingue: Aut uasallus per pares Curiae siue breue testatum probat rem ad se pertinere, & obtinebit. Aut non probat, Et datur domino defensio, hoc est, iuramentum ad sui defensionem propter possessionem. Et in hoc casu loquitur d. Si uero, uers. Si autem, hic in tit. nostro, Aut neuter possidet, neque uasallus neque dominus. Et tunc aut sunt parae conditionis dominus et uasallus. Et ei qui conuenitur, dabitur defensio, quia fauorabiliores sunt rei quam auctores, l. fauorabiliores, ff. de reg. iur. Aut non sunt parae conditionis, & tunc honestiori deferendum est iuramentum, secundum ea, quae notantur in l. In bonae fidei, C. de iureiu. c. fina, extra de iureiu.

Secundo casu, quando scilicet uasallus ab eodem domino habet alia feuda praeter id, de quo est controuersia. Et dicit: Aut uasallus est in possessione illius feudi, de quo est controuersia, & sibi defertur iuramentum. Aut non possidet uasallus. Et tunc si probat per pares Curiae uel breue testatum inuestituram, & obtinebit. Si uero non probat, & regulariter dominus absoluitur, nec grauatur per iuramentum, quia cum in alijs rebus aduersarius sit uasallus ipsius domini ex aequitate, remittitur domino iuramentum. Et in his casibus loquitur d. Si uero, uers. Si uero feudum, hic c. nostro. Et tantum de eo membro, quando dominus negat inuestituram. Nunc de eo dicemus, quando dominus dicit se uasallo rem feudalem pro pignore dedisse, Vasallo uero dicente se pro feudo accepisse. Et dicit: Aut dominus poterit probare contra eum pignoratitium, & tenetur is, qui possidet, domino rem restituere uirtute contractus, uel probare se deinde, postquam nomine pignoris accepisset, quoque nomine feudi accepisse, si tamen dominus pignus probare non poterit, dabitur illi qui possidet defensio, hoc est, iusiurandum. Et in hoc casu loquitur d. similiter, hic tit. nostro. Et tantum de primo membro principalis distinctionis, quando scilicet uasallus dicit feudum nomine inuestiturae ad se pertinere. Nunc de secundo casu principali dicemus, quando scilicet uasallus dicit rem ad se iure successionis pertinere, ut quia fuit feudum antiquum siue paternum, & se succedere defuncto. Et distinguit: Aut uasallus possidet totum, medietatem uel aliquam partem feudi pro paterno siue antiquo. Et domino dicenti non esse antiquum, incumbit onus probandi. Aut uasallus possidet quidem, non tamen pro feudo paterno siue antiquo. Et dicit, si poterit probare quod iure proprietatis uel allodij acceperit, uel rem feudum paternum esse, & obtinebit; si hoc probare non poterit, dabitur ei defensio cum duodecim sacramentalibus. Et in hoc casu loquitur d. Cum autem, hic tit. nostro.

Fidelem) Id est, uasallum.

Inuestitura) Scilicet uerbali & abusiu.

Fuerit) Scilicet quia uasallus dicit se inuestitum a domino, & propterea perit missionem in possessionem, dominus autem hoc negat,

Quid iuris sit) Id est, cui imponatur onus probandi.

Etsi inuestitura) Verbalis & abusiu.

Paribus Curiae) Id est, conuasallis.

Breui testato) Id est, publico instrumento.

Inuestitus est) Scilicet uerbaliter.

Possessionem) Scilicet realem & uacuum.

In possessione) Et sic realiter & proprie est inuestitus;

A domino) Dicente eum non esse inuestitum.

Ei) Id est, uasallo.

Defensio) Id est, iuramentum ad sui defensionem.

- Detur) Id est, deferatur.
 In possessione) Cū tam en in ea primū fuerit.
 Supradictis modis) Scilicet per pares Curiaē uel breue testatum.
 Probare) Scilicet inuestituram.
 Tunc illius) Scilicet domini.
 Defensio) Scilicet iuramentum.
 Feudum) Scilicet aliud præter id, de quo est controuersia.
 Defensio) de uigore.
 Ex ordine) Id est, æquitate.
 Aliunde) Id est, propter aliud feudum.
 Proprietatis) Id est, rem nomine proprietatis uel allodij acceperit;
 Vel) Scilicet non est in possessione. Et probauerit allodium, uel patrum
 feudum obtinebit.
 Feudo) Scilicet proprio.
 Domini est probatio) Scilicet, quod sit feudum Guardia.
 Poterit probare) Dominus, feudum Guardia esse.
 Restituere) Scilicet post annum.
 Illius) uasalli.

Gloss. in uerbo, breui testato.

Hæc autem consuetudo Mediola. scilicet quod breue testatum per alios
 quam pares Curiaē confirmari possit, habet tantum locum Mediolani. Et ibi
 talis consuetudo approbata est, non autem alibi, secundum Alua hic. Tu dic
 breuibus; Aut dominus non habet alios uasallos siue pares Curiaē. Et tunc
 confirmatio potest fieri per alios etiam non uasallos. c. Vnico. §. Quid au-
 tem. inf. de consue. recti feu. c. Vnico. inf. de uotis feudorum. Et in hoc ca-
 su potest intelligi consuetudo Mediolano. Aut habet alios uasallos. Et tunc
 per eos qui uasalli non sunt, breue testatum confirmari non potest, & ita in-
 telligitur rex. in c. Vnico §. Si enim. inf. Quid sit inuestitu. Per sigillum ta-
 men domini quoque confirmari potest breue testatum, secundum Bal. hic, glo.
 in uerbo, possessionem, quærit. Quid si constat, quod inuestitura uerbalis &
 abusiua facta fuerit, nec etiam dominus id neget, differt tamen uasallum in
 possessionem realem mittere, & hic est in mora, quid iuris sit. Et distinguit in
 effectu. Aut possessio rei feudalī est uacua ab omni impedimento, & sic per
 alium non occupata, & tenetur dominus præcisè ad traditionem possessio-
 nis, adeo si in mora tradendi fuerit, teneatur uasallo præstare omnem utilitatē
 rei feudalī, & nihilominus mittere in possessionem. c. Vnico. in fin. infra de
 noua for. fidelita. Postquam enim semel fecit inuestituram, & suscepit à ua-
 fallo iuramentum fidelitatis, non potest amplius pœnitere, & hic non libera-
 retur præstando interesse, per text. in c. Vnico. §. si facta. inf. si de feu. defun-
 conten. int. do. & ag. uasal. Aut possessio non est uacua, ita quod dominus
 non habet potestatem rei tradendæ, & tenetur dominus ad interessè. Arg. l.
 si seruus. §. fin. ff. de actio. empti. Et ita decidunt Bal. & Alua. hic.

Pro intellectu duarum gloss. in uerbo, in possessione, oppo. contra text.
 dicitur hic, si uasallus fuerit in possessione rei feudalī, & dominus mouerit ei
 controuersiam, nec tamen probauerit, quod uasallo in dubio deferatur iura-
 mentum ad tollendam controuersiam. Et sic uult textus, quod reo imponatur
 probatio, auctore in probatione deficiente, sed contra hoc fortiter facit uulga-
 ra regula: Auctore non probante, reus &c. l. Auctore. C. de probat. l. Qui accu-
 sare. C. de edendo. Responde: Aut possessor simpliciter negat se uasallum il-
 lius esse qui agit, Et sic negat auctori directum dominiū in re sua possessa com-
 petere. Et propterea præcisè & absolutè petit se absolui, & tunc auctore ten-

netur probare, se habere in ea re directū dominium, in qua si defecerit, habet locū dicta regula: Actore nō probāte &c. Et in hoc casu intelligūt iura contraria. Et est ratio, quia nihil subest ex quo colligi possit p̄sumptio pro actore. Aut possessor cōuentus fatetur se esse uasallū actoris, actor uerō negat se inuestituram fecisse. Et tunc non habet locum regula: Actore non probante &c. Quia eo ipso quōd possidens fatei se esse uasallū, fatetur per hoc actorem habere directum dominium in re possessa. Et sic ex ipsius rei confessione actoris intentio fundata est, ita quōd transferat onus probandi in ipsum reum. Habemus enim regulam, quōd omnis res nostra p̄sumitur libera, & nemini concessa, nisi probetur concessa esse. l. Altius. C. de serui. l. loci corpus. §. Competit. ff. Si seruitus uendicetur. l. Si priusquam. ff. de no. ope. nunciatio. Quare si possessor fatetur se uasallum esse, fatetur quoque per hoc rem actoris esse. Et tunc non p̄sumitur quōd ipsi reo sit concessa, nisi probet.

Circa hanc tamen uasalli probationem tu ita distingue: Aut uasallus non possidet, uel possidet quidem, non tamen possedit per annum domino sciente, & non contradicente. Et tunc non admittitur cum iuramento, sed tenetur per pares Curia uel breue testatum probare se inuestitum: & ita intelligitur tex. noster in prin. & gloss. hic in uerbo, in possessione. la. prima. Aut possedit per annum domino sciente & nō contradicente. Et dic: Aut constat, quōd non est inuestitus, sed dolo & iniuste possidet, & tunc talis abusiua & iniusta possessio ei non patrocīnatur, cūm dolus neminem releuare debeat. l. Verum. §. Tempus. ff. pro socio. l. Eam. C. de liber. causa. Aut est dubium, an sit inuestitus. Et tunc si domino sciente & non contradicente per annum possedit, habet propriē locum iuramentum, quōd scilicet iuret se inuestitum esse, & hoc propter commodum possessionis, quod magnū est. l. Is qui destitit. cum gloss. ibi, in uerbo, possessionem. ff. de rei uendica. c. Vnico. cum ibi nota. infra de conten. inter dominum & uasallum de inuestitu. c. Vnico. §. Si quis. uers. Si autem. infra, si de inuestit. & uasal. lis oriatur. Et ita in effectu respondent Bal. & Alua.

Idem dic, si dominus est in possessione rei feudalis, & uasallus mouet controuersia, dicens se inuestitum, & tunc si nullam aliam rem à domino in feudum habet, nec inuestituram probare poterit, defertur domino iuramentum, quōd eum non inuestierit.

In hac tamen quaestione distinguunt Bald. & Alua. Aut dominus uult absolui, ideō, quia uasallus nō est uasallus. Et tunc tenetur iurare dominus uasallum non esse. Et in hoc casu intelligitur textus noster in §. Si uerō. uers. Si autem non fuerit. Aut dominus uult absolui, ideō, quia nihil est contra eum probatum. Et tunc non potest cogi ut iuret, sed habet locum dicta regula: Actore non probante &c. c. 2. extra de probatio. Et est textus in c. Vnico §. Sacramentum, infra de consuetudine recti feudi. Quia hoc casu nulla p̄sumptio est pro actore, quæ transferat onus probandi in reum. Et sic uides multum interesse, utrum dominus agat contra uasallum possidentem & fatentem se uasallum. An uerō uasallus agat contra dominum possidentem. Quia priori casu p̄sumptio est pro actore propter directum dominium. Posteriori uerō non item. Et per hoc sint explicatae duæ glossæ, in uerbo, in possessione, usque ad uers. Quid ergo erit.

In secunda parte ibi, quid ergo erit, quaerit gloss. Quid si neque dominus neque uasallus possidet feudum, de quo est controuersia, uter teneatur iurare. Et hac quaestio est infra in distinctione absoluta.

Gloss.

Gloss. in uerbo, partis breuibus, quærit, utrum uasallus, qui ratione partis possessæ obtinet in parte non possessa, sicuti hic disponitur, habeat necesse iurare, dictam partem non possessam esse de suo feudo. Et respondet, quod sic. Quia ratione partis possessæ præsumitur pro parte non possessa, Et ratione talis præsumptionis debet obtinere in dicta parte non possessa, mediante iuramento. Et ista gloss. approba.

Gloss. in uerbo, proprietatis, est obscura, ut autem intelligas pone sic casum: Quidam uasallus habuit quasdam res in feudum à domino. Et illud feudum pro parte domino restituit, sub hac tamen conditione, ut pro Cambio illius partis acciperet aliam rem à domino iure proprietatis & allodij: Et sic uasallus retinet partem illius feudi pro feudo, Et pro alia parte acquisit rem pro Allodio. Pone nunc, quod illam partem feudi quam retinuit, tamen Allodium retinuerit. Et illam partem amissam, pro qua non habuit Cambium, uult repetere.

Quæritur, quid teneatur probare: Et decidit glossa, quod tenetur probare per pares Curia uel breue testatum, uel alias, quod tale Cambium pro parte feudi factum sit, quo probato præsumptio est pro eo, ita, quod per iuramentum retinet partem feudi amissam, pro qua non habuit Cambium.

Glossa in uerbo, iustis, mouet quæstionem, quomodo probetur, quod illud feudum sit paternum, ad hoc, ut uasallus in parte non possessa obtinere possit: Tur post glossam secundum Bald. & Alua. ita distingue: Aut feudum in persona patris ipsius uasalli agentis. Et sic pater fuit primus acquirens, & requiritur, quod hoc casu probatio fiat per pares Curia uel breue testatum. Nec admittuntur extranei testes, qui etiam alioqui in alijs causis sunt idonei. Et in hoc casu intelligitur gloss. cum iuribus in ea allegatis. Aut illud feudum fuit antiquum, & posset probatio fieri per extraneos, alioqui idoneos, cap. Vnico. uers. Nonam. infra, Qui testes sunt necess. ad no. inuesti. probans. Ita decidit Bald. iacob. de Bel. & Alua. hic.

*Glossa in uerbo, iustis
rationibus.*

Hæc glossa uera est, quando feudum in persona patris ipsius actoris fuit nouum, secus si fuit antiquum.

Glossa in uerbo, probare, quærit. Si uasallus cum domino litigans possidet partem feudi litigiosi, partem uero non possidet, nec etiam de parte non possessa probat, quid requiratur, ut in parte non possessa non obtineat. Et distingue secundum Alua. Aut possidet partem feudi, uel eam plenè probat: Et poterit iurare super alia parte non possessa. Nec est hoc casu necesse, quod iuret cum duodecim Sacramentalibus, id est, conuasallis, sed sufficit, quod ipse solus iuret. Aut non probat de aliqua parte plenè, neque etiam possidet aliquam partem, aut totum, sed solum semiplenè probauit de iure suo, quod habet in huiusmodi feudo. Et necesse est, quod iuret cum duodecim sacramentalibus, si ipsum feudum obtinere uoluerit, c. Vnico. infra de content. int. do. & fide. de inuest.

Gloss. in uerbo, iure, repetit partem quæstionis prædictæ proximæ, scilicet, si uasallus possidet partem feudi litigiosi, an pro reliqua parte non possessa ipsius uasalli iuramento absq. alijs testibus dari debeat. Et uidetur quod uasallus cum suo iuramento audiri non debeat, sed dominus iuret, per tex. in c. Vnico. uers. Caterum. inf. de contentio int. do. & fidelem de inuestitu. Tamen

gloss. determinat contrarium, quòd scilicet uasallus possidens partem feudi super reliqua parte non possessa, cum suo iuramento sine alijs testibus audiendus sit. c. Vnico. Si quis. uers. Si autem aliquis. infra si de inuest. inter do. & uasal. lis oriatur. Nec obstat c. primum. inf. de conten. inter do. & fidelem de inuest. Quia potest tribus modis responderi, secundum Alua. hic. primo distinguendo: Aut uasallus possidet partem feudi. Et tunc dicitur stare eius sacramento, domino in probatione deficiente. Et in hoc casu loquitur tex. noster & gloss. Aut uasallus nihil possidet ex illo feudo, sed dominus. Et tunc uasallo in probatione deficiente iurat ipse dominus. Et in hoc casu loquitur d. c. inf. de conten. int. do. & fide. de inuestitu.

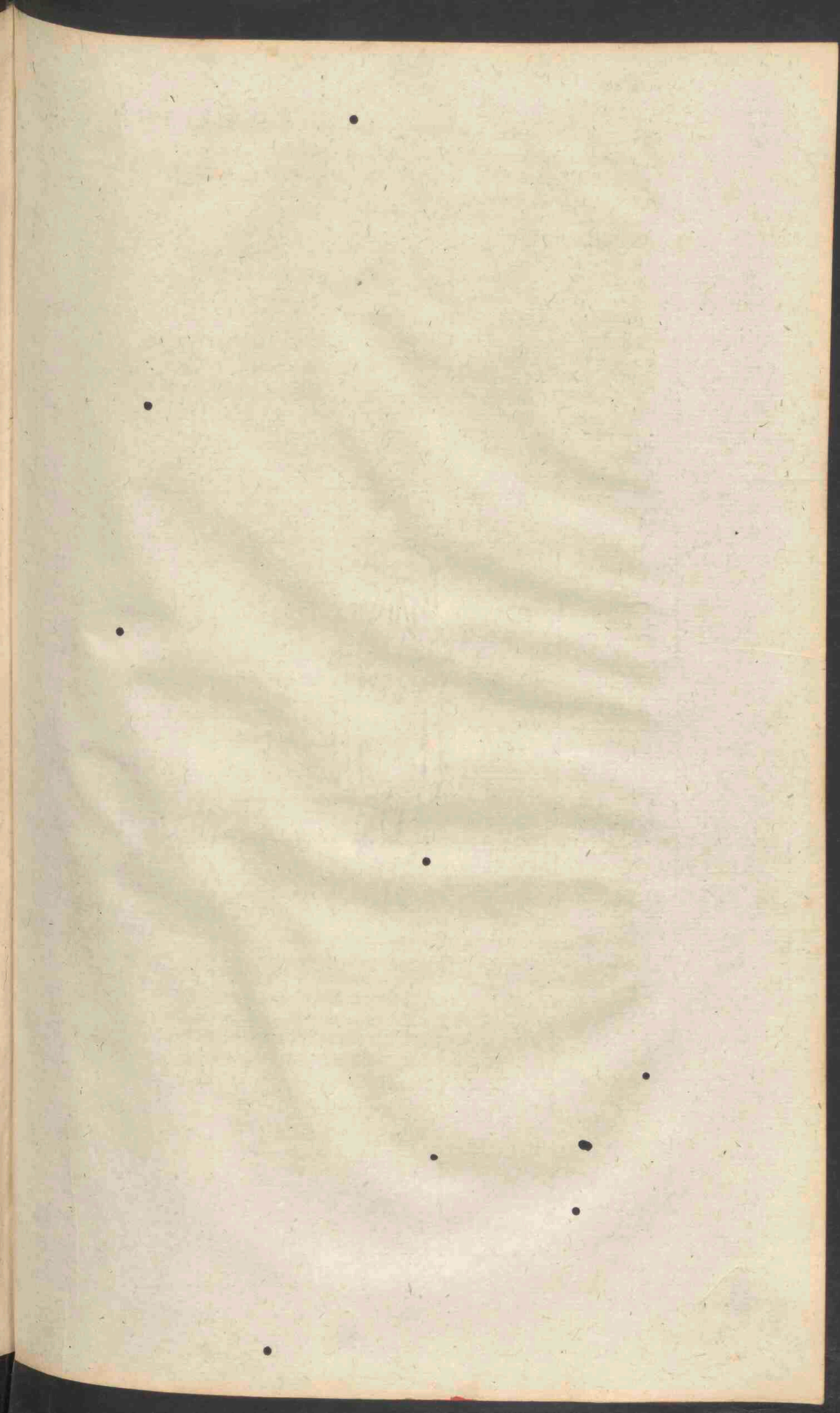
Secundò responderet gloss. Aut constat quòd est feudum, sed tamen dubitatur de ipsius feudi qualitate, utrū scilicet sit paternum uel collaterale. Et tunc uasallus solus iurat, ut hic. Aut non constat, quòd unquam fuerit feudum. Et tunc iuret dominus. & in isto casu loquitur d. c. i. infra, de conten. int. do. & fide. de inuest. Et ita loquitur gloss. usq; ad fin. Alua. post gloss. clarius respondet, hoc modo: Aut iste uasallus probauit legitimè etiam de parte non possessa, & tunc obtinet absq; aliquo iuramento, c. Vnico. in fin. inf. de conten. int. me & domi. de portio. feu. fra. mei defun. Aut probauit solum de parte possessa plenè & legitimè. Et tunc quia de parte non possessa non est plenè probatum, sed tantūm est præsumptio propter partem possessam probatam. Et tunc quoq; obtinet, præstito tamen iuramento per ipsum solū, ut hic. Aut de parte possessa non probauit plenè, sed semiplenè. Et de parte non possessa nihil omnino probauit. Et hoc casu obtinet uasallus, si iurauerit cum iuramentis, se uel ascendentes suos inuestitutos fuisse de tali feudo. Et ita intelligitur d. c. i. in prin. inf. de conten. int. do. & fide. de inuest.

Summarium. Item si uasallus.

Vasallus possidens feudum tanquam rectum, tenetur illud restituere domino probanti se per Guardiam concessisse. Nisi uasallus probauerit se post dictam Guardiam suscepisse illud in feudum rectum. Vbi uerò dominus nihil probat, dirimitur controversia per iuramentum uasalli possidentis. *(Castrum) Vel aliam rem.*

Gloss. in uerbo, per pares, diuiditur in duas partes. In prima, quæ est usq; ad uers. Item quæritur & c. opponit contra tex. hoc modo: Videtur quòd hic tex. nullo modo possit procedere, sicuti colligitur per argumentum à sufficienti ente partium enumeratione. Nam aut uasallus fatetur esse feudum Guardie, aut negat. Si fatetur esse feudum Guardie, tunc clari iuris est, quòd dominus non est onerandus cum probatione, quòd scilicet sit feudum Guardie, sed ipse uasallus probare tenetur, quòd sit rectum. c. Vnico. in fin. supra de feud. Guardie, quod est contra tex. nostrum hic, dum dicit, domini est probatio. Si uerò negat uasallus esse feudum Guardie, & dominus post eius negationem probauerit feudum Guardie esse, uidetur quòd post illam negationem uasallus amplius audiri non debeat, etiamsi uelit probare quòd sit feudum rectum. Quia propter negationem conuictus est de mendacio. Mendaces autem ultrò non audiuntur. l. Cùm de indebito. ff. de probatio. Authentica, contra qui propriam. C. de non nu. pecu. quod est contra tex. nostrum hic, uers. uel probare & c.

FINIS.

ENARRATIONES

ALIQVOT LEGVM FF. DE LEGA-
TIS ET FIDEICOMMISSIS PRIMO.

AVTORE D. MELCHIORE CLINGIO IVRIS
CONSVLTO CLARISSIMO.

*

*Cum INDICE Rerum ac Verborum notatu dignorum : ut studiosus
Lector quamuis materiam sine negotio obtinam habeat.*

Cum Cesare Maiestatis Gratia ac Priuilegio nouo ad octennium.

FRANC. Apud Hæredes Christiani Egenolphii,

M. D. LXIII.

INGENVO AC OPTI³

MAE INDOLIS ADOLESCENTI GE
ORGIO CLINGIO HALENSI, CLARISSIMI DOMINI

Doctoris Melchioris Clingij, Iuriconsulti celeberrimi, filio, amico suo
charissimo, Doctor Iustinus Goblerus Goarinus, Iuriconsf.

S. P. D.

V M, SVAVISSIME GEORGI, VIR

clarissimus iuxta ac doctissimus Dominus Doctor
Melchior Clingius Iuriconsultus, parens tuus cha-
rissimus, proximis diebus ad me misisset hos Com-
mentarios suos in aliquot leges libri primi Pande-
ctarum de Legatis & Fideicommissis: Item in feudo

rum usus seu consuetudines, ab ipso quodam publicè in celeberrima
Academia Vuitembergeni prelectos atq; conscriptos, petissetq; me,
ut hic typis Egenolphianicis (quibus iam antea essent alia quoq; com-
mentaria ipsius impressa) euulgarentur, curarem: feci id equidè quan-
tum per ocium & ualitudinem licuit, moremq; gelsi optimo & hu-
manissimo uiro patri tuo, mutuæ benevolentiae & amicitiae nostrae
causa. Quod enim obsequium, quod munus, aut officium parati-
us propriusq; pro mea uirili subeam, quam quo bonis uiris & amia-
cis gratificari me posse existimem? Si quid igitur in me est, quod sen-
tio quam sit exiguum, quo & patri tuo uiro doctissimo, & tibi filio
tanto patre digno, quod gratum est efficere potero, lubens certè fece-
ro. Eius enim animi atq; ingenij erga omnes doctos amicos semper
me fuisse arbitror, saepeq; alias (ni fallor) testatus sum. Tuus autem
parens praeterquam quod uir est cum doctissimus tum humanissi-
mus, summoperè etiam ob id laudandus est, quod te filium suum in-
genij eximij, atque optimae indolis, liberalibus artibus, Grammatica,
Dialectica, Musica, adeoq; Graecis simul ac Latinis literis rectè fide-
terq; instituendum curauerit ab incunabulis tuis, cui saepè pater di-
xit: *Disce puer uirtutem ex me, uerumque laborem, Fortunam ex alijs:*
ita ut nunc etiam in patrias erudiaris artes, hoc est, ad Iuris disciplinã
ac studia, quae, ut ipse quandoq; dicere solet, neminem in paupertate
uiuere sinant. Quod si hodie plerique alij parentes etiam in suis libe-
ris educandis curarent, praestarentq;, minus fortè esset laborum &
dolorum in Rebus publicis & ciuitatibus. Vbi saepenumero negli-
gentissimè iuxta ac, ut ita dicam, licentiosissimè pueritia educatur, ex
quo deinde sequitur, ubi adoleuerint, quod nihil frugi praestare po-
terunt: quin & parentum suorū res, multo quandoq; sudore partas,
sua socordia, pigrizia, luxu, & prodigalitate profundant, non cogi-
tantes illud eloquentissimi Graeci oratoris praclarè dictum, *πονηρως*

a ij

ὅτι τὸ φυλάξαι τ' ἀγαθὰ, τοῦ κτήσασθαι χαλεπώτερον εἶναι. Quod Venusinus
 poeta Flaccus sic uenustissimè uertit: *Non minor est uirtus, quàm quaerere, parta tueri.* Et si enim pingue tibi luculentumq; patrimonium
 parens tuus procul dubio relinquet, tamen prudentissimè fecit, quòd
 te filium suum charissimū optimis etiā artibus, ut dixi, Grammatica,
 Dialectica, Rhetorica, Musica, Græca pariter & Latina, ab infantia
 tua imbuendū dederit. Ex quo mihi amplissimā de te spem concipio,
 te in uirū olim Reipub. utilem & salutarem euasurū esse, minimeq; ut
 hodie (proh dolor) pleriq; sunt, ἀλάστορα futurum. Mirum enim in
 modū delector tuo ingenio, tuiq; similibus adolescentibus, qui se bonis
 & literis & morib. instituendos præbent, feruntq; patienter institutionis
 molestias & ærumnas, hoc est, ferulas, tædia & labores, uel
 ut amaras disciplinarum radices, ut olim fructus ex illis dulcissimos,
 quemadmodum disertissimus orator Socrates dicere solebat, consequantur,
 nimirum τῆς παιδείας εἰς τὸ μὴ πικρὰς, κακῶν δὲ γλυκωτάτους εἶναι.
 Quæ si nunc parentes primū, deinde etiam proles cogitarent (nihil
 enim iam dico de præceptoribus) multò, ni fallor, melius tolerabilisq;
 usq; ageretur domi forisq;: & quidem, ut mea fert opinio, in Rebus
 publicis & ciuitatibus, non tantum esset ociosorum nebulonum, futurumq;
 fruges tantū, ut ille dixit, consumere natorum. Quò forte
 respexit etiam sapientissimus Cato, aut quisquis horum autor fuit
 uersiculorum, dicens:

Si tibi sunt nati, necopes, tunc artibus illos

Instrue, quò possint inopem defendere uitam.

Sed ista, suauissime Georgi, prorsus ἀπεροσδιόνυστα uidentur, fateorq;
 ad te, qui liberaliter & honestè mox à primo lacte imbutus es in literis
 iuxta ac moribus bonis, ita ut cæteris adolescentibus omnibus pulchrum
 & imitabile exemplar esse possis. In quibus propè omnibus studiis
 & uirtutibus habes socium, καὶ ἡλικία, & conterraneum iuuenem
 elegantissimum & honestissimum, Samuelem Kelnerum Halensem,
 conciuem seu συμπολίτην tuum, mihi charissimum, cuius ingenio, probitate
 & eruditione in utraque lingua, Græca simul & Latina, magna quoq;
 spes parentibus & patriæ elucet. Quoties uerò ad me scribit
 (scribit autem crebrò ac diligenter) toties me suæ literæ singulari
 gaudio afficiunt, quapropter eum parenti tuo tibiq; cupio esse quàm
 commendatissimum iuxta atq; charissimum. His iam benè uale Georgi
 suauissime, meoq; nomine parentem tuum reuerenter ac honorificè saluta.
 Idem te iubeo facere in Mathia Kelnero, uiro optimo & humanissimo,
 Samuclis parente. Rursus uale ex Francoforto Meeni. sub ipsis
 Calendis Maij. Anno. 1563.

TITVLVS DE LEGA^{ti} TIS ET FIDEICOMMISSIS PRIMO.

RO INTELLECTV TITVLI PRÆ-
mitte primū, secundū Alex. de l. Imola hic, quōd uer-
bum Lego, de quo tractat hic titulus & duo sequētes, ac
cipitur duob. modis, largē & strictē. Largē capit, quādo
comprehendit institutionem hæredis, directam uel fidei
commissariam, ut si testator hoc modo dicit in testamento
suo: Lego Titio omnia bona mea, hoc legatum idem con-
tinet ac si dixisset, Instituo Titium hæredem meum. De

Lego.

hoc tamen sunt opiniones, An scilicet hæc interpretatio uera sit, Quia qui-
dam doctores tenent, quōd non habeat uim institutionis, ut Ioan. de Imola.
Sic & in l. Centurio, suprā de uulga. & pupilla. substitu. & in c. Rainutius, in
2. nota, extrā de testamentis, Bart. in d. l. Centurio, in 3. col. uers. sed quid si te-
stator, Salyce. in l. si. C. familiæ Herciscundæ, Bal. in l. quoties. C. de hære-
stituē. Et mouentur primū hoc fundamento, Nam licet de iure duode-
cim tabularum, uerbum Lego, fuerit uerbum cōmune, & latissimē interpre-
tatum. l. uerbis legis. ff. de uerbo. sig. Tamen per sequentem Iurisprudenti-
am hæc & similia uerba sunt restricta, sicuti dicit textus in d. l. uerbis legis,
interpretatione coāgustatū esse, uel legū, uel auctoritate iura statuentiū &c.
Et propterea dicunt extare speciales & distinctos titulos de hæredibus insti-
tuendis, & de legatis &c. Secundō, quōd uerbum, Lego, non sit directum ad
institutionem hæredis, probatur per text. in l. mulier. §. fin. ff. ad S. C. Treb.
Contrariam opinionem, scilicet quōd uerbum, Lego, relatum ad uniuersita-
tatem bonorum, comprehendat institutionem & substitutionem directam &
fideicommissariam, tenent Bal. in l. fin. C. fami. Hercif. Panor. in c. Rainal-
dus de testamentis, Alexander de Imo. & do. Iaso hic. Et probatur hæc opinio
primō per textum in d. c. Rainaldus §. Porrō, iuncta gloss. in uerbo, legauit,
de testamentis. dicit enim textus inter cætera, aliam medietatem, & reliqua
bona paterna, uni ex patruis suis & filijs eius legauit, adiiciens, ut bona, in
quibus hæredes, ex testamento uel ab intestato &c. Secundō proba-
tur per textum iuncta glossa in l. his uerbis, in principio, & quæ ibi notan-
tur suprā de hæredibus instituendis. Distinguunt tamen ista Doctores in
hoc, Aut uerbum, Lego, refertur ad uniuersitatem bonorum, alio hærede
instituto, & tunc neque legatum neque institutionem directam importat,
sed fideicommissum uniuersale. l. cū ex filio, in principio, suprā de uul-
ga. & pupilla. substitu. quem textum Bal. & Angelus dicunt esse potissi-
mum ad hoc ponderandum. Aut uerbum, Lego, refertur ad uniuersitatem
bonorum, nullo alio herede instituto, & tunc trahitur ad institutum, ut si testa-
tor dicit in testamento: Lego Titio omnia bona mea, idem est, ac si dixisset,
instituo Titium in omnibus bonis meis. Et in hoc casu loquitur d. c. Rainal-
dus, & gloss. ordinaria, & quæ ibi notantur in d. l. his uerbis, suprā de hære-
dibus instituendis, & glo. in §. si uerō nulla, in uerbo, relictū, in Authentico
de hære. & fideicom. Et hanc opinionem dicit Alex. de iure esse ueriores,
quem sequitur hic do. Iaso. Et respondet Alexander ad fundamenta pro pri-
ma opinione adducta, Et primō ad textum in d. l. uerbis legis. ff. de uerbo:
signifi. quōd ibi uerbum coāgustatum intelligi debeat, quō ad legandum,
quantum testator uellet, quia hoc est coarctatum per legē Falcidiam, ut uult
glos. 1. Secundō respondet ad d. l. mulier. §. fin. ff. ad Trebellia. Quia istea-
ctus non loquitur de uniuersitate bonorum legata, sed tantū de certa por-
a ūj

riore &c. Et in summa, si doctores, qui supra pro prima opinione relati sunt, probè inspiciantur, apparet, quòd huic secundæ opinioni non contradicunt, quia ipsi disputant quid iuris sit, si quotta hæreditatis, non uniuersitas bonorum legata sit, & de uniuersitate idem in effectu sentiunt, quod iam dictum est, sicuti apparet ex decisione Ioannis de Imola in d. c. Rainutius, in secundo notabili, qui expressè dicit, quòd Barto. in d. l. Centurio, idem sentiat. & per hoc potest quoque responderi ad decisiones Salyceti in l. fin. C. fam. Hereticis. & Bal. in l. quories. C. de hære. instituen. quod intelligitur quando uerbum, *Lego*, relatum est ad quottam hæreditatis, uel certam quantitatem. Nos autem hic loquimur de uniuersitate bonorum legata: & facit hæc disputatio ad hoc, quia si obtinetur legatum uniuersitatis, habeat uim institutionis, sequitur quòd talis legatarius teneatur satisfacere creditoribus, tanquam hæres: si autem hoc non obtinetur, dubiū est, an talis legatarius teneatur creditoribus, cum alioqui legata transeant sine onere in legatarium, per uulgaria: sed de hoc legato uniuersitatis in larga significatione hic titulus cum sequentibus non loquitur.

Strictè autem capitur hoc uerbum, *Lego*, quando in testamento, codicillo, uel ab intestato relinquuntur res particulares, & quantum ad hanc significationem sunt separati tituli, de hæredib. instituen. & de legatis: & de hac stricta significatione loquitur hic titulus cum sequentibus.

Secundò, pro intellectu tituli & legum sequentium, est præmittendum, quid sit legatum. Item, quid sit fideicommissum. Definitionem legati habes in l. legatum. ca. ult. infra eodem, & in l. legatum, infra de legatis 2. quæ definitiones in effectu concurrunt. Paulus de Castro hic, quem sequuntur Alexander de Imola & dominus Iaso, dicit legata propriè dici, quæ fiunt uerbis dispositiuis, & communiter diriguntur ad honoratum, & sic legatarium, ut: *Lego Titio fundum: fideicommissa uerò dici, quando uerba testatoris diriguntur quidem ad honoratum & sic legatarium, sunt tamen precaria & inflexa, nec dispositiua, ut si testator dicit, Lego Titio centum, & rogo eum ut restituat Sempronio, Institut. de fideicommiss. hæredita. in principio, & per totum de singulis rebus per fideicommiss. relictis. Et sic legatum discernitur à fideicommissio, habendo respectū, ad quem uerba dirigantur. Quando enim uerba sonant, quòd quis accipiat hæreditatē uel legatum, non interueniente mediâ persona, inter testatorem & accipientem, est directa institutio uel legatum. Quando autem uerba sonant, quòd inter testatorem & accipientem est mediâ persona, fideicommissum est uniuersale, uel particulare, secundum subiectam materiam. I. eam quam, cum glos. in uerbo, directis. C. de fideicommiss. Bart. post gloss. in l. 2. in princip. in uerbo, directis. C. Communia de legatis. Bart. in d. l. Centurio, in ultima q. prin. supra de uulgar. & pupilla. substit. Et licet Doctores illa copiosius disputent, cum tamen fideicommissa hodie sint adæquata legatis, nos intermitteremus, nam disputabimus & properabimus ad textum. Tu uide Paulum de Castro, Alex. de Imo, & dominum Iasonem hic.*

L. Per omnia.

SUMMARIUM.

Vires fideicommissorum sunt attributæ legatis, uel hic legata & fideicommissa relictis differentijs, quo ad uirtualem efficaciam, sunt adæquata, ita summat D. Iaso hanc l.

Hæc duo summaria simul non conueniunt, Quia non est idem dicere, fideicommissorum uires sunt attributæ legatis, Et dicere, legata & fideicommissa sibi inuicem sunt adæquata. Nam quando plura adæquantur seu exaquantur ad inuicem

ad inuicem, hæc reciproca exæquatio importat, quòd illud quod una res ha-
 ber plus quàm altera, attribuat alteri, & econuerso, sicuti loquitur d. l. 2. §
 omnia. C. cõmunia de lega, & d. §. nostra. Insti. de legatis, & textus in l. quia
 autem, in fine principij, sup. si quis omiſſa causa testamēti, Authentica in suc-
 cessione, iuncta glos. ibi. C. de suis & legitimis liberis. Ideò dicendo, legata &
 fideicommissa exæquata sunt, hoc importat, quòd ea quæ deerant legatis, ex
 fideicommissorum natura suppleta sunt: & econtrà quæ deerant fideicommis-
 sis, ex legatorum natura suppleta sunt: hoc autem deerat legatis, quòd ab in-
 testato non poterant fieri sicut fideicommissa. Itē post mortem hæredis non po-
 terat legari, item à legatario non poterat legari, quæ tamen omnia in fidei-
 commissio locum habebant, per iura hic in glos. allegata, ideò hæc omnia at-
 tributa sunt legatis. Econuerso autem quãdoq; quædam inerant legato, quæ
 nō erant in fideicommissio, scilicet, quòd dominij rei legatæ statim mortuo te-
 statore recta uia & sine facto hæredis transibat in legatariũ fictè, & adita hæ-
 reditate uerè, adeò quòd penes hæredem nūquam reperitur fuisse, nec ante
 nec post aditam hæreditatem. l. A Titio, cum similib. ff. de furtis. hoc quoq;
 propter illam reciprocam adæquationem est attributum fideicommissis, se-
 cundum Paul. de Castro hic, & sic patet secundum summarium uerũ esse se-
 cundum ius nouissimũ d. l. 2. C. cõmunia de legatis, d. §. nostra. Insti. de le-
 gatis, sed hic summarius non conuenit nostræ legi, quia in ea nō est recipro-
 ca adæquatio, sed adæquatio simplex, scilicet, quòd legata sint adæquata fi-
 deicommissis, nec habet in ea, quòd fideicommissa econuerso sint adæqua-
 ta legatis. Et ideò primus summarius propriè ad legem nostram pertinet, sci-
 licet, quòd uires fideicommissorum sint attributæ legatis, nō autem econtrà.
 Nã quando non fit reciproca adæquatio, sed una res adæquatur ad aliam sim-
 pliciter, tunc illi rei, ad quã fit adæquatio, nihil adijcitur, sed rei adæquate at-
 tribuitur quicquid est plus iuris in ea, ad quam fit adæquatio. Exemplum,
 cùm ita dicunt: Augusta est adæquata ipsi Imperatori, quo ad priuilegia. l.
 princeps, suprã de legibus. hæc adæquatio quia non est reciproca, nihil tri-
 buit Imperatori de priuilegijs Augusta, sed ipsi Augustæ adæquate Impē-
 ratori priuilegia tribuunt. Item dicunt ita, conditio mulieris adæquat masculi-
 nis. l. maximum uitium. C. de libe. præteritis & exhæredatis. per hoc nihil
 tribuitur masculis de priuilegijs muliebris sexus, sed ipsis mulieribus acqui-
 runtur priuilegia masculorum, quia mulieres sunt res adæquate, & masculi
 sunt ad quos fit exæquatio. Ita quoq; cùm in l. nostra habeatur, quòd legata
 sint exæquata fideicommissis, non potest intelligi secundum Bar. hic, quòd
 iura legatorum dentur fideicommissis, sed magis econtrà, quòd iura fidei-
 commissorum dētur legatis, & de hoc est textus expressus in tit. illud, in princ.
 ff. de donatio. causa mortis, & per hoc apparet, quòd expositio Iacobide Arez
 non sit bona, & sic cõuenit primus summarius propriè ad textũ nostrũ. Quia
 autem iura nouissima, ut diximus, & dicemus infrã, legata & fideicommissa re-
 ciprocè æquiparentur. d. l. 2. C. cõmunia de legatis §. sed non usque. & d. §.
 nostra. Insti. de legatis, dic secundum summarium de iure esse ueriores, li-
 cet non propriè conueniat textui nostro. Et inducit Bar. hanc disputatio-
 nem ad quæstionem, pone in ciuitate est statutum, quòd exæquata sit condi-
 tio nobilium & ciuium. Item conditio scholarum & ciuium: hic inspiciendum
 est, dicit, quomodo fiat adæquatio, quia si fit reciprocè & adinuitem, quòd
 priuilegia unius trahuntur ad alium, hoc est, quicquid plus commodi habent
 nobiles uel scholares, trahitur hoc ad ciues, & econtrà, d. l. 2. C. cõmunia de le-
 gatis, in iuribus suprã allegatis. Si autem fieret æquiparatio non reciprocè,
 sed his uerbis, Volumus quòd nobiles æquiparentur popularibus, & tũc
 populares nihil haberent à nobilibus, sed nobiles à popularibus, quod prius

non habebant, secundum d. l. princeps. supra de legibus, & d. l. maximum uirium. C. de lib. præ. & exhæredatis. Et ita decidunt hic Bar. Paul. de Castro, & do. Iaso hic.

Gloss. in uerbo, per omnia, diuiditur in tres partes. In prima opponit quatuor modis contra textum, hoc modo, Dicitur hic, quod legata per omnia exæquata sint fideicommissis, sed contra iure cautum est, Cuius aliqua particularis est falsa, eius uniuersalis quoque est falsa. l. si is qui ducenta. ff. de rebus dubijs. sed hic in glos. enumerantur differentia, in quibus recensetur, quod legata differant à fideicommissis. Ergo illa uniuersalis, de qua loquitur textus noster, falsa est.

Glos. in secunda parte, quæ est ibi, hoc est de materia, ponit ordine tres solutiones ad illas oppositiones; duæ posteriores solutiones, secundum communiter doctores sic parum faciunt ad propositum; prima autem solutio glos. uera est, sed gloss. cum hac solutione secundum Bart. in effectu hoc uult, quod in hac materia legatorum & fideicommissorum consideranda sint tria iura. Primum ius est ius antiquum, secundum quod erant dictæ differentia, & de hoc iure loquantur iura contraria. Secundum est media iuris prudentia, quæ est in l. nostra, Quia hoc ius digestorum dicitur esse media iuris prudentia, cum sit ius medium inter ius antiquissimum, l. 12. tabularum, & leges imperiales, quæ sunt in Codice & Institutionibus, ut declarat textus in ff. Ceterum. uers. media. Instit. de legitima agna. success. Nouissimum ius est ius Cod. & Institutionum, de quo in d. l. 2. C. communia de legatis, & in d. ff. nostra, cum sequenti. Instit. de lega. per quæ iura nouissima hæc lex nostra approbatur. Bart. ponit hic quatuor iura, Paulus de Castro sex, sed quia parum dissentiant à glo. non recitabimus. Et hæc solutio glos. ut dixi, licet communiter approbetur, tamen contra istam solutionem opponit Raphael Cumanus, hoc modo, Immo per hanc legem nostram, quæ est de media iuris prudentia, legata non sunt per omnia adæquata fideicommissis; hoc probo, quia si hoc uerum esset, falsum diceret Imperator, qui sibi attribuit, quod ipse de iure nouissimo hæc adæquationem effecerit, in d. l. scilicet 2. C. communia de lega. & in d. ff. nostra, iuncto ff. sed non usque. Instit. de legatis, ubi dicit textus; Necessarium duximus legata fideicommissis exæquare. Si ergo per hanc legem nostram exæquatio per omnia esset facta, utique non fuisset necessarium Imperatori per ius nouissimum illam exæquationem facere, & sic sequeretur quod d. l. 2. & d. ff. nostra, essent frustra ab Imperatore ordinata. Ergo per hanc legem nostram non est facta exæquatio. Alexander respondet ad hanc objectionem, quod uerbum, necessarium, intelligitur, id est, utile, sicuti etiam exponitur in l. 1. cum ibi notatis, ff. solu. matrimo. Sed hæc responsio nihil facit; at si exæquatio per legem nostram plenè esset facta, neque necessarium neque utile fuisset aliam legem ea de re condere. Secundò respondet, quod uerbum necessarium, respiciat ad ius antiquissimum, quod erat ante ius ff. secundum quod plenius erat prius fideicommissis quam legatis, quod non erat de iure ff. sed solutio quoque facit. Tu ex mente D. Iasonis hic hoc modo responde; Exæquatio est duplex, ut supra diximus. Exæquatio simplex, & Exæquatio reciproca. Exæquatio simplex est, quæ tantum exæquat legata fideicommissis, non autem econtra, & de hac simplici exæquatione loquitur textus noster. Exæquatio reciproca est, quæ æquiparat legata fideicommissis, & uicissim fideicommissa legatis. Hæc exæquatio neque de iure antiquis, neque de media iuris prudentia erat. Nam licet de iure ff. legatorum uires in quibusdam quoque erant attributæ fideicommissis, ut in hoc quod actio quæ legatis dabatur, competebat, quoque pro fideicommissis, ut in l. si res, infra de lega. 3. Tamen ut Bart. hic dicit, dubium erat, an in alijs quoque idem esset. Ideo

Ideò necessarium fuit, quòd Imperator hoc specificè & in d. l. 2. §. & omnia, induceret, sicuti expressè dicit in d. §. sed usq. l. his uerbis, sed quòd nulla sit inter ea differentia: sed quòd deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum, & si quid amplius est in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura: quæ uerba utiq. important reciprocam exæquationem, ideò tu tene primam solutionem, & dic breuibus, de iure uetustissimo fuisse multas differentias inter legata & fideicommissa, de iure ff. attributas esse uires fideicommissorum legatis, ut l. utrum, & de iure nouissimo attributas esse uires legatorum fideicommissis: & tantum de prima solutione glos. Posteriores duæ solutiones, ut diximus, parũ faciunt, tamẽ ut tertiam solutionem intelligas, dic eam esse mentem glo. Quod Vlpianus, qui est cõditor legis nostræ, fortè dicebat, per omnia ferè exæquata sunt &c. sicut etiam in simili dicit textus in §. 1. Inst. de donatio. Et illa dictio ferè posita per Vlpianum, fuit fortè detracta per compilatores digestorum. Vel fortè per Vlpianum erat negatiua posita, scilicet non exæquata sunt &c. quæ negatiua per compilatores fuit detracta, sed quia est aperta diuinatio, hæc solutio communiter non tenetur. Quòd autem hæc glossa dicit, legata & fideicommissa, quo ad effectum, tu intellige de effectu translationis dominij, & de alijs, de quibus supra. Quòd autem glos. dicit hic esse æquiparationem, etiam quo ad nomen, hoc reprehendit Bal. hic per hoc quòd nomina appellatiua sunt immutabilia. l. 4. inf. eo. Sed Moderni communiter concludunt, quòd gloss. in hoc im merito reprehendatur à Bal. quia non dixit quòd fideicommissum appellatur legatum, & econtrà: & sic quòd non mutet, sed hæc sit mens glo. quòd omne fideicommissum posset dici legatum, & econtrà. l. & fideicommissum. ff. de lega. 3. & sic quòd censentur synonyma idem importantia.

Gloss. in 3. parte, quæ est ibi, sed in casu, iterum opponit contra textum hoc modo, Imò adhuc est differentia inter legata & fideicommissa: hoc probo, quia si alicui simpliciter legatur libertas, dicitur directa libertas: si autem legatur ut ab hærede manumittatur, dicitur fideicommissaria, ergò est differentia. Gloss. soluit duobus modis, primò concedit esse differentiam quo ad usum nominis, non autem quo ad effectum iuris, & sic quòd tantum nomine differant: hanc solutionem tenet glos. & d. §. sed non usq. in uerbo, exæquare, Inst. de lega. & glos. in l. 2. in uerbo, actiones. C. Communia de legatis, dum dicit, quòd l. cum uero §. apparatus, & §. subuentum, sint correctæ: & sic uolunt illæ glo. quòd hodie tantum sit differentia inter legata & fideicommissa, quo ad nomen, non autem quo ad effectum iuris: & sic uult in effectu gloss. quòd nulla sit differentia inter libertatem directè legatam, & inter libertatem fideicommissariam &c.

Sed contra illam solutionem gloss. fortissimè opponitur. Nam est clarissimè iuris, quòd quando libertas relinquitur seruo per fideicommissum, ipse seruus post mortem testatoris ipso iure non est liber, sed requiritur, quòd ipse hæres testatoris, qui rogatus est, eum manumittat actualiter, nisi hæres esset contumax uel absens, tunc decerneretur libertas tali seruo per decretum iudicis. l. si. C. de testa. manumissione. l. penul. C. de fideicom. liber. l. fin. C. qui manum. nō possunt. l. cum uero. §. subuentum. ff. de fideicommissarijs liber. sed si legatur seruo libertas directè, & nō per fideicommissum, ipse seruus ipso iure, & sine facto hæredis statim post mortem testatoris est liber, per dicta iura. Ergò in libertate non solum quo ad usum loquendi, sed etiam quo ad effectum iuris, est differentia inter legatum & fideicommissum, & hæc differentia non habet dubium, etiam de iure hodierno, secundum gloss. in l. cum inter ueteres. C. de fideicom. libertatibus.

Di. quem allegat hic Bart. respondet ad hoc contrarium, quòd textus noster

ster disponens de æquiparatione legatorum & fideicommissorum, propriè habeat locum in fideicommissis singularibus pecuniarijs: & dicit notanter singularibus, ad differentiam fideicommissorum uniuersalium, quæ non sunt ex æquata legatis, de quibus etiam textus noster intelligi non debet, & hoc tenet gloss. hic in fin. Secundò dicit pecuniarijs, ad differentiam libertatis in testamento relicto, quòd in ea adhuc hodie sit differentia, si legetur directè, uel relinquatur per fideicommissum, & quòd in hoc casu intelligantur iura contraria. Et licet Bar. & Saly. in l. 1. C. Communia de legatis, teneant hanc solutionem, Tamen Bart. hic impugnat eam quasi inter pecuniam & libertatem relictam, nulla possit allegari differentia. Ideò ipse Bart. hic refert solutionem Petri de Bella, quæ solutio in effectu coincidit cum priori. Ita enim dicit, quòd ex æquatio per hanc legem nostram est facta, in his tantummodò casibus, in quibus circuitus, qui fit in fideicommissò, inutilis est hæredi: in quibus autem circuitus hæredi utilis est, in his legata & fideicommissa etiam, quo ad iuris effectum, non sunt æquiparata. Inutilis autem est circuitus in legato certo, rei siue pecuniæ, Quia idem est, quo ad commodum hæredis, siue dominium rei legatæ ipso iure transeat in legatorum iure per manum hæredis. Ideò in talibus intelligendus est textus noster. In libertate autem relicta, item in fideicommissis uniuersalibus, circuitus est utilis hæredi: hoc patet, Quia si libertas legatur directè, seruus ipso iure fit liber, nec dicitur post manumissionem libertus hæredis, sed libertus testatoris. §. qui autem, uers. at is. Instit. de singulis rebus per fideicom. relictis. Si uerò libertas relinquatur seruo per fideicommissum, hæres manumittendo consequitur ius patronatus in seruo. d. §. Qui autem, & l. his quibus. C. de fideicommiss. libertatibus. Ita quoque utilis est circuitus in fideicommissò uniuersali, quia hæres directè restituendo hæreditatem ex Senatusconsulto Trebellianico §. sed quia, cum in finitis similibus. Instit. de fideicommiss. hæreditat. Igitur in his capitibus manet differentia inter legata & fideicommissa, etiam quo ad iuris effectum. Et licet Bart. in d. l. 1. C. Communia de legatis, quoque teneat hanc solutionem, Tamen hic impugnat eam, & reprehendit Petrum, hoc modo, quòd etiam in alijs legatis potest esse utilitas, quando caperentur de manu hæredis, ut puta, quòd testator instituit Titium hæredem, & legat Sempronio fundum, qui fundus Titij fundo seruebat; hoc casu posset Titius illum fundum legatum retinere, donec patiatur legatarius illam seruitutem iterum imponi. l. Papinianus, ff. de seruitu. l. Si seruus Titij, infra eo. Item, si legatum esset in diem, & hæres sub pœna alij cuidam esset obligatus, poterit interim ante euentum diei creditori suo ex illo legato satisfacere, & sic pœnam euertare. l. Imperator §. si cautum, infra de legat. 2. & sic non tantum in fideicommissis uniuersalibus uel libertate, sed etiam in legato directo circuitus potest esse utilis hæredi: & cum illa reprehensione Bart. transit Angelus hic.

Sed communiter Moderni concludunt, quòd Bar. in hoc malè reprehendat Petrum de Bel. Quia utilitates quas poterit habere hæres ex legato directo, de quibus loquitur Bar. sunt casuales, & accidunt aliquo extrinseco considerato, & sic sunt de rarissimè contingentibus, nec dependent ex natura legatorum. Utilitates autem de quibus loquitur Petrus de Bella. sunt regulares & ordinariæ, & procedunt de fideicommissorum natura, semper enim ex manumissione hæredis, quam facit ex fideicommissò, sequitur utilitas iuris patronatus. Et semper in fideicommissò uniuersali sequitur ex eius natura detractio quartæ Trebellianicæ, per iura supra allega. Ideò cõmuniter Moderni sequuntur dictam solutionem Petri, & præsertim Paul. de Castro, Io. de Imo, Alexan. de Imo, & D. Iaso hic, & sic est in effectu absoluta gloss. in uerbo, per omnia. Quod ad quæstiones attinet, quæ tractantur à doctoribus, hic extra gloss. omitemus eas, & remitemus ad doctores.

l. Hæc

L. Hac uerba.

SUMMARIUS.

Expressio conditionis per eum modū, per quē ex necessitate tacitē inest, nihil operatur, secundum Bar. Vel sic secundum Paulū de Castro: Condicio quæ tacitē inest, si à testatore exprimat, non reddit legatum conditionale, Vel sic secundum Iasonem: Condicio appositā legato, quæ de iure tacitē inerat, non reddit legatum conditionale.

CASVS.

Pone, quidam condidit testamentum, & in eo instituit plures hæredes, dicendo, Titium, Caium, Paulum & Sempronium instituo hæredes, & uolo, quod quisquis ex supradictis mihi hæres erit, det Stichō centum aureos. Vel dicit hoc modo: In testamento instituo Seium hæredem, & si hæres erit, det Stichō centum aureos. Vel dicit hoc modo: Instituo Seium hæredem, & si hæreditatem meam adierit, det Stichō centum, & sic legauit his uerbis testator Stichō centum. Sed quæstio est, utrum propter uerbum quisquis, itē propter dictionem, si, hoc legatum sit conditionale, uel purum. Quia si est legatum conditionale, sequitur, quod si Stichus legatarius nunquam hæres institutus hæreditatem adiret, & sic pendente conditione moreretur, non transmitteret petitionem istius legati ad suos hæredes. l. Vnica §. si autem aliquid. C. de caducis tollen. l. Si Titio, in princip. infra quando dies leg. ce. Si autem hoc legatum non esset conditionale, sed purum, sequitur, quod ipse legatarius transmitteret petitionem legati ad suos hæredes, etiam si decederet post mortem testatoris ante aditam hæreditatem. l. si post diem, in princip. cum infinitis similibus, infra, quando dies lega. cedit. Igitur est magnæ importantiæ, utrum tale legatum, de quo loquitur textus noster, sit primò conditionale uel purum. Sed Iurisconsultus in l. nostra, decidit non esse legatum conditionale, sed purum. Ratio decidendi est, Nam licet dicitio, si, de sui natura importet conditionem §. longē magis, in fi. Institui. de lega. l. qui promissit, cum similibus, supra de conditione indebiti, tamen quando conditio talis apponitur, quæ alioqui ex dispositione iuris inest, hæc appositio nihil operatur, cum regulam habeamus, quod expressio eorum, quæ tacitē insunt, nihil operentur, per textum hic, & in l. non rectē. C. de fideiuss. sed hæc conditio, si hæres erit, uel si hæreditatem adierit, ex dispositione iuris omnibus legatis & fideicommissis inest, hoc probatur. Nam legatorum uis ex ualiditate testamenti dependet, & testamenti uis ex hæredis institutione accipitur. §. Ante hæredis. Institui. de lega. & l. i. in fin. ff. de uulga. & pupilla. substi. Et quod hæc conditio in testamentis sit semper uacua, si hæres erit. Item si hæreditatem adierit, est textus expressus in d. l. si Titio, §. quædam autem conditiones. inf. quando dies lega. cedit. Nec etiam satis est, quem esse hæredem institutum, nisi etiam hæreditatem adeat. l. si nemo, cum similibus, supra de testa. tute. Quia per aditionem quasi contrahitur cum creditoribus & legatarijs, & ex hoc quasi contractu hæres postea legatario est obligatus. l. apud Iulianum in fi. ff. ex quibus caus. in possess. eatur §. si hæres. Insti. de obliga. quæ ex quasi contractu nascuntur, & hoc nō solum locum habet condito testamento, sed etiam quando legata & fideicommissa relicta sunt ab intestato, quia nec ea debentur, nisi hæreditas sit adita per eos, quibus ab intestato debetur. gloss. est ad hoc notabilis in l. qui filium §. seruus, in uerbo, codicillis, infra de hære. institui. & est textus in l. 2. sumpto ar. à contrario sensu, & ibi Bart. inf. de fideicommiss. liberta. Igitur cum ex dispositione iuris hoc omnibus legatis insit, quod non debeatur, nisi sit aliquis hæres, qui hæreditatem

hæreditatem adeat, sequitur, quod expressio illarum conditionum per testatorem, scilicet si hæres erit, uel si hæreditatem adierit, nihil operetur, nec faciat legatum conditionale, quo ad uim & effectum, & legatarius post mortem testatoris, ante aditam hæreditatem decedens tale legatum transmittit ad suos hæredes: & sic adiectio huiusmodi conditionalis, quæ à iure insunt, potius habent admonitionem quàm conditionem. l. muto §. sub conditione. uers. hanc autem. supra de tutelis, & notat Bart. copiosè in l. 1. in 2. & 3. colu. infra de conditio. & demonstratio.

Gloss. in uerbo, Seius, opponit contra secundam partem textus nostri, ibi. Aut si hæres erit, hoc modo: Imò uidetur, quod legatum, sub tali conditione, si Seius hæres erit, &c. sit conditionale. Nam, quando quis instituit Titium & Sempronium hæredes, & dicit, si illi duo hæreditatem meam adierint, uolo, quod dent Caio decem: si nunc unus tantum adit, alter non legatum, uolo ad portionem non aduentis, conditionale est, nec legatarius ante aditam hæreditatem decedens transmittit illam portionem ad suos hæredes, per textum in d. l. si Titio. uers. si tamen duos, iuncta gloss. in uerbo, cohæredis, infra po. respondent ad hoc contrarium hoc modo, quod textus noster in secunda parte loquitur, quando unus tantum erat hæres institutus sub illa conditione, & sic tacite inerat, quod testamentum de necessitate ex aditione illius tantum confirmari debebat, ideoq; conditio habetur pro non adiecta. Sed lex contraria loquitur, quando plures erant sub tali conditione hæredes instituti, nec tacite inerat, quod testamentum ex unius aditione confirmaretur, sed si unus adire noluit, potuit alter adire, & sua aditione testamentum confirmare, ideoq; in non aduentis persona conditio ualuit, & sic legatum respectu non aduentis erat conditionale, & respectu aduentis purum. Sed contra hanc solutionem uidetur facere principium textus nostri, quod quoq; loquitur de pluribus hæredibus institutis, & tamen dicit, legatum simpliciter non esse conditionale &c. Respondetur ad hoc, uerum est, textus loquitur de pluribus hæredibus factis, onus tamen legati respicit tantum eos, qui cum effectu hæredes facti sunt, hoc est, qui adierunt, sicuti patet ex dictione, quisquis. Igitur in persona aduentium conditio superuacua est. d. l. si Titio. §. quædam autem.

Gloss. in uerbo, conditionale, diuiditur in duas partes. In prima ponit effectum legatorum conditionalium, hoc est, quod legatarius ante aditam hæreditatem decedens hoc ius non transmittit ad suos hæredes. In secunda ponit de duabus conditionibus, quæ tamen legatum non faciunt conditionale: prima est conditio iuris, quæ alioquin inest. Secunda est, si legetur quid sub tali conditione, sub qua hæres quoq; est institutus, & si quis hoc modo dicat: Instituo Titium hæredem, si factus fuerit Consul, & lego Sempronio decem, si Titius hæres factus fuerit Consul: hæc conditio quoq; non facit legatum conditionale, quia tota hæreditas est sub conditione suspensa, & legatum expectat uires hæreditatis &c.

Sed contra priorem solutionem ad d. l. si Titio. uers. si tamen duos, datam, adhuc opponit Bart. d. l. in conditionibus. §. hæc scriptura, infra de conditio. & demonstra. Quia ibi habetur, quod plures erant hæredes instituti, & legatum ab eis relictum sub conditione, si hæreditatem adierint, & decidit textus legatum non esse conditionale, ideoq; post mortem legatarij ante aditam hæreditatem transmissibile ad hæredes. Barto. in effectu hoc modo respondet: Licet in d. §. hæc scriptura, erant instituti plures hæredes, non tamen omnes grauati erant soluere legata, sed tantum is, qui primus nominatus erat sub hac conditione, si primus hæres erit, det Titio centum, ideoq; potius est demonstra.

demonstratio quàm conditio, quia hæc conditio alioqui ex iuris dispositione inest, & sic concordat cum textu nostro. Simile dicit Bart. in d. l. si Titio, in fine, inf. quando dies legat. cedit, quia ibi quoque erant duo hæredes instituti, & ita legatum, si alter ex his adeat hæreditatem, det Titio centum, hoc legatum respectu eius qui adit, non est conditionale, sed respectu alterius non aduentis est conditionale, ideoque si legatarius ante aditam hæreditatem decedit, transmittit tantum dimidiam legati ad suos hæredes, si autem legatarius ante aditam hæreditatem non decedit, acquirit totum legatum, dimidiam scilicet, quod attinet ad portionem hæredis aduentis, acquirit ex dispositione testatoris expressa, & sic uti testamenti. Alteram autem dimidiam acquirit ex dispositione legis, nam quando duo sunt hæredes instituti, alter adit, alter uero non adit, disponit lex, quod portio non aduentis accrescit cum suo onere portionis aduentis. l. si mihi & tibi, in principio, cum ibi notatis, inf. eo, l. Vnica, cum ibi notatis, C. quando non petentium partes petentibus accres. ideoque hæres qui adit hoc casu tenetur soluere dimidiam legati ex testamento, & aliam dimidiam ex dispositione legis. Sed queri potest secundum Bart. hic, si is est hæres institutus, ad quem alioqui ab intestato pertinet hæreditas, & est sub illa conditione hæres institutus, det Titio centum, si hæreditatem adierit, utrum legatum sit conditionale, & conditio defecerit, si repudiat hæreditatem ex testamento, & adit eam ab intestato. Respondetur quod non, quia licet hoc casu deficiat uoluntas testatoris, tamen suppletur hoc ex dispositione legis, quod debeantur legata. l. i. per totum, cum ibi notatis, supra si quis omissa causa testamenti. Secus tamen est, si testator legat his uerbis, Quisquis mihi hæres erit, & in testamento apponeret clausulam codicillarem, hoc modo dicendo, Si testamentum meum non ualeat iure testamenti, ualeat saltem iure Codicillorum; hoc casu talia uerba faciunt legatum conditionale. Nam quoties quis ex ui Codicilli acquirit hæreditatem, dicitur ab intestato acquirere. §. Codicillis, cum similibus. Insti. de Codicillis, nec est opus Codicillum confirmari hæredis institutione & eius aditione, sicuti testamentum §. directo autem, cum ibi notatis, Insti. de Codicillis. Igitur talia legata debentur ex uoluntate testatoris expressa, & sunt conditionalia propter illa uerba inserta, & propter clausulam codicillarem. Ideo quia ex uoluntate defuncti expressa, hæreditate ex testamento non adita, poterant legata deberi ab intestato, & sic hæc conditio, si hæres erit, tacite non inerat ex dispositione iuris, sicuti à testatore expressa est. Ideoque habet uitam conditionis, & facit legatum conditionale: & hæc disputatio Bar. à doctoribus in effectu hic approbatur, nemo enim est, qui contradicat. Nā licet D. Iaso hic ex ea faciat sex conclusiones, & disputet eas pro & contra, tamen ubique concludit cum Bart.

Extra gloss. examinat duas quæstiones. Prima est, An expressio eorum quæ tacite insunt per uiam conditionis aliquid operetur. Secunda quæstio est, An expressio eorum, quæ tacite insunt per uiam dispositionis aliquid operetur. Prima quæstio est hic decisa in textu, sed contra illam decisionem textus opponit Bar. Quod expressio eorum, quæ tacite insunt, aliquid operetur, hoc probatur. Nam Bar. contra textum nostrum in quantum uult, quod conditio quæ à iure tacite inest, nihil operetur, sed ualeat actus, ac si conditio non esset adiecta, hoc modo: In exhæredatione liberorum hoc à iuris dispositione inest, quod ad hoc ut exhæredatio ualeat, requiratur aditio ex testamento. l. filium §. sed cum exhæredatio, inf. de bonorum possess. contra tab. & hæc uerba, quisquis hæres erit, important aditionem hæreditatis, & tamen si quis hoc modo exhæredat filium suum, quisquis modo hæres erit, filia exhæres esto: hæc adiectio conditionis inutilis est, & operatur quod exhæredatio nulla

est per text. in l. 3. § filius autem, supra de libe. & posthu. Ergo idem dicendum hic esset in legato sub tali conditione relicto.

Di. ad hoc & similia contraria respondet, quod in d. l. 3. § si filius, sit casus specialis, sicuti in omnibus alijs legibus contrarijs exemplum in l. si in diem § seruo, infra de conditio. & demonstrat. Sed per hanc solutionem non habemus responsionem ad contrarium. Bartolus post Petrum hic aliter respondet, scilicet, quod in d. l. si filius, conditio per alium modum exprimitur, quam per eum, qui tacite inest: hoc probo, quia exhæredatio filij uel filia, non potest fieri sub conditione, sed debet fieri pure, d. l. 3. § pure, infra de liberis & posthumis, l. si quis Sempronium, in fin. cum infinitis similibus, infra de hæredibus institu. Igitur hæc conditio, quisquis modo hæres erit, non inest tacite ex natura exhæredationis, sicuti inest ex natura legati. Et sic in exhæredatione, quæ hoc modo fit, non est forma exhæredationis seruata. Cùm ergo forma det esse rei, & exhæredatio sit res odiosa, forma exhæredationis pura præcisè seruanda est, ita, quod nihil addi nec minui debeat, secundum Bald. in l. fin. in 2. colum. C. de suis & legitimis hæredibus. Item exhæredatio liberorum habet duplicem effectum, unum ante aditam hæreditatem, & alium effectum post aditam hæreditatem. Ante aditam hæreditatem hunc effectum habet, quod hæres etiam extraneus institutus non impeditur adire hæreditatem propter filium exhæredatum, post aditam uerò hæreditatem iterum habet alios effectus, ut in d. l. filium, § sed exhæredatio, infra de bo. poss. contra tabulas.

Quando autem testator ita exhæredat filium, quisquis mihi hæres erit, filium meum exhæredo, utique ante aditam hæreditatem filius non censetur esse exhæredatus, sed præteritus, quæ præteritio impedit, quoniam hæres scriptus adire possit, & testamentum est nullum. Institu. de exhæreda. libe. in princip. ergo longè alia ratio est quam in l. nostra, & ita quoque respondet Cy. in l. si arrogator, supra de adoptio. & in d. § filius. & fuit de mente gloss. fin. in d. l. si quis Sempronium, supra de hære. institu. Sed Alexand. de Imo, post Rapha. Cu. impugnat hanc solutionem, hoc modo: Immo legatum purum quoque habet quosdam effectus ante aditam hæreditatem, quia ante aditionem acquiritur dominium rei legatae fictè, post aditam uerè &c. Dic breuibus, tamen semper esse diuersitatem in exhæredatione & legato, scilicet, quod exhæredatio non potest fieri sub conditione, igitur dici non potest, quod conditio tacite inest, legatum autem fieri potest pure in diem, & sub conditione, & conditiones in legatis possunt esse conditiones iuris, ut si hæres erit, de qua loquitur textus noster: uel conditiones hominis, ut si Consul factus fuerit, igitur ualet solutio, & est illa obiectio planè diuersa, nec quadrat hoc cum effectibus legati, quia legatum his uerbis, quisquis mihi hæres erit, non impedit effectum legati, ante aditam hæreditatem, sicuti effectum exhæredationis, Tu ipse uide illam disputationem.

Secundò opponit Bartolus hoc modo: Immo adhuc conditionis expressio, quæ tacite inest, aliquid operatur, hoc probatur per textum in l. si ita § ille si uolet, infra eo. Vbi habetur, quod illa uerba, Lego Titio centum, si uolet &c. faciunt legatum conditionale, & tamen illa conditio alioquin tacite inest, quando sine uoluntate legatarij non possit acquiri legatum. Bart. respondet, ista conditio, si uolet, non inest tacite, quia legatarius potest habere & transmittere legatum, etiamsi non uelit, nam potest ignorare sibi legatum esse, l. Cùm pater, § furdo, infra de lega. 2. Igitur hæc expressio me-

ritò quid operatur, quæ solutio originaliter est glossi. in l. aliquando, in uerbo, adierit, infra de conditio. & demonstratio. quæ solutio per Doctores approbatur.

Quia autem iam dictum est, & habetur hic in textu, quòd expressio conditionis quæ tacitè inest, nihil operatur, quod etiam non habet dubiù. Quæri potest, si testator huiusmodi conditionem, quæ tacitè inest, expresserit, & adiecerit suam esse uoluntatem, quòd talis conditio habeat uim conditionis, & faciat legatum conditionale, utrum ualeat hæc adiectio, Bart. Bald. Paul. de Castro. & dominus Iaso concludunt, quòd sic, per textum expressum in l. in conditionibus. § hæc scriptura, uers. nisi fortè, infra de conditione & demonstratio, qui textus secundum Baldum in l. Vnica, in fin. principij. C. de cad. toll. est unicus & singularis in iure, nec reperitur alibi. Ideò potest testator facere, quòd legatum aliàs transmissibile, quia statim nõ transmittatur, secundum Baldum in l. si pater, in quarta quæst. C. de institutio. & substitut. & in l. Vnica, in 2. nota. C. ut actio, ab hære. & contra hæredes, sed dubitari potest, quomodo constare posset in hoc casu mens testatoris uolentis esse conditionem, Baldus in d. l. Vnica, ad fin. princip. C. de caducis tollendis dicit, & ualdè singulariter, quòd quando testator diceret, Lego Titio centum, sub ista conditione, si Caius hæres erit &c. Constat de mente testatoris ex illa clausula, scilicet sub ista conditione &c. quòd uelit conditionem esse. Si autem simpliciter dicat: Lego Titio centum, si Caius hæres, aut non exprimendo clausulam, sub illa conditione, constare de mente testatoris, quòd non uelit esse conditionem; cum Bald. transit Paul. de Castro hic.

Sed hæc decisio Bald. impugnatur per Alexandrum & Aretium, qui dicunt, quòd hæc clausula, sub ista conditione, non reddat actum conditionalem, qui de sui natura non erat conditionalis, per textum in l. Meuia, infra de manumiss. testa. Quia ibi dicit textus expressè, quòd quidam testator tribus seruis reliquit libertatem, sub hac conditione, ut monumento suo alternis mensibus lucernam accendant: & deciditur, etiamsi illi tres non accenderint lucernam, tamen esse eos liberos, & sic hæc clausula sub conditione, non declarat testatoris mentem fuisse, eos sub conditione liberos esse. Idem probatur per textum in l. 2. § fin. infr. de donatio. Dominus Iaso hic, non obstantibus huiusmodi impugnationibus, concludit cum Bald. & Paul. de Castro, & dicit esse uerissimum, alioqui ista uerba, sub ista conditione, nihil importarent, & tamen uerba semper debent sic intelligi, ut non sint superflua, sed aliquid operentur. l. si quando, in prin. cum similibus, infra eo. Nec obstant iura per Alexandrum & Aret. allega. & d. l. Meuia, infra de manumiss. testa. & d. l. 2. § fina. infr. de donatio. Quia ad hoc respondetur, quòd multum intersit, An testator, qui legando dicit, sub hac conditione, utatur particula Ut, uel utatur particula Si, Nam si utitur particula Ut, dicendo, Lego Titio centum, ut accendat monumento meo lucernam, certum est, quòd eius legatum non est conditionale, non obstante quòd dixit, sub hac conditione, quia dictio Ut, de sui natura non importat conditionem, sed modum, ut habetur per totum titul. ff. & Cod. de condict. ob causam, & Bartolus in d. l. 2. § fin. ff. de donatio. Sed in dictis contrarijs legibus non est particula Si, sed dictio Ut, Ergò propter expressionem istius clausulæ, sub conditione, contra naturam uerborum non possunt esse conditionalia. Et ideo textus in d. l. Meuia, dicit expressè, neque ex contextu uerborum, neque ex mente testatoris colligi posse, quòd legatum sit conditionale, cum testator non sit usus uerbis conditionem importantibus. Secus autem esset, si testator diceret, Lego Titio centum, si Sempronius hæreditatem meam adierit, nam

hoc casu licet hæc conditio alioqui insit ex iuris dispositione, tamen quia testator appellat conditionem, ipsa appellatio testatoris operatur, quod legatum habet uim legati conditionalis, per iura supra allegata. & in histerminis sumus nos, & sic adhuc stat regula, quod expressio conditionis, quæ tacite inest, regulariter nihil operatur. Sed adhuc opponit Bartolus, quod conditio tacita non minus suspendat quam conditio pura, quia in locationibus & conductionibus etiam si nominatim non agitur, quod inuectæ & illata pro mercede sint obligata, tamen tacite inest. l. Item quia conventiones, in princip. ff. de pactis, sed breuibus respondetur hoc non esse contrarium, sed ius concordans, nam cum hoc ex iuris dispositione insit locationi, utique nihil operatur, si partes nominatim exprimunt, & sic concordant.

Sed ultra oppositiones Bar. D. Iaso hic adhuc opponit fortiter, imò expressio conditionis, quæ tacite inest, aliquid operatur: hoc probatur, nam actus legitimi, ut emancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio &c. possunt habere tacitam conditionem, & tamen si talis conditio, quæ tacite ex natura actus inesse potest, exprimitur, uitiatur huiusmodi legitimus actus propter expressionem conditionis. l. actus legitimi, per totum ff. de regulis iuris. Et sic expressio conditionis, quæ tacite inest, hoc operatur, quod actus, qui sine expressione ualuisset, propter expressionem inualidus fiat, sed huic contrario post Bal. & Rapha. Cu. respondet D. Iaso breuibus, cum ex natura huiusmodi actuum sit, ut pure fiant, & nõ sub conditione, d. l. actus legitimi, cum similibus. Ergo necesse est, quod nulli sint illi actus, si contra ipsorum formam conditio exprimitur, sicuti supra de exheredatione dictum est. Quod autem in d. l. actus legitimi, uers. nonnunquam, habetur, quod in acceptilatione, quæ quoque actus legitimus est, tacite possit inesse conditio, hoc est intelligendum, quod hæc conditio tacite insit ex natura promissionis præcedentis, ut puta, quod obligatus erat sub conditione, & acceptilatione liberatus: hæc acceptilatio habet quidem tacitam conditionem, propter promissionem conditionalem præcedentem. Igitur cum ante conditionis euentum conditionalis promissio nihil efficiat, neque acceptilatio quicquam efficere poterit, nisi conditio, quæ est in promissione, fuerit purificata, & tantum de illa questione Bart. quæ habet, utrum de expressione eorum quæ tacite insunt, per uiam conditionis aliquid operetur.

Secunda quæstio Bart. est de expressione eorum, quæ tacite insunt, si exprimitur per uiam dispositionis, an expressio aliquid operetur. Exemplum, hoc inest arrogationi à iure, quod si quis arrogat impuberem patremfamilias, & impubes decesserit, quod arrogator tenetur hæredibus impuberis restituere omnia bona impuberis, & quoque partem quartam suorum bonorum propriam, iam si talis arrogator condit testatum, & dicit non conditionaliter, sed dispositiuè, Volo, quod filius meus arrogatus accipiat quartam partem bonorum meorum, si ante pubertatem decesserit, & fideicom. committo, ut illam quartam restituat Seio, utrū talis expressio dispositiuè facta, aliquid operetur, ita, quod fideicommissum ualeat: & decidit Bart. quod non, quia illa quarta debetur arrogato ex iuris dispositione, Ergo testatoris expressio nihil operatur, per textum in l. si arrogator, uers. cæterum, supra de adoptio.

Sed contra illam decisionem opponit Bart. quatuor modis, & primò d. l. talis scriptura, infra eo. Quia ibi testator reliquit plura legata, quædam pure, quædam in diem, & quædam sub conditione, & addidit hanc clausulam: Quibus legatis dies appositus non est, eas hæres meus annua, bina, trina die datur & postea addidit in eodem testamento, Lego Titio centum præsentia, quæritur, utrum expressio istius uocis, præsentia, aliquid operetur. Et dicit textus, Quamuis dictio, præsentia, sit superuacua adiectio, quantum ad uim & effectum

effectum legati pertinet propter priorem clausulam, tamen ad hoc proficiet, ut presentis die legatum debeat, & sic operatur expressio illius, quod alioqui ex prioribus clausulis inerat, quod pugnat cum decisione ex d. l. si arrogator &c. Bartolus ad hoc respondet, Quod in d. l. si Arrogator, tacite inerat ex necessitate, & sic ex iuris dispositione, igitur expressio nihil operatur. Sed in l. talis scriptura, tacite inerat non ex necessitate, neque ex iuris dispositione, sed ex hominis & sic testatoris uoluntate, qui potuit alium terminum legato assignare, igitur expressio aliquid operatur: ita quoque respondet Bart. in l. re coniuncta, in 5. oppo. infra de lega. 3. Sed huic solutioni dicunt Alex. de Imo. & D. Iaso, ob stare l. non recte, C. de fideicom. & propterea dant alias solutiones, ex mente Bal. & Ioan. de Imo. in l. si in diem, §. 1. infra de conditio. & demonstra. hoc modo, quod quando legatum purum relinquitur, debetur quidem presentis die, quo ad obligationem, non tamen quo ad solutionem, sed quando exprimitur, quod presentis die debeat, sicuti fuit in d. l. talis scriptura, tunc etiam debetur quo ad effectum solutionis, ideo ad aliud exprimitur quam inesset, ut notant doctores in l. liber homo, la. 2. §. decem, infra de uerbo, obligatio. Quia concludunt, quod in tali casu non sit danda alia dilatio ad soluendum, quod dicit Bal. esse notandum ad l. quod dicemus infra de solutionibus. Secundo respondet D. Iaso ex mente Bal. hic, illud quod tacite inest, si exprimitur per modum dispositionis, non potest operari damnum & grauamen: & in hoc casu proprie loquitur textus in d. l. si arrogator, ubi fideicommissum est grauamen & onus, l. coheredi, §. Cum filia, iuncta glo. in uerbo, tenebuntur, supra de uulga. & pupilla, substitit. Sed illa expressio bene potest operari commodum & fauorem: ita loquitur d. l. talis scriptura, & ita Bart. quoque respondet in effectu, infra in sua distinctione.

Secundo opponit Bar. contra d. l. si arrogator, hoc modo: Substitutio pupillaris retinetur tacite sub substitutione uulgaris, & tamen si quis exprimit illam substitutionem pupillarem, expressa plus operatur quam tacita, hoc probatur. Quia tacita pupillaris matrem impuberis a successione non excludit, l. fin. C. de constit. & substitit. Expressa uero substitutio pupillaris matrem excludit, l. precibus, uers. si uero substituit, C. de impube. & alijs substitutis. Ergo multum operatur expressio illius, quod tacite inest. Bart. ad hoc respondet, Tacita pupillaris ex defuncti uoluntate praesumpta inest, l. iam hoc, supra de uulga. & pupilla, substitit. Ideo propter expressum cessat tacitum, quia iam tacite non inest, de necessitate igitur aliquid operatur, secus, si inesset ex necessitate, ut hac l. nostra; & hanc solutionem quoque tenet Alexander de Imola hic.

Sed cum hac solutione Bart. est sibi ipsi contrarius, ut colligit D. Iaso hic: Quia Bart. in hac solutione dicit, ubi tacita uenit ex praesumpta uoluntate defuncti, si exprimitur, facit cessare tacitum, & sic aliquid operatur. Et infra in secunda quaestione dicit, si tacitum uenit ex praesumpta uoluntate defuncti, ut l. conficiuntur, in princip. supra de iure Codicillo. Tunc si exprimitur, nihil operatur. Quia inter tacitum & expressum nulla est differentia, l. Cum quid, supra si certum petatur, & sic est sibi contrarius. Item dum Bart. in fin. huius solutionis allegat legem nostram, uidetur ad praesens propositum male allegare, Quia nos hic sumus in terminis, quando tacitum exprimitur per uiam dispositionis, l. autem nostra loquitur, quando exprimitur per uiam conditionis, ideo melius allegasset d. l. si Arrogator.

Et propter hoc D. Iaso hic, & in d. l. Cum quid, sup. si certum petatur, & in d. l. Centurio, supra de uulga, substitit. dat aliam & nouam solutionem, hoc modo: Quod l. dispensauit cum patre contra omnes regulas iuris communis, Quod scilicet pater possit facere substitutionem pupillarem pupillo, quae sub-

stitutio est testamentum ipsius pupilli, l. patris & filij, supra de uulga, & pupilla. substit. Voluit itaq; lex, quod pater filio impuberi possit substituere penitus extraneum, & excludere matrem impuberis, & sic eam legitima priuare, quod ipse filius non potuisset facere, si fuisset maior, l. Papinianus § sed nec impuberis, infra de inoff. testamento. c. 1. § licet autem, de testamentis in 6. Ista ergo dispensationes contra regulas iuris communis sunt ualde odiosae & multum restringendae. c. odia, cum similibus, de regu. iuris in 6. Igitur cum haec dispensatio legis, quae permittit patri per substitutionem priuare matrem legitima ex bonis filij sui, odiosa sit, utiq; restringi debet, ut tantum procedat, quando pater expressè substituit filio pupillariter, secus, si expressè non substituit, licet aliàs sub uulgari contineatur tacita pupillaris. Et dicit D. Iaso istam esse propriam & fundamentalem solutionem ad hoc contrarium: Tu breuibus hoc modo quoque poteris respondere, quod tacita & expressa substitutio pupillaris, sint duae diuersae & separatae species substitutionis à iure introductae, secundum Bar. & doctores in l. 1. sup. de uulga. & pupilla. substiti. Igitur necesse est, quod habeant diuersas effectus & operationes, & qui expressam exprimit, non dicitur tacitam, quae diuersa species est, expressisse, neque expressio hominis est, sed legis, quia lex ita exprimit, d. l. precibus.

Tertio opponit Bar. d. l. Titia, infra ad l. Falcidia, Quia ibi habet, Certum est quod is, qui rogatus est per fideicommissum restituere haereditatem, poterit retinere in restitutione fideicommissi quartam Trebellianicam, & hoc est ex iuris dispositione, ut toto tit. ad Senatusconsultum Trebellia. & tamen si restator expressè dicit, Volo ut in restitutione retineas quartam, haec expressio plus operatur quam quod tacite inest ex legis dispositione, ut patet ibi. Bart. in effectum hoc modo respondet, quando testator non exprimit de detractioe quartae, fit detractio ex iuris dispositione contra ipsius testatoris uoluntatem, post expressionem autem fit secundum testatoris uoluntatem, ideò expressio aliquid operatur, quod scilicet expressio fit secundum uoluntatem testatoris, & ita quoque respondet Alexan. de Imo, hic.

Quarto opponit Bart. d. l. 1. inf. si pendente appellatione mors interuenit l. Nam certum est, quod in multis delictis ex iuris dispositione uenit publicatio bonorum delinquentis, & tamen si in sententia capitali iudex non exprimit publicationem, & delinquens pendente appellatione decedit, delictum extinctum est, adeò quod etiam publicatio locum non habet, secus, si iudex in sententia capitali exprimit publicationem bonorum, nam hoc casu defuncto etiam delinquente pendente appellatione, haeres tenetur appellationem prosequi, & si non detexerit iniquitatem sententiae, procedit publicatio d. l. & sic expressio istius taciti multum operatur, Bar. respondet ad hoc, Quod publicatio uenit ad capitalem sententiam accessorie, ideò accessorie exprimitur, in sententia nihil operatur, quia exprimitur per eum modum, quo alioquin inest, secus si publicatio bonorum in sententia exprimitur principaliter, tunc aliquid operatur, exprimitur enim aliter quam tacite inest; & ita loquitur d. l. 1. Dicitur autem exprimi principaliter, quando exprimitur per copulam, & ut dicendo, condemno eum, & publico bona. Accessorie autem dicitur exprimi, quando utitur particula, Cum, Quia dicitur Cum, habet accessorie uenire, l. 1. & 2. infra de peculio lega. Et sic uult Bart. quando iudex condemnauit aliquem capitaliter, & publicauit eius bona per dictionem &, & sic principaliter, tunc extincto reo pendente appellatione, non extinguitur publicatio bonorum aequè principalis, secus si accessorie expressisset. Limitatum autem ad hoc dicitur Bart. uide apud Bal. in l. Vnica, in 2. col. C. ne ex delictis defunctorum salue. in l. 3. C. si reus uel accusa, mortuus fuerit, & dominus Iaso hic;

Quinto

Quintò opponitur contra dictam regulam, nam certum est, quòd si quis stipulatur fundum tradi, censetur quoque uacuum possessionem tradi, tacitè stipulatus esse. l. ratio. §. si emptor, suprà de actio. empti & uēditū. Et tamen si quis expressè hoc modo stipulatur, Promittis mihi fundum dare, uacuumq; possessionem tradi, illa posterior adiectio, quæ tamen inest priori, operatur quòd fructus à tempore stipulationis peti possent, qui tamen alioqui uirtute primæ clausulæ non possent peti. l. si stipulatus, suprà de usu. Gloss. in d. l. si stipulatus, in uerbo, uacuum, responder, Adiectio siue expressio operatur, ut coniuncta facerent, quorum neutrum per se satis esset.

Et hanc materiam de expressione scilicet taciti per uiam dispositionis, inducit Bar. ad duas quæstiones. Prima est, Iure cautum, si Arbitr in suo laudo condemnat quem ad soluendum sub certa pœna, & infra certum tempus, si condemnat non satisfacit infra illud tempus, incidit in pœnam, nec potest purgare moram. Secus, si Arbitr simpliciter cõdemnat ad soluendum sub pœna, nec tamen exprimit diem, tum est dies à lege, scilicet quatuor mensium, l. 4. si quis condemnatus, in glo. inf. de re iudica. l. si. & gloss. C. de executione rei, hoc casu potest purgari mora usq; ad litem contestatam. l. si cum dies. §. si. cum l. sequenti, & l. Celsus, in princip. ff. de Arbitris: & sic si condemnatus non soluit in diem ab Arbitro statutum, mora purgari non potest, secus si non soluit infra diem à lege statutum, tamen admittitur purgatio moræ. Nunc pone, Arbitr in suo laudo illum ipsum diem expressit, qui à lege statutus est, hoc est, condemnauit eum ad soluendum infra terminum quatuor mensium. Quæritur nunc, si condemnatus non soluit infra illū terminum, an possit purgare moram non obstante Arbitri expressione.

In hac quæstione sunt duæ contrariæ opiniones. Prima opinio est, quòd mora possit purgari, non obstante arbitri expressione: & hanc opinionem tenent Iacob. de Are. And. de Pisis, Bal. Alexand. de Imo. & Raph. Cu. hic Guil. de Cu. in d. l. si Arrogator, suprà de adopt. Et mouentur primò per id, quod in simili dicit gloss. in c. 1. de constit. in 6. in uerbo, facti, quòd statutū disponens idem, quod ius commune, dicatur esse ius commune, ergò dies legis ab Arbitro expressa, quoq; dicatur dies legalis, & non dies Arbitri. Secundo mouentur per textum nostrum hic, qui expressè uult, quòd expressio illius quod à iure inest, nihil operetur. Tertio mouentur per textum in l. cum tale. §. Meuiæ, infra de conditio. & demonst. Vbi Meuiæ legatur fundus sub hac cõditione, si non nupserit, quæ conditio tacitè, complectitur diem mortis Meuiæ, & tamen est quoq; expressum ibi, cum moritur, & dicit textus, quòd hæc expressio nihil operet. Ergò idē hic &c. Quarto mouent per hoc, quòd ille terminus quatuor mensium, est terminus legalis, & non arbitralis. l. 4. §. si quis condemnatus, & ibi est gloss. ordina. inf. de re iudicata. Et dicunt hic terminum in fauorem debitoris esse introductum, ergò non debet in eius odium quicquam operari: operaretur autem in eius odium, si expressio Arbitri efficeret, quo minus posset purgari mora: & sunt quidam alij, quos recenset Alex. de Imo. hic, qui eadem tenet, scilicet, quòd mora purgari non possit propter Arbitri expressione.

Contrariam opinionem tenent Bar. Salyce; & D. Iaso hic, Ioan. de Imo; & Paul. de Cast. in l. si insulam, infra de uerbo. obligatio. Ange. & Paul. de Cal. in l. eum qui certum §. cum purè. inf. de uerbo. obliga. Ioan. de Imo; in c. ex insinuatione. uers. sed aduerte, de rescript. Petrus de Ancho. in c. 1. in ultima col. uers. non obstat tertia, de constit. in 6. Et mouentur his uerbis, & primò, Quando Arbitr exprimit diem legalem sub pœna, ille qui nō parer, offendit simul ipsam legem, & quoque eius ministrum, Ergò plus est quàm si Arbitr tantum expressisset diem, qui à lege non inerat. Licet enim

tempus legale, hoc est, quatuor mensium insit tacitè à lege, non tamen ita inest, tanquam præsumatur iudicem sic uoluisse, sed inest tantum miserationis causa, ex indulgentia legis, præter iudicantis uoluntatem. l. si cum §. i. suprâ de compensatio. Et ideo, si arbiter hoc exprimit, declarat uoluntatem suam, nec exprimit eo modo, quo tacitè inest. l. Titia, infrâ ad legem Falcidiam. Secundò mouentur, Nam tale tempus quatuor mensium tacitè inerat non de necessitate, quia Arbiter poterat alium diem statuere, cui partes tenebantur parere, siue æqua siue iniqua esset. l. diem proferre §. stari, & l. quid tamen §. solutioni, suprâ de Arbitris, Ergò Arbitri expressio aliquid operatur. d. l. talis scriptura, uers. quod si fortè, inf. eo. & hanc opinionem tenet expressè gloss. in d. l. eum qui cert. §. cum purè, in uerbo, expressè, circa fin. ferè. sup. de uerbo. obligatio. sicuti Ange. & Paul. de Cast. gloss. ibi etiam hoc modo intelligunt.

Nec uidentur obstare huic opinioni iura pro prima opinione allegata, & Primùm nihil facit gloss. in c. i. de constit. in 6. Vbi habetur, quòd statutum disponens idem quod ius commune, sit ius commune, Quia respondet ad hoc Petrus de Ancho. ibi, quòd is, qui non satisfacit in termino legali ab Arbitro expresso, offendit legem & eius ministerium, & expressio Arbitri auget effectus illius termini legalis, igitur agitur cum transgressore durius, per statutum autem non augetur effectus legis, quia contra transgressorem statutum non agitur durius quàm contra transgressorem legis, & sic hæc similitudo nihil facit. Secundò, nihil facit l. nostra, quia in ea dicitur de expressione testatoris, eo ipso modo, quo tacitè inest, hic autem secus, ut suprâ dictum est. Tertiò non obstat l. cum tale §. Meue, infrâ de conditio. & demonstratio. Quia ibi turpis & reprobata conditio tacitè continebat tempus mortis. Igitur expressio illius quæ in reprobata cōditione inerat, quoq; nihil poterat operari. In quæstione autè nostra, tam terminus legalis quàm Arbitri, ubiq; licitus est. Quartò, non obstat d. l. 4. §. si quis condemnatus, inf. de re iudica. Quia Bart. ad hoc responder, quòd illa lex loquitur in iudice, qui tempus legale præfigendo mutare non possit, quod non est in Arbitro, qui potest per se alium diem statuere, d. l. diem proferre. §. stari, & d. l. quid tamè §. solutioni, & l. Celsus, in prin. suprâ de Arbitris, Ergò cum à parte iudicis terminus legis sit de necessitate, à parte Arbitri uerò de uoluntate, hoc casu non est bonum argumentum à iudice ad arbitrum. Sed hanc solutionem impugnat Alexan. de Imo. Nam certum est, quòd arbitria sunt redacta ad instar iudiciorum. l. i. suprâ de Arbitris, ergò d. §. si quis condemnatus, disponens de iudice, quoq; debet intelligi de Arbitro propter illà æquiparationem. Nec obstat huic responsioni d. l. diem §. stari, suprâ de arbitris, quæ habent quòd sententiæ Arbitri standum sit, siue sit æqua siue iniqua. Quia hoc uerum est, quando Arbiter non pronunciat contra regulam iuris errore expresso, secus si contra pronunciat, ut notant gloss. & doctores in d. §. stari, sed hoc idem seruatur in iudice. l. 2. & quæ ibi notantur C. quorum appella. non recipitur, & sic est idem in iudice, quod in Arbitro, & sic ubi iudicis actus nullus est absq; appellatione, tunc quoq; idem est in sententia arbitri. l. apud Celsum, §. item requiritur, cum ibi notatis, infrâ de do. excep. sed si iudex uelit exprimere in sententia minus tempus quàm lex, non ualeret eius actus. d. l. 4. §. si quis condemnatus, cum ibi notatis, Ergò propter ipsam æquiparationem idem dicendum est de Arbitro, & sic quòd illud tempus legale non dependeat de uoluntate Arbitri, sed est de necessitate. Sed ad illam impugnationem Alexandri responderi potest, scilicet quòd dicitur arbitria redacta esse ad instar iudiciorum, uerum est in his, scilicet in quibus non est diuersitas in specie inducta inter Iudicem & Arbitrum: sed quod ad terminum præfigendum attinet, in sententia

sententia est diuersitas in specie inducta, per d. l. Celsus, in principi, & d. l. quod tamen §. solutioni, supra de arbitris, Ergo generi derogatur per speciem. l. doli clausula, infra de uerbo, obliga. l. sanctio legis, infra de poenis. Igitur uideatur, quod Bart. opinio sit uerior, praesertim propter auctoritatem glo. quae in huiusmodi dubijs opinionibus magna est, ut notant doctores in c. Vnico, §. praeterea, de cap. Corradi.

Secundo inducit Bart. hanc materiam ad aliam quaestionem. Illa hereditas dicitur iusta, quae obuenit ab intestato. l. 3. §. de illo, ff. pro socio. Pone, nunc contracta est societas inter duos, & inserta clausula, si qua iusta hereditas obuenerit, sit communis, & accidit, quod alter ex socijs a cognato suo, cui ab intestato debebat succedere, instituebatur heres in testamento. Queritur, an talis hereditas debeat communicari inter socios; & in hac opinione quoque sunt duae contrariae opiniones. Prima opinio est, quod talis hereditas non communicabitur in totum, sed tantum in legitima, quae debebatur ex necessitate, in alia uero secus, ut hanc opinionem tenent Iaco. de Are. Ioan. de Imo. Petr. de Bex. & dominus Iaso hic; & mouentur, primum per textum in l. illud, in princip. supra de acqui. hære. ubi successurus ab intestato instituitur heres, non defertur ibi legitima hereditas ab intestato, sed ex testamento. Secundo mouentur per textum in l. iure nostro, §. fin. iuncta l. sequenti, secundum primam lectionem gloss. in uerbo, extet, supra de testamen. tute. Vbi est textus, quod si quis est tutor legitimus ab intestato, si facto testamento creatur tutor, non dicitur amplius tutor legitimus, sed testamentarius. Tertio mouentur ex eo, quod uerba pacti in societate comprehendunt solum hereditatem obuenientem ab intestato. d. l. 3. §. de illo, supra pro socio. Ergo ipsae partes sibi debent imputare, cur legem apertius non dixerint, etiam de successione ex testamento. l. ueteribus, sup. de pact. Quarto mouentur hoc fundamento, conditio debet impleri in forma specifica. l. qui heredi, in princip. & l. Meuius, infra de conditio. & demonstra. sed forma specifica est de hereditate obueniente ab intestato, Ergo de hereditate ex testamento intelligi non potest. Quinto mouentur, quod testator illum heredem suum ab intestato priuare potest in testamento tota hereditate, excepta legitima, Authentica nouissima, C. de inofficio. testamento. & hoc uerum, quando testator fuit pater, mater, auia, auus, filius uel filia &c. secus si fuit frater heredis uel cognati, quia tunc eum tota hereditate priuare in testamento potuit. l. fratris, cum similibus, C. de inoff. testamento. Et sic, quando testator est pater uel mater &c. tota hereditas dependet ex eius uoluntate, excepta legitima, uel si est frater uel extraneus, uniuersa hereditas simpliciter dependet ex eius uoluntate. Sed Bar. supra dixit circa oppositiones, quando id, quod tacite inest, ex uoluntate testatoris inest, tunc expressio aliquid operatur. l. talis scriptura, uers. quid ergo, inf. eo. Ergo, quia testator heredem ab intestato instituit heredem in testamento, haec expressa institutio operatur, quod non censetur hereditas ab intestato, sed ex testamento, & sic non communicanda, secundum ea quae supra dicta sunt.

Contrariam opinionem, scilicet, quod illa hereditas habeatur pro successione ab intestato, non obstante testatoris expressione, & quod tota debeat communicari, tenent Bart. & Alex. de Imo, hic, Pe. & Cy. in d. l. si arrogator, supra de adoptio. & mouentur hoc fundamento, quod tota hereditas debetur heredibus ab intestato ex praesumpta mente defuncti. l. conficiuntur, in princip. supra de Codicillis. Ergo si exprimitur, nihil operatur, Quia inter uerum & expressum non est differentia, l. cum quid, inf. si certum petatur. & dicit Alex. hanc opinionem esse ueriores. Sed prima opinio, quicquid dicat Alex. uidetur secundum Iasonem hic de iure uerior, Quia Bart. in hoc funda-

fundamento, quod ad secundam opinionem allegat, est sibi ipsi contrarius, supra enim circa oppositiones d. l. talis scriptura, infra eo. & d. l. fin. C. de institut. & substit. expressè dicit, quando tacitum inest ex præsumpta uoluntate defuncti, tunc si exprimitur expressio, aliquid operatur, cuius contrarium in hac quæstione dicit, nec etiam potest responderi ad fundamentum ultimū, quod pro prima opinione adductum est, igitur uidet primam seruandam esse.

Ut autem ista materia plenè intelligatur, & iura concordent, Tu ex mente Bart. & Bal. hic hoc modo distingue: Aut illud quod tacitè inest, exprimitur per modum conditionis, aut per modum dispositionis. Quando per modum conditionis exprimitur, distingue: Aut apparet ex contextu orationis fuisse mentem exprimentis, quod expressio illius taciti aliquid debeat operari, & operatur expressio, quod legatum habetur pro conditionali, quod alioquin non fuisset conditionale. l. in conditionibus § hęc scriptura. uerū, nisi fortè, inf. de conditio. & demonstratio. Aut mens exprimentis non apparet, & dicit: Aut id quod exprimitur, inerat tantum pro parte, pro parte uerò non inerat, & tunc expressio operatur pro ratione illius partis, quæ non inerat tacitè: & ita loquitur l. si Titio, in fi. infra, quando dies legati cedit. Aut totum inerat tacitè, & distingue: Aut illud tacitum exprimitur eodem modo, quo tacitè inest, & nihil operatur expressio: ita loquitur lex nostra, cum similibus. Aut exprimitur alio modo quàm quo inerat, & expressio operatur, ut hoc inest in exheredatione, quod non ualet, si hæreditas non aditur: tamen si testator dicit, exheredo Titium filium meum, si Sempronius hæreditatè adierit, uitiatur exhereditatio propter illam expressionem, quia exhereditatio debet fieri purè, & sic exprimitur sub conditione, & sic alio modo: & ita loquitur l. § filius, supra de libe. & posthu. & l. si ita legatum § illi, si uolet, infra eo. & gloss. in l. aliquando, infra de conditio. & demonstra. & hoc de expressione, quæ fit per modum conditionis.

Quando uerò illud, quod tacitè inest, non exprimitur per modum conditionis, sed per modum dispositionis, & dicit ex mente Bal. hic: Aut tacitum inest tantum ex interpretatione, uel ex coniectura, & utiq; operatur expressio illius taciti, sicuti uidemus, quod substitutio tacita pupillaris, ex interpretatione quadam est in expressa uulgari, igitur expressa pupillaris plus operatur, quàm tacita. l. precibus. C. de impube. & alijs substitut. & ita quoque intelligitur. l. talis scriptura, infra eo. Vbi enim aliquid exprimitur, non est recurrendum ad coniecturas. l. cum ex filio. § filio, supra de uulga. & pupilla. substitut. l. continuus § cum ita, in fin. inf. de uerbo. obliga. Aut tacitum non inest ex interpretatione uel coniectura, sed ex dispositionibus legalibus, & dicit: Aut expressio fit eo ipso modo, quo tacitè inest, & distingue: Aut aliquis sentiret damnum, si expressio aliquid operaretur, & tunc nihil operatur: & in hoc casu loquitur l. si arrogator, sup. de adoptio. Aut aliquis sentiret commodum sine damno alterius, & operatur expressio: & in hoc casu intelligi potest l. Titia, inf. ad l. Falcidiam, cum similibus. Aut exprimitur per alium modum quàm quo tacitè inest, & operatur expressio, & in hoc casu potest intelligi l. i. infra, si pendente appellatio, mors inter, cum similibus.

L. Si quis in fundi.

ERROR nominis proprii non uitiat legatum, secus si erretur in corpore uel in nomine appellatio.

Pro intellectu istius legis præmittendum est, quod hic textus loquitur de errore circa res legatas tantum, non autem de errore in nomine hæredis uel legatarij, uel testatoris &c. quia de his & similibus erroribus posthac dicemus.

Hęc ergo lex habet decisiones trium quæstionum. Prima est, utrum error in nomine

In nomine proprio rei legatæ uitiæ legatum. Exemplū, testator habebat duos fundos, Sempronianū & Cornelianum, legauit autem Titio fundum Cornelianum, cuius fines demonstrauit, quæ demonstratio non quadrabat cū fundo Corneliano, sed Semproniano, & sic apparet testatorem sensisse de Semproniano, licet Cornelianum expresserit, errando in nomine proprio, Quæritur, An Sempronius debeat, an uerò error uitiæ legatum.

Secunda quæstio est, utrum error in corpore rei legatæ seu in rei substantia uitiæ legatum, ut puta, quia testator uolebat legare pratum, quod iuxta Ticinū credebatur esse, & dixit, Lego pratum, quod habeo iuxta Ticinū, cū ibi non erat pratum, sed uinea, & sic error in corpore; quæro, utrū legatū ualeat.

Tertia quæstio est, utrum error in nomine appellatiuo rei legatæ uitiæ legatum, de hac quæstione extant exempla hic in textu uers. quod si quis.

Quod autem nunc attinet ad primam quæstionē, decidit textus hic, quod error nominis proprii non uitiæ legatum, modò aliās constat de corpore ex demonstratione finium. Ratio autem istius decisionis hæc est, Quod nomina propria sunt inuenta ad recognoscenda ea, quibus imponuntur. l. ad recognoscendas. C. de inge. & manu. si ergò ex demonstratione constare potest, de qua re sensit testator, error nominis proprii uitiare non debet, per rationem: & si quis in nomine. Inst. it. de legatis. Item quādo constat de corpore, expressio nominis proprii censetur esse superflua. l. i. in fin. infra de dote prælegata, l. i. in fin. supra de actio. empti. l. certum. infra, si certum petatur. Vnde expressio nominis proprii erronea, tanquam superflua uitiare non debet, per regulam. l. Vnico, in princip. C. de rei actio. Ita colligit D. Iaso hic, in primo nota. & hæc uerasunt in legatis, sed dubitari potest, utrum error in nomine proprio uitiæ alios actus inter uiuos, uel in ultima uoluntate. Bart. hic in quarta quæstione decidit, quod non, per iura, quæ hic in gloss. in uerbo, sed si in corpore, allegantur, & illa iura examinabimus in explicatione illius glossæ.

Gloss. in uerbo, uocabulo, præsupponit, quod error in corpore, & error in substantia, sit idem, sed contra hoc opponit D. Iaso hic. Immò differentia est inter errorem corporis, & errorem substantiæ, per textum expressum in l. si in uenditionibus. uers. inde quæritur, supra de contrahenda emptione. Vbi textus ponit errorem corporis, & errorem substantiæ, tanquam diuersa, dicit enim, Inde quærit, si in ipso corpore non errat, sed in substantia error sit &c. Ergò glo. malè dicit. Tu responde breuibus, Quod nomen substantia ponit impropriè, pro quadam substantiali qualitate, sicut patet ex exemplo in textu posito, dum dicit, ut puta, si acetum pro uino ueneat &c. & ita respondet gloss. ibi, in uerbo, in substantia.

Gloss. in uerbo, nominauerit, Ex hac gloss. secundum omnes Doctores habes regulam, ubi discordat nomen propriū à confinibus, uel ab alia rei qualitate, attenduntur potius confines uel ei qualitas, quàm nomē propriū, & est ratio secundum Paulum de Cast. hic, quia illæ demonstrationes & qualitates reperiuntur ueræ, demonstratio nominis reperitur falsa. Idem est econtra, si demonstratio nominis reperitur uera, & demonstratio finium siue qualitatū falsa, potius attendetur demonstratio nominis proprii, quàm finium, per textum expressum in l. quibus diebus & qui dotalem, infra de conditio. & demonstrat. In dubio enim debet attendi illud, quod facit actum ualere, siue sit nominis, siue finium demonstratio. l. quoties, la. 2. & l. ubi, inf. de rebus dubijs. Ita quoq; si testator rei legatæ adiecit duas demonstrationes, quarum una conuenit rei legatæ, alia uero attenditur illa, quæ facit actum ualere, textus est notabilis in l. penul. & pater familiās, ff. de lega. 3. uide hic Bal. Pau. de Cast. Alexand. & D. Iaso. Et tantum de prima quæstione.

Quod

Quod uerò ad secundam quæstionem attinet, scilicet utrum error in corpore uitiat legatum, textus hic decidit quòd sic, ratio est, quòd in hoc casu deest uoluntas testatoris, & sic deficit dispositio, & hanc rationem assignat text. in l. in ambiguo, infra de rebus dubijs, & textus in l. quoties, in princip. supra de hære. instituen. & in l. si me in uacuam, in princip. inf. de acqui. possess.

Gloss. in uerbo, sed si in corpore, diuiditur principaliter in duas partes, in prima declarat textum per exempla declarando, scilicet, quando dicatur error in corpore committi. In secunda, quæ est ibi, nota ergò & c. redit ad priorem regulam, de errore in nomine proprio, & adducit iura concordant. & apparet ex istis iuribus allegatis, quòd gloss. in effectu ponit talem Regulam: Error in nomine proprio non uitiat, in corpore uerò error uitiat, hoc uerum est. Primò in legatis, Secundò in institutione hæredum, Tertio in contractibus stricti iuris, Quarto in contractibus bonæ fidei, Quintò in actis iudicialibus. Quia in istis omnibus error in nomine proprio non uitiat, modò constat de corpore & de re ipsa, & quòd in legatis non uitiat, est textus hic, & in l. si quotidianum. C. de legat. § si quis in nomine. Instit. de lega. l. patronus. § libertus, infra de lega. 3. l. Aedicularis § Argentum, infra de auro & argen. lega. l. penul. inf. de rebus dubijs, Secundò quòd in hæredis institutione non uitiat, est textus in l. quoties, supra de hære. instituen. & in l. si in nomine. C. de testamentis. Tertio, quòd in contractibus stricti iuris non uitiat, est textus in l. si in nomine, inf. de uerbo, obliga. quia loquitur de stipulatione, quæ est contractus stricti iuris. l. quicquid astringendæ, inf. de uerbo, obligatio. Quarto, quòd in contractibus bonæ fidei non uitiat, est textus in l. in uenditionibus. uers. planè, sup. de contrahen. emptione, quia loquitur de emptione & uenditione, qui contractus est bonæ fidei. § actiū autem. Instit. de actio. Quòd in actibus iudicialibus error in nomine proprio non noceat, probatur per textum in l. si in iudicijs, supra de iudicijs, & in l. idem Pomponius scribit, si frumentum § cum errem, sup. de rei uenditio. Igitur concludit cum gloss. quòd error nominis proprii simpliciter nō nocet, modò constat de corpore.

Sed contra hoc quod dictum est de contractibus stricti iuris, uidetur facere dictum Ioan. And. in additio. ad Specu. § ratione autē causæ, uers. quid si indubita, in uerbo, decretorum, in tit. de rescripti præsentia. Vbi dicit, si quis impetrauerit rescriptum super quadam ecclesia, de cuius corpore constat, & errauit in nomine proprio presbyteri tenentis eam, rescriptum esse uitiatum. Cū tamen rescriptum sit stricti iuris. c. significante, de rescriptis. Tu secundum Iasonem hic omisissis superfluis breuibus responde, Quòd rescripta impetrata ad præbendas, de quibus loquitur Ioan. And. sunt ambitiosa, & ex hac causa restringenda per textum expressum in c. quamuis, el. 1. in princip. de præbendis, in 6. D. Iaso hic colligit quatuor notabilia ex hac glo. quæ poteris uidere: & tantum de secunda quæstione huius textus. Quod uerò attinet ad tertiam quæstionem, scilicet, utrum error in nomine appellatiuo uitiat, Distingue: Aut quæris de nominibus adiectiuis, quæ quoque dicuntur nomina appellatiua, & in his error non uitiat, ut legando Strichum albū, cū sit niger, secundum Bal. hic, quia illa adiectiua non continent substantiam, sed sunt accidentia. Aut quæris de nominibus appellatiuis substantiuis, ut de his, quæ in Dialectica loco generū & specierum sunt, ut homo, bos, asinus, uestis & c. & in his error uitiat per textum nostrum hic, & concordat in effectu text. in l. in ambiguo, infra de rebus dubijs, & l. Labeo, in fin. infra de supellect. lega. de quibus hic in gloss. in uerbo, non deberi. Et huius decisionis secundum Iaso. hic in 3. notab. possunt allegari quinque rationes. Prima est, quòd nomina appellatiua imposita sunt rebus à natura uel iure gentium

Iure gentium, secundum Bald. hic, & in d. l. quoties, infra de here. instituen. Ideo sunt immutabilia, & error in eis nociuus: & hanc rationem assignat textus hic, Quod error in nomine appellatio presupponit summam stultitiam, sicuti, quando quis errat in nomine suo proprio, in quo nemo sanæ mentis errare presumitur. Ideo talis error actibus hominum accommodari non potest, & est intolerabilis error. l. fin. in princip. C. de here. instituen. & notat Bald. in d. l. quoties. in fin. & habetur hæc ratio hic in textu, in uerbo, stultitia. Tertia ratio est, Quando testator errat in nomine appellatio, deficit uoluntas in eo quod expressit. In eo autem ubi adfuit uoluntas, deficit dispositio & scriptura, d. l. quoties, & per consequens, significatio uocis nullo modo potest trahi ad ea, quæ sunt in mente retenta, propositum enim in mente retentum nihil operatur. l. si repetendi. C. de condict. ob causam: & hanc rationem assignat textus in d. l. quoties, supra de heredi. instituen. Quarta ratio est, quod nomen appellatio impositum à natura uel iure gentium, importat propriam substantiam cuiuscunque rei. Ideo eius corruptio per errorem inducit corruptionem formæ substantialis. Quod enim est in intellectu, non potest sensu percipi: & hanc rationem assignat Baldus in d. l. si in nomine. C. de testamentis: Quinta ratio est, Quod res non potest carere nomine appellatio, quin careat esse &c. & hanc rationem assignat Baldus in d. l. si Fortidianum. C. de legat. 1. & has rationes sequitur hic dominus Iaso.

Glossa in uerbo, non deberi, diuiditur in duas partes: In prima ponit iura concordantia, In secunda opponit contra textum. Immo error in nomine appellatio non uitiat. Quia diuersa chartæ & libri, & tamē si quis chartas legauit, censetur quoque libros legasse, nec uitiat error in nomine appellatio, per textum in l. librorum §. quod tamen, infra delegat. 3. gloss. ibi soluit, quando ratione consuetudinis alicuius loci expressio unius appellatio potest adaptari ad aliud, tunc error non uitiat, & dicit Bartolus hic in d. l. librorum, ideò errorem non uitiare, quia sit conformitas nominum appellatio. Idem tenent alij Doctores hic, ut Bartolus in l. quaesitum, infra eo. & idem in effectu tenet glossa in d. §. si in nomine, in uerbo, intelligantur, Institut. de lega. Et sic colligitur ex solutione Barto. limitatio ad textum nostrum, quod scilicet error in nomine appellatio non uitiat, quando est proximitas siue in nominibus, sicuti in chartis & libris. Sed contra illam solutionem & limitationem Bartoli & communē opponit dominus Iaso hic, post Petrum de Rex, hoc modo: Immo adhuc error in nomine appellatio uitiat etiam, quando est conformitas nominum: hoc probatur, quia uestis quoque habet magnam conformitatem cum supellectili, quia dubitatum est, an appellatione supellectilis uitiatur uestis. l. 1. infra de supellectili legata. & tamen illa conformitate non obstante uitiatur legatum, si supellex legatur pro ueste, per textum nostrum hic. Item impugnatur illa communis solutio & limitatio per ipsum textum in d. l. librorum. Quia ibi habetur, si quis legat chartas puras, non debentur libri, & e contra, nisi aliunde constet de uoluntate testatoris &c. Ergo conformitas rerum non attenditur hoc casu, alioqui textus ibi non adderet hanc particulam, nisi nos uiserit uoluntas &c. si sola conformitas sufficeret. Ideo ipse alio modo respondeat ad hoc contrarium, quod textus in d. l. librorum §. quod tamen, non fundat se super proximitate seu conformitate, sed super demonstrata testatoris uoluntate, quæ demonstrata uoluntas colligitur ex tribus. Primū quod testator, qui uniuersas chartas legauit, non habebat alias chartas quam libros. Secundō, quod studiosus legabat studioso chartas. Tertiō, quod usus loquendi plurimum cōcurrerebat, quia pleriq; solent libros chartas

appellare, sicuti ex textu apparet. Ergo ille textus, ut supra diximus, est omnino contra solutionem Bart. quia conformitas nominum non fuisset attendenda, si illa non concurrisset. Et ultra illam impugnationem solutionis & limitationis Bart. addit D. Iaso hic aliam impugnationem, probando, quod non obstante conformitate nominum, adhuc error in nomine appellatio uitiat actum. Nam tutor & curator habent magnam conformitatem, quia appellatione curatoris uenit tutor, saltem largo sumpto uocabulo & hac omnia, iuncta gloss. in uerbo, ad curationem, in Authentico, ut hi qui obligatas se habere perhibent &c. & Authentica minoris, iuncta gloss. in uerbo, a curatione. C. qui dare tutores possint, & e contra appellatione tutoris uenit curator, per textum in l. pater Seuerinam. & conditionum, inf. de conditionis. & demonstratio. Et tum si is, qui filio impuberi in testamento debet dare tutorem, dicit in testamento, Do filio meo curatorem, errans in nomine appellatio, iste error ita uitiat dationem, quod etiamsi ille datus curator bona fide administrauerit bona impuberis, nihil ualet, ad quod administrauit, per textum in l. tutores. & curator, supra de administra. tuto. Ergo conformitas nominum non impedit, quo minus actus uitiatur propter errorem. d. & Curator. Sed Barto. in d. l. tutores, respondet ad hoc, quod ibi datio curatoris ideo uitiatur, quia tutoris officium maius est, quam curatoris, cum tutor datur principaliter personae pupilli, & in consequentiam tantum rebus, Curator autem datur principaliter rebus, & in consequentiam personae minoris. l. in copulandis. C. de nuptijs. Ergo nomen tutor, quod est plus, potest capi pro curatore, quod est minus, non autem e contra; & istam solutionem sequitur Paulus de Castro, in d. l. pater Seuerinam & conditionis natura. & hac responsio Bart. ad d. l. tutores, forte ualere potest, adhuc tamen non est responsio primae oppugnationi, & illam quis sequi potest propter iura circa eam adducta, contra communem solutionem.

Glo. in uerbo, uocabula, diuiditur in tres partes, in prima declarat textum, in secunda, quae est in uer. nisi hoc, ponit fallentiam. In tertia, quae est ibi, uel nisi, ponit aliam fallentiam. Sed haec glo. secundum Barto. & doctores in prima & secunda parte sibi contradicit. Quia in prima parte dicit gloss. si testator legat equum, cum senserit, licet constet quod de mulo senserit, tamen non ualere legatum per iura in gloss. allega. Et in secunda parte uult gloss. ualere legatum, si inter testatorem & legatarium actum sit, si equum leget, quod mulus debeatur, haec pugnant inter se, Bartolus hic pro declaratione gloss. distinguit hoc modo: Aut constat testatorem errasse in nomine appellatio tacite, propter aliqua certa indicia, puta, quia coram quibusdam testibus dixit se uelle legare mulum, & tamen legauit equum, tum legatum uitiatur, quia prima uerba coram testibus prolata, sunt tantum uerba enunciativa nihil disponentia. Aut expressè constat testatorem uoluisse nominare equum pro mulo, & sic praemisit protestationem, qua disponit &c. tunc ualet legatum illius rei, quam protestatus est uelle legare. Et sic uult Bartolus, si quis protestatur, quod aliud exprimitur, contra naturam uocabuli, & aliud sentit, quod protestatio tamen possit operari, ut ualeat, de quo sensit, & Bartolus & communiter Doctores hic sequuntur. Idem decidit lo. an. de Imola in l. quoties, supra de haered. instituen. & in l. 1. & Hoc autem, infra ad Trebellia, Paul. de Castro. in l. quae extrinsecus. uer. Item, si constaret, infra de uerbo. obligat. Sed contra hoc opponit Alexander de Imol. Immo protestatio expressè praecedens, hoc non potest operari, ut debeat mulus, quando est equus legatus. Hoc primò probat per declarationem Bartol. qui in hoc est sibi ipsi contrarius in l. si is, qui pro emptore, mihi

mihî in .o. colum. in prima quæst. principa. uers. sed circa hoc dubitatur, in uerbo, sed si homo, infra de usucapio. Quia Barto. ibi in effectu hoc uult, quod homo non potest facere, quod dicendo bouem intelligatur de equo, uel de mulo. Rerum enim uocabula immutabilia sunt, per textum nostrum, & homo fictionem sine auctoritate legis inducere non potest, l. si fortè, infra de castrensi pecu.

Secundò mouetur per gloss. singularem & notabilem in §. In hac re, in uerbo, Quibuscunque, Institut. de uerbo, obliga. Vbi habetur, si actum est inter me & te expressè, quod dicendo a intelligatur, promittis, & dicendo b intelligatur promitto, & quaritur, si hoc modo contrahitur, an sit stipulatio, & decidit gloss. quod non, non obstante illa protestatione, quia in hominum potestate non est efficere, quod litera a significet promittis, & litera b promitto. Igitur hæc glossa nostra cum declaratione Barto. & Doctorū, non potest procedere, & dicit Alex. quod Nico. de Nea, hoc quoque reprehenderit, per textum nostrum &c.

Tertiò opponitur textus contra gloss. & Bart. textus in l. planè §. si eadem, infra eo. Vbi habetur, si testator in eodem testamento legat sapius eandem rem, ut sapius dicendo, Lego Titio domum. Vel sapius dicendo, Lego Titio centum aureos, hoc legatum tamen semel debetur, nisi euidentissimis probationibus ostendatur testatorem sapius uoluisse legare, & tamen repetita testatoris eiusdem rei expressio uideat in se continere expressam protestationem, & hæc oppositio est Aretini.

Sed istis non obstantibus, defendi potest secunda pars gloss. nostræ, & quoque declaratio Barto. Nam hoc est indubitatè uerum, si res quæ legari debet, est præsens, & testator eam digito demonstrat, sub alio tamen nomine appellatiuo, ut dicendo, hunc equum tibi lego, cum bos sit præsens, quem etiam demonstrat, ualet legatum, non obstante errore, per gloss. nota. in l. quæ extrinsecus §. sed & si in rei, in uerbo, Appellatione, & quæ ibi notantur infra de uerborum obligat. quæ gloss. secundum Angel. & Ioan. de Imola in l. si ita stipulatus fuero, in principio, infra de uerborum obliga. & quoque alij Doctores, quos recenset dominus Iaso hic, uers. ultimo, in quantum est singularis, & alibi non reperitur in iure, & allegantur quoque ad hoc alia iura, ut l. certum, in uerbo, An digito ostenditur, supra, si certum petatur, & l. nemo, in princip. supra de hæred. instituen. iuncta l. iubemus. C. de testam. quæ tamen iura nihil faciunt, quia loquuntur de errore in nomine proprio, de quo hic non disputamus, sed tamen allegata gloss. per Doctores hic approbatur, ut per Bartolum, Ange. Ioan. & Alexan. de Imo. & per Dominum Iasonem, & per Ange. & Ioan. de Imo. in l. ita stipulatus fuero hanc summam, in princip. de uerbo. obliga. Angelus in l. quoties, in princip. infra de hæredibus instituen. & sic decidit gloss. approbata, quod tantum operatur res in præsentia demonstrata digito, quod operatur uoluntas uerbis facta. Ergò idem dicendum est, si testator expressè protestatur & disponit, si equum legauerit, quod mulus debeatur. Cum non possit esse diuersitas inter demonstrationem ad oculum, & huiusmodi expressam dispositionem. Nec obstant huic decisioni fundamenta supra in contrarium adducta, & primò nihil facit dictum Barto. in d. l. si is qui pro emptore. Quia si ponderatur Bartolus, apparet, quod ibi loquitur in terminis primæ partis gloss. ratione scilicet, quando non ex protestatione aliqua uel dispositione, sed ex alijs indicijs constat, testatorem de alio sensisse, quàm quod expressit, quia non loquitur de quadam expressa dispositione, igitur concordat, & per consequens nihil facit regula allegata, quæ habet, quod ho-

mo non potest inducere fictionem sine auctoritate legis &c. Quia hoc uerum est in fictione inductiua, ut quando quid fingitur, quod in rerum natura non est, sicuti cum ius postliminij fingit captum ab hostibus reuersum, nunquam fuisse captum, uel quando lex Cornelia fingit eum, qui in captiuitate mortuus est, prima hora captiuitatis mortuum esse, de quo in § Si ab hostibus. Instituitur, quibus modis ius patriæ potestatis soluitur, & copiosè per Bartolum in d. l. si is qui pro emptore, in tertia quæstione princip. Sed de hac fictione nos hic non loquimur, sed potius de fictione declaratiua, quæ retrò trahitur, & est impropriè fictio. l. sed & si quis stipulat. § quid ergò, cum lege sequenti, & quæ ibi notat Baldus suprâ de usufruct.

Secundò non obstat glossa in d. § in hac re. Instituitur, de uerborum obligat. Quia loquitur in stipulatione, quæ pro forma requirit expressionem uerborum, nec constat solo consensu, sed consensu & uerbis simul, secundum gloss. l. non figura, in uerbo, Vocibus, cum similibus, infrâ de actionibus & obligationibus. Hic autem loquimur in legatis, in quibus attendimus consensum & uoluntatem, l. Cum quæstio, in fin. C. de testamentis. l. in conditionibus primum locum, in principio, infrâ de conditionibus & demonstrationibus.

Tertiò non obstat d. l. planè, quia ad hoc respondet dominus Iaso hic, Tu responde breuibus, & primò, Quòd repetitio non est protestatio. Secundò habetur ibidem, quòd species sæpius legata simpliciter, tantum semel debetur, quantitas uerò sæpius legata quoque tamen semel debeatur, nisi euidentissimis probationibus aliud ostendatur: hoc non pugnat cum glossa nostra, sed concordat. Ideò ex prædictis secunda pars gloss. & declaratio Bartoli defendi potest. Quòd autem gloss. in secunda parte fundat se super eo, quòd nutu legatū relinqui possit, allegando l. nutu, infrâ de lega. 3. Tu intellige uerum esse, quando testator qui prius articulatè loquebatur, nunc propter infirmitatem non potest articulatè loqui. Quia is potest nutu legari. Secus, si naturaliter loqui non potest, ut mutus, uel nisi tempore legati articulatè loqui posset, his enim duobus casibus nutu legatum relinqui non potest. Prima limitatio habetur in d. l. nutu, iuncta gloss. ibi. Secunda limitatio est Bart. ibi, quam refert & sequitur hic dominus Iaso, qui allegat ad hoc Iacob. Butrig. & Salyce; in l. exempla. C. de fideicommissis.

Gloss. in uerbo, hominum, diuiditur secundum Doctores hic in quatuor partes. In prima declarat textum hic, quid scilicet uelit textus, in uerbo, hominum uocabula. In secunda parte, quæ est ibi, e contra assignat rationem diuersitatis inter nomina propria & appellatiua. In tertia, quæ est ibi, sed quid de adiectiuis formam aliam quæstionum. In quarta, quæ est ibi, & facit, allegat iura concordantia. Exprimit ergò gloss. in prima parte clausulam, hominum uocabula, duobus modis. Prima expositio est, quòd clausula, hominum uocabula, significet uocabula, quæ ab hominibus ipsis rebus imponuntur, ut cum dico, fundus Cornelianus, fundus Sempronianus &c. per iura hic in gloss. alle. quia illa subinde mutari possunt, saltem mutatis possessoribus: & hæc expositio uera est, & quoque per Doctores approbata.

Secunda expositio est, hominum uocabula, id est, quibus homines nunciantur, ut Lucius, Titius, & hæc expositio in se quidem uera est, non tamen congruit textui nostro, secundum Bartolum & Alexan. de Imo. hic. Secunda pars gloss. est facilis, reliquæ duæ partes quoque sunt faciles.

Tu pro intellectu totius materiæ hoc modo distingue: Aut erratur in nomine

mine personarum disponentium, ut scilicet in nomine testatoris, hæredis, legatarij, uel etiam contrahentium, & error uitiat. l. finali. C. de hære. institu. Aut erratur in nomine alicuius rei, & dic: Aut erratur in syllaba alicuius nominis proprii, siue in toto nomine proprio, siue in nomine patriæ, siue in nomine Parrochiæ alicuius, siue in nomine consinium, & error non uitiat actum, neque inter uiuos, neque in ultimis uoluntatibus, neque in iudicialibus, neque extraiudicialibus, modò de corpore constet: & in hoc casu loquitur principium textus, & l. si Fortidia. C. de legatis. l. qui habebat, infra de manumiss. testamen. l. his uerbis. §. fina. & l. quoties, supra de hære. institu. l. patronus §. Sempronio, & §. libertis, infra, de lega. 3. l. si in nomine, supra de uerbo. obliga. l. in uenditionibus §. planè, supra de contrahenda emptione. l. si in iudice, supra de iudicijs. l. Idem Pomponius scribit, si frumentum. §. Cùm in rem, supra de rei uendica. Aut erratur in corpore, siue in substantia rei legata, & uitiat error: ita loquitur textus noster hic, uers. sed si in corpore, & d. l. quoties, in princip. supra de hære. institu. Aut in nomine appellatiuo rei, & dic: Aut errat in nomine appellatiuo adiectiuo, utputa dicendo boue nigrum, cùm sit albus, & non uitiat error, modò alioqui constet de corpore l. si in rem, supra de rei uendica. & glo. hic, in uerbo, hominum, uers. sed quid de adiectiuis. Aut erratur in nominibus appellatiuis substantiuis, & dic: Aut erratur in nomine officij, & non nocet error, si alioqui constat de corpore, per iura supra allegata, de nomine proprio allegata: Aut erratur in nominibus substantiuis rerum, ut dicendo uaccam pro boue, & distingue: Aut est quædam conformitas nominum, & non temerè uitiat error, secundum Bart. Alex. & alios, qui allegant ad hoc l. librorum §. quod tamen, inf. de lega. 3. Aut non est conformitas nominum, & dic: Aut de consuetudine loci sumitur unum nomen substantiuum pro alio, & non uitiat error, d. l. librorum §. quod tamen, uers. nam & usu. l. Labeo. §. nec mirum, & §. uerum, infra de supellectili lega. Aut non est consuetudo loci, & dic: Aut testator siue contrahentes ante actum expressè protestati sunt, si scilicet dicat de uno, intelligatur de alio appellatiuo, & tunc error quoq; non uitiat: & ita loquitur gloss. hic, in uerbo, uocabula, in secunda parte. Aut nò sunt expressè protestati, & tunc: Aut testator nominando bouem demonstrat asinum, & facit protestatio, quòd error nominis appellatiui quoq; non uitiat, per gloss. in l. quæ extrinsecus §. sed etsi in rei, in uerbo, appellatione, & quæ ibi notantur cum similibus, infra, de uerbo. obliga. Alioqui si nihil prædictorum subest, uitiat error nominis appellatiui, per textum nostrum hic, in uer. quòd si quis, cum similibus,

§. Si quis instituerit.

QVia summarium hic disponit de distributiuis, Tu pro intellectu summarij & textus, dic breuibus, distributiua esse duplicia: Quædam enim dicuntur distributiua simplicia, quædam uerò distributiua duplicia. Distributiua simplicia dicuntur, quæ mediante uno uerbo absoluunt orationem perfectam, sicuti est dictio, quilibet. Perfecta enim est oratio, si testator dicit, quilibet hæredum meorum det Titio centum. Distributiua uerò duplicia dicuntur, quæ mediante uno uerbo, non absoluunt orationem perfectam, qualia sunt dictiones, Quisquis, Si quis, & Quicumq;, quia perfecta oratio nò est, si quis dicit, Quisquis mihi hæres erit &c: sed requiritur, quòd aliud uerbum adijciatur, utputa, det Titio centum, secundum Bart. in l. in hoc articulo. uer. sed quare, supra de hæredibus institu. quæ doctrina Bart. communiter approbatur, & præsertim per Paulum de Cast. & D. Iasonem hic. Nunc ad propositum.

D. MELCHIOR KLING,
S V M M A R I V S.

Distributiuum duplex, id est, ad perfectionem orationis requirēs duo uerba, sicuti distribuit actum primi uerbi, ita quoque distinguit actum secundi uerbi, hoc dicit secundum Bal. Pau. de Cast. Alex. de Imo. & D. Iaso hic. Hoc summarium tantum dicit, si quis dicit in testamento, Quisquis mihi hæres erit Gallicanarum rerum, det Titio centum, &c. Hæc dictio Quisquis, sicuti distribuit institutionem hæredum, ita quoque eo modo distribuit legatum.

C A S U S.

Quidam testator habens bona Italica & Gallica, condidit testamentum, & in eo instituit plures hæredes, & addit in testamento hanc clausulam: Quisquis mihi hæres erit in bonis Gallicis, det Sempronio decem, Quæritur, utrum omnes hæredes, qui res Gallicanas acquirunt, dent simul tantum decem, An uero quilibet eorum teneatur dare decem, Et decidit textus hic, quod omnes hæredes simul teneatur tantum decem. Ratio decidendi est, quod testator præsumitur pro ea parte grauasse, pro qua honorauit, hoc est, quatenus quemlibet instituit hæredem, & sic honorauit, eatenus quoque censetur eum legatis grauasse: & hæc ratio habetur hic in textu, dum dicit, Quoniam ad omnes eos res Gallicanæ pertinent, concordat l. ab omnibus, infra eod. l. si pluribus, infra de lega. 2. hoc fallit, si res Gallicanæ in testamento uni hæredum essent assignatæ. l. ex facto, supra de hæredibus institutis, & per hoc quoque est absoluta gloss. hic, in uerbo, ab omnibus.

Sed contra hanc decisionem opponit Bart. hic: Imò uidetur, quod quilibet hæredum teneatur dare decem, nec omnes liberentur una summa decem, per tex. in l. qui filiabus & si quis ita legauerit, infra eo. Bar. respondet ibi, distributiuum actus primi uerbi, attribuit cuilibet in solidum: Dixit enim, si qua filia mihi nascetur, & natiuitas cuiuslibet est in solidum, ideo actum secundi uerbi attribuit cuilibet in solidum, quod hic non est: & hæc solutio approbatur per Paul. de Castro, & D. Iasonem hic. Et sic poteris colligere Regulam generalem: Qua ratione distributiuum duplicatur circa actum primi uerbi, eadem ratione distribuit quoque circa actum secundi uerbi, hoc est, si distribuit pro parte circa actum primi uerbi, distribuit quoque pro parte circa actum secundi. Et e contra, si circa actum primi uerbi distribuit in solidum, circa actum secundi uerbi, quoque in solidum distribuit. Alia solutio, In l. nostra distributiuum interest hæredibus, hoc est grauatis, sed in l. contraria, interest legatarijs, hoc est honoratis.

L. Serui electione.

S V M M A R I V S.

In ultimis uoluntatibus non possumus in electionibus uariare, hoc dicit secundum Bar. Paul. de Cast. & Alex. de Imo. Vel sic: Electio semel facta, non potest iterato fieri. Vel sic, qui semel elegit, totum ius eligendi consumpsit, hoc dicit secundum Bal. Vel sic secundum Iasonem, in ultimis uoluntatibus electio est inuariabilis.

C A S U S.

Quidam habebat plures seruos, & condidit testamentum, in quo legauit Titio unum ex seruis suis, addens, quod ipse Titius legatarius inter omnes seruos debeat habere electionem, testatore mortuo, Titius semel elegit seruum, & tamen

& tamen postea pœnituit eum istius electionis, propterea uolebat à prima electione discedere, & alium eligere. Querebatur, an posset: & decidit textus simpliciter, quòd non: ratio decidendi est, quòd in ultimis uoluntatibus electio semel facta, trahit secum executionem, eligens enim statim efficitur dominus rei legatæ electæ, ergò dominio semel acquisito in re aliqua, amplius uitiari non potest. Hæc ratio habetur in l. apud Aufidium, infra de optione legata, sicuti quoque in alijs casibus post executionem factam à iure uel ab homine, non potest mora purgari. l. qui ob rem non defensam, supra de condi. indebiti. l. si is cui, infra de lega. 2. secundum Paul. de Castro, D. Iasonem, sed tamen de hac ratione posthac dicemus:

Glossa in uerbo, possumus, diuiditur in quatuor partes: In prima allegat duas leges concordantes, quarum prima omnino concordat. Altera non loquitur de electione rerum legatarum, sed de electione actionum siue remedium, ideò gloss. cum mysterio allegat illam legem in Arg. In secunda, quæ est ibi, & hoc remouet contrarium de l. 2. infra de optione legata, quòd inductum est per Bart. hic, & sic ponit hæc particula limitationem ad textum nostrum. In tertia, quæ est ibi, ad quod plura sunt necessaria, enumerat sex requisita ad hoc, ut electio ualeat. In quarta, quæ est ibi, sed arg. contra opponit contra textum. Prima pars gloss. per se patet. In secunda, ut diximus, habetur limitatio ad textum nostrum, quòd scilicet legatarius tum eligendo uariare non possit, quando prima electio fuit ualida, secus si fuit inuálida prima electio, quia tum habet locum uariatio, & potest legatarius de nouo eligere, per d. l. 2. infra de optione legata. Ex qua gloss. poterit colligi regula, quòd actus nullus non impedit repetitionem eiusdem actus, ad quod concordat textus in l. qui per salutem, in fin. supra de iureiuran. Et hoc declaratur per multos actus, Quia electio nulla non est electio, nec habet nomen electionis, ideoque non perimit facultatem eligendi de nouo, sicut quoque sententia nulla non dicitur esse sententia, nec perimit iurisdictionem iudicis ordinarij, de hoc est textus in l. quarta §. condemnatum, infra, de re iudica. & facit ad hoc, quòd notat Bald. in c. constitutus, de transactio. sed prædicta procedunt in his, quæ fiunt ab aliquo iure proprio, tum si actus est nullus, admittitur reiteratione & repetitio, secus si facit iure alieno, unde iudex ordinarius, qui iurisdictionem habet iure proprio, si semel iudicauit, & nulliter potest denuò iudicare. l. absentē. infra de pœnis. l. si ut proponis, & l. si præses, C. quomodo & quando iudex. Secus est in iudice delegato, qui non habet iurisdictionem iure proprio. Ideò si semel iudicat, siue benè siue malè iudicauerit, functus est suo officio, quòd amplius iudicare non potest, per ea quæ notantur per gloss. & Doctores, in l. iudex postquam, infra de re iudicata. Vide D. Iaso. hic.

Gloss. in 3. parte enumerat sex requisita, quæ sunt necessaria, ad hoc, ut electio semel facta sit ualida. Primum est, quòd is qui electus est, sit de seruis testatoris, & non alienus, d. l. 2. infra de optio. lega. si tamen testator nullum seruum haberet, posset extraneos eligere, ut detur æstimatio. l. Titia. §. Sempronix, inf. de au. & ar. lega. Secundò, quòd omnes serui testatoris sint exhibiti, quia sine exhibitione non posset deliberare. l. 3. & 4. inf. de optione lega. Tertiò quòd hæreditas sit adita. l. Iulianus, inf. eo. & l. optione, inf. de optione lega. quia testamentum non ualet, nisi hæreditas sit adita, Instit. de hære. quæ ab intesta. def. in princip. cum multis similibus. Quartò, quòd eligens tempore electionis sit maior. l. Ait prætor. §. sed est. hæreditatem, supra de minoribus. l. pupillus, supra de acquiren. hære. Quintò requiritur actus electionis, hoc est, quòd dicat, eligo, & non uolo eligere. Sex-

tō, quōd eligens sit sui iuris, d. l. Iulianus, inf. eo. & est ratio, quia in electione agens debet esse liberum & expeditum, sed constitutus sub aliena potestate, non est agens, ut habetur ff. & Insti. de his, qui sunt sui uel alie, iuris, Ergo non potest eligere. Sed ultra illa sex requisita gloss. & Bar. D. Iaso addit duo alia requisita. Primum est, quōd electio fiat in tempore, l. unum ex familia, in princip. & l. cūm pater §. à filia, & quæ ibi notat Bart. inf. de lega. 2. sed hoc requisitum non pertinet ad nostrum propositum, quia nos hic tractamus quando eligitur res legata, dicta autem iura loquuntur, quando eligitur persona, ad quam pertinet fideicommissum. Secundum est, quōd electio fiat in ipsa forma à testatore data, l. si tibi, §. unius, & ibi Bar. inf. de optione lega.

Nunc uideamus, utrum sex requisita gloss. sint uera, & quod attinet ad primum & sextum, non opus est multa disputare, quia illa non uocantur in dubium. Secundum uerō, quod habet de exhibitione totius familiæ, impugnari potest. Nam opponitur textus in l. si is cui, inf. de lega. 2. Vbi habetur, quōd legatarius quoque habebat electionem, & tamen familia seruorum non solum non fuit exhibita, imō ipse legatarius ignorans sibi electionem comperere, uendicat unum seruum ignoranter, & dicit textus, quōd eligendo sibi præiudicauerit, adeo quōd amplius non posset uendere, & hinc Bald. in c. fina. in 1. colum. de ferijs, reputat ad hoc singul. Bart. in d. l. si is cui, soluit, & distinguit hoc modo: Aut electio serui relinquatur simpliciter, & in genere, ut in terminis l. nostræ, & tunc requiritur exhibitio totius familiæ, ad hoc, ut electio ualeat. Aut electio legatur alternatiuè, dicendo, Lego Titio Stichum, aut Pamphilum, quem ipse elegerit, & tunc electione semel facta, amplius uariari non potest. Et in hoc casu loquitur l. contraria. Et est ratio, quia in alternatiuis utrunque est in obligatione, & utrunque potest peti, nec opus est declarare animum per electionem, sed statim adita hæreditate, potest actio institui, & unus ex alternatiuè relictis cum effectu peti, l. planè, §. si ita Titio, inf. eod. Sed in legato in genere relicto pluribus seruis existentibus nullus potest cum effectu peti, quasi sit in obligatione, sed necesse est, quōd primum præcedat electio, qua facta, electus est in obligatione & petitione. Ergo si in terminis d. l. si is cui, legatarius non elegit, sicuti eligere non tenetur, sed unum ex seruis uendicauit, si errauit in uendicatione, quæ est fortior quàm electio, non potest ita uariare, sicut in electione uariatur. Et hanc solutionem in effectu tenet Paul. de Castro, Rapha. Cum. & Alex. de Imo; hic. Sed quidam Moderni aliter respōdent ad l. si is cui, quōd scilicet legatarius ibi non manserit in terminis nudæ electionis, sed quōd traditio quoque fuerit secuta, quæ licet fiat ex causa erronea, nihilominus tamen transferat dominium, l. 3. §. subtilius, in fi. supra de condict. causa data non secuta. Igitur in d. l. si is cui, traditio transtulit secum executionem cum effectu, quia fuit dominium translatum, & ita consumpsit electionem, quōd uariatio amplius non admittitur, d. l. apud Aufidium, in fin. infra de optio. lega. Secus, si facta esset simplex electio uerbalis, non facta exhibitione omnium seruorum, tum non ualere. Et ita loquitur secundum ipsos, l. quarta, inf. de opt. lega. Sed hæc solutio Modernorum impugnatur hic per D. Iaso, & benè. Quia in d. l. si is cui, in prima parte, quæ in contrarium allegata est, nulla sit mentio traditionis, sed tantum uendicationis. Igitur est diuiniatio, quicquid dicitur de furiosi. Et facta non præsumuntur nisi probentur, ut notatur in l. in bello §. factæ, infra de capt. & postl. reuers. Ergo illa traditio quoque non potest præsumi.

Et esto, quōd constet traditionem in terminis l. contrariæ interuenisse, si cut tamen non constat, adhuc tamen nihil faceret, quia facta esset ex causa erronea,

rona, quæ licet transferat dominium, d. §. subtilius. Tamen tale dominium reuocabile est per conditionem indebiti, uel ob causam, uel sine causa, per ea quæ notantur in d. §. subtilius.

Tenenda est igitur solutio Bart. supra relata, quia est communis, & non diuina. Et sic habes unam limitationem ad hoc secundum requisitum de exhibitione, quod scilicet procedit, quando electio legata est simpliciter & in genere, secus si alternatiue, tunc enim non requiritur exhibitio familiarum, d. l. si cui, infra de legat. 2. Secundò limitatur hoc requisitum, quando legatarius post electionem semel factam, sciuit plures seruos testatoris extare, qui exhibitio non erant, & tamen suam electionem ratam habet, nam tunc electio est consumpta, & ualet prima, ita decidit Bal. in l. fin. §. sed & si quis, uer. sed pone, C. communia de le. quem sequitur hic Alex. de Imo, & allegat ad hoc textum in l. si is qui Stichum, sup. de procura.

Tertium requisitum, scilicet, quòd ad hoc, ut electio ualeat, requiritur, quòd hæreditas sit adita, non habet impugnationem. Quia ratio per Bart. allegata fortis est, quòd scilicet testamentum non ualet, nisi hæreditas sit adita, nec etiam debentur legata ante aditam hæreditatem, l. eam quam §. Tunc enim, C. de fideicommiss. l. si nemo, supra de testa. tute. & l. si nemo, infra de regu. iuris. Igitur quoque non potest eligi ante aditam hæreditatem, & si electio facta est, utique inualida est, quoniã electum est, quòd nõ debebatur. Et licet Raphael Cu. hic hoc requisitum limitet, quòd nõ procedat in legato alternatiuo: quia in eo, ut ipse uult, ualet electio, ante aditam hæreditatem, allegat ad hoc text. in l. si usufructus, inf. quando dies lega. ce. Et allegat Alex. de Imo. in ar. d. l. si is cui, infra de legat. 2. sed illa iura non probant illam limitationem, & ratio Bart. supra allegata, non minus procedit in legato alternatiuo quàm simplici, quia licet eius dies quo ad transmissionem ad hæredes, tamen non cessit, quo ad petitionem & electionem, nec potest hoc ex dictis iuribus colligi, sicut aperte patet, & quoque D. Iaso hic concludit, nec habet dubium.

Circa quartum requisitum, quòd habet de maiori ætate, distingue: Aut is qui elegit, nondum est natus annos quatuordecim, sed tempore electionis fuit impubes, & electio est inualida, & ita loquitur d. l. si pupillus, supra de acquir. hæ. Aut eligen tempore electionis fuit maior annis quatuordecim, nondum tamen natus annos 25, & ualet quidem electio, sitamen in ea læsus est, succurritur ei per restitutionem in integrum: & ita loquitur textus in l. Et si sine, in princip. supra de mor. & ita in effectu distinguit Bart. Alex. de Imola, & dominus Iaso hic.

Quintum requisitum, scilicet cum dicit, Volo eligere &c. examinabimus infra, ut seruemus ordinem Bart. Sextum requisitum non habet dubium.

Gloss. in quarta parte, quæ est ibi, sed arg. opponit contra textum. Imò uis datur, quòd in huiusmodi obligationibus alternatiuis quis sapius possit pro arbitrio euitare uoluntatem, per text. expressum in l. eum qui certorum, §. Cum pure, infra de uerbo. obliga. Bart. hic respondet ad hoc contrarium, Quòd aliud sit in contractibus, ubi post electionem licet uariare, & in hoc casu loquitur l. contraria, & aliud in ultimis uoluntatibus, in quibus post electionem non licet uariare, ut l. nostra, & Bar. sequuntur Bal. Paul. de Cast. Alex. de Imo. & D. Iaso hic, & communiter doctores. Et ponit Bart. rationem diuersitatis, quòd electio facta post aditam hæreditatem, statim trahit secum executionem, hoc est, quòd is, qui elegit, statim fit dominus rei legatæ electæ. Igitur amplius non admittitur uariatio d. l. apud Aufidium, infra de optione lega. & est gloss. in l. huiusmodi §. Stichum, in uerbo, non poterit, & quæ ibi notantur infra eod. & gloss. in l. statu liberum, in uerbo, non poterit, infra de lega. 2. & gloss. in l. si quis stipulatus sit Stichum, in princip. in uerbo, quem

quem uolui, infrā de uerbo, obliga. Secus in contractibus, in quibus sine traditione non transfertur dominium, sed datur actio personalis ex stipulatu, uel similis, secundum naturam cōtractus &c. Et hæc ratio omīssis superfluis, confirmatur à simili. Nam licet sententia interlocutoria possit quodcumq; reuocari per eum qui tulit, l. quod iussit, inf. de re iudica. Tamen quando secum traxit executionem, non potest amplius reuocari, gloss. est nota. & approba. & quæ ibi notat Bart. in l. i. §. fin. infrā de præto. stipula. Ergo idem in ultimis uoluntatibus, in quibus quoq; est executio. Et ex hac ratione Bart. colligit D. Iaso hic duo notabilia. Primum est, si quis Ecclesiæ uel ciuitati uenderet uel donaret inter uiuos illam uel illam rem alternatiuē, & fieret electio, quod postea non admitteretur uariatio, quia ipso iure & sine traditione statim post contractum transfertur dominium in Ecclesiam uel ciuitatem, per textum in l. fi. C. de sacrosanct. Eccle. Secundum est, si Stichus seruus tuus esset apud me, puta ex causa commodati, & tu promitteres mihi Stichū, aut Pamphilum, quem tu uolueris, & postea eligeres Stichum penes me existentem, quoq; non licita esset uariatio: hoc casu per retentionem & tuam patientiam, sine traditione quoq; transfertur. l. qua ratione §. interdum, infrā de acqui. rerum do. §. interdum. Instit. de rerum diuisione.

Sed contra illam rationem diuersitatis per Bart. allega; non potest opponi. Imò in ultimis uoluntatibus non semper fit executio ipso iure, & per consequens non fit in eis executio: hoc probatur, non si legatur quantitas alternatiuē, ut puta, Lego Titio centum loachimicos, uel centum aureos in auro? Item quando legatur legatario res heredis, uel res aliena &c. non transfertur ipso iure dominium per electionē, igitur lex non facit executionem, secundū Bart. in l. i. in penul. quæstione, suprā eo. Igitur habet locum uariatio contra rationem Bart. & fatentur Ange. & Paul. de Cast. hic contrarium. Tu breuibus responde, & primū, quod in legato quantitatis possit esse limitatio ad hunc textum, quod habeat locum uariatio ante traditionem, quia dominium sine traditione non transfertur, sed reliqua non faciunt in contrarium. Quia gloss. nostra & Bart. suprā circa primum requisitum, dixerunt requiri ad hoc, ut electio sit ualida, quod res electa sit testatoris. Igitur Barto. semper præsupponit. Alias rationes diuersitatis uide apud D. Iaso. hic.

Gloss. in quinto requisito, inter cætera dicit, quod ad hoc, ut electio ualeat, requiritur, quod legatarius dicat, & non dicat, uolo eligere, quia uerbum Volo, non inducit dispositionem. Nam certum est, si agens est liberum, nec impeditur, & patiens est dispositum, si uult agere, immediatē agit, ut si dico, Volo esse hæres, statim sum hæres, per tex. in l. per procuratorem, infrā de acquirenda hæreditate, & l. iam dubitari, inf. de hære. instituen. Ergo idem hic dicendum, cū dico, Volo eligere, sequitur electio, cū nullum sit impedimentum, & uoluntas sit libera. Secundō est textus expressus contra hanc gloss. in l. Pamphilo §. propositum, inf. de lega. 3. Vbi expressē habetur, quod uerbum, Volo, inducit dispositionem, ut si dico, Volo relinquere, statim est relictum, & facit ad hoc, quod decidit Bar. in l. gerit, uer. ad primum, suprā de acquirenda hæreditate, Bart. in hac quæstione pro solutione distinguit: Aut is, qui dicit, Volo eligere hanc rem, prius non deliberauit, sed pro tota electione, hoc est, pro ipsa deliberatione, & quoque pro rei acceptatione dicit simul, uolo eligere, & non inducit electionem. Quia uoluntas eligentis non est libera, propterea, quod deficit deliberatio, & illa uerba, Volo, nihil aliud importat, quàm primū motū eligentis erga illā rem. Aut eligens prius deliberauit, ita quod tempore electionis nihil superest, nisi rei acceptatio, & sic electio reseruat tantū ultimum actum priori præsupposito, & ualet electio; & hoc membrum distinctionis probat Bart. per duo fundamenta;

menta. Nam si datus esset terminus, ut deliberes quid uelles eligere, & adueniente termino, eligeres per hæc uerba, Volo eligere hanc rem, esset firma electio, arg. l. sed etsi alio. uer. planè. & l. omnes qui, inf. ad Trebellia. & notat Bar. in l. si quis, supra de iure deliberat. Ergò idem dicendum est, si de liberatio sine termini præfixione præcessit. Secundò probatur. Nam si ad interrogationem alterius, cuius interest, responderes, uolo eligere hæc rem, induceretur electio secundum gloss. in l. in uendentis, in uerbo, in uendentis, uer. sed quid si dicam, C. de contrahenda emptione.

Sed quia hæc responsio ipsi Bart. non uidetur sufficiens, propterea ponit hanc cõclusionem, quòd uerbū Volo, per se & absolutè positum sine ratione adiuncti nihil importat. Et pro declaratione istius cõclusionis, hoc modo concludit: Aut uerbū, Volo, habet determinationē certæ rei, & inducit dispositionem, ut si dicerem, uolo illam rem, esset electio. l. 2. & l. apud Aufidium, inf. de optione lega. l. huiusmodi § Stichum, inf. de lega. 1. Aut uerbum, Volo, non habet determinationem certæ rei, sed alicuius uerbi infiniti, & subdistinguit: Aut actus importatus per illud uerbum ab alio, & non a uolente, & inducit dispositionem, ut si dico, uolo fieri. l. tē, uolo restitui hæreditatem, l. 1. sup. mandati. l. 2. cū similib. C. Communia de lega. & est ratio, Quia hoc casus in uolente non est faciendum, aliud tamen explicare suam uoluntatem quod facit per uerbū, Volo: facit ad hoc, l. 1. ibi, in tali uolumus religione uersari, C. de summa tri. & fide catho. Aut actus est explicandus a uolente, & nō ab alio, & dicit: Aut ille actus non consistit in nuda uoluntate, sed requirit cum effectu actum uolentis, ut si dico, Volo ascendere arborem, & non inducit dispositionem, quia sola uoluntate non ascendo, secundum gloss. in d. l. in uocabulis, in uerbo, in uendentis. Aut actus potest explicari nuda uoluntate, & subdistinguit: Aut de natura illius actus est pendere in futurū, ut in ultima uoluntate, & tunc uerbum, Volo, iunctum infinitiuo, quoq; inducit dispositionem, ut si dico, uolo relinquere, idem est, ac si dicam, relinquo: & in hoc casu loquitur d. l. Pamphilo § propositum, inf. de lega. 3. Nam cū ex natura sit ultimarum uoluntatum, ut pendeat usque ad mortem. l. 4. infra de admendis leg. l. conficiuntur. § fin. supra de iure codicillo. Aut non est actus, quando de sui natura pendere debet in futurū, sed in continenti expediendus est, & dicit: Aut uerbum, uolo, fuit prolatum ad partis interrogationem, uel saltem post deliberationem, & inducit dispositionem d. l. sed etsi actio, cum similibus supra allegatis, infra ad Trebellia. Aut non fit ad partis interrogationem, neque post deliberationem, & non inducit dispositionem, quia per hoc est tantum significatio facta, quòd primus motus uoluntatis eligentis eò inclinēt, ut supra dictum est, & hæc uera sunt, quando actus dependet tantum ex uoluntate proferentis. Quando autem dependet actus ex uoluntate proferentis, & alterius cuiuspiam simul, ut in contractu emptionis, locationis, & similibus, ubi adesse contractus requiritur utriusq; & tunc distinguendum est: Aut uerbū, Volo, profertur ab uno tantum, ut quòd emptor dicat, uolo emere, & nihil dicit, secundū glo. in d. l. in uendentis. Aut profertur ab utroq; & dicit: Aut profertur per uerba presentis temporis, ut quòd unus dicat, uolo uendere, & alter dicat, uolo emere, & inducit dispositionem secundum gloss. in d. l. in uendentis. Aut per uerba futuri temporis, ut si dicit, si uolero uendere &c. & nihil inducit. l. sub hac, infra de actio. & obligat. l. centesimis § si. infra de uerbo. obliga. Hæc Bart. in effectu, Quod autem atinet ad primam partem huius distinctionis, quando uerbum, Volo, iungitur nomini, nō habet dubium, quia nemo doctorum illam partem impugnat. Reliqua Bal. hic & Paul. de Castro, quoq; non magnoperè reprehendunt, sed Alexander de Imola & dominus Iaso, & quidam alij, impugnant ea quæ

de uer.

de uerbo infiniti modi dicta sit. Et colligit D. Iaso ex distinctione Bart. regulam cum tribus fallentijs, Quod uerbum, Volo, cum infinitiuo, non inducat dispositionem. Hæc regula ex mente Bart. fallit, primò, nisi post terminum datum ad deliberatè respondendum esset probatum. Secundò, nisi ad interrogationem eius cuius interest, responderet. Tertiò, quando actus est expediendus ab alio, & uolens non habet explicare aliud, nisi uoluntatem suam, ut si dico, uolo te gerere negotia mea &c. Sed contra hanc regulam Bart. opponitur, imò uidetur, quod uerbum, Volo, iunctum infinitiuo, inducat dispositionem, etiam in actibus inter uiuos, per textum expressum, in d. l. huiusmodi § Stichum, infra eo. Quia ibi hæres habebat electionem dandi legatario Stichum aut Pamphilum, & dicit textus ibi, si hæres dixerit, Stichum se uelle dare, mutare sententiã amplius nõ possit, & sic loquitur hic textus in materia electionis inter uiuos, & uerbum, Volo, iunctum est infinitiuo: quem textum Ioan. de Imo. & D. Iaso hic, ad hoc adducunt, & Are. in l. Clodius, in 2. to. sup. de acqui. hære.

Dominus Iaso hic ad hoc contrarium respondet, quod uerbum, uolo dare, in d. § Stichum, magis tendit ad executionem & implementum quam uerbum, uolo eligere, igitur citius inducit dispositionem, quia uolo eligere, tendit ad suspensionem & deliberationem: & probatur hæc solutio. Nam multum interest inter hæc uerba, Volo adire hæreditatem, & uolo hæres esse, quia priori casu non inducitur aditio, posteriori sic, per ea quæ decidit Bart. in l. gerit. uer. ad primum de uerbo. suspens. supra de hæredibus instituen. & in l. palam § si sub conditione, in fin. infra ad Trebellia. & uidetur probari per textum in d. l. Item dubitari, in uerbo, hæredem esse, sup. de hære. instituen. Ergò quoq; debet esse differentia inter hæc duo, Volo dare, & Volo eligere.

Sed hæc solutio nihil uidetur facere ad propositum, quia hic in genere tractamus, an uerbum, Volo, in actibus inter uiuos iunctum infinitiuo, inducat dispositionem, & utrinque est infinitiuus, siue dico, uolo dare, siue uolo eligere, siue dico, uolo hæres esse, uel uolo hæreditatem adire. Igitur nihil refert, quibus uerbis quis adeat. l. si quis mihi bona § sed quid si mandauit, supra de acqui. hære.

Tu post D. Iasonem hic, omisisis superfluis, dic breuibus, pro saluãda regula Bart. & quoq; pro supplementatione illius quod deest. Quandoq; uerbum, Volo, in actibus inter uiuos, iungitur infinitiuo, qui de sui natura significat suspensionem uel deliberationem in futurum, et tunc nõ inducitur dispositio, ut si dico, uolo eligere, uolo matrimonium contrahere, uolo confiteri &c. Nam his casibus requiritur actus extrinsecus, scilicet, electionis contractus uel confessionis futura: & in hoc casu potest procedere regula Bart. sicuti quoque ipse facit mentionem deliberationis &c. Quandoq; uerò uerbum, Volo, iungitur infinitiuo, qui respicit executionem & implementum de presentia, de sui natura, nec requirit actum extrinsecum ulteriorem pro completionem actus, & tunc inducitur dispositio de presentia, ut cum dico, uolo habere hanc rem, Item, uolo hæres esse. Item, uolo maritus esse. Item, promitto, quod te seruare uolo pro legitima coniuge, matrimonium de presentia contractum est. Quia in his essentia actus dependet ex uoluntate proferentis, absque alio eius facto extrinsecò. Ita in effectu decidit Bald. in l. Vnica, in 6. colum. uer. pone quod reus dixit. C. de confessis, & in l. 1. in 3. oppo. C. de summa trinitate & fide catho. Panormita. in c. ex parte, in 3. nota. de sponsalibus, & in c. iurauit in 1. nota. de probatio. & in c. quemadmodum § illud autem. de iur. iurando: & ex hoc patet solutio d. l. huiusmodi § Stichum, quæ habet, uolo dare &c. quia supra dictum est, quod uerbum, dare, quoq; non respicit suspensionem,

sensionem, sed tendit ad executionem & implemētum. Igitur hæres, qui habet electionē, si semel dixerit, uolo Stichum dare, satis est quo ad hoc, quòd legatus postea potest Stichum petere: & hanc limitationem nota ad regulam Bart. de actibus inter uiuos. D. Iaso habet alias duas oppositiones contra illam regulam, quæ non magni momenti sunt, quas ipse poteris legere. Et tantum de regula, nunc examinabimus fallentias. Prima fallentia est, quādo post terminum assignatum ad deliberandum dicit, Volo eligere, tunc inducitur dispositio & electio: adducit ad hoc d. l. sed etsi alio. & d. l. omnes, suprā ad Trebellia, per quæ iura tenet idem Bart. in l. gerit. uer. ad primum, suprā de acquirenda hære. quòd per illa uerba, Volo adire, prolata post terminum datum ad adendum, inducitur aditio, sicuti e contrā per uerbum, nolo adire, post tempus ad repudiandum repudiatio, ita per dicta iura tenent Bartolus & Paul. de Castro in l. si quis seruus, suprā de iure delibe. & Doctores in l. qui se patris. C. unde liberi.

Sed certē d. l. sed etsi alio. & l. omnes, non probant illam limitationem: Quia ibi solum habetur, quòd hæres, qui adiit post tempus datum ad deliberandum, non potest dicere, quòd coactus suspectam hæreditatem adierit, & nihil dicit de uerbo, Volo adire, post terminum prolatum: ita in effectu dicit Bald. in l. 2. in 4. oppo. C. de iure delibe. Ideò dominus Iaso hic illam limitationem Bart. probat à similit. Nam confessio facta post terminum ad respondendum, prætextu erroris reuocari non potest, quia propter terminū confetur deliberata, secundum glo. notabilem, in c. ex literis. in uerbo, admonita de diuortijs, quando allegat Panor. in c. olim ex literis. uer. si dicatur, de rescriptis: Bal. in l. cum primum. ad fi. C. de libe. causa. D. Iaso in l. error, in fi. C. de iuris & facti igno. Ergò idem est in nostro casu, si quis post terminum dicit, Volo eligere, cum sit eadem ratio.

Secunda fallentia approbatur à Doctoribus, & idem tenet Bart. in l. gerit. § ad primum. uers. Item si interrogatus, infrā de interro. actio. & § præterea, infrā de inutilib. stipula. Eodem modo approbatur quoque tertia fallentia, & facit ad eam, quod notat Bald. in Authentica, ei qui. in 5. colum. uers. quæro, nunquid hæc uerba, C. de bo. aucto. Iudicis possiden. Quia quærit Bald. ibi, si iudex dicit, Volo te ire in possessionem illius fundi, utrum per hoc inducatur effectus primi & secundi decreti, & decidit, quòd sic, cum actus missionis debeat explicari per alium, & ad iudicem proferentem spectat sola uoluntatis declaratio. Et tantum de prima regula cum sit is fallentis.

Secunda regula, quæ ex distinctione Bart. colligitur, est, quòd uerbum, Volo, iunctum infinitiuo in ultima uoluntate, inducit dispositionem: Idem tenet Bartolus in l. 1. in 2. colum. uers. huius gratia. C. de summa trinitate, & fide catholica. Allegat ad hoc rationem diuersitatis, Quod ideò in ultimis uoluntatibus disponat, quòd ultimæ uoluntates habeant dependentiam in futurum &c. Sed tam ratio quàm regula impugnatur: Nam licet ultima uoluntas dicatur stare in suspensio, tamen hoc non est ideò, quasi de præsentis nihil disponat, sed ideò, quòd dispositio, quæ statim est perfecta, resolui potest per contrariam uoluntatem sequentem, quod durat usque ad mortem testatoris. l. cum hic status § ait, cum § sequenti, de donat. inter ui. & uxo. Et in hoc casu quoque intelliguntur iura per Barto. allegata, ut l. rem legatam, inf. de adimen. lega. & l. conficiuntur, § si. inf. de iure delib. & præter illum effectum non dicitur esse in pendentia. l. si. in fi. sup. C. omnia præ. Ergò cum ultimæ uoluntates, quo ad dispositionem, nō sint in pendentia, sed tantum quo ad resolutionem, per contrariam uoluntatem: hæc ratio non uidetur esse sufficiens, & sic nihil.

Secundò, quod attinet ad regulam ipsam Bart. quæ habet, quòd uerbum, Volo, cum infinitiuo inducat dispositionem. d. l. Pamphilo. §. Propositum, scias, quòd Bart. sequuntur in hoc Cy. & Bald. hic, & Bal. in l. in uendendis, in 6. q. C. de cõtra. emp. lo. Ro. in l. 1. §. si quis ita, infrà de uerbo. obli- ga. & allegat Cy. ad hoc textum in d. l. huiusmodi. §. Stichum, infrà eo, per Arg. à maiori ad minus. Quia is textus loquitur de actibus inter uiuos. Ergò multò magis procedit in ultima uoluntate, cum magis faueatur ultimis uoluntatibus. l. in testamentis, cum similibus, infrà de regulis iuris.

Sed contra illam regulam Bart. est communis opinio Doctorum, ut Ang. Alexan. & Ioan. de Imola, Pauli de Castro, Raphaelis Cu. & Aretij hic, & Paul. de Castro in l. 1. C. de summa trinitate & fide catho. Et mouentur præcipuè ex eo, quòd erubescimus loqui, quando sine lege loquimur §. consi- deremus, in Authentico, de triente & semisse, col. 3. sed Barto: ad suum pro- positum nullam concludentem legem allegat. Ergò &c. Nec obstat, quòd allegauerit ad hoc d. l. Pamphilo §. propositum. Quia ipse Bartolus in d. l. gerit. uers. quæro quid si conuocatis, suprà de acquirenda hæ. decidit, quòd is dicatur deliberatè pronunciare & disponere, qui conuocatis amicis dicit, Volo relinquere, & quòd per hoc inducatur legatum, allegat ad d. l. Pamphi- lo §. propositum. Idem dicit Bart. in l. fin. suprà de testamentis, & sic uult Bart. quòd in d. l. Pamphilo, ideò ualeat legatum, quòd conuocatis amicis testator ita dixerit, & per consequens uult, si amici conuocati non fuissent, quòd uerbum, Volo, iunctum infinitiuo, in ultimis uoluntatibus non indu- xisset dispositionem. Tu dic, ultra Modernos, secundum D. Iasonem hic, quòd in d. §. propositum, quandoquæ concurrebat copulatiuè, propter quæ meritò ualebat legatum. Primum est, quòd testator neque liberos, neq; cognatos, & sic nullos hæredes ab intestato habebat, qui potuissent tale le- gatum impugnare, igitur facilius ualet. Secundò, quòd testator conuoca- bat amicos suos, quo significatur, quòd deliberatè illa uerba pronunciaret, igitur meritò disponunt, sicuti Bart. in præallega. locis uult. Tertio, quòd testator ibi fuit miles, ut tenet gloss. ibi in uerbo, contubernal. & militum uerba enunciativa simpliciter & propter aliud prolata alioqui inducunt di- spositionem. l. ex his uerbis. C. de testamento militis. Quarto, quòd testa- tor illa uerba geminauit, quia primùm dixit, se uelle relinquere, & postea in- terrogatus iterum eodem modo respondit, quæ geminatio ostendit enixam uoluntatem, l. balista, infrà ad Trebellia: & alioqui uerba enunciativa ge- minata disponunt secundum Bartol. in l. cum scimus. C. de agrico. & cen- si. li. 11. & notatur in d. l. ex his uerbis. C. de testamento militis. Quintò, illud relictum fuit factum contubernali, & sic socio, & per consequens per- sonæ multum dilectæ, quod quoque multum operatur. l. in testamento, cum gloss. in uerbo, debuisse, infrà de fideicommiss. liberta. Ergò propter tot concurrentia uerbum, Volo, cum infinitiuo benè disponit, alioqui non, & sic est hic textus contra Bart. & ita colligunt hic Alexander de Imola, domi- nus Iaso, & quidam Moderni alij. Alexander hic ponit distinctionem, ex qua potest colligi solutio, hoc modo: Aut uerbum, Volo relinquere, poni- tur in testamento, & tunc inducit dispositionem, ratio: Quia in omnibus te- stamentis de necessitate requiruntur, quòd testes sint rogati. l. hæredes palam. §. in testamentis, suprà de testamentis. l. hac consultissima. C. de testamen- tis. Is autem qui rogat testes, utiq; deliberatè pronunciat coram testibus, Er- gò propter huiusmodi deliberationem inducitur per talia uerba dispositio & in hoc casu potest procedere opinio Bart. Aut talia uerba proferuntur in codicillis, & non inducunt dispositionem propter defectum deliberatiuū. In codicillis enim testes non rogantur, sed satis est, quòd casu adsint. l. si. C. de codicil.

codicillis, ergo uidetur cessare deliberatio: & idem in effectu tenet Ioan. de Imo. in d. l. gerit. in 6. col. & in hoc casu potest procedere impugnatio contra Bar.

Sed hæc distinctio Alex. fortissimè oppugnatur. Et primò, quòd eius fundamentum, scilicet, quòd rogatus testium inducat deliberationem, non sit uerum, hoc probatur. Nam licet in testamento testes debeant esse rogati, non tamè necesse est, quòd ab ipso testatore rogètur, sed sufficit quòd rogent per notarium. Ita decidunt D. Iaso & Paul. de Cast. in d. l. hæredes palàm. §. in testamentis. Ioan. in §. fin. Instit. de testamentis & c. Igitur non sequitur, quòd per rogationem, quæ per aliū fit, testator censeatur quid deliberatè facere. Secundò facit contra Alex. quòd sufficit testes rogatos esse post conditum testamentum, d. l. hac consultissima, ibi scripturam consignatam uel ligatam & c. testibus rogatis offerre signandam. C. de testamentis, quia ibi colligitur quòd testator primùm potest suam uoluntatem scribere, & postea testes rogare, & illam scripturam offerre. Ergo nihil facit ad deliberationem rogatio. Tertiò facit contra Alex. Quòd notarij condunt instrumenta tam in ultimis uoluntatibus, quàm actibus inter uiuos, & in omnibus debent esse rogati. §. nos autem, in uerbo, iniungatur, in Authentico de tabellio, col. 4. Bart. in l. seruus communis, infra de stipula. seruorum, & in Authentica, si quis in aliquo. C. de edendo, si ergo rogatio induceret deliberationem, sequeretur quòd uerbum, uolo, cum infinitiuo in omnibus instrumentis induceret dispositionem, cum in omnibus notarius rogatus sit, quod esset contra gloss. & Bar. hic, & sic apparet, quòd opinio Modernorum, qui tenent contra Bar. adhuc firma sit, præsertim ideò, quòd Bar. pro sua opinione nullum allegauerit textum.

Rogatio testium, an et quomodo inducat deliberationem.

Secundo pro sustinenda opinione Bart. D. Iaso adducit quædam iura & rationes, & primò dicit facere pro Bartolo, scilicet, quòd uerbum, uolo, cum infinitiuo inducat dispositionem. Allegat ad hoc primùm textum in l. & eo modo relictum, in f. eo. ubi habetur, quòd hæc uerba, uolo hæreditatem meam Titij esse, inducunt fideicommissum uniuersale, & sic dispositionem. Secundò allegat textum in l. si pater. §. quædam, in f. de fideicom. ubi quoq; habet, quòd hæc uerba, Volo ancillas meas liberas esse, inducunt libertatem, & sic dispositionem, etiam si pronuncians ab intestato decesserit. Sed hæc iura nihil faciunt ad propositum, quia suprâ dictum est, quòd uerbum, esse, de sui natura inducit dispositionem, nam si quis dicit, Volo ancillas meas liberas esse, idem est, ac si dicat dispositiuè, Volo sint liberi: uel quando dicit, Volo hæreditatè meâ Titij esse, idem est, ac si dispositiuè dicat, Volo ut hæreditas mea sit Titij. Tertiò allegat D. Iaso. in l. qui indignam. C. de testamentis, quia ibi habetur, quòd nihil refert, quibus uerbis testator disponat, siue per uerba presentis siue futuri temporis, quia nihil interest siue dicat, instituo, siue uolo, siue esto, siue erit & c. sed satis est, quòd constet de uoluntate testatoris quouis modo. Quartò probatur, Nā licet uerba enunciatiua regulariter ita disponant, tamen si in ultimis uoluntatibus principaliter propter se proferantur, inducunt dispositionem, ut si dico, credo daturum, Item, scio te hæreditatem meam restitutum Titio, l. etiam hoc modo, & l. & eo modo, in f. eo. Bar. in l. Titia, in princip. in f. de lega. 2. Doctores in l. ex hac scriptura, in f. de dona. Bal. hic in fin. Alex. de Imo. in l. si quis mihi. §. sed quid si mandant, suprâ de acquiren. hære. Ergo hæc enunciatio, Volo relinquere, in ultimis uoluntatibus quoq; inducit dispositionem. Quintò probatur, Nam licet infinitiuus sit adaptabilis ad omnia tempora, tamen iunctus uerbo presentis temporis, importat præsens tempus, gloss. & Doctores in l. §. stipulatio, infra de uerbo. obliga. Er- go uidetur, si dico, Volo relinquere, quòd idem sit, ac si dicerem, relinquo.

Volo hæreditatè meâ Titij esse. Volo ancillas meas liberas esse. Esse, uerbi de sui natura inducit dispositionem.

Verba enunciatiua regulariter non disponunt.

Volo relinquere, in ultimis uoluntatibus inducit dispositionem.

Sextò probatur. Nam in ultimis uoluntatibus uerba non debent esse superflua, sed aliquid operari. l. si quando, in princip. inf. eo. sed illa uerba, Volo relinquere, si nihil disponerent, essent in testamento superflua. Ergò necesse est, quòd disponant. Et si obijceretur, quòd clausula, Volo relinquere, significet primùm animi motum &c. ut supra dictum, responderetur, quòd in ultimis uoluntatibus hoc non quadret. Nam in ultimis uoluntatibus secuta morte testator amplius non habet uelle. l. i. C. de sacrosanctis Eccle. Igitur illa uerba non possunt intelligi de primo motu, sicut in contractibus, & dicit dominus Iaso, se consulturum & iudicaturum secundum hanc opinionem, contra communem, & uidetur esse æquior, cùm in testamentis uoluntates testantium plenius interpretentur quàm in contractibus. l. in testamentis, infra de regulis iuris.

§ Labeo.

SUMMARIUS.

QVod cõmune est, meum est, quantum ad dispositionem partis meę, hoc dicit secundum Barr. Paul. de Castro, Alexan. de Imo. & communiter Doctores hic, Licet D. Iaso impugnet hunc summarium, sed tamen cum suo summario tandem coincidit.

CASVS.

Titius condidit testamentum, & in eo legauit hoc modo certum fundum, dicendo, Lego Sempronio fundum Cornelianũ, qui meus erit cùm morior. Et tempore testamenti illũ fundũ non habebat, sed tempore mortis habebat eũ cõmunem cum Caio. Queritur nunc, utrum hoc legatũ ualeat in totum, an pro parte? Et in hac quæstione erant duę contrarię sententię Iuriscõsultorum. Labeo enim (ut dicit textus hic) pronuntiabat totum fundum deberi. Et possunt pro hac Labeonis sententiã adduci duę rationes. Prima, quòd iure cautum est, si quis legat fundum, sciens alienum esse, debetur legatario totus fundus, hoc est, quòd hæres redimere & legatario tradere, uel æstimationem eius soluere tenetur. § si res aliena. Instit. de lega. l. cùm rem alienam. C. de lega. Ergò idem dicendum est, si quis legat fundum communem, sciens pro parte alienum esse, quòd legatario primũ debeatur pars testatoris, & reliquam partem hæres teneatur legatario relinquere, uel æstimationem præstare; & hanc rationem ponit gloss. in § sequenti, in uerbo, constat. Secundò, si testator dicit, Lego fundum, qui meus erit, censetur conditionaliter legare, hoc est, quòd totus fundus debeatur, si modò quisquam tempore mortis de eo eius fuerit. Quia conditio impleri debet in forma specifica. l. qui hæredi, & l. Meuius, infra de conditio, & demonstra. & hanc rationem allegant Raphael Cur. & Paul. de Cast.

Contrariam sententiam defendit Trebatius, quòd scilicet ea pars tantũ debeatur, quæ tempore mortis esset testatoris: quam sententiam Casius approbat. Nec obstat prima ratio pro Labeone adducta, quia in terminis nostris testator non sciuit, quòd tempore mortis res legata esset futura communis, sed dubium erat. In dubio autem testator non uidetur grauasse onere redimendĩ partem socij sui. l. unum ex familia § si rem, uer. nam succursum, infra de lega. 2. Secunda ratio quoq; non obstat, quia illa uerba (qui meus erit) intelliguntur, hoc est, quatenus meus erit, pro illa parte debeatur, ut dicit textus expressẽ in l. sequenti, & sic stat sententiã Trebatij & Casij, Quòd testator legando fundum certum his uerbis (qui meus erit cùm morior) si tempore mortis fuerit communis cum alio, debetur legatario tantũ pars testatoris,

Sed quia

Sed quia textus noster notanter loquitur, quando res certa, aut persona legatur, & loquitur de legato particulari certæ & determinatæ rei, dubitari potest, an idem sit in legato incerto & indefinito, ut si quis dicit in genere, Lego Titio seruos meos, qui mei erunt tempore mortis, & fuerint communes tempore mortis, utrum quoque debeat pars testatoris? & uidetur quod sic, per textum in l. si quis seruos suos, infra de lega. 3. Vbi habetur, si quis seruos suos legauerit, communes quoque continentur. In contrarium facit textus in l. hoc legatum, infra de legat. 3. Vbi expressè habetur, si testator legauit uxori quæ eius causa parata sunt, non ueniunt in hoc legato quæ parata sunt ad communem usum mariti & uxoris. Ergo in legato generali & indefinito, non ueniunt ea, quæ sunt communia. Idem habetur in l. Quintus, la. 1. infra de auro & argen. lega. & in l. legatis uxori, infra de lega. 2. Paul. de Cast. hic respondet ad hoc contrarium, allegando rationem diuersitatis, Nam is qui legat omnes seruos suos, & sic consequenter illos, qui in totum sunt ipsius, utique censetur quoque legasse illos, in quibus habet potestatem: & ita loquitur d. l. si quis seruos. Is autem qui legat uxori, quæ eius tantum causa parata sunt, non censetur legasse ea, in quibus habet usum cum marito propter expressionem: & ita loquuntur iura contraria. Sed Bar. in d. l. Quintus, melius respondet, quod scilicet possessiuum suum uel suos &c. refertur ad dominium uel quasi, quod potest habere etiam in parte, pro qua suus est, sed nomen usus non recipit hoc modo distinctionem l. usus suos, sup. de usu & habita, quam solutionem D. Iaso hic quoque approbat. Et ex his infert Bal. in d. l. legatis, si princeps eximat castra alicuius nobilis, intelligitur illa tantum eximere, quæ pertinent ad ipsum solum, non autem quæ ille nobilis habet communia cum alio, in quibus iurisdictio est promiscua & communis, & d. l. legatis, & in l. 1. in ultima q. supra de statu hominum, dicit, si dono alicui omnia utensilia mea, non ueniunt ea, quæ habeo communia cum alio, quia in his attenditur usus, qui est indiuiduus, ut supra dictum est, Alexan. de Imola hic multa colligit, quem uide.

Nota ex hoc textu hic in uerbo, res aut persona, quod appellatione rei non uenit persona, puta seruus uel ancilla, quia textus ponit tanquam diuersa, dum dicit, cum res aut persona legatur &c.

Sed huic notabili fortissimè opponitur textus in l. omnia. §. si, inf. de lega. 2. ubi textus expressè decidit, quod in legato omnium rerum ueniunt quoque serui & ancillæ, quæ sunt in fundo, per quem textum ibi inferunt Bal. Io. de Imo. & Paul. de Cast. quod publicatis rebus alicuius intelligunt quoque publicati serui, uasalli, & subditi, & in l. 1. supra de statu hominum, Bal. decidit per d. l. omnia §. si, quod appellatione rerum mearum, ueniant quoque homines mei, nisi essent sanguine iuncti. Et ex his quoque colligi potest, si quorundam rebus est concessa immunitas, extendatur illa quoque ad personas, & sic fortes oppositiones contra hoc notabile. Sed tu post D. Iasonem hic responde breuibus: Aut dispositio de rebus fit indefinitè & uniuersaliter, & tum nomen res comprehendit quoque personas: & in hoc casu intelligunt iura contraria. Aut non ponitur indefinitè, sed sub quadam determinatione certæ rei, & non comprehenduntur homines, & in hoc casu intelligitur textus noster cum notabili. Quia notanter dicit, cum certa res legatur &c.

Gloss. in uerbo, communis, ponit illam regulam, Quod commune est, meum dicere possum, & allegat ad hoc iura concor. Bar. pro intellectu istius regulæ, & pro concordandis iuribus, distinguit hic hoc modo: Aut est aliquid commune pluribus & uniuersis, & quod commune est, meum non est, licet sim in illa communione. l. in tantum, supra de rerum diuisione. l. sed si hac, §. qui manumittuntur, supra de in ius uocando.

Aut est commune pluribus & singulis, Et dic: Aut quæris, an id, quod mihi cum alio commune est, meum sit, quo ad dispositionem partis meæ, & dic, quod sic, per textum hic, & in l. 2. supra de condi. instit. & l. 1. C. qui test. face. po. & huc quoque potest referri tex. in l. Iulianus § idem Celsus, supra de actio. empt. licet Bar. dicat esse fallentiam, sed non est fallentia, optimè enim quadrat cum hoc membro. Aut quæris, an meum sit, quoad dispositionem partis socij, & dic, quod non est meum, quod commune est l. falso, C. de communium rerum aliena. Aut quæris, an id quod commune est, ita dicatur meum, quod super toto disponere possim, & dic: Aut res communis ita destinata est, ut sic maneat communis quoad debeat diuidi, & dicitur meum, quod hoc modo commune est. l. in tantum § Religiosum. uers. in commune, supra de rerum diuisione, & l. si ædes, supra communi diuidendo. Aut res communis non erat ad hoc destinata, ut maneat communis, & dic: Aut fiscus habet rem communem cum priuato, & potest fiscus ratione partis suæ totam rem uendere, & socio partem precij sui dare. l. Vnica. C. de uenditio. rerum fiscalium cum priuatis. Aut priuati homines inter se habent communionem, uel est communio inter partes, & dic: Aut ius communionis in utroque non est par, sed unus est proprietarius, alter uerò usufructuarius, & dicitur res communis illius esse, qui habet proprietatem. l. 1. § dominiū, supra ad Senatusconsult. Syl. Aut ius communionis in utroque est par, hoc est, quod non disputatur de proprietate & usufructu, & dic: Aut unus ex socijs rei communis disponit de re communi in commodum utriusque, & ualet eius dispositio, ac si esset dominus in solidum. l. stipulatio. § finali, supra de noui ope. nuncia. Aut unus ex socijs disponit de re communi in damnum & dispendium consocij, & non ualet, sed à socio prohiberi potest, ne faciat, quia quo ad hoc res communis non dicitur unius tantum. l. Sabinius, supra communi diuidendo.

Sed hæc distinctio Bar. in quibusdam impugnatur, & primò in quantum Bar. uult illud non dici meum, quod commune est pluribus & uniuersis, hoc est, id quod est Vniuersitatis, Collegij, uel Communitatis, non dicitur esse singulorum: sed contra hoc uidetur fortissimè facere textus in l. 1. in fi. supra de colleg. illicitis. Vbi habetur, si quis in duobus Collegijs fuerit, quod eligere debeat, in quo magis esse uelit, ut ex alio recedat, & tum recipiat ex eo, à quo recedit, id quod ei competit ex ratione, quæ communis fuerit, & sic apparet id esse singulorum, quod pluribus commune est, ut uniuersitatis, quia quilibet potest partem suam recipere. Bart. ibi respondet, quando Collegium dissoluitur, quo ad unum tantum, res quæ erant Vniuersitatis, efficiuntur singulorum proportionabiliter, & ita loquuntur iura contraria, nos autem loquimur de rebus uniuersitatis, quæ non dissoluuntur: sed hæc solutio impugnatur per D. Iasonem hic, quia textus in d. l. 1. non loquitur de Collegio dissoluto, sed loquitur de uno collegio, qui transtulit se ad aliud collegium. Ideo ipse hoc modo respondit, quod textus contrarius præsupponat, quod ibi Collegium non solum habebat bona, quæ erant totius Collegij, sed etiam bona, quæ erant communia pluribus, ut singulis &c. Præterea is textus loquitur de Collegijs, quæ durant ad tempus, Bart. uerò loquitur de collegijs & Vniuersitatibus perpetuis, de quibus dici solet, Vniuersitas non moritur, & sic stat conclusio Bart. firma, scilicet, quod id, quod est commune pluribus, ut uniuersis, non dicitur esse singulorum de uniuersitate.

Ex hac conclusione potest inferri secundum D. Iasonem hic, quod singuli de Vniuersitate possunt esse testes in causa Vniuersitatis, quia non dicuntur deponere in re sua, cum hoc non dicatur meum, quod est mihi cum pluribus, ut uniuersis commune, & hæc illatio probatur per gloss. in d. l. in tantum § Vniuersitatis, in uerbo, recripserit, supra de rerum diuisione, glo. in l. simul nuncipes,

Vniuersitas
non moritur.

incipes, suprà, quod cuiusq; uniuersitatis nomine, gloss. in l. idonei, suprà de testibus, & est textus iuncta gloss. in c. cum nuncius, de testibus. quomodo autem hoc intelligatur, & an indistinctè procedat, uide Doctores in præallegatis locis, & D. Iasonem in d. l. si hac § qui manumittitur, suprà de in ius uocando: possent & aliæ multæ consequentiæ inferri.

Secundò inferitur ex hac conclusione, quòd si Senatus Venetorum promiserat nō ponere officiales in certis terris Hungariæ sub magna pœna, Tamen si ciuis aliquis Venetus est electus ab hominibus illius terræ, potest hoc officium acceptare, nec per hoc Veneti incidunt in pœnam, quia is ciuis nihil egit nomine uniuersitatis, sed nomine singulari, et ita decidit Pe. in cons. 200. quem refert & sequitur D. Iaso hic:

Senatus Venetus.

Secunda conclusio, quæ ex Bart. distinctione colligitur, hæc est: Quòd ea quæ sunt communia pluribus, & singulis, possum dicere mea, quo ad dispositionem partis meæ, hæc conclusio non impugnatur, limitatur tamen primò, si duo fratres habent castrum commune, alter nō potest ad æmulationem socij suam partem extraneo uendere. Quia specialissimum est in iurisdictionibus, quòd unus ad æmulationem alterius non potest partem suam uendere: illam limitationem ponit Bal. in l. 1. uer. in societate. C. qui testam. face. poss. & Bar. in l. 1. cum allegatis. C. ne fiscus uel Respub. & probatur hoc per textum in l. quicumque castel. C. de fundis limitrophis lib. 2. & gloss. in l. per prouincias. C. de ædificijs priuatis. Secundò limitatur hæc conclusio in actione de dote. Nam licet hæc actio sit communis patris & filia, l. 2. § quod si in patris, & l. non solum, suprà solu. matrimo. & l. qui hominē. § si gerit. infra de solutio. Tamen quo ad agendum pro parte, nec patris nec filia dicitur, per dicta iura:

Castrum commune duorum fratrum.

Tertia conclusio Bart. hæc est, quòd socius potest uti re communi, etiam inuito socio, quando utitur ad usum destinatum. Hæc conclusio quoq; non impugnatur, sed colliguntur ex ea quædam illationes ad practicam. Prima est, si duo fratres uel socij habent domum communem, quæ consueuit locari, & unus ipsorum uult locare, alius uerò non, præfertur uolens locare, propter usum destinatum, secundum Bal. & Ange. in l. duo fratres, suprà de acquiren. hære. Bal. in d. l. 1. ad finem. C. qui testamenta face. poss. & in c. 1. § si quis de manso. de cōtr. inuesti. Barto. in l. 1. & hæc distinctio § Cum fundū. & ibi Paul. de Cast. ff. locati. Nisi alter qui uult impedire locationem, uellet inhabitare domum, tunc esset locare uolenti, secundum Bal. in l. Sabinus, in fin. suprà communi diuidun. & Ange. in d. l. duo fratres.

Secundò inferitur ex hac conclusione, si duo fratres uel socij habent domum communem pro inuiso, & unus ipsorum totam domum inhabitat, nō tenetur fratri uel consocio soluere mercedem, quia utitur re communi ad usum destinatum: ita decidit gloss. in d. l. Sabinus & c.

Et hæc hæcenus.

INDEX VERBORVM ET RERVM IN ENARRATIONES ALIQVOT LEGVM FF. DE LEGATIS ET Fideicommissis 1. D. Melchior Kling.

A.

A cceptilatio est actus legitimus	16
Actus qui sine expressione ualisset, propter expressione inualidus fit	ibi.
Actus sunt nulli, si contra ipsorum formam con- ditio exprimitur	ibidem
Adiectio seu expressio operatur, ut coniuncta fa- cerent, quorum neutrum per se satis est	19
Aditione hereditatis quasi contrahitur cum cre- ditoribus & legatarijs	11
in Alternatiuis utrumq; est in obligatione, & u- trumq; potest peti	32
An expressio eorum quae tacite insunt, per uiam dispositionis aliquid operetur	13
Appellatiuum nomen est immutabile	25
Arbitria reducta esse ad instar Iudiciorum, quo- modo intelligatur	20
Argumentum à contrario sensu sumptum	11
Augusta est adaequata ipsi Imperatori, quo ad pri- uilegia	7

C.

Castrum commune duorum fratrum	43
Clausula codicillaris, Si testamentum meum non ualet iure testamenti, ualeat saltem iure codicil- lorum	13
Codicilli uel acquirens hereditatem, dicitur ab in- testato acquirere	ibi.
Commune quod est, meum dicere possum	41
Conditio tacita non minus suspendit, quam con- ditio pura	16
Conditio haec, si haeres erit, uel si hereditatem a- dierit, in testamentis semper est uacua	11
Conditionis expressio, modo, per quem ex neces- sitate tacite inest, nihil operatur	ibi.
Conditio haec, si haeres erit: uel, si hereditatem adierit, de iure omnibus legatis & fideicommiss- inest	ibidem
Conditio impleri debet in forma specifica	40
Conditio appositae legato, quae de iure tacite in- erat, non reddit legatum conditionale	11
Conditionis expressio quae tacite inest, nihil ope- ratur	15
Conditionaliter uel dispositiue expressio facta quid operetur	16
Conditio quae tacite inest, si à testatore exprima- tur, non reddit legatum conditionale	11
Conditionalis adiectio potius habens admonitio- nem quam conditionem	22

Confessio facta post terminum ad respondendum praetextu erroris reuocari non potest	37
Cuius aliqua particularis est falsa, eius uniuersalis quoq; est falsa	8
Cum, dictio habet accessorie uenire	18

D.

Delegatus non habet iurisdictionem iure proprio	31
Dispensationes contra regulas iuris communis sunt odiosae	15
Distributiuas sunt duplicia	29
Dominium sine traditione non transfertur	34
Domus communis quae consuevit locari	43
Dotis actio est communis patris & filiae	ibi.

E.

Electio nulla non est electio	31
Error in nomine appellatiuo an uitiat	24. 25
Error in nomine proprio rei legatae, utrum uitiat legatum	23
Error non uitiat, modo constet de corpore	29
Error quando dicitur in corpore committi	24.
Esse, uerbum, de sui natura inducit dispositionem	29
Et, dictio, quid faciat	13
Exaequatio duplex est, simplex & reciproca	8
Exaequatio quid importet reciproca	7
Exhereditatio filij uel filiae debet fieri pure, nõ sub conditione	14. 23
Exhereditatio non potest fieri sub conditione	14
Exhereditatio est res odiosa	ibi.
Expressio aliquid operatur	18
Expressione eorum quae tacite insunt, an per uiam am conditionis aliquid operetur	16
Expressio illius quod tacite inest, multum opera- tur	17
de Expressione taciti per uiam dispositionis propter Expressum cessat tacitum	19

F.

Facta non praesumuntur nisi probata	32
Fere, dictio posita an sit per Vlpianum	9
Fictio inductiua quae sit	28
Fictio declaratiua est improprie fictio	ibi.
Fideicommissa dirigitur ad honoratum, & sunt precaria, inflexa, nec dispositiua	6
Fiducia	

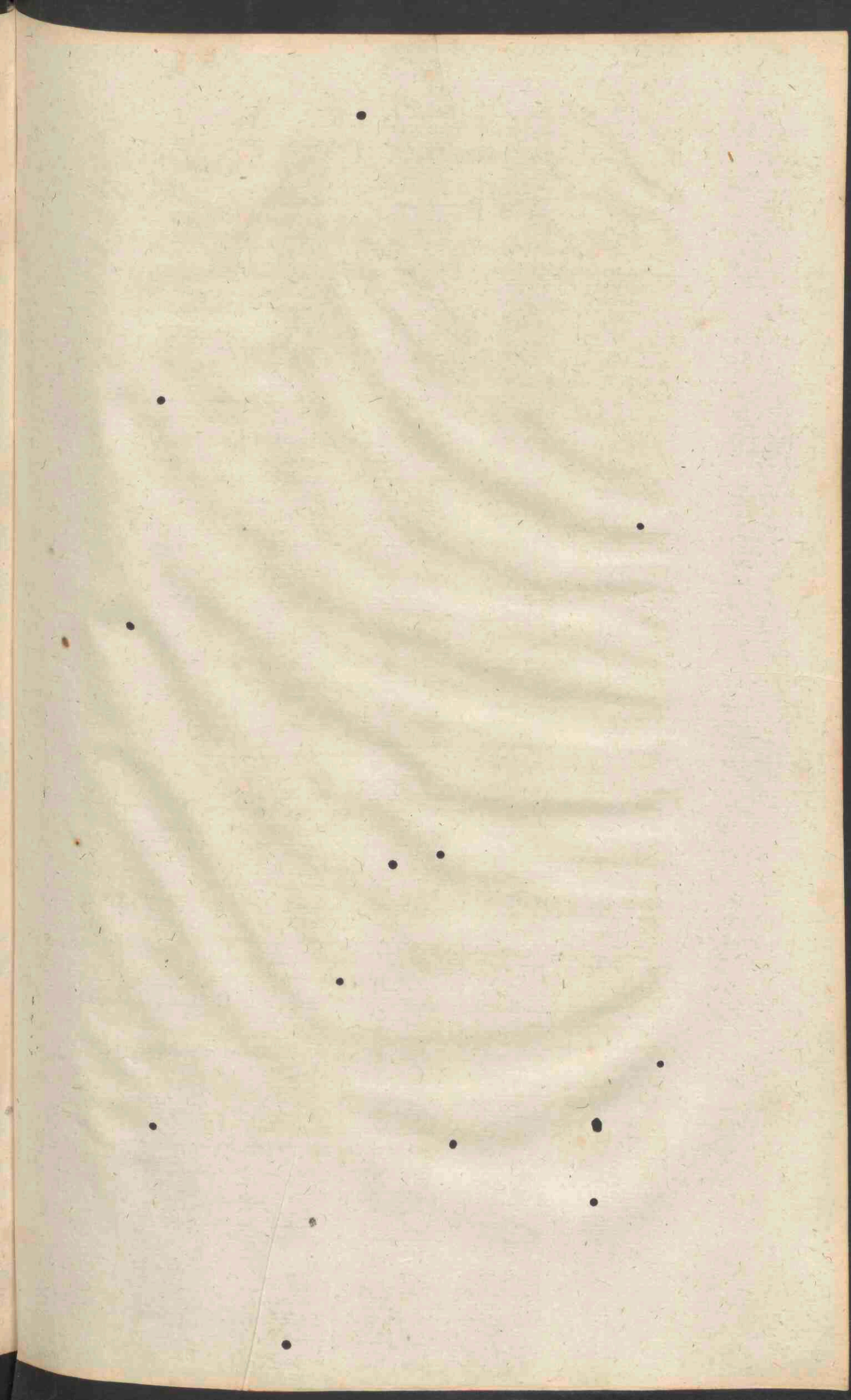
INDEX.

Fideicommissa hodie adaequata sunt legatis	6	Legatū quando sit transmissibile ad heredes	11
Fideicommissorū uires sunt attributae legatis	ibi.	Legatum quando est potius demonstratio quam conditio	12. 13
Fideicommissorum uires sunt attributae legatis, non e contra	7	Legatum quando est conditionale	13
Fideicommissio quae insunt	ibi.	Legatum fieri potest purè in diem, & sub conditione	14
in Fideicommissio uniuersali fit detractio quarta Trebellianica	10	Legatum expectat uires hereditatis	12
Fideicommissum conditionaliter uel dispositiuè factum quid operetur	16	Legō, Verbum, refertur ad uniuersitatem bonorum, nullo alio herede instituto	5
Forma dat esse rei	14	Legō, uerbum, quando strictè capitur	6
Forma exheredationis pure praecisè seruanda ib.		Legō, uerbum, accipitur largè & strictè	5
G.		Libertas relicta seruo per fideicommissum, uellegatum, differt	9
Geminatio uerborū ostendit enixā uoluntatem	39	Locationibus & conditionibus tacita intest conditio & obligatio	16
Generi derogatur per speciem	21	M.	
Glossae auctoritas in dubijs opinionibus magna est	ibi.	in Materia legatorum & fideicommissorum tria iure sunt considerata	8
H.		Mora an & quomodo purgari possit	19
Hereditas adita per eos, quibus ab intestato debetur, etiam legata & fideicommissa debentur	11	Mulieris conditio adaequatur masculis	7
Heredem institutum esse, non est satis, nisi etiam hereditatem adeat	ibi.	N.	
Hereditas dicitur iusta, quae obuenit ab intestato	21	Nomina appellatiua sunt immutabilia	9
I.		Nomina appellatiua sunt immutabilia, & error in eis est nocuus	28
Illud quod tacitè inest, si exprimitur per modum dispositionis, non potest operari damnum & grauumen	17	Nomina propria sunt inuenta ad recognoscenda ea, quibus imponuntur	23
in dubio debet attendi illud, quod facit actum ualere	23	Nomen quod est plus potest capi pro eo quod est minus	26
Infinitiuus est adaptabilis ad omnia tempora	39	P.	
Iuris prudentia media, et ius mediū quod dicatur	8	Partes sibi debent imputare, cur legem apertius non dixerint	12
Ius communionis	42	Particula Ut, et Si, quomodo sint intelligendae	18
Ius nouissimum est ius Codicis & Institutionū	8	Personae multum dilectae relinquere	38
L.		Propositū in mente retentum nihil operatur	25
Legata libertas ut ab herede manumittatur, dicitur fideicommissaria libertas	9	Q.	
Legata non debentur ante aditam hereditatem	33	Quilibet, dictio, mediante uerbo absoluit orationem	29
Legata proprie dicuntur, quae fiunt uerbis dispositiuis, & cōmuniter diriguntur ad honoratū	6	Quisquis dictio	12
Legata libertas simpliciter dicitur directa libertas	9	Quisquis, Si quis, Quicumq;, quales dictiones	29
Legata transeunt sine onere in legatarium	6	R.	
Legatarius ante aditam hereditatem decedens ius legatorum non transmittit ad suos heredes	12	Regula, Actus nullus non impedit repetitionem eiusdem actus	30
Legatis quod deest, repletur ex natura fideicommissorum	9	Regula, Conditionis expressio, quae tacitè inest, regulariter nihil operatur	16
Legati puri effectus ante aditam hereditatem	14	Regula, Distributiua qua ratione duplicatur circa actū primi uerbi, eadem ratione distribuit	30
Legatorū et fideicommissorū effectus iuris idē	9	Regula, Expressio eorum, quae tacitè insunt, nihil operatur	11
Legatorū uis ex ualiditate testamenti dependet	11	Regula, Homo fictionem sine auctoritate legis inducere non potest	27
Legatū discernitur à fideicommissio, respectu eius ad quem uerba diriguntur	6	Regula, Quod cōmune est, meū dicere possum	42
Legatum an sit conditionale uel purū, magna est importancie	11	Regula, Vbi discordat nomen à cōfinibus & c. attenduntur potius confines uel rei qualitas	23
Legatum purū relictum debetur praesenti die	17	Res communis legata	41
Legatum sine uoluntate legatarij non potest acquiri	14	Res communis illius esse dicitur, qui habet proprietatem	42
		Rescripta	

INDEX.

Rescripta impetrata ad præbendas sunt ambitiosa, ergo restringenda	24	Vltimæ uoluntates non sunt in pendentia	39
Rogatio testium an & quid faciat	39	Vltimæ uoluntates habent dependentiam in futurum	37
S.		Vltimis uoluntatibus magis fauetur	38
Sæpius, dictio quomodo accipienda	27	in Vltimis uoluntatibus est executio	34
Sententia nulla, non dicitur esse sententia	31	in Vltimis uoluntatibus electio est inuariabilis	30. 31
Sententia nulla non perimit sententiam iudicis ordinarij	ibi.	in Vltimis uoluntatibus secuta morte testator amplius non habet uelle	40
Si, dictio, de sui natura importat conditionem	11	in Vltimis uoluntatibus uerba non debent esse superflua, sed aliquid operari	ibi.
Si duo fratres uel socij habent domum communem	43	Vniuersitas non moritur	42
Socius potest uti re communi inuito socio	ibi.	sub Vulgari substitutione continetur tacita pupillaris	18
Statutum disponens idem quod ius commune, dicitur esse ius commune	19	Vocabularum sunt immutabilia	27
Statutum, quod conditio nobilium & ciuium sit adæquata	7	Volo adire, per illa uerba inducitur aditio post terminum datum ad adendum	37
Substantia nomen pro quadam substantiali qualitate ponitur improprie	23	Volo, quod filius meus arrogatus accipiat quartam partem bonorum meorum, quomodo accipiendum sit	16
Substitutio pupillaris tacita et expressa, sunt diuersæ & separate species substitutionis à uere reintroductæ	18	Volo, ut in restitutione retineas quartam, hæc expressio plus operatur	18
Substitutio pupillaris retinetur tacite sub substitutione uulgari	17	Volo dare, tendit ad executionem	36
Substitutio pupillaris tacita matrem impuberis à successione non excludit	ibi.	Volo uerbum inducit dispositionem	34
Synonyma idem important	9	Volo te ire in possess. illius fundi, utrum per hoc inducatur effectus primi & secundi decreti	37
T.		Volo hereditatem meam Titij esse, inducuntur fideicommissum uniuersale	39
Tacite inesse conditionem quid sit	16	Volo, uerbum, iunctum infinitiuo, in ultima uoluntate, inducit dispositionem	37
Tempus legale est quatuor Mensium	20	Volo relinquere, statim est relictum	34
Tempus mortis tacite continens est turpis & reprobata conditio	ibi.	Volo relinquere, in ultimis uoluntatibus inducit dispositionem	39
Testamenti uis ex hæredis institutione accipitur	11	Volo relinquere, si dicatur coram amicis	38
Testamentum non ualet nisi hereditas sit adita	33	Volo uerbum, non inducit dispositionem	34
Testatoris appellatio operatur quod legatum sit conditionale	16	Volo matrimonium contrahere	36
Testator primum potest suam uoluntatem scribere, & postea testes rogare	39	Volo, uerbum, in ultimis uoluntatibus disponit	38
Testes sint rogati in Testamento oportet	38. 39	Volo dare, & uolo eligere, differunt	ibi.
Traditio est facti, non iuris	32	Volo dare, non respicit suspensionem	ibi.
Tutor legitimus & testamentarius quomodo dicitur	21	Volo dare, uerbum quid significet ex uoluntate defuncti dependet tota hereditas uoluntate defuncti expressa legata debentur ab intestato	21
V.		Voluntas defuncti expressa legata debentur ab intestato	13
Verba enunciatina disponunt	38	Voluntas uerbis facta quid operetur	27
Verba enunciatina regulariter non disponunt	39	Voluntas testatoris demonstrata colligitur ex tribus	25
Verba semper debent sic intelligi, ut non sint superflua	15	Voluntas est libera	34
Verbum coangustatum intelligi debet, quo ad legandum	5	Voluntas testatoris durat usque ad mortem eius	38
Verbum Lego, relatum ad quotam hereditatis, uel certam quantitatem	6	Voluntas defuncti præsumpta si exprimitur, facit cessare tacitum	17
Verbum necessarium, intelligitur, id est, utile	8	ex uoluntate defuncti præsumpta quando tacitum inest	22
Vestis habet magnam conformitatem cum supellectili	23	Voluntas testatoris si deest, deficit dispositio	24
Vltima uoluntas dicitur stare in suspensio	38		

FINIS.

EXPLICATIO ET
CONTINUATIO TITVLORVM IV-
RIS CIVILIS ET CANONICI, PER
D. Melchiorẽ Kling, utriusque Iuris Do-
ctorem.

Cum INDICE Rerum ac Verborum scitu
dignorum copioso.

*

Cum Gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiestatis
novo ad octennium.

FRANC. Apud Hæredes Christiani Egenolphi.

M. D. LXIII.

EXPLICATIO

CONTINENS

REBUS CIVILIBUS ET CANONICIS PER

D. Melchiorum King, univ. stud. Lipsiae

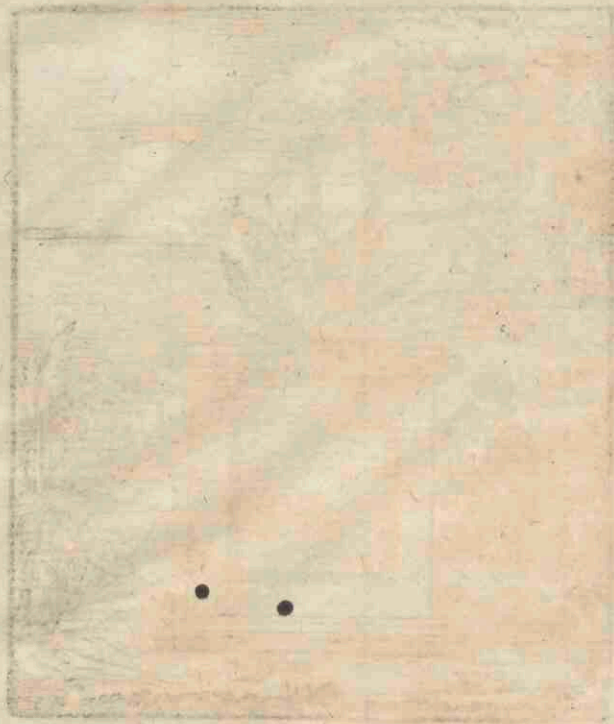
editum.

OMNIBUS REBUS CANONICIS ET CIVILIBUS

editum copiosius.

*

Ad Curiam & Privilegio Cantuar. Universitatis

revisum.

FRANCO. Apud Haredes Christiani Legationis

M. D. LXXII.

CLARISSIMO VIRO,
 D. DOCTORI CLAUDIO PEVTIN-
 GERO, IVRECONSULTO ET PATRI-
 cio Augustano, Iustinus Goblerus Goarinus, Doctor,
 S. P. D.

AEPE HOC TEMPORE, CLA-
 rissime Doctor Claudi, inquirentibus, quæ nam sit optima
 Iuris docendi discendiq; ratio, aliud atq; aliud in mentem
 uenit comminisci. Quidam enim ueterem, & iamdiu rece-
 ptam docendi consuetudinem non temerè immutandam esse
 se censent: quidam uerò in ueteribus institutis, si quid habe-
 ant incommodi, ad discendum utilitatem emendandam fore iudicauerunt. Cumq;
 uariè hac de re inter doctos hodie disceptatur, nulla melior mihi atq; utilior
 docendi discendiq; Iuris uia ex omnibus uidetur, quam si eo tum ordine, tum
 sermone, quo ab initio conscripta Iura sunt, uidelicet optimo & purissimo,
 tradantur bonarum artium linguarumq; nõ leuiter instructæ iuuentuti. Quis
 enim meliorem ordinem, quam ab ipsis Legumlatoribus datum, construeret?
 quis pro Latino, proprio & eleganti sermone prudens noua, inepta, monstro-
 sa uocabula deligeret, aut commutaret? Hanc rationem cum uir clarissimus
 D. Melchior Clingius, in explicatione & continuatione Titulorum Iuris
 Ciuilibis & Canonici secutus sit, non potui ac debui institutum optimi & do-
 ctissimi uiri, communia studia, sua industria atque ingenio adiuuare satagen-
 tis, non probare. Tibi uerò omnibus modis ornatissimo ac celeberrimo
 uiro, hoc quicquid est operæ, nominatim inscribi dedicariq; uoluit, cum
 quòd elegantioribus literis ac linguis esses perpolitus, adeoq; Iuris consultissim-
 us, tum quòd multam sæpè in Comitibus quibusdam, ac Principum conuentibus
 beneuolentiam illi & humanitatem tuam declarasses: seq; uicissim hoc quas
 licunq; officio publicè memorem, gratumq; erga te exhiberet. Ego uerò quæ
 tua in me iamdiu confirmata est uoluntas, dari mihi occasionem cupiebam,
 mutuum aliquo modo tibi gratificandi: idq; cum de meo aliquando facere in
 animo haberem, tamen de alieno iam etiam, donec te, tuaq; uirtute & erudi-
 tione dignum aliquid conquiesco, apud te uoluntatem hanc meam testificatam
 esse uolebam. Tu, quæ tua est humanitas, clarissime Doctor Claudi, hanc sig-
 nificationem utriusque nostrum, uidelicet, tam Melchioris, quam Iustini no-
 mine, si non importunam, neque molestam tibi ducas, quanto doctrina tua ob-
 splendorem fortunæ, patriamque simul et uitam amplitudinem illustrior est,
 tantò illa ipsa etiam humanitas tua magis omnibus conspicua, celebriorq; est
 futura. Vale feliciter. Ex Francoforto Moeni, Calendis Augusti, Anno
 M. D. XLIX.

4
EXPLICATIO ET
CONTINUATIO TITVLORVM I.V.
RIS CIVILIS ET CANONICI PER
D. Melchiorum Clingium Iuriconsultum.

TITVLI LIBRI PRIMI CODICIS.

OTVM HVNC LIBRVM POTERIS DI
uidere principaliter in quatuor partes. In prima tractat ne
gotium religionis Christianæ. In secunda, de aduersarijs il
lius religionis. In tertia, de Iure humano, siue politico, cui
us Imperator caput & minister est. In quarta, incipit consti
tuere iudicia, & ordinare magistratus inferiores.

Orditur autem Imperator in prima parte à Iure diuino, tanquam dignis
simo & præstantissimo: sicuti libri Pandectarum à Iure naturali.
Et primò ponit summum articulum Christianæ religionis in Titulo:

De summa Trinitate, & fide Catholica.

Secundò, quia necesse erat certa loca constitui, in quibus diuina religio
& cultus celebrarentur, subiicit secundum Titulum:

De sacrosanctis Ecclesijs, & Priuilegijs earum, &c.

Tertiò, quia loca per se nihil præstarent, nisi essent ordinatæ persone, quib
us administratio rerum diuinarum committeretur, addit Titulum:

De Episcopis & Clericis.

Postremò, de officio Episcoporum, in Titulo:

De Episcopali audientia.

Secunda principalis pars huius libri (ut diximus) tractat de aduersarijs
Christianæ religionis, quam supra confirmauit.

Sunt autem aduersarij, Hæretici, Manichæi, Samaritani, Anabaptistæ,
Apostatæ, Iudæi, & Cælicolæ. De quibus singulis habes hic Titulos:

De Hæreticis, & Manichæis, & Samaritanis.

Et quia illis aduersarijs nihil est contemptius, quàm nomen Christi, inserit
obiter Titulos:

Ne sacrum Baptisma reiteretur.

De Apostatis.

*Nemini licere signum Seruatoris Christi humo, uel in silice ins
sculpere.*

Deinde prohibet, ne illi aduersarij habeant Christianos ut mancipia, sub
Tit.

Ne Christianum mancipium, &c.

Et sub Titulo:

De paganis, & Templis eorum, &c.

Postremò repetit priuilegia Ecclesiarum, sub Titulis:

De his qui in Ecclesias confugiunt.

Et:

De his qui in Ecclesijs manumittuntur, &c.

Et breuiter quicquid de religione Christiana dispositum est de Iure ciuili,
quære in his duabus partibus huius libri, & in quibusdam libris Authentis
corum, Tertiò,

Tertio, postquam Imperator constitutiones de religione Christiana, Ecclesijs, personis ecclesiasticis, & aduersarijs illius religionis absoluisset, admo-
uit animum ad dispositionem Iuris humani, siue positivi.

Quia autem humanum Ius propriè ex leg. constitutionibus, siue manda-
tis principū, edictis, siue Senatusconsultis &c. depēdet, proponit tres Titulos:

I. De constitutionibus Principum, & Edictis.

II. De mandatis Principum.

III. De Senatusconsultis.

Non tamen in illis Titulis omnes species Iuris scripti comprehendit Co-
dex: De plebiscitis enim, & Prætorum, Aediliumq; & Curulium edictis ni-
hil in specie disposuit: & superiores species etiam uariè tractatæ sunt. Ideo
enucleationem istorum omnium sub generali Titulo tradit:

De Iure ueteri enucleando.

Cum ergo ad conseruationem rerum publicarum, Ius scriptum introdu-
ctum sit, sequitur quemlibet esse obstrictum, leges siue per se, siue per alium
tenere: & propter ignorantiam, neminem esse excusatum, ob id subiungit
Titulum:

De iuris & facti ignorantia.

Et tantum de dispositione Iuris.

Sed ne ipsum per se, sine executore & ministro esset planè mutum, nec ali-
cui prodesset, postulabat necessitas aliquem constituere, cui subditi suppli-
carent: & is est Imperator. Sequitur itaque:

• *De precibus Imperatori offerendis.*

Et in sequenti Titulo habes effectum supplicationis:

Si quando libellus Principi datus, litis contestationem faciat.

Postea habes circumstantiam temporis, quando scilicet liceat principi sup-
plicare, sub Titulo.

Ut lite pendente.

*Vel, post prouocationem, aut definitiuam sententiam, nulli li-
ceat Imperatori supplicare.*

Deinde pro quibus rebus supplicatio admittatur, & rescribatur, in Titulo.

Si contra Ius uel utilitatem publicam &c.

Et in Titulo:

De diuersis scriptis, & pragmaticis sanctionibus, &c.

Postremò addit duo exempla, quæ per rescripta concedebantur, ueluti sta-
tuæ & imagines, sub Titulis:

De statuīs & Imaginibus.

Et:

De his qui ad statuas confugiunt.

Et hæc de constitutione Iuris humani, & eius capite, hoc est, Imperatore,
dixisse sufficiat.

Sequitur nunc quarta pars. Et si leges conditæ essent, Imperatori subditi
supplicare poterant. Nondum tamen satis erat, quia propter Imperij ampli-
tudinem, omnes controuersiæ coram illo supremo Iudice, hoc est, Imperato-
re, decidi non poterant, necesse ergo erat per prouincias & regiones ordina-
re Iudicia.

Quia autem ad Iudicia propriè requiruntur tres personæ, Iudex, Actor,
& Reus, in hac postrema parte Imperator Iudices constituit, & sic magistra

tus inferiores, qui sunt quasi membra Imperatoris, qui caput est:
Sunt autē Iudices, de quibus illic meminit, duplices: Ordinarij, & Delegati:
Ordinarij sunt magistratus inferiores post Cæsarem, & sunt quadruplices:
Maiores, Medi, Minores, & Minimi.

Maiores sunt illustres, ut apud nos duces & principes. Ad quos refer Tit.

De officio præfecti prætorio Orientis, & Illyrici.

De officio præfecti prætorio Africa.

De officio præfecti urbis.

De officio Magistri militum.

De officio Quaestoris.

De officio Comitís rerum priuatarum, &c.

Medi sunt spectabiles, qui mediã gerunt administrationẽ, ad quos refer Tit.

De officio Magistri officiorum.

De officio Comitís sacrarum largitionum.

• *De officio Proconsulís, & Legati.*

De officio Comitís Orientis.

De officio Præfecti Augustalis.

De officio Vicarij.

De officio Prætoris.

Minores sunt clarissimi, quales sunt præsides prouinciarũ, huc refer Tit.

De officio Rectoris prouinciæ.

De officio Præfecti uigilum, &c.

Et prædictis adde Tit.

De officio ciuiliũ Iudicum.

Cum sequenti.

Minimi sunt, qui nec merum, nec mistum habent, sed tantũ possunt cognoscere in summis, quæ non excedunt trecentos aureos. Huc refer Tit.

De defensoribus ciuitatum. Et:

De Magistratibus municipalibus.

Delegati uerò sunt, qui uices Iudicum ordinariorum administrant. Et de his habes Titulum:

De officio eius, qui uicem Iudicis alicuius obtinet.

Et tantum de Iudicibus.

Sicuti autem Imperator supra sibi adiunxit magistratus inferiores, ut ministros: ita uicissim illis magistratibus inferioribus adiunxit alios ministros: nempe Assessores, Consiliarios, & Cancellarios. Ideò habes Titul.

De Assessoribus, & domesticis, & Cancellarijs Iudicum.

• Quibus postea salaria quoque constituit, in Titulo:

De annonis, & capite administrationum, &c.

Ad quæ quoque pertinent mulctæ delinquentium, Ideò addit Titulum:

De modo mulctarum.

Et est obiter insertus Titul.

De contractibus Iudicum.

TITVL.

LIBRI II. CODICIS.
TITVLI SECVNDI LIBRI CODICIS.

7

Hunc librum poteris diuidere principaliter in quinque partes. In prima tractat prima initia litis, editionis, Actionis, & Citationum; In secunda, de amicabile compositione controuersia. In tertia, de Aduocatis & Procuratoribus. In quarta, de restitutione in integrum. In quinta, quaedam tractat de praemissis quibusdam Iudiciorum;

Diximus autem in fine primi libri, omne iudicium consistere ex tribus personis; Ex Iudice, Actore, & Reo. Iudicium tractatus partim absolutus est. Sequitur de Actore & Reo.

Ante omnia tamen, ut iudicium fiat, requiritur, ut Actor accedat Iudicem, & edat actionem suam cum instrumentis, &c. & significet quid Iuris habeat, petatq; Iudicem Reum citari. Ideo habes Titulos;

De edendo. Et:

De inius uocando, citando.

Citatione facta, plerumq; controuersia amicabilem componi solent, metu Iudiciorum. Et illa compositio fit pactis & transactionibus. Quare addunt Tit.

De pactis. Item:

De transactionibus.

In transactionibus autem saepe erratur in computando. Disponit ergo Imperator huiusmodi errorem, nihil obesse ueritati, sub Titulo;

De errore calculi.

Si autem per pacta & transactiones res non potest componi, fit transitus ad litem. In quibus requiruntur qui postulent, hoc est, causas proponant. Inferitur ergo Tit.

De postulando.

Sunt autem illi qui postulant, triplices, Aduocati, Procuratores, & Negociorum gestores.

Aduocati sunt, qui in forensibus negocijs praeminentibus, praebent litigantibus suum patrocinium, quod fit maximè in eorum absentia. De quibus habestres Titul.

I. *De Aduocatis diuersorum Iudiciorum.*

II. *De Aduocatis diuersorum Iudicium.*

III. *De aduocatis fisci.*

Quia autem aduocati saepe errant in officijs suis: Item errant in Iure & facto. Saepe etiam multa omitunt ex Iure, quae proponenda erant, quae Ius supplet. Ideo habes Titul.

De errore aduocatorum, uel Libellorum, uel preces concipientium.

Item:

Ut quae desunt aduocatis partium, Iudex suppleat.

Non autem quilibet potest esse Aduocatus, cum infames repellantur. Inferitur ergo Titulus:

Ex quibus causis infamia irrogatur.

Et tantum de Aduocatis:

Procurator autem, de quo hic loquimur, est, qui in iudicio domini (& maximè in eius absentia) negocia eius administrat, agendo uel defendendo. Et sunt duplices, Licitæ, & illicitæ, De licitis habes Tit, hic:

Aa A

De procuratoribus.

Illiciti autem sunt potēiores, & litigiosi. Solent enim interdum partes patrocinium potentium aduocare, uel titulos potentiorum, siue alienos, prædijs suis affigere &c. ut aduersarios suos absterreant. Quod hic est prohibitum, tam in Actore, quàm Reo, sub Titulis sequentibus:

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare.

Item:

De his qui potentiorum nomine titulos suis prædijs affigunt.

Item:

Vt nemo priuatus titulos prædijs suis uel alienis imponat.

Item:

Vt nemini liceat sine Iudicis autoritate, signa sibi imponere, quæ alius tenet.

Item:

Ne Fiscus uel Respub. procuracionem alicui patrocinij causa in lite præstet.

Et tantum de procuratoribus.

Negotiorum gestor est, qui absentis negotia sine mandato administrat. De quo est Tit.

De negotijs gestis.

Et tantum de tertia parte.

Sequitur quarta pars. Sæpè autem fit, quòd in pactis, & in transactionibus. Item in contractibus & iudicijs per sententias lædimur & circumscribimur aduersarij calliditate, dolo, metu, uel quibuscunq; alijs modis. Ideò beneficium restitutionis in integrum est introductum.

Est itaq; restitutio in integrum, prioris status reintegratio. Et petitur duobus modis, aut Iure actionis, aut officio Iudicis.

Iure actionis petitur, quando quis metu coactus est, uel dolo inductus, ut aliquid faceret, uel non faceret. De quibus habes Tit.

De his quæ ui, metu sue causa gesta sunt.

Item:

De dolo malo.

Et hæc restitutio datur minoribus uiginti quinque an. & maioribus.

Officio Iudicis datur restitutio in integrum quoq; minoribus & maioribus.

Et quando de minoribus læsis quæritur, distingue: Aut læduntur in tali actu, qui ipso iure quidem ualeret, si restitutio peteretur. Aut in tali actu, qui ipso iure est nullus, etiam sine aliqua restitutione, uel facto, siue actu hominis &c.

Primo casu, necessaria est restitutio in integrum ad hoc, ut minori succurratur. Propter quas autem causas talis restitutio petenda sit, poteris elicere ex Tit. seq.

De in integrum restitutione minorum.

De filio familiae minore.

Si tutor uel curator interuenerit.

Si in communi eademq; causa in integrum restitutio postuletur.

Si aduersus rem iudicatam, &c.

Si aduersus uenditionem.

Si aduersus uenditionem pignorum.

Si aduersus

Si aduersus donationem.

Si aduersus libertatem.

Si aduersus transactionem, uel diuisionem minor restitui uelit.

Si aduersus solutionem à debitore, uel à se factam.

Si aduersus dotem restitutio postuletur.

Si aduersus delictum.

Si aduersus usucapionem restitutio postuletur.

Si aduersus fiscum restitutio postuletur.

Si aduersus creditorem.

Si Minor ab hæreditate se abstinuerit.

*Si ut omiffam hæreditatem, uel bonorum possessionem, uel ali-
quid aliud requirat, &c.*

Secundo casu, quando scilicet læditur Minor in actibus, qui ipso iure nõ
ualent, non opus est petere restitutionem in integrum, quia nihil eis obest.

Qui autem sint illi actus, quare ex Tit.

In quibus causis restitutio in integrum non est necessaria.

Non tamen indistinctè omnibus minoribus datur restitutio in integrum,
sed sæpè denegatur. Et primò propter personam petentis: Vt si minor alio,
qui singulari industria præditus sit, uel diligens paterfamiliàs,

Secundò propter personam, contra quam petitur restitutio, Vt si filius pe-
tat contra patrem, libertus contra patronum, Vt in Tit.

Qui, & aduersus quos restitutio non postuletur.

Tertiò, propter mendacium petentis, ut quia in contractu minor dicit se
maiolem, Et postea pœnitentia ductus allegat minorem ætatem petendo re-
stitutionem, Vt in Tit.

Si minor se maiorem dixerit.

Quartò, si sæpius in integrum restitutio postuletur.

Quintò, si masculus uiginti, uel puella decem & octo annos nati ueniam
ætatis impetrauerint, ut habeantur pro maioribus, sub Titul.

De his qui ueniam ætatis impetrauerunt.

Sextò, propter rati habitationem actus tempore maioris ætatis, sub Tit.

Si maior factus ratum habuerit.

Et fit restitutio in integrum in foro illius, contra quem petitur restitutio,
sub Tit.

Vbi, & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit.

Potest autem petere restitutionem in integrum ipsemet qui læsus est, uel
ei tutor, curator, uel procurator, sub Tit.

Etiam per Procuratorem causam restitutionis agi posse.

Et restitutione postulata, omnes res litigiosæ, & iniuriæ debent manere in
eodem statu, sub Tit.

In integrum restitutione postulata, ne quid noui fiat.

Effectus restitutionis in integrum, est reintegratio pristini iuris & status,
sub Tit.

De reputationibus quæ fiunt in iudicio in integrum restitutionis.

Et tantum de restitutione Minorum &c.

Maiores autem uiginti quinque annis læsi unà cum uxoribus & liberis eo-
rum, etiam restituuntur in integrum officio iudicis, ex multis causis.

1. Est

I. Est causa militiæ:

II. Absentia causa Reipub. quas habes sub Tit.

De restitutione militum, & eorum qui Reip. causa abfuerunt.

Item:

De uxoribus militum, & eorum qui Reip. causa absunt.

Aliæ autem causæ sumuntur ex qualitate rei, & maximè in contractibus bonæ fidei, ut in Tit.

Quibus ex causis maiores in integrum restituantur.

Inter quas tamen potest & hæc connumerari, si alienatio fuerit facta causa mutandi iudicij, sub Tit.

De alienatione mutandi iudicij causa facta.

Tempus autem restitutionis datur minoribus usq; ad uigesimum nonum annum, Additur enim maiori ætati quadriennium.

Maioribus autem datur ad quadriennium. Hoc habes sub Titul.

De temporibus in integrum restitutionis, tam Minorum, quam aliarum personarum, &c.

Hæc de quarta parte huius libri dixisse sufficiat.

Si autem controuersiæ (ut diximus) pactis, & transactionibus componi non possunt, reditur ad iudicia, ad quæ facta est præparatio per editionem actionis & citationis.

Fiunt autem bifariam. Aut enim compromittitur in arbitros ut laudent, & standum est illorum laude, id est, sententiæ, si compromissum ualuit. Vt habes hic in Tit.

De receptis arbitrjs.

Aut proceditur coram Iudice ordinario, ut feratur sententiæ.

Quia autem tam in arbitrijs, quæ sunt ad instar iudiciorum, quam in iudicijs ordinarijs, requiritur ordo iudiciarius, præmittit hic Imperator Tit.

De satisfando.

Partes autem ante ingressum litis, pignoribus uel fidei iussoribus, siue per iuratoriæ cautionem satisficere, & quoq; in ipso ingressu litis iurare coguntur, quod non calumniosè uel agere, uel excipere uelint, sub Titul.

De iureiurando propter calumniam facto.

TITVLI LIBRI TERTII CODICIS.

Hunc librum diuide principaliter in sex partes. In prima, ponit titulum generalem de iudicijs. In secunda, quæ personæ possunt esse in iudicijs, Iudices, Actores, & Rei. In tertia, incipit iudicium, &c. In quarta, ponit effectum iudiciorum. In quinta, tractat de quibusdam causis in specie, ubi de illis agi oporteat. In sexta, agit de quibusdam actionibus, quæ in iudicijs proponuntur.

In prima (dixi) præmittit titulum generalem de iudicijs.

Quia autem in iudicijs requiruntur multi ministri, ut apparitores, & litium ex执utores, quibus pro laboribus debentur salaria, quæ sportulæ uocantur. Subiungit ergo Titulum:

De sportulis & sumptibus in diuersis iudicijs faciendis. Et executoribus litium.

Et tantum de prima parte, &c.

Suprà autem in primo & secundo libro quædam de iudicibus delegatis, Actoribus

LIBRI III. CODICIS.

11

Actoribus & Reis in genere dicta sunt, ea hic obiter repetuntur. Et additur, qui possunt dare Iudices delegatos, id est, commissarios: nempe qui iurisdictionem habent ordinariam, & qui dari possint: item qui in Iudicijs possint esse Actores uel Rei, necne. Et neminem cogendum ut agat, uel accuset, sub Titul.

De pædaneis Iudicibus, id est, inferioribus.

Item, qui sua Iurisdictione Iudices dare dariue possint.

Qui legitimam personam standi in Iudicijs habeant, uel non: id est, qui possint esse Actores, uel Rei in Iudicijs.

Ut nemo inuitus agere uel accusare cogatur.

Quia autem Iudicum officium est cognoscere in alienis causis, prohibetur hic, ne quis in propria causa iudicet: sub Tit.

Ne quis in sua causa iudicet, uel ius sibi dicat.

Sæpè autem incidunt accidentales causæ in negocijs principalibus, propter personas agentium, reorum, uel similitum rerum: disponitur ergo quæ causæ primùm debeant decidi, accidentales, uel principales, sub Tit.

De ordine iudiciorum.

Et tantum de secunda parte.

Absolute tractatu de Iudicibus, Actoribus & Reis, &c. redit ad iudicia, & ponit exordium iudiciorum, siue litis, sub Tit.

De litis contestatione (quæ est quasi negotij principalis utrunq; apud Iudicem directa narratio.)

Post litem autem contestatam, sæpè Actores plus petunt, quam debetur. Ideo additur Titul.

De plus petitionibus.

Et de iudicio cepto per litis contestationem, cùm perueniendum est ad probationes, dantur dilationes partibus, quæ sunt duplices:

Quædam enim dantur à Iudice gratia testium, uel instrumentorum: De quibus hic habes Tit.

De dilationibus.

Aliæ uerò dantur à lege, ut feriæ, sub Tit.

De ferijs.

Sequitur quarta pars. In Iudicijs autem coguntur etiam inuiti omnes, quæ sunt sub territorio uel iurisdictione Iudicis ordinarij, & hic est effectus iudiciorum, sub Tit.

De iurisdictione omnium Iudicum.

Et:

De foro competenti.

Ab hac regula tamen excipiuntur quædam personæ, quæ cogi non possunt respondere suis Iudicibus ordinarijs, si impetrauerint beneficium ab Imperatore, quales sunt pupilli, uiduæ, & aliæ miserabiles personæ, sub Titul.

Quando Imperator inter pupillos, uel uiduas, uel miserabiles personas cognoscat. & ne exhibeantur.

In quinta, diximus tractari de quibusdam causis in specie, ubi de illis agi oporteat, quas poteris elicere ex Tit. seq.

Vbi de criminibus agi oporteat.

Vbi de possessione agi oporteat.

• Vbi

EXPLICATIO TITVL.

Vbi fideicommissum peti oporteat.

Vbi conueniatur, qui certo loco dare promisit.

Vbi in rem actio exerceri debeat.

Vbi de hereditate agatur. Vel:

Vbi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.

Vbi de rationibus tam publicis quam priuatis agi oporteat.

Vbi causa status agi debeat.

Vbi quis de curiali uel cohortali conditione conueniatur.

Vbi Senatores, uel clarissimi ciuilitate uel criminaliter conueniantur.

In quibus causis militantes fori prescriptione, id est, exceptione incompetentis Iudicis uti non possint.

Vbi causae fiscales, uel diuinae domus, hominumque eius agantur.

Supra quoque regula tradita est, neminem posse Iudicem esse in propria causa. Haec fallit in quibusdam casibus, quos habes hic sub Titulo.

Quando liceat unicuique sine Iudice se uindicare, &c.

Sexta pars tractat de actionibus, quae in Iudicijs proponuntur.

Principalis autem diuisio Actionum haec est, quod aut sunt reales, aut personales.

Reales sunt, per quas domini res suas ab alijs possessas uindicant. Et subdiuisi uidentur in uniuersales & singulares.

Vniuersalis est, qua res non sigillatim, sed per uniuersitatem petimus: qualis est petitio hereditatis. De qua habes hic Titulum.

De petitione hereditatis.

Quia autem in petitione hereditatis saepe obstat petenti, aut testamentum factum a defuncto, in quo alios instituit heredes; aut alienatio, qua uiuus per donationem, uel causam dotis res suas alienauit. Ideo praemittit Titulum.

De inofficioso testamento.

De inofficiosis donationibus. Et:

De inofficiosis dotibus.

Actiones autem reales singulares sunt, quibus singulas res prosequimur, circa quas distinguitur:

Aut res de quibus contenditur, sunt in bonis nostris, id est, non sacrae, non sanctae, non religiosae;

Aut non sunt in bonis nostris.

Primo casu sunt Actiones duplices: Petitoriae & Diuisoriae.

Petitoriae sunt, quibus petimus res, & circa illas distinguitur:

Aut petimus res corporales, quae scilicet tangi possunt, & datur rei uenditio. De qua habes hic Titulum.

De rei uenditione.

Aut res incorporales petimus, quae scilicet tangi non possunt, quales sunt seruitutes, & datur actio confessoria, qua contendimus nobis seruitutem in bonis alicuius competere; uel actio negatoria, qua negamus alicui in bonis nostris seruitutem competere.

Seruitutes autem sunt duplices: Personales & Reales.

Personales sunt, quae inhaerent personae, & una cum persona intereunt, quales sunt usufructus, usus & habitatio. De quibus habes hic Titulum.

De usu

De usufructu & habitatione.

Reales uero sunt seruitutes, quæ rei, hoc est, fundo uel domui &c. inhærent, ut cunq; persona (cui inhæret & debetur) pereat & intereat. Et subdiuiduntur in seruitutes urbanorum prædiorum, & rusticorum prædiorum. De utrisq; habes Tit. hic:

De seruitutibus & aqua.

Illis autem rebus, quas per dictas actiones petimus, sæpè dantur damna, rumpendo, comburendo, uel frangendo, ita quòd de resarciendo damno agitur. Quo casu distingue:

Aut damnum datum est à libero homine, & datur actio legis Aquiliæ ad resarciendum illud damnum. Ideò habes Titulum:

De lege Aquilia.

Aut sit à seruo, & datur actio noxalis, qua petitur, ut dominus serui, aut litis æstimationem præstet, aut seruum det pro noxa. Itaq; subiungit Titulum:

De noxalibus actionibus.

Et tantum de petitorijs.

Actiones autem reales diuisorix sunt, per quas petimus res diuidi: & sunt tres: Familiæ erciscundæ, Communi diuidundo, & finium regundorum.

Familiæ erciscundæ sunt, qua petitur hæreditas diuidi (Hæc tamen est u. niuersalis.)

Causa communi diuidundo est, qua petimus res communes diuidi, &c.

Finium regundorum est, quæ proponitur ad distinctionem finiu in prædijs rusticis. De quibus habes hic tres Tit.

Familiæ erciscundæ.

Communi diuidundo. Et:

Finium regundorum.

His additur Titulus, in quo disponitur, quid illæ priores duæ actiones habeant inter se commune, sub Titul.

Communia utriusq; iudicij, tam Familiæ erciscundæ, quam communi diuidundo.

Et in prædictis actionibus plerunq; erant plures consortes eiusdem litis, & repellebantur sæpè agentes, si quidam ex eis abessent, & quoq; defendebant se exceptione, si aliqui conueniebantur in aliorum absentia; & hoc fiebat studio protractandæ litis, quod Imperator hic sustulit in Tit.

De consortibus eiusdem litis.

Inferitur & hic obiter Actio ad exhibendum, sub Tit.

Ad exhibendum.

Quæ est quasi præparatoria rei uendicationis. De qua supra.

Aut res de quibus agitur, non sunt in bonis nostris: Vt religiosæ res, monumenta, sepulturæ, &c. Et illæ nec uendicantur, nec diuiduntur, sed alio iure defenduntur, uel per actionem in factum, uel per interdictum de mortuo inferendo. Ideò ponit Tit.

De religiosis, & sumptibus funerum.

Et in fine illius Tituli appendit:

De aleæ lusu, & aleatoribus, &c.

TITULI LIBRI QUARTI CODICIS.

IN hoc libro tituli non cohærebunt ordine, ut in superioribus: singula tamen suo loco tradentur.

Poteris autem hunc librum diuidere in quinque partes. In prima tractat actiones, quæ conditiones uocantur. In secunda ponit regulam cum quibusdam exemplis de fallentibus. In tertia est alia regula cum quibusdam fallentibus. In quarta est materia probationum. In quinta redit ad Actiones ex contractibus prouenientes.

Suprà autem in fine tertij libri diuisimus Actiones in reales & personales & reales absoluimus.

In quibusdam autem libris sequentibus absoluet tractatum Actionum personalium.

Sunt autem actiones personales, quæ oriuntur ex contractibus, quasi contractibus, delictis, quasi delictis.

In hoc autem libro explicabit eas actiones, quæ oriuntur ex contractibus & uocantur propriè conditiones.

Est autem conditio actio, qua Actor intendit sibi aliquid dari, id est, dominium alicuius rei in se transfert. Et diuiditur conditio in conditionem certi, & conditionem ex lege.

Conditio certi est, qua petimus quid, quale, quantum. Et est duplex: Conditio certi specialis, & conditio certi generalis.

Conditio certi specialis datur tantum pro recipiendo mutuo. De qua est Titulus:

Si certum petatur &c.

Conditio certi generalis datur in omnibus alijs contractibus & obligationibus, ubi quid certi petitur.

Et primò datur pro suffragio, quod propriè est salariū Aduocatorū, sub Titulo

De suffragio.

Secundò, pro repetenda re indebitè soluta, sub Titulo

De condictione indebiti &c.

Tertiò, pro repetenda re ob honestam causam data, causa non secuta.

Ob turpem enim causam datum, quibus modis repetitur, sub Titulo

De condictione ob causam datorum.

Item:

De condictione ob turpem causam.

Quartò, pro repetenda re furto ablata (à fure tantum) sub Titulo

De condictione furtiua.

Conditio uerò ex lege datur, quando ex noua lege actio introducitur, nec cauetur quo genere actionis experiamur, agimus ex beneficio illius legis, quæ eam introduxit. Ideo habes hic Titulum.

De condictione ex lege sine causa, uel iniusta causa.

Et illæ conditiones ordine, processu iuris seruato, intentari debent.

Nec incipiendum est ab executione, sequestrando rem debitoris. Ideo insertus Titulus.

De prohibita sequestratione pecuniæ.

Addit etiam Titulum generalem.

De actionibus & obligationibus.

Quia autem sæpè testatores, dum uiuunt, sunt obligati, sed demum post mortem eorum obligationes & actiones in hæredibus & contra hæredes ipsorum incipiunt. Ideo insertus est Titulus.

Ut actiones ab hæredibus & contra hæredem incipiant, &c.

In secunda parte est regula, Neminem ex alterius contractu uel delicto esse

esse conueniendum. Huius regulæ ponit hic exempla, sub Titul. seq.

Ne uxor pro marito. Vel:

Maritus pro uxore. Vel:

Mater pro filia conueniatur.

Ne filius pro patre.

Pater pro filio emancipato. Vel:

Libertus pro patrono. Vel:

Seruus pro domino conueniatur.

An seruus ex suo facto post manumissionem teneatur.

Hæc regula fallit. Primò, si debitor alicuius condemnatur, nec esset soluendo, habeat tamen alios debitores, illi possunt eius creditores conuenire, licet nihil cum eis contraxerint, sub Titul. C.

Quando Fiscus uel priuatus debitoris sui debitores conuenire possit, uel debeat.

Secundò fallit in hæredibus, qui conueniuntur actionibus hæreditarijs.

Tertiò, si lis super delicto defuncti contestata sit, uel aliquid ad hæredes ex eo peruenit, conueniri possunt ex delicto defuncti, sub Tit.

De delictis defunctorum, in quantum hæredes conueniantur.

Quartò, si quis constituit se soluturum pro alio, sub Tit.

De constituta pecunia.

Quintò fallit in eo, qui proposuit aliquem ministrum tabernæ, uel alij negotiationi, qui institor appellatur, & in exercitore, quem magistrum uel rectorum alicui nauis præposuit. Illi enim præponentes possunt conueniri ex contractibus præpositorum, id est, institorum & magistrorum nauium. De quibus habes Titul.

De institoria & exercitoria actione.

Sextò, fallit in patre, qui conuenitur in contractu filij peculiotenus, id est, quantum est in peculio filij: uel si iussu patris filius contraxerit, uel quid ex contractu filij, in rem patris uersum est, sub Tit.

Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum dicitur. Vel:

De peculio, siue quod iussu, aut de in rem uerso.

Sicuti autem pater potest obligari ex contractu filij, ita ut conueniatur: sic econtra, potest aliquid ex eius contractu lucrari, sub Titul.

Per quas personas nobis acquiritur.

Et tantum de secunda parte.

Tertia pars tradit aliam regulam, uidelicet quòd quilibet ex proprio contractu tenetur, & conueniri potest.

Hæc regula fallit, primùm, si filius familiæ acceperit mutuum ab aliquo, tunc ex beneficio Senatusconsulti Macedoniani, nec ipse, nec pater eius conueniri possunt, ut hic sub Titul.

Ad Senatusconsultum Macedonianum, &c.

Secundò, si mulier fideiussit, aut intercessit pro aliquo, non tenetur ex illa sua fideiussione, sub Titul.

Ad Senatusconsultum Velleianum, &c.

Tertiò, dans chirographum, in quo testatur, spe futuræ numerationis se certam pecuniæ summam accepisse: quam si non accepit, habet exceptionem non numeratæ pecuniæ contra creditorem intra biennium, sub Titul.

De non numerata pecunia, &c.

Quartò fallit in eo, qui paratus est compensare. Est enim compensatio crediti & debiti ex utraq; parte contributio. Ideo habes Titul.

De compensationibus.

Et per illas exceptiones minuitur intentio actorum: e contrario tamen sunt modi, per quos augetur actorum intentio, ut usura, quæ dicitur accessio ex acta ultra sortem. De qua habes hic Tit.

De usuris.

Et:

De nautico fœnore.

Et hæc de tertia parte sufficiant, &c.

Quarta pars est inserta secundæ parti hic, & tractat de probationibus, quæ in actionibus requiruntur, sub Titul.

De probationibus.

Est autem probatio rei dubiæ per argumenta ostensio. Et fit tribus modis: per iuramentum, testes, & instrumenta.

De iuramento habes primum Titulum huius libri,

De rebus creditis, & iureiurando.

De reliquis sequuntur Tituli hic.

De testibus.

De fide instrumentorum &c.

In instrumentis tamen sæpè aliter scribitur quàm actum est, & sic multa simulantur, quæ non sunt. Additur itaq; Titul.

Plus ualere quod agitur, quàm quod simulatè concipitur, &c.

In quinta parte redit ad actiones, quæ ex contractibus proueniunt. Contractus sunt duplices: Nominati, & Innominati.

Nominati sunt quadruplices: Quidam enim contrahuntur re, quidam uerbis, quidam literis, quidam consensu, &c.

Re contrahuntur, mutuum, indebitum, commodatum, pignus, & depositum. De mutuo & indebito habuimus supra duos Titulos;

Si certum petatur.

Et:

De conditione indebiti.

Sequuntur iam Tituli:

De commodato.

De pignoratitia actione, & Depositi. Vel contra, &c.

De contractu autem qui uerbis contrahitur, hoc est, stipulatione, dicemus infra libro octauo, in Tit. De contrahenda & committenda stipulatione, &c.

Et de contractu literarum supra diximus, in Tit. de non numerata pecunia. Sequuntur itaq; contractus, qui consensu contrahuntur, qui sunt: Mandatum, Societas, Emptio, Venditio, Locatio, & Conductio.

De mandato habes duos Titul.

Mandati uel contra.

Item:

Si seruus se emi mandauerit.

De societate habes unum Titul.

Pro socio.

Materia autem emptionis & uenditionis per multos titulos sparsa est. Sub diuide ergo hoc membrum in sex partes.

In prima tractat, quæ res possint uendi, necne. Possunt autem uendi tam res corporales quàm incorporales.

De

De uenditione rerum corporalium extat Titul:

De contrahenda emptione.

De incorporalibus uerò Titulus:

De hæreditate uel actione uendita.

Et hoc est uerum, si res propriè alicuius uenditur, sub Titul.

Rem alienam gerentibus non interdici rerum suarum administrationem.

Vendi uerò non possunt, primò purpuræ, quibus princeps utitur in maiestate, nec sericum à barbaris, sub Titul.

Quæ res uendi non possunt, & quæ uendere uel mercari uentantur.

Secundò, prohibetur uendi & transferri oleum, uinum, &c. ad barbaros: Item arma ad hostes Imperij, sub Titul.

Quæ res exportari debeant.

Tertiò, Eunuchi, sub Titul.

De eunuchis.

Quartò, liberi à parentibus, sub Titul.

De parentibus qui filios suos distraxerunt.

Quintò, res alienæ, sub Titul.

De rebus alienis non alienandis. Et:

De prohibita rerum alienatione, uel hypotheca &c.

In secunda parte tractat quando emptio perfecta, altera parte inuita, uel utraq; consentiente possit rescindi, sub Titul.

De rescindenda uenditione.

Quando liceat ab emptione discedere, &c.

In tertia disponit quòd emptio debeat fieri sine præiudicio tertij, sub Titul.

Si propter publicas pensiones uenditio fuerit celebrata.

Sine censu uel reliquis fundum comparari non posse.

De communium rerum alienatione.

Quia autem in uenditionibus re nondum tradita, res uendita interdum perit, uel augetur, tractatur ad quem illud periculum uel commodum spectet, sub Titul.

De periculo & commodo rei uenditæ.

Et subiicit quid iuris sit, si quis alterius nomine emit, uel nomine proprio, de pecunia tamen aliena, sub Titul.

Si quis alteri, uel sibi alterius nomine, uel aliena pecunia emerit, &c.

In quarta habes quæ actiones dentur ex hoc contractu. Dantur autem actiones bifariam: Primò de iure ciuili, de quo habes Titul.

De actionibus empti & uenditi.

Secundò, de iure prætorio, sub Titul.

De ædilitijs edictis.

In quinta tractat de pactis, quæ in uenditionibus apponuntur. Sunt autem infinita pactorum genera, quæ hic recenseri non possunt. Tu tamen dic pacta esse duplicia, Licita, & illicita.

De licitis pactis habes exempla in Titul: seq.

De pactis inter emptorem & uenditorem.

Si seruus exportandus ueneat.

EXPLICATIO TITVL

Sub illo pacto, ut seruus transferatur in alium locum.

Si mancipium ita ueneat, ne prostituatur.

Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur. Vel contrā.

Illicita pacta sunt, quando paciscuntur, ut species diuersorum corporum in negotiationibus, non minoris quā inter se statuerint, ueniantur &c. De quibus habes Titul.

De monopolijs.

Et:

De conuentu negociatorum illicito, uel artificio erga laborum, nec non balnearum prohibitis, & pactioibus illicitis &c.

In sexta habes de locis, ubi maximē contrahitur uenditio, sub Titul.

De nundinis.

In nundinis autem exigitur uectigal, quod qui non praestant, incidunt in commissum. Ideo habes Titul.

De uectigalibus & commissis.

Postremō, addit quaedam specialia de mercatoribus, sub Titul.

De commercijs & mercatoribus.

Et tantum de emptione, &c.

De locatione autem & conductione habes Titul.

De locato & conducto.

Quia autem emphyteusis uidetur similis locationi, subiungit Titul.

De contractu emphyteutico.

Et tantum de contractibus nominatis.

Contractus innominati sunt, Do ut des, Do ut facias, Facio ut des, Facio ut facias. Inter quos numeratur etiam permutatio: & datur ex eis actio praescriptis uerbis. Ideo habes Titul.

De rerum permutatione, & praescriptis uerbis.

Et tantum de quarto libro:

TITVLI LIBRI QVINTI CODICIS.

Hic liber potest diuidi principaliter in tres partes. In prima tractat de causis matrimonialibus cum circumstantijs causarum. In secunda de concubinato. In tertia de tutelis, &c.

Primam partem subdividit in quatuor particulas: In prima tractat de praeparatorijs nuptiarum, qualia sunt, Sponsalia, Arra, Prosenectitia, Donationes ante nuptias, uel propter nuptias, &c. De quibus habes Titul.

De sponsalibus, & arris sponsalitijs, & prosenetitijs.

Si Rector prouinciae, uel ad eum pertinentes sponsalitijs dederint arras.

De donatione ante nuptias, uel propter nuptias, et sponsalitijs.

In secunda instituit tractatum de nuptijs.

Sunt autem nuptiae duplices: Primae & secundae. Vnaquaeque illarum subdividitur in licitas & illicitas.

De licitis habes hic Titul.

De nuptijs.

Illicitae sunt, quae sunt prohibitae: Prohibentur autem duabus ex causis: Primō, nomine consanguinitatis & affinitatis, sub Tit.

De incestis & inutilibus nuptijs.

Secundō, nomine officiorum, Quod quoque sit bifariam: Auratione priuati

uart officij, ut inter pupillum & tutorem, &c. sub Titul.

De interdicto matrimonio inter pupillum & tutorem, seu curatorem, filiosq; eorum.

Aut ratione publici officij; ut si officiales &c. uelint ducere subditas ipsorum, sub Titul.

Si quacunq; præditus potestate, uel ad eum pertinentes, ad superiorum iurisdictioni suæ aspirare tentauerint nuptias.

Et illæ prohibitæ nuptiæ etiam per rescriptum principis impetrari nõ possunt, sub Titul.

Si nuptiæ ex rescripto petantur.

Secundæ autem nuptiæ dicuntur omnes posteriores post primas. Et in quibusdam casibus sunt mulieribus sub pœna prohibitæ, ideo habes Titul.

De secundis nuptijs.

Si secundo nupserit mulier, cui maritus ususfructum reliquit, &c.

Quia autem in nuptijs promittitur uel numeratur sponso dos, uel de ea cauetur; item fiunt donationes propter nuptias, & durante matrimonio, reciproca donationes inter maritum & uxorem.

In hac tertia particula, de promissione, numeratione, & cautione dotis: Itæ quæ detur actio, quæ interponantur pacta, & de donationibus ipsorum coniugum, disponit sub Titul. seq.

De dotis promissione, & nuda pollicitatione.

De iure dotium.

De rei uxoriæ actione, in ex stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus præstita.

De pactis conuentis tam super dote, quam super donatione ante nuptias, & paraphernis.

De dote cauta non numerata.

De donationibus inter uirum & uxorem, & a parentibus in liberos factis, & de ratihabitione.

Nuptijs autem contractis, & de dote soluta, sæpè fit earum dissolutio per diuortium, ita quòd dos à marito repetatur. Ideo in hac quarta particula tractat de diuortijs, sub Titul.

De repudijs, & iudicio de moribus sublato.

Diuortij autem effectus est, quòd dos restituitur uxori. Fit tamen illa restitutio duobus modis. Primò, soluto matrimonio per diuortium, sub Titul.

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

Secundò, durante matrimonio, & quibusdam causis, sub Titul.

Si dos constante matrimonio soluta fuerit.

Et in dotis restitutione conueniunt tantum maritus, non autem fideiussores, qui fortè de facto dati essent, sub Titul.

Ne fideiussores uel mandatores dotium dentur.

Et si diuortio facto mulieres descendentes amouerint quasdam res maritorum suorum, & repetierint dotem, fit compensatio dotis, & rerum amotarum, sub Tit.

Rerum amotarum.

Nec potest uxor pro dote sua mariti bona accipere, sed ordine Iuris seruatõ, exigere dotem debet, sub Titul.

Ne pro dote mulieris bona quondam mariti abdicentur, id est, in solutum dentur.

Eam enim rem, quam dedit in dotem, petere debet, sub Titul.

De fundo dotali.

Post diuortium autem sæpè extant liberi, ex separatis coniugibus procreati, de quorum educatione oritur contentio. Disponitur ergo ubi post diuortium morari, educari, & ali debeant, sub Tit.

Diuortio facto apud quem liberi morari, uel educari debeant.

De alendis liberis à parentibus &c.

Post causas matrimoniales tractat de concubinis, quarum liberi naturales dicuntur, & possunt legitimari, de quibus habes Titul.

De concubinis.

De naturalibus liberis, & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur, &c.

Tertia pars tractat de tutelis. Sunt autem duplices, qui alios tuentur: Tutores & curatores.

Tutores tantùm dantur pupillis, & puberibus, usq; in decimum quartum annum.

Curatores uerò dantur adultis usque ad uigesimum annũ, furiosis & prodigis, cuiuscunq; ætatis sint.

Adultis dantur bifariã: Aut ad administrationem rerum, aut ad lites;

De curatore ad lites extat Titulus infrã, in medio ferè huius partis.

De in litem dando tutore, uel curatore.

De his uerò qui furiosis dantur, uel prodigis, extat Titulus in fine ferè huius libri.

De curatore furiosi uel prodigi.

De reliquis tota hæc pars disponit, quam subdividit in quatuor partes;

In prima tractatur diuisio tutelarum. Est enim tutela triplex: Testamentaria, Legitima, & Datiua.

Testamentaria est, quando pater in testamento tutores dat, qui interdum à Iudice confirmantur. De quibus habes Titul.

De testamentaria tutela.

De confirmando tutore.

Legitima est, quæ datur à lege, nullo tutore ex testamento extante: Et est quadruplex: Agnatorum, Patronorum, parentum, & Fiduciaria, De quibus habes Titul.

De legitima tutela, &c.

Datiua est, quando neq; ex testamento, neque etiam à lege tutores extant: sed Iudex uel magistratus dat, & in ea requiruntur multæ circumstantiæ personarum, locorum, & temporis: nempe qui possunt petere tutores. Secundò, ubi petantur. Tertiò, quales debeant esse personæ quæ dantur. Quartò, quando dentur, sub Titulis sequentibus.

Qui petant tutores uel curatores.

Vbi petantur tutores uel curatores.

De tutoribus uel curatoribus illustrium uel clarissimarum personarum.

• narum.

Qui dare tutores uel curatores possint: & qui dari possint.

uel non.

Quando

LIBRI V. • CODICIS.

Quando mulier tutelæ officio fungi potest.

In quibus causis habenti tutorem, tutor uel curator dari possit.

In secunda particula tractat de administratione, periculo, obligatione, satisfatione, suspitione, & similibus tutorum.

Tutores enim tenentur reddere rationem administrationis. Et si ex ipsorum negligentia rebus pupillorum aliquid damni accederet, tutores sustinebunt periculum.

Pupilli autem & Minores ex tutorum uel curatorum dolo conueniri non possunt, nisi inde facti sint locupletiores, sub Tit.

De administratione tutorum, uel curatorum, & pecunia pupillari foeneranda uel deponenda.

Et:

De periculo tutorum, uel curatorum.

Quando ex facto tutoris uel curatoris minores agere uel conueniri possint.

Et licet plures sint tutores, unus tamen solus potest administrationem agere, & nomine pupilli conueniri, sub Tit.

Quando ex pluribus tutoribus uel curatoribus omnes uel unus agere pro minori, uel conueniri possint.

Nullus tamen tutorum admittitur ad tutelam sine satisfatione, nec durante tutela uectigalia conducere possunt, quia omnia bona tutorum sunt obligata pupillis, & per illam conductionem obligarentur quoque fisco, in præiudicium pupillorum, sub Tit.

Ne tutor uel curator uectigal conducatur.

De tutore uel curatore, qui non satis dedit, &c.

Et si tutores suspecti fuerint, remouentur propter suspitionem, sub Tit.

De suspectis tutoribus uel curatoribus.

Quidam enim gerunt se pro tutoribus, cum tamen non sint. De his est Tit.

De eo qui pro tutore uel curatore negotia gessit.

Nec tutores regulariter contra matris uoluntatem dari possunt. Si autem mater consentiat, & promiserit tutoribus indemnitate, illa promissio tutoribus nihil proderit.

Pupilli autem apud matrem educari debent, si ad secunda uota non transit, quibus tenentur tutores præstare alimenta, sub Titulis sequentibus:

Si mater indemnitate promiserit.

Si tutor contra matris uoluntatem datus sit.

Vbi pupilli educari debeant.

De alimentis pupillo præstandis, &c.

In tertia parte tractat de actionibus, quæ competunt in tutelis: Sunt autem duplices: Actio directa, & Actio contraria:

Directa competit pupillis, qua agunt contra tutores, uel eorum hæredes, uel etiam fideiussores, ut rationem reddant tam de bonis immobilibus, quam etiam prouenientibus, & usuris, sub Titul.

Arbitrium tutelæ.

De hæredibus tutorum.

De fideiussoribus tutorum uel curatorum.

De usuris pupillaribus.

Agitur

Agitur autem contra eos bifariam. Aut tutores gesserunt administratio-
nem, & tenentur simpliciter: aut non gesserunt, & tunc si contutores, quibus
commissa erat administratio, tanquam suspectos non accusauerunt, de eo quo-
que tenentur.

De diuidenda tutela, pro qua parte quisque tutorum conueniatur, si tutor
non gesserit. Et in hac actione specialiter iuratur contra tutores in litem, si
instrumenta proferre noluerint, sub Titul.

De in litem iurando.

Actio tutelæ contraria est, quæ datur tutoribus & curatoribus contra pu-
rillos & minores, qua consequuntur id, quod nomine ipsorum exposuerunt,
sub Titul.

De contrario iudicio tutelæ, &c.

In quarta parte habes de autoritate tutorum, & quibus modis tutela finia-
tur, uel impediatur, sub Titul. seq.

De autoritate præstanda.

Quando tutores uel curatores esse desinant.

De auctore à tutore seu curatore dando &c.

Et licet tutela finiatur pubertate, nihilominus tamen tutor adesse cogitur
adulto in his negotijs, quæ ab ipso incepta sunt, sub Titul.

Ut causæ post pubertatem adsit tutor.

Et tantum de Quinto libro.

TITVLI LIBRI SEXTI CODICIS.

In hoc libro tractatur materia successio-
nis, tam de Iure prætorio, quam de
Iure ciuili: tam ex testamento, quam ab intestato.

Diuidit ergo principaliter in sex partes. In prima præmittit duos Titu-
los alienos planè ab hac materia. In secunda tractat de Iure patronatus. In
tertia de successione secundum Ius prætorum. In quarta de successio-
nibus de Iure ciuili ex testamento. Quinta disponit de legatis. In sexta de succe-
sionibus de Iure ciuili ab intestato.

Primò, dixi, præmittit duos Titulos, planè alienos ab hac materia:

De seruis fugitiuis, & libertis, mancipijs q̄s ciuitatum &c.

De furtis, & seruo corrupto &c.

Secundam partem dixi continere Ius patronatus. Habuerunt autem pa-
troni in libertis multa Iura.

Primò, liberti tenebantur patronis ad operas.

Secundò, succedebant patroni libertis, ideoq; libertus in fraudem patroni
de rebus suis nihil poterat alienare:

Tertiò, tenebatur libertus patrono, eiusq; liberis præstare reuerentiam &
obsequium, sub Titul.

De operis libertorum.

De bonis libertorum, & Iure patronatus.

Si in fraudem patroni alienatio à libertis facta sit.

De obsequijs patrono præstandis.

Patroni tamen amittunt hæc iura omnia: primò, si liberti ius aureorum
annulorum impetrauerint.

Secundò, si constitutionem natalium consecuti fuerint, sub Titul.

De Iure aureorum annulorum.

Et:

De

De natalibus restituendis &c.

In tertia parte tractat de bonorum possessione, quæ est successio Juris prætorij: & potest eam petere tam paterfamilias, quam filiusfamilias: imò etiam tutor nomine infantis, &c. Fit autem illa petitio à liberis intra annum utilem: à reliquis autem remotioribus gradu, intra centum dies utiles.

Et si quidam, quibus debetur bonorum possessio, petierint eam, quidam uero non petierint, accrescit portio non petentium portioni petentiū, sub Tit.

Qui admittit ad bonorum poss. & intra quod tempus, &c.

Quando non petentium partes petentibus accrescunt &c.

Sunt autem duplices bonorū possessiones: Ordinariæ, & extraordinariæ. Ordinariæ subdiuiduntur in eos, qui sunt ex testamento, & eos qui sunt ab intestato, &c. Ex testamento sunt duæ: Secundum tabulas, & contra tabulas.

Ab intestato sunt quatuor:

Vnde liberi,

Vnde agnati,

Vnde cognati, &

Vnde uir & uxor.

Extraordinariæ quatuor sunt: Prima, quæ datur ex nouis legibus,

Secunda, quæ ex Carboniana,

Tertia, quæ datur nomine uentris,

Quarta, quæ datur nomine litis agnoscendæ: De quibus omnibus habes Titul.

De bonorum possessione secundum tabulas.

De bonorum possessione contra tabulas, quam Prætor liberis pollicetur.

De bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ patronis liberisq; eorum datur.

Vnde liberi.

Vnde legitimi, &

Vnde cognati.

Vnde uir & uxor.

De Carboniano edicto.

In bonorum autem possessionibus hoc obseruatur, quòd si quidam ex uno capite defecerint, defertur bonorum possessio, sequentibus sub Titul.

De successorio edicto, &c.

Nemo tamen cogitur bonorum possessionem agnoscere. Potest enim, si uult, eam repudiare antequam agnoscat. Agnitam autem repudiare non potest, sub Titul.

De repudianda bonorum possessione, &c.

Et in bonorum possessionibus liberi conferunt, quæ ex bonis defunctorum consequuti sunt. Ideò subiungit Titul.

De collationibus.

In quarta parte tractatur de successione, de Iure civili ex testamento.

Sunt autem testamenta duplicia: Perfecta & imperfecta.

Testamentum perfectum est, in quo septem testes sunt adhibiti, &c. Et est duplex: Militare, & Paganicum, &c.

Militare est, quod miles in castris facit, sub Titul.

De

De testamento militis.

Paganicum est, quod extra castra constituti faciunt, sub Titul.

De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur.

Quæ autem personæ testamentū facere possint, uel non facere, habes Tit.

Qui testamenta facere non possint.

Testamenti autem caput, fundamentum, & substantia dependet ex institutione hæredis, quæ est duplex: Prima & secundaria.

Prima dicitur, quando quis simpliciter instituitur.

Secundaria uerò est substitutio, quando scilicet instituto subditur alius quidam. Et est quintuplex: Substitutio uulgaris, pupillaris, exemplaris, com-pendiosa, & breuiloqua.

Nec enim testamentū esset testamentum, si institutio hæredis esset omiſſa.

Præterea & si aliquis institueretur, liberi autem siue nati, siue posthumi præterirentur, testamentum quoq; annullarent.

Ideo sunt aut hæredes instituendi, aut expressè exhæredandi. De istis omnibus habes Titulos:

• *De hæredibus instituendis, & quæ personæ hæredes institui non possint.*

• *De institutionibus & substitutionibus, & restitutionibus sub conditione factis.*

• *De necessarijs seruis hæredibus instituendis, uel substituendis.*

• *De liberis præteritis, uel exhæredatis.*

• *De posthumis hæredibus instituendis, uel exhæredandis, uel præteritis.*

Hæredes tamen instituti cogi nō possunt adire hæreditatem: habent enim sus deliberandi à lege intra annum, & à Iudice pro arbitrio suo.

Quare si cognouerint hæreditatem esse damnosam, possunt ab ea abstinere, eamq; repudiare, sub Titul.

*De iure deliberandi.**De repudianda & abstinenda hæreditate.*

Quibus autem modis testamenta aperiantur, quære sub Titul.

Quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur & describuntur.

Erat quoque olim constitutum per edictum Diui Adriani, ut hi qui uolebant mitti in bonorum possessionem, adita hæreditate, tenebantur Reipub. restituere trigessimam partem hæreditatis: quod hodie est sublatum, sub Tit.

De edicto Diui Adriani tollendo: et quemadmodum scriptus hæres in possessionem mittatur.

Perdit autem hæres in testamento scriptus hæreditatem multis ex causis: Primò, si coegerit testatorem, ut se uel alium hæredem institueret.

• Secundò, si prohibuerit eum testari.

• Tertio, si non uindicauerit necem defuncti, sub Titul.

*Si quis aliquem testari prohibuerit, uel coegerit.**De his quibus, ut indignis, hæreditates auferuntur.*

Et:

Ad Senatusconsultum Silleianum.

Et tantum de testamentis perfectis:

Imperfectum testamentum est Codicillus. Est autem Codicillus testamen-
tum

tum imperfectum, quo adhibitis quinque testibus, per fideicommissum aliquid relinquitur. De quo habes Titul.

De codicillis &c.

Quinta pars disponit de legatis. Est autem legatum donatio à defuncto relicta, ab hærede præstanda, sub Titul.

De legatis.

Hæredes autem in fraudem legatariorum, ne teneantur soluere legata, sæpè nolunt adire hæreditatem ex testamento, sed ab intestato: quod est prohibitum, sub Tit.

Si omissa sit causa testamenti &c.

Fiunt autem legata quinque modis: Purè, sub conditione, sub pœna, sub causa, & sub modo.

De puro Legato non est dubium, de reliquis dubitatur. Veluti si quis ita legaret: Lego Seia centum, si uidua manserit: uel, si hæres meus Stichum seruum non manumiserit, det Titio nomine pœnæ centum. Vel, quia me instituisti in bonis literis, Lego tibi centum.

Quæritur itaque, si illa causa non est uera, quia non instituit testatorem, uel superior conditio non fuerit implera, id est, Seia non manserit uidua, uirum nihilominus legata ualeant? Et deciditur, quod hodie ualeant, sub Titul.

De indicta uiduitate, & lege Julia Miscella tollenda.

De his, qui pœnæ nomine in testamentis uel codicillis relinquuntur.

• *De falsa causa adiecta legato uel fideicommissi.*

De his quæ sub modo legati, uel fideicommissi relinquuntur.

De conditionibus insertis, tam in legatis, quam fideicommissis, & libertatibus.

Quia autem fideicommissa hodie sunt adæquata legatis, inserti sunt Tituli:

De fideicommissis.

Communia de legatis & fideicommissis, & de in rem missione tollenda.

Et propter obscura uocabula, quæ inseruntur testamentis, additur Titul.

De uerborum significatione.

Ex quo etiam actio ex testamento, qua petitur legatum, est bonæ fidei. Sequitur quod si mora contrahitur super re legata, nec soluitur, quod debeatur usuræ, propter moram, sub Titul.

De usuris & fructibus legatorum & fideicommissi.

Legata autem & fideicommissa interdum minuuntur pro parte, interdum uerò in totum deficiunt. Minuuntur duobus modis: Primò, per Senatusconsultum Trebellianum, quod permittit hæredi directo, in restitutione fideicommissi, retinere quartam partem, quæ Trebellianica uocatur, sub Titul.

Ad Senatusconsultum Trebellianum, & de incertis personis.

Secundò, per legem Falcidiam, per quam hæres defalcet quartam partem, si tota hæreditas est absumpta legatis, sub Titul.

Ad legem Falcidiam.

In totum autem deficit legatum, quando fit caducum. Olim autem erant multi casus, in quibus legata fiebant caduca, quæ sunt hodie sublata, sub Tit.

De caducis tollendis.

Quia autem inter illos casus & talis erat: Si Legatarius ante aperturam testamenti decebat, fiebat legatum caducum.

Huius casus ponitur hic fallentia, etiam de iure ueteri, uidelicet, nisi talis legatarius sit de liberis defuncti, tunc enim utcumque ante aperturam testamenti decebat, nihilominus tamen transmittit legatum ad suos hæredes, & non fit caducum, sub Titul.

De his qui ante apertas tabulas hæreditatem non transmittunt.

Et quamprimum a die mortis testatoris hodie ualet legatum, ita quod ad hæredes transmitti potest. Non autem debetur, neque etiam peti potest, nisi addita sit hæreditas, sub Titul.

Quando dies legati deceat.

Et si adita hæreditate legatum non soluitur, potest legatarius mitti in possessionem bonorum defuncti, uel petere ut ei satisfacatur, sub Titul.

Vt in possessionem legatorum uel fideicommissorum seruandorum causa mittatur: & quando satisfacere debeat.

Et tantum de successione ex testamento, &c.

Si quis autem sine testamento deceat, uocantur primo descendentes, siue fuerint in potestate morientis, siue emancipati, tam in bonis paternis, quam maternis, sub Titul.

De suis & legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab intestato uenientibus.

Ad Senatusconsultum Orficianum &c.

Deficientibus descendentes uocantur ascendentes proximi, si soli sint, sub Titul.

Ad Senatusconsultum Tertullianum &c.

Si uero una cum eis extant fratres, & sorores utrinque coniuncti, fratrumque præmortuorum liberi, uocantur in stirpes.

Si uero fratres utrinque coniuncti non extant, sed consanguinei & uterini, eorumque liberi, & succedunt quoque in stirpes, exclusis auunculis & patris defuncti.

Quando autem neque fratres, neque sorores, nec etiam fratrum, sororumue liberi extant, habet locum regula: Qui prior est in gradu, prior est in iure. De his omnibus habes Titul.

De legitimis hæredibus.

Communia de successione.

Quia autem filius familiæ sæpe defertur hæreditas, quæ propter patriam potestatem censetur peculium, & quaeritur in ea ius. Dic ergo, ut intelligas peculium esse quadruplex.

Primum est castrense, quod filius familiæ in castris acquirit.

Secundum est quasi castrense, quod sua industria filius familiæ acquirit, & in his duobus pater nihil habet.

Tertium est aduentitium: ut si filius familiæ defertur hæreditas linea materna, Et in ea pater habet usumfructum, filius uero proprietatem, sub Titul.

De bonis maternis.

Quartum est peculiū profectitiū, quod acquirit filius famil. ex re patris, &c. Et in hoc pater habet plenū dominiū. De quo peculio & reliquis extat Titul.

De bonis quæ liberis in potestate patris constitutis, ex matrimonio, uel aliter acquiruntur, & eorum administratione, &c.

In fine addit speciales casus de successione quorundam, sub Titul.

De hæredibus

De hæredibus decurionum, nauiculariorum, cohortalium militum, & Fabricensium &c.

TITVLI LIBRI SEPTIMI CODICIS.

Hunc librum poteris diuidere principaliter in quinque partes. In prima tractatur de manumissionibus. In secunda de usufructibus & præscriptionibus. In tertia de sententiis. In quarta de appellationibus. In quinta quid iuris sit, si confessi uel conuicti non sint soluendo.

In prima, dixi, tractatur de manumissionibus. Est autem manumissio datio libertatis. Et fit bifariam: Primò inter uiuos, ut per uindictam, coram magistratu &c. Secundò, in testamento: quod quoque fit bifariam, Directè, & per fideicommissum: quo casu non licebat olim omnes seruos simul manumittere, sicut in actibus inter uiuos, propter legem Fusiã Caninã, quæ hodie est sublata, sub Tit.

De uindicta libertate, & apud concilium manumissione.

De testamentaria manumissione.

De fideicommissarijs libertatibus.

De lege Fusiã Canina tollenda.

Et qui manumittuntur, Libertini dicuntur, qui olim erant triplices: Romani, Latini, & Dedititij.

Posteriores duæ species hodie sublatae sunt, ita quòd omnes indifferenter dicuntur Latini Romani, sub Titul.

De dedititia libertate tollenda.

De Latina libertate tollenda, & per certos modos in ciuitate Romana transfusa.

Est autem manumissio duplex: Manumissio Iuris, & manumissio facti.

Manumissio Iuris est, quando manumittitur is, qui est propriè in iusta seruitute. In his tamen distingue:

Aut manumittitur seruus proprius, seruus Reipub. aut seruus communis: Et ualet manumissio, ita tamen, ut posteriori casu manumissor præstet conso- cio præcium serui, quod tum habuit in eo.

Aut manumittitur seruus, qui specialiter est pignori datus: uel manumittitur ab eo, qui nõ est dominus. Et regulariter non ualet manumissio, sub Tit:

De communi seruo manumisso.

De seruo pignori dato, manumisso.

De seruis Reipub. manumittendis.

De his qui à non dominis manumissi sunt, &c.

Non tamen quilibet dominus potest manumittere seruos: necque etiam qui- libet seruus potest manumitti.

Manumittere enim non possunt, Primò, qui in fraudem creditorum manumittunt, & minor uiginti annis, sub Titul.

Qui manumittere non possunt: & ne in fraudem creditorum manumittatur, &c.

Manumitti autem non possunt serui ad perpetua uincula damnati, sub Tit:

Qui non possunt ad libertatem peruenire &c.

Econtra sunt quidam casus, in quibus serui merentur libertatem, sub Tit.

Quibus ex causis serui pro præmio libertatem accipiunt.

Manumissio facti est, quando manumittitur ingenuus, qui nunquam fuis-
seruus, sub Titul.

De ingenuis manumissis.

Quæ autem sint communia manumissionis, uide Titul.

Communia de manumissionibus.

In hac causa libertatis datur actio, quæ uocatur liberalis causa; & compe-
tit, primò, libertino manumisso, contra afferentem eum seruum.

Deinde datur ei qui iniuste, tanquam seruus ab aliquo detinetur, ut pro-
clamet ad libertatem. Quo casu admittentur olim assertores afferentes illos
agentes liberos esse. Quæ assertio hodie est sublata. Neq; tamen quilibet ad
libertatem proclamare potest. Maiores enim uiginti annis si se uenundati
rasi sint, ad libertatem proclamare non possunt. De his omnibus extant
Titul.

De liberali causa.

De assertione tollenda.

*Quibus ad libertatem proclamare non licet, & de rebus eorum, qui
ad libertatem proclamare non prohibentur.*

Concurrat autem cum causa libertatis interdum & alia causa accidentalís,
ita quòd dubitatur quænam prior sit discutienda. Ideo extat Titulus:

De ordine cognitionum.

Et domini cum seruis suis sæpè colludunt, quos falsò dicunt ingenuos, ut
fortè aliquod lucrum eis propterea accedat. Quare constituitur, quòd qui-
cunque illam collusionem infra quinquennium detexerit, illius fiat talis ser-
uus, sub Titul.

De collusionem detegenda &c.

Acquiritur autem & defenditur libertas per præscriptionem. In hoc casu
men distingue: Aut quæritur de statu siue conditione defuncti propter libe-
ros: & sufficit præscriptio quinquennalis. Aut quæritur de conditione ui-
uentis, & tunc, si uiginti annis continuis sine alicuius interpellatione in libera-
tate fuit, liber efficitur.

Contra libertatem autem indistinctè non potest currere præscriptio, sub
Titul.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quærat.

*De longi temporis præscriptione, quæ pro libertate, & non ad-
uersus libertatem proponitur.*

Ad quem autem pertineat peculium manumissi, habes Titul.

De peculio eius, qui libertatem meruit.

Olim quoq; libera mulier seruili amore capta, si seruo commiscebatur, fie-
bat ancilla domini illius serui.

Erat quoq; in seruis differentia, quòd in quibusdam domini habebant ple-
num dominium, in quibusdam semiplenum. Ea omnia hodie sunt sublata,
sub Titul.

De Senatusconsulto Claudiano tollendo.

• *De nudo Iure Quiritum tollendo, &c.*

Secunda pars habet materiam usucapionis, siue præscriptionis. Est autem
usucapio. Jus rem alienam meam faciens, quam iusto titulo & bona fide con-
tinuè possedi.

Et in hac definitione uides, quòd tria requiruntur copulatiuè ad præscri-
ptionem:

ptionem; Primò titulus, ut pro emptore, pro donato, pro hærede: De quibus habes Titul.

De usucapione pro emptore uel transactione.

De usucapione pro donato.

De usucapione pro dote.

De usucapione pro hærede.

Secundò, requiritur bona fides, id est, nescire rem alienam esse, uel uitiosam, uel sacram, sanctam, religiosam &c. sub Titul.

Communia de usucapionibus.

Tertiò, requiritur bona possessio, sub Titulo:

De acquirenda & retinenda possessione.

Sunt autem præscriptiones multiplices, Prima est longi temporis, decem annis inter præsentis, & uiginti annorum inter absentes, sub Titul.

De præscriptione longi temporis, decem uel uiginti annorum.

Hæc autem præscriptio non indistinctè procedit, cessat enim interdum; ut primò, ratione rei præscribendæ: puta, si res est uitiosa, aut principis, uel templi alicuius, sub Titul.

In quibus causis cessat longi temporis præscriptio.

Nerei dominicæ, uel templorum uendicatio, temporis præscriptio submoueatur.

Secundò cessat ratione personæ, contra quam est præscribendum: ut si præscribatur contra absentem Reipub. causa, uel contra pupillum minorem, uel furiosum, sub Tit.

Quibus non obijcitur longi temporis præscriptio.

Potest tamen hac præscriptione præscribi hypotheca à tertio possessore, sub Titul.

Si aduersus creditorem.

Secunda est præscriptio quadriennalis, quæ competit contra fiscum rem alienam uendentem, sub Titul.

De quadriennij præscriptione, &c.

Tertia est præscriptio longissimi temporis, xxx. scilicet uel xl. annorum, qua potest præscribi res furtiua, bona fide possessa, sub Titul.

De præscriptione triginta uel quadraginta annorum.

Sunt & aliæ præscriptiones, ut præscriptio ultra memoriã hominum; Item præscriptio centum annorum; Sed de his non extant Tituli.

Quia autem olim differentia erat inter res mobiles quæ in prouincijs, & quæ in Italia erant: res mobiles enim prouinciales non dicebantur res mancipi: Italiae uerò res erant mancipi, & usucapi poterant: immobiles, spacio biennij: mobiles uerò, anno uno: quæ differentia hodie est sublata, sub Titul.

De usucapione transformanda, & sublata differentia rerum mancipi, & non mancipi.

Et est sublata exceptio annalis cum suis difficultatibus, quæ sub Italico contractu locum habebat sub Titul.

De annali exceptione Italici contractus tollenda, &c.

Inferitur hic obiter & modus Iurisgentium, quo rerum dominia consequimur, Alluio scilicet, sub Titul.

De alluionibus, paludibus & pascuis, ad alium usum & statum translatis &c.

In tertia parte tractatur de sententia. Est autem sententia præceptum iudicis, non naturæ, non iuri, non bonis moribus contrarium. Et est triplex: Definitiuæ, interlocutoria, & conuentionalis sententia, quam fert arbiter. De definitiuæ dicemus.

Est autem definitiuæ sententia, quando pronunciat super meritis causæ, & negotio principali à Iudice competenti; quæ si fuerit iniqua, ab eo appellari potest ad superiorem Iudicem proximum, nisi sit lata à præfecto prætorio. Hinc enim appellari non potest, licet contra eam possit supplicari, sub Titul.

De sententijs præfectorum prætorio.

Et sunt sententiæ ferendæ partibus præsentibus regulariter, nec pronuntiatio differenda ultra triennium, sub Titul.

Quomodo & quando Iudex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, uel una parte absente.

Rescinditur autem & red dicitur nulla sententia multis modis. Primò, si non fuerit redacta in scriptis.

Secundò, si non Iudex, sed alius quidam scriptam recitet.

Tertiò, si non à competenti Iudice feratur.

Quartò, si Iudex non sedendo pronunciet.

Quintò, si tulit, qui non potuit esse Iudex istius causæ.

Sextò, si feratur sententia contra aliam sententiam, quæ transiuit in rem iudicatam.

Septimò, si lata est die feriata.

Octauò, si lata est loco non consueto, ut in popina.

Nonò, si ordo non est seruatus, ut quia condemnari debuit dominus, & est condemnatus procurator, & econtrà.

Decimò, si super certa quantitate actum est, & Iudex pronunciat sine certa quantitate, nisi feratur super interesse.

Vndecimò, si Iudex corruptus donis malè iudicauit. De istis omnibus habes Titul.

De sententijs ex breuiculo recitandis.

De sententijs & interlocutionibus omnium Iudicum.

De sententia, quæ sine certa quantitate prolata est.

De sententijs, quæ de eo quod interest, proferuntur.

Si à non competenti Iudice iudicatum esse dicatur.

De pœna iudicis, qui malè iudicauit: uel eius qui Iudicem uel aduersarium corrumpere curauit.

Et in quibusdam casibus superioribus non est opus sententiam rescindere per appellationem: quia ipso Iure sine facto hominis nullæ sunt.

Si autem omnia quæ in sententijs requiruntur obseruata sunt, sententiæ rescindi non possunt, nisi per appellationem, restitutionem in integrum, & per supplicationem, sub Titul.

Sententiam rescindi non posse.

Iudex autem in pronuntiatione non debet tantum habere rationem ipsius rei, super qua litigatur, sed etiam fructuum & expensarum, sub Titul.

De fructibus & expensis litium &c.

Causa finalis sententiæ est, facere finem cõtrouersiarum, quod fit uel condemnatione,

demnatione, uel absolute, si sententia transit in rem iudicatam, sub Tit.

De re iudicata.

Et mandat executioni, si ab ea appellatum non fuerit, &c. In qua executione uenit res litigiosa, cum usuris & accessionibus, sub Tit.

De executione rei iudicatæ.

De usuris rei iudicatæ.

Sunt tamen quidam casus, in quibus executio non est licita: Primò, si plures in una sententia condemnati sint, & unus pro sua parte paruit sententiæ, reliqui uerò non.

Contra obedientem amplius nulla admittitur executio, propter contumaciam consortium.

Secundò, si sententia fertur contra aliquem, non potest fieri executio regulariter, contra eius coniunctum, uel tertium, neq; etiam contra socium criminis, si in criminali causa lata est.

Tertiò, si tantum comminationes uel epistolæ Iudicis fuerint, non recipiunt executorem rei iudicatæ.

Quartò, sententia lata ex falsis instrumentis uel testimonijs.

Quintò, per actum extra iudicium executorem rei iudicatæ non consequitur, cum Titul. sequent.

Si plures una sententia condemnati sunt.

Quibus res iudicata non nocet.

Comminationes, Epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere.

Si ex falsis instrumentis, uel testimonijs iudicatum sit.

Res inter alios acta alijs non noceat, &c.

Quia autem confessi æquiparantur condemnatis per sententiam, inferitur hic Tit.

De confessis.

Interdum quoq; Iudex dubitans de Iure consulit Cæsarem, uel alios prudentes ante pronunciationem, sub Titul.

De relationibus.

Et tantum de sententijs.

Quarta pars. Subuenitur autem condemnatis in sententijs quatuor modis: Per restitutionem in integrum, per supplicationem, per appellationem, & per cessionem bonorum.

De restitutione in integrum dictum est supra in libro 2.

De supplicatione quoq; dictum est supra in Titul. De sententijs præfectorum prætorio.

Restat nunc de appellatione, & bonorum cessione dicendum. Et primò de appellat.

Est autem appellatio sententiæ à minori Iudice per inuocationem maioris Iudicis proximi prætextu iniquitatis, primæ sententiæ rescissio: & fit infra decem dies appellatio, quam appellans infra annum (qui fatalis dicitur) exequi debet. Et si iusta causa subfuerit, potest indulgeri alius annus, sub Titul.

De Appellationibus, & consultationibus.

De temporibus appellationum &c.

Sunt autem quidam casus, in quibus appellatio non examinatur. Ut primò,

si sententia est lata contra aliam sententiam, quæ transferat in rem iudicatam;

Secundò, si lata est sententia contra ius constitutionis &c. Quibus casibus sine appellatione sententia est ipso iure nulla, sub Titulo:

Quando prouocare non est necesse.

Deinde licet in quibusdam casibus sententia sit iniqua, tamen non admittitur appellatio, &c.

Primò, si lapsi sunt decem dies post sententiam latam.

Secundò, si lata est sententia interlocutoria regulariter, nisi pariat sententia illa irreparabile damnum.

Tertiò, si ab executore sententiæ appelletur.

Quartò, si appelletur contra sententiam in possessorio iudicio latam;

Quintò, si in eadem causa tertiò appelletur: regulariter enim testis & similibus casibus appellationes non recipiuntur, sub Titul.

Quorum appellationes non recipiuntur.

Si de momentanea possessione fuerit appellatum, ne liceat in una eademque causa tertiò prouocare &c.

Sunt autem casus, in quibus appellationes examinantur, licet non sint interpositæ, intra decem dies: ut primò, si quis propter iustum metum Iudicis non appellauit; Secundò, si duo uel plures in una sententia condemnati sunt, et unus appellat, reliqui uerò non, examinatur nihilominus appellatio omnium nomine, sub Titul.

De his qui propter metum Iudicis non appellauerunt &c.

Extinguitur autem appellatio morte appellantis, maximè in criminalibus, & in ciuilibus tamen locus est, sub Titul.

Si pendente appellatione mors interuenerit &c.

Quartus modus per quem subuenitur condemnatis in sententia, est cessio bonorum.

Est autem cedere bonis nihil aliud, quàm bona dimittere & deserere creditorum improbitati & inconstantia: & per hanc non ita subuenitur debitoribus, ut liberentur à debito, sed tantum ne detrudantur in carcerem, sub Tit.

Qui bonis cedere possunt &c.

Facta autem cessione postulant creditores se mitti in possessionem bonorum debitoris, & separari eius bona à bonis hæredum, sub Titul.

De bonis auctoritate Iudicis possidendis, seu uenundandis: & de separationibus bonorum &c.

Et in hoc casu præferuntur Fiscus & Vxor, si dotem habet in bonis mariti, omnibus creditoribus, sub Titul.

De Priuilegio Fisci.

De Priuilegio dotis &c.

Et si debitor talis, qui cedit bonis, in fraudem creditorum quædam bona alienasset, possunt creditores ea bona repetere actione personali à possidentibus, sub Tit.

De reuocandis his, quæ in fraudem creditorum alienata sunt, &c.

TITVLI LIBRI OCTAUI CODICIS.

HVC librum diuide principaliter in sex partes. In prima tractat de Interestis. In secunda de pignoribus & hypothecis. In tertia de exceptionibus & rebus litigiosis. In quarta de stipulationibus cum suis coherentijs. In quinta de patria potestate cum suis causis, In sexta de donationibus &c. Sunt

Sunt autem Interdicta, formæ, atq; conceptiones uerborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut prohibebat. De quibus extat Titulus:

De Interdictis.

Est sunt triplicia Interdicta: Adipiscendæ, possessionis, recuperandæ, & retinendæ.

Adipiscendæ possessionis Interdicta sunt, quibus adipiscimur possessionem. Et sunt tria:

Quorum bonorum.

Quorum legatorum, &

Salutarium interdictum.

Recuperandæ possessionis est, quo recuperamus possessionem iam amissam. Et est unum tantum, scilicet *Vnde ui*, sub Tit.

Vnde ui.

Retinendæ possessionis Interdicta sunt, quibus agitur de possessione retinenda. Et sunt duo:

Vti possidetis, &

Vtrobi.

Vti possidetis datur pro rebus immobilibus:

Vtrobi uerò, pro rebus mobilibus, sub Titulo:

Si per uim, uel alio modo absentis turbata sit possessio.

Vti possidetis.

Est & alia Interdictorum diuisio, quia quædam sunt restitutoria, quibus prætor restitui aliquid iubet, ut sunt: *Quorum bonorum*, & *Vnde ui*. De quibus supra.

Quædam uerò sunt exhibitoria, quibus prætor aliquid exhibere iubet, qualia sunt: *De tabulis exhibendis*, scilicet testamento. *De liberis exhibendis*, seu deducendis, & *De libero homine exhibendo*, sub Tit.

De tabulis exhibendis.

De liberis exhibendis, seu deducendis, & *de libero homine exhibendo* &c.

Quædam uerò interdicta sunt prohibitoria, quibus scilicet prætor prohibet fieri, Veluti,

Ne quid in loco sacro, uel publico &c. fiat.

Ad hæc poteris referre Titulos:

De operibus publicis.

De ratiocinijs operum publicorum, & de patribus ciuitatum.

Quibus obiter inserti sunt Tituli:

De noui operis nunciatione.

De ædifi. ijs priuatis &c.

In secunda parte tractatur de pignoribus & hypothecis. Est autem pignus res mobilis, propriè obligata & tradita creditori, ut sit ei saluum debitum suum.

Hypotheca autem est res siue mobilis, siue immobilis, quæ obligatur creditori, non tamen traditur. Contrahitur autem pignus seu hypotheca bifariam: *Expressè*, & *tacitè*.

Expressè contrahitur per expressam partium conventionem, sub Titul.

De pignoribus & hypothecis.

Tacitè

Tacite autem contrahitur ex ui & potestate legis multis casibus, sub Tit.

In quibus causis pignus uel hypotheca tacite contrahitur.

Oppignerari autem possunt res propriae. Deinde res oppignerata alteri oppignerari potest, sub Titul.

Si pignus pignori datum sit.

Oppignerari autem non possunt, Primò, res alienae, sub Titul.

Si res aliena pignori data sit.

Secundò, res sacra, sancta, & religiosa, &c. sub Titul.

Quae res pignori obligari possunt, uel non: & qualiter pignus contrahatur.

Tertiò, res communis tota, sub Titul.

Si res communis pignori data sit.

Est autem triplex pignus: Conuentionale, Praetorium, & Iudiciale.

Conuentionale est, quod contrahitur ex conuentione partium. De quo est primus Titulus huius secundae partis.

Praetorium est, quando Iudex mittit aliquem in possessionem alicuius, ut caueat de damno infecto, uel simili quodam, sub Titul.

• *De praetorio pignore, & ut in exactionibus etiam debitorum, missio praetorij pignoris procedat.*

Iudiciale est, cum Iudex propter executionem sententiae definitivae mittit quem in possessionem, sub Tit.

Si in causa iudicati pignus captum sit.

Quando etiam eadem res pluribus est obligata, oritur contentio, quoniam sit potior in pignore; in quo habetur triplex ratio. Quidam enim potiores habentur suo proprio iure, ut primi creditores, qui habent expressam hypothecam, sub Titul.

Qui potiores in pignore habentur.

Quidam uerò potiores habentur beneficio alterius; ut qui in priorum creditorum locum succedunt propter pactum aliquod, sub Tit.

Qui in priorum creditorum locum succedunt.

Quidam per uenditionem potiores sunt, sub Titul.

Si antiquior creditor pignus uendiderit.

Et in pignore computantur fructus percepti, sub Tit.

De partu pignoris, & omni causa.

Et tantum de constituendo pignore. Sequitur qualiter dissoluatur?

Dissoluitur autem pignus multis modis: Primò remissione, quae quot modis fiat, uide sub Titul.

De remissione pignoris.

Secundò dissoluitur solutione debitae pecuniae, nouatione etc. Hoc tamen casu, si pecunia, pro qua res obligata est, soluta sit, & debitor ex alia quadam causa debeat creditori pecuniam, super qua tamen creditor nullum pignus accepit, possit creditor nihilominus obtinere pignus, sub Tit.

Etiam ob chirographariam pecuniam pignus obtineri posse.

• Tertiò dissoluitur per distractionem. Si enim debitor non satisfecit creditori, potest creditor distrahere pignus, si actum est. Si uerò actum non est elapsa obliuio, post unam denunciationem ualet distractio, quam etiam debitor impedire non potest, sub Titul.

De distractione pignorum.

Debitorum

Debitorem uenditionem pignoris impedire non posse.

Venditio tamen iure debet fieri, alioqui datur debitori contra emptorem rei uenditio, si paratus est restituere precium, sub Tit.

Si uendito pignore agatur &c.

Impeditur autem distractio pignoris per luitionem, quæ fit solutione, uel satisfactione, sub Titul.

De luitione pignoris.

Solutio enim partis debiti non liberat pignus: Vt cunctæ enim pars soluta sit, nihilominus totum pignus manet obligatum, sub Tit.

Si unus ex pluribus hæredibus creditoris uel debitoris partem suam debiti soluerit, uel acceperit.

Et prædicta uera sunt, si pecunia actualiter debitori numerata est. Si enim spe futuræ numerationis dederit pignus, nec est pecunia numerata, tenetur creditor sine luitione restituere pignus, sub Titul.

Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ secuta non fuerit etc.

Quarto, dissoluitur pignus, si creditor ius domini in eo impetrauerit: quod fit, quando nullus emptor extat, & creditor more solito accedit iudicem, ut pro debito acquirat dominium in pignore, sub Tit.

De iure domini impetrando.

Obseruabis autem hoc præcipue, quod licet in emptione pactum legis commissoriæ sit licitum, in pignoribus tamen sit illicitum.

Fit autem hoc modo pactum legis commissoriæ, si creditor ita paciscitur cum debitore: Si intra biennium pecuniam creditam non reddideris, res oppignorata desinit esse pignus, nec sit locus luitioni, sub Titul.

De pactis pignorum, & lege commissoria in pignoribus rescindenda &c.

In tertia parte tractatur de exceptionibus. Est autem exceptio nihil aliud, quam actionis exclusio, sub Tit.

De exceptionibus et præscriptionibus.

Et habent locum exceptiones potissimum, quando agitur pro re litigiosa, sub Tit.

De litigiosis.

In quarta parte tractatur de stipulatione: Est autem stipulatio, conceptio uerborum, quibus is, qui interrogatur daturum facturumue se id, de quo est interrogatus, respondet. De qua habes Titul.

De contrahenda et committenda stipulatione.

Et redditur inutilis multis modis, quos uide in Titul.

De inutilibus stipulationibus.

Obligatio autem quæ per stipulationem constituitur, est duplex: principalis, & accessoria.

Principalis est, quando quis simpliciter pro seipso, & non pro alio obligatur: & fit quoque bifariam: aut unus tantum ex stipulatione simplici obligatur, ut in Titulo istius partis.

Aut duo uel plures ex una stipulatione obligantur, sub Titul.

De duobus reis stipulandi et promittendi.

Accessoria autem est, quæ accedit ad principalem obligationem, qualis est fideiussio. De qua habes Titul.

De fideiussoribus, & mandatoribus.

Solut

Soluitur autem obligatio primò per nouationem, siue delegationem:
Secundò per solutionem.

Tertiò per acceptilationem &c. sub Titul.

De nouationibus & delegationibus.

De solutionibus & deliberationibus.

De acceptilationibus.

Quia autem in uenditionibus, & alijs quibusdam contractibus res alienata euinci solent, & alienans tenet de euictione, Ideo obiter est insertus Tit.

De euictionibus.

Est autem euictio, rei emptæ, uel ex aliqua iusta causa acceptæ, per Iudicis sententiam abductio. Creditor tamen pignoris, si alienat pignus ut creditor, & non ut dominus, pignore euictio creditor non tenetur de euictione, sub Titul.

Creditorem euictionem pignoris non debere &c.

In quinta parte tractatur de patria potestate. Est autem patria potestas Ius, per quod filij & filia, cæteriq; descendentes per lineam masculinã patri subiunguntur, sub Titul.

De patria potestate.

Et habet tres causas.

Prima, matrimonium.

Secunda, legitimationem filij naturalis.

Tertia, adoptionem.

De prioribus duabus dictum suprã. De tertia est hic Titul.

De adoptionibus.

Soluitur autem patria potestas sex modis: Primò, morte naturali;

Secundò, morte ciuili.

Tertiò, dignitate patritionatus;

Quartò, captiuitate.

Quintò, adoptione auj.

Sextò, emancipatione. De qua extat hic Titul.

De emancipationibus libertorum.

Parentes tamen nihilominus succedunt liberis emancipatis, decedentibus sine suis hæredibus, sub Titul.

De Iure liberorum.

Reintegratur autem patria potestas duobus modis: Primò, si filius emancipatus contra patrem emancipantem fuerit ingratus, sub Titul.

De ingratis liberis.

Secundò, si pater captiuus ab hostibus fuerit reuersus, uel redemptus, tum enim propter Ius postliminij recuperat omnia pristina Iura, sub Tit.

De postliminio reuersis, & ab hostibus redemptis.

Et tantum de patria potestate.

Quid autem Iuris sit de illis liberis, qui infantes exponuntur, uide sub Tit.

De infantibus expositis, & liberis & seruis: & de his, qui sanoguinolentos nutriendos acceperunt &c.

Et est obiter insertus Titulus:

Quæ sit longa consuetudo.

Sexta pars tractat de donationibus. Est autem donatio quedam liberalitas, quæ nullo Iure cogente conceditur. Et est duplex: Propria & Impropria.

Propria

Propria est, quæ simpliciter & purè inter uiuos fit. De quibus sunt Tituli:
De donationibus, quæ sub modo, uel conditione, uel certo tempore conficiuntur.

De donationibus causa mortis.

Reuocantur autem donationes regulariter propter ingratitude[m] donatarij, sub Titul.

De reuocandis donationibus.

Olim is qui cœlebs erat, non poterat accipere ex donatione mortis causa: quod hodie correctum est, sub Titul.

De infirmandis pœnis cœlibatus, orbitatis, & decimarijs sublati[s], &c.

TITVLI LIBRI NONI CODICIS:

Hunc librum diuide principaliter in quatuor partes: In prima tractat de personis accusantium & accusatorum: In secunda de causis accusationum, hoc est, de delictis: In tertia de abolitionibus accusationum, cum quibusdam generalibus titulis: In quarta de bonis damnatorum, & eorum restitutione &c.

Suprà autem in prioribus octo libris dictum est de ciuilibus causis, pro quibus intentantur actiones. In hoc autem postremo libro tractabuntur accusationes.

Est autem accusare nihil aliud, quàm reum criminis per libellum deferre, uel facere ad uindictam. Non tamen quilibet admittitur ad accusandum: mulieres enim, serui, impuberes, pupilli, & similes ab accusatione repelluntur, sub Titul.

De his qui accusare non possunt.

In libello autem qui in accusationibus proponitur, requiritur, ut contineantur nomen accusantis & accusati, mensis & locus, quando, & ubi commissum sit discrimen, sub Titul.

De accusationibus, & inscriptionibus.

Quibus propositis, reus etsi in alio loco, quàm delicti detineatur, remittitur ad locum delicti, si Iudex id iubeat, & ibi custoditur in carcere publico: priuati enim carceres interdicti sunt, sub Titul.

De exhibendis & transmittendis re[s].

De custodia reorum.

De priuatis carceribus inbibendis.

Et si pendente accusatione accusator uel accusatus decesserit, finita est accusatio regulariter, sub Titul.

Si reus uel accusator mortuus fuerit, &c.

In secunda parte tractatur de causis accusationum, delictis scilicet, & pœnis delictorum. Sunt autem pœnæ delictorum duplices: Ordinariæ, & Extraordinariæ.

Ordinariæ sunt, quando pœna nominatim & specificè est expressa:

Extraordinariæ autem, quando pœnæ non sunt specificè expressæ, sed arbitrio Iudicis committuntur.

Ordinaria pœna puniuntur, qui grauissima delicta commiserunt, qualia sunt: Primò crimen læsæ maiestatis, ut quando quis contra Imperatorem uel Rempub. quibuscunque modis quid molitur, uel ad hostes fugit: & dicitur propriè crimen perduellionis, cuius pœna est uitæ amissio, & damnatio me-

morix post eius mortem, ita quod successorem non habet; bona enim confiscantur, sub Titul.

Si quis Imperatori maledixerit.

Ad Legem Iuliam maiestatis.

Secundum delictum est adulterium, quod in nuptam committitur; & imponitur adultero poena gladij. Adultera uero uerberata in monasterium detruditur.

Tertium delictum est stuprum, quod in uirginem uiduamque honeste uiuentem committitur. Et est duplex: Voluntarium, & Violentum;

Voluntarium, quod fit uolente & consentiente uirgine, uel uidua; cuius poena est publicatio dimidia partis bonorum, si stuprator honestus est; si uero humilis, corporis coertio cum relegatione, sub Titul.

Ad legem Iuliam de adulterijs, & stupro.

Violentum stuprum est, quando uirgines uel uiduae per uim opprimuntur, uel abducuntur, & potest dici raptus; cuius poena est poena capitis, quam parentes uel cognati ipsi sumere possunt a rapiente, si eum in flagranti crimine deprehenderit, sub Tit.

De raptu uirginum & uiduarum.

• Et licet adulteria uel stupra sint delicta per se satis graua, fiunt tamen grauiora per personas cum quibus committuntur; ut puta si quis corrumperet eam, cuius tutor fuit, indistincte deportaretur, & bona eius confiscarentur. Item si seruus concubuerit cum domina sua, combureretur; domina uero decapitaretur &c. sub Titul.

Si quis eam, cuius fuerit tutor, corruperit.

De mulieribus, quae seruis se iunxerunt.

Quartum crimen est uis, siue uiolentia, quae est duplex, Iusta & Iniusta. Vis iniusta subdividitur in publicam & priuatam.

Vis publica est, quando cum armis uiolentia committitur; cuius poena est in liberis hominibus deportatio, in seruis autem occisio, si inscio domino uim commiserunt; alioqui est damnatio in metallum.

Vis priuata est, quae fit sine armis; eius poena est ademptio tertiae partis bonorum, & amissio dignitatis & famae, sub Titul.

Ad legem Iuliam de Republica & priuata &c.

Quintum delictum est homicidium, quod fit bifariam: Aut per uim, ut ferro, &c. aut ueneno, uel arte magica.

Primo casu subdividit: aut interficitur extraneus, & poena occidentis hodie est gladij, sub Titul.

Ad legem Corneliam de Sicarijs.

Aut interficitur unus ex ascendentibus uel descendantibus: puta, pater, mater, filius, filia &c. Et poena interficientis est, ut insutus culeo, cum cane & gallo gallinaceo, uipera & simia in uicinum mare uel amnem projiciatur, sub Titul.

De his qui parentes uel liberos occiderunt &c.

Vis iusta est, quando dominus seruum corrigit, pater filium delinquentem, sub Tit.

De emendatione seruorum.

De emendatione propinquorum.

Secundo casu, quando quis arte magica, uel sortilegio utitur. Subdistingue; Aut utitur ad diuinandum, & tunc si est aruspex, augur, ariolus, maleficus, punitur

punitur capite. Si uerò utitur arte mathematica, ut Astrologia, secundum quosdam est licita: de iure tamen Canonico omnis diuination est prohibita.

Aut non utitur ad diuinandum, & subdistingue: Aut utitur in finem boni: puta, ut detegant furta, uel fructus terræ à tempestatibus saluentur. Vel quis gessit characteres in collo, ut custodiatur, &c. Et de iure civili nulla extat pœna, quia non peccant contra tranquillitatem publicam, nec aliquem lædunt: quia autem contra Deum peccant, imponit ius Canonicum pœnitentiam, &c.

Aut utitur arte magica ad finem mali, & contra salutem hominum: uel ut pudicos animos ad libidinem prouocet: & pœna gladij imponitur, sub Tit.

De maleficijs & Mathematicis.

Sextum delictum est uiolatio sepulchrorum, in quo distingue: Aut uiolantur sepulchra hostium, & fit impune: aut uiolantur sepulchra ciuium nostrorum, & subdistingue: Aut diruuntur tantum ædificia, statuae, siue Epitaphia imposita monumento: & datur actio ciuilis in factum, siue interdictum, Quod ui aut clam contra uiolatorem, ei cuius interest. Et punitur uiolans pœna pecuniaria non minus centum aureis, qui cedunt agenti.

Aut in uiolatione corporum mortuorum ossa extrahuntur & diripiuntur, & tunc si uiolator est humilis persona, afficitur ultimo supplicio: si autem honesta, deportatur in insulam, aut relegatur, uel damnatur in metallum, sub Titul.

De sepulchro uiolato.

Septimum delictum est plagium, quod proprie fit, quando quis abducit, & celat patri filium, domino seruum, aut Reipub. ciuem, & eos sciens uen didit: cuius pœna est, si plagiarius est seruus, uel libertus, quod bestijs subijcitur. Si uerò est ingenuus, distingue: aut est uilis persona, & punitur gladio: aut est nobilis, & damnatur in metallum, sub Tit.

Ad legem Flauiam de Plagiarijs.

Octauum est crimen falsi. Dicitur autem falsum mutatio ueritatis dolose facta: & committitur quatuor modis:

Primo dicto committitur, ut si testis dicat falsum testimonium, uel taceat ueritatem: uel aliquid accipit, ne ferat testimonium, & hoc casu pœna falsi testis triplex est, quia tres lædit, &c.

Primo Deum, pro quo imponitur pœnitentia.

Secundo Iudicem, propterea fit infamis.

Tertio proximum, contra quem testificatur, & punitur pro modo læsionis.

Est & hoc crimen falsi, si iudex sciens male pronunciat. Quo casu tenentur omnes, qui opem præstiterunt Iudici. Item si falsis legibus utitur allegando: Secundo fit falsum scripturarum, si scilicet falsum scribitur, uel uerum delerur. Quo refer & hoc, si quis falso sigillo utitur. Et pœna Notarij falsum instrumentum scribentis hodie est, ut manum amittat.

Falsum quoque committit, si quis sibi aliquid adscribat in testamento, sub Titul.

De his qui sibi adscribunt in testamento.

Tertio facto falsum committitur, ut in moneta & mensura. In moneta distingue: Aut quis habet potestatem cudendæ, & cudit falsam, uel detrahic legitimum pondus, & tenetur lege Cornelia, de falsis.

Aut quis non habet potestatem cudendi, & tunc si alicuius monetam, non recognoscentis superiorem, falsauerit, igne comburitur, & omnia eius bona confiscantur &c.

Aut falsat monetam eius, qui recognoscit superiorem, tunc deportatur, & domus eius (in qua falsum commissum est) publicatur. Idē dic, si quis forma-

tam bonam monetam raserit, &c. Item si quis sciens monetam ab alio falsam tam exponit, fustigatur uel relegatur.

Vsu committitur etiam falsum, ut si quis utatur instrumento falso, uel gerat se pro milite, cum non sit, uel seruus pro libero homine. Ita quoque si quis dolose utatur falso nomine, &c. Et hi omnes possunt se liberare abstinendo.

Committitur quoque falsum in alijs multis casibus, in quibus ueritas dolose occultatur. Est autem generalis poena falsi deportatio. De istis omnibus habes Titul.

Ad legem Iuliam Viscelliam.

Ad legem Corneliam de falsis.

De his qui sibi adscribunt in testamento.

De falsa moneta.

De mutatione nominis.

Nonum delictum est, quod committitur, quando quis pecunia facit se eligi, ad aliquam administrationem, uel dignitatem. Eius poena est deportatio, sub Titul.

Ad legem Iuliam de ambitu.

Decimum est crimen repetundarum, quod locum habet, quando quis est in publico officio, & propter munera facit aliquid, quod facere non debet, cuius poena est duplex: Ciuilis & Criminalis.

Si ciuilititer agitur, condemnatur in quadruplum eius, quod accepit: Si autem criminaliter, subdistingue: Aut exitus causae affert damnum in corpore: Aut in bonis. Primo casu iterum subdistingue: Aut sequitur mors, & poena est capitis: Aut non sequitur mors, sed alia corporis laesio, mittitur Iudex in exilium, bonaque eius confiscantur.

Secundo casu poena est, depositio ab officio, sub Titul.

Ad legem Iuliam repetundarum.

Vndecimum est crimen peculatus, quod habet locum, quando pecunia publica, res sacra, &c. intercepta, uel quoquo modo contaminata est.

Circa poenam distingue: Aut is qui subtrahit, est Iudex, & in administratione, & poena eius est capitalis animaduersio. Idem dic de illis, qui opem tulerunt.

Aut is qui subtrahit, est priuatus aliquis, & non in administratione, & poena est deportatio. Haec tamen accusatio tollitur spacio quinquennij, sub Tit.

De crimine peculatus &c.

Duodecimum est sacrilegium, quod proprie fit, secundum Legistas, quando quis aufert sacrum de loco sacro. Et imponitur poena pro qualitate personae, rei, temporis, aetatis, & sexus. Plerique in furcam suspenduntur. Si quis tamen modicum de templo abstulerit, damnandus est in metallum, uel in insulam deportandus, si honestus est, sub Titul.

De crimine sacrilegij.

Decimum tertium est seditio, quod fit, quando quis mouet populum contra magistratum. Eius poena sumitur pro qualitate personae & dignitatis.

Aut enim furca suspenduntur, aut bestijs obijciuntur, aut in insulam deportantur, sub Titul.

De seditiosis &c.

Et tantum de criminibus ordinarijs, siue publicis. Sequuntur extraordinaria, siue priuata delicta.

Præmittit autem primò illam quæstionem: Si accusatio criminalis, & actio ciuilis

ciuilis concurrunt, & unâ intentantur, utrum altera alteri præiudicet: & concludit quòd non. Excipitur tamen actio iniuriarum, quæ si fuerit ciuilitè intentata, amplius criminaliter intentari non potest, sub Titul.

Quando ciuilis actio criminali præiudicet, & an utraq; ab eodem exerceri potest &c.

Primum ergo priuatum siue extraordinarium delictum est furtum, quod fit bifariam: Aut quis furatur res uiuentis alicuius, & hodie pœna est, quòd laqueo pœnam sumit.

Aut furatur hæreditati iacenti, quod appellatur crimen expilatæ hæreditatis, & pœna est extraordinaria. Viles enim in opus publicum perpetuum, & temporale dari solent. Honestiores uerò relegantur, sub Tit.

De crimine expilatæ hæreditatis.

Secundum priuatum delictum est rapina, quæ propriè dicitur, quando quis ex proposito rapit res mobiles: eius pœna est, infra annum utilem, condemnatio in quadruplum, sub Titul.

Vibonorum raptorum.

Tertium est crimen stellionatus, quod habet locum, quando quis uarietatis & mendacij reus est, ut si unam & eandem rem scienter pluribus oppigneraret. Habet autem hæc accusatio locum, quando alia actio specialis non existat. Eius pœna non legitima, sed arbitraria est, modò tamen in uili persona, non excedatur damnatio in metallum: & in honestioribus relegatio. Infamatur tamen hoc crimen, sub Tit.

De crimine stellionatus.

Quartum delictum est iniuria. Dicitur autem iniuria, quando liberi hominis corpus uel fama læditur. Et fit tribus modis: Re, Verbis, & Literis.

Re, ut si manus uiolentæ inferuntur.

Verbis, cum sit conuictum.

Literis, cum quis librum uel carmen, ad infamiam illius pertinentem, scripserit, uel cõposuerit, &c. Et agitur in hoc delicto ciuilitè, uel criminaliter.

Si ciuilitè, datur actio, in quantum iniuriam passus ad animũ reuocauerit.

Si criminaliter, pœna est arbitraria. Pœna tamen illius, qui famosum libellum inuenit, nec discersit, sed pandit, capitalis est, sub Titul.

De iniurijs.

De famosis libellis.

Quintum crimen est Abigeatus, quod fit, quando quis dolo malo alienis insidiatur animalibus, ut iumentis &c. & ea abducit. Eius pœna est damnatio in opus temporale. Vbi tamen illud delictum est frequens, gladio puniuntur, sub Titul.

De Abigeis.

Inferitur & hic speciale aliquod delictum, quod apud nos non habet locum. In Aegypto (Nilus enim uicibus egreditur ad irrigandos agros) si quis aggeres, quibus Nilus continetur, ruperit, comburitur unâ cum consiliarijs, sub Titul.

De Nili aggeribus non rumpendis.

Sextum delictum est occultatio uel receptatio latronum, uel similitum, & puniuntur occultatores eadem pœna qua illi quos occultant, sub Titul.

De his qui latrones, uel alij criminibus reos occultauerunt.

Et tantum de delictis &c.

Illi autem qui accusantur sæpè absunt, dispositum est, ne in absentia eorum

contra eos capitalis sententia feratur, priusquam audiantur. Ideoq; sunt requirendi per publica edicta, ut copiam sui præstent, & bona eorum distribuenda sunt in publicum. Si autem infra annum, postquam sciuerint se requisiti, non apparuerint, occupantur bona eorum, sub Titul.

De requirendis rebus.

In criminalibus autem causis, & publicis accusationibus requiruntur probationes, luce meridiana clariores, quæ si deficiunt, & extant sufficientes præsumptiones, siue certissima indicia, proceditur ad quæstiones. Est autem quæstio, inquisitio ueritatis per tormenta, sub Titul.

De quæstionibus.

Et tantum de accusationibus:

Tollitur autem accusatio per abolitionem. Et est abolitio accusationis institutæ, per sententiam interlocutoriam peremptio. Et fit tribus modis:

Primum, per principem, qui facit hoc sua sponte, fortè propter diem aliquem insignem, aut publicam gratulationem, aut rem prosperè gestam &c.

Secundo, per accusatorem postulantem;

Tertiò, per mortem accusantis, uel accusati, uel biennio transacto sine culpa accusatoris, sub Tit.

• *De abolitionibus.*

De generali abolitione.

Vt intra certum tempus criminalis quæstio intentetur.

Accusatores etiam non possunt impunè ab accusatione intentata desistere simpliciter, hoc enim temerarium esset, quæ temeritas tribus modis detegitur. Aut enim tergiversatur, quod propriè fit, quando in uniuersum ab accusatione publici criminis desistunt. Et illi incidunt in pœnam Senatusconsulti Turpiliani, quæ est infamia, & quinq; libræ auri, & extraordinaria pœna, sub Titul.

Ad Senatusconsultum Turpilianum.

Aut calumniantur: quod fit, quando scienter falsa crimina intendunt: cuius pœna est pœna talionis, id est, Calumniatori imponitur illa pœna, qua puniendus fuisset accusatus, si conuinci potuisset, sub Titul.

De Calumniatoribus.

Aut præuaricantur: quod fit, quando uera crimina abscondunt, &c.

Extat & hic titulus generalis de pœnis delictorū, de quibus supra egimus.

Nota tamen hic obiter, quòd in facie nemo aliqua macula, siue scriptura notandus est &c. Quia facies, quæ ad similitudinem cœlestis pulchritudinis figurata est, maculari non debet, sub Tit.

De pœnis.

De pœnis corporalibus delinquentium hucusq; dictum est: quid autem iuris sit de bonis eorum, dicendum erit. Distingue itaq;

Aut quis damnatus est per sententiam ad mortem, siue naturalem, siue civilem: & cedunt bona eius cognatis usque ad tertium gradum inclusiue, nisi esset damnatus propter crimen læsæ maiestatis, uel honestatis, &c.

Aut quis sibi ipsi mortem consciiuit, & subdistingue:

• Aut se interfecit impatientia doloris, aut tædio uitæ, uel etiam ex aliqua melancholia, uel ob pudorem æris alieni, & bona non auferuntur heredibus.

Aut se interfecit metu pœnæ, propter aliquod delictum, uel maleficium, propter quod bona publicanda non erant, ut furtum, homicidium, &c. & bona non auferuntur heredibus.

Si uerò tale maleficium erat, propter quod bona publicarentur, etiam si esset

LIBRI I. DECRETAL.

set legitimè damnatus per sententiam, qualia sunt: crimen læsæ maiestatis, uel hæresis, &c. & confiscantur bona, nec cedunt hæredibus. Quæ confiscatio communiter fit à superioribus Iudicibus, sub Titulo.

Ne sine iussu Principis certis Iudicibus liceat confiscare.

De bonis præscriptorum, seu damnatorum.

De bonis eorum, qui mortem sibi consciuerunt.

Damnati autem per sententiam, si à Cæsare fuerint restituti in integrum, recipiunt bona, dignitates, famam, & honorem, sub Titulo:

De sententiam passis, & restitutis &c.

Finis nouem librorum Codicis.

TITVLI LIBRI PRIMII DECRETALIVM.

VNC LIBRVM DIVIDE PRINCIPALITER in duas partes: In prima tractatur de dispositione Iuris Diuini & Canonici, In secunda de iurisdictione Ecclesiastica, &c.

Sicut Imperator Iustinianus in Codice suo primùm à Iure diuino orditur, & postea ad dispositionem Iuris ciuilibus, magistratumq; ciuiliū procedit: ita quoq; Gregorius IX. suis Constitutionibus præmittit Titulo.

De summa Trinitate, & fide catholica.

Deinde progreditur ad Ius Canonicum, siue positium, cum magistratibus & rebus Ecclesiasticis.

Est autem Ius Canonicum duplex: Ius Canonicum scriptum, & non scriptum.

Ius scriptum continet Constitutiones & Rescripta;

Constitutiones sunt Canonum statuta.

Rescripta uerò, quæ à summo Pontifice rescribuntur ad consultationem, relationem, seu imitationem alterius &c. sub Titulo:

De constitutionibus.

De rescriptis.

Ius non scriptum continet consuetudinem, sub Titulo:

De consuetudine.

In secunda parte tractatur de iurisdictione Ecclesiastica, quæ est duplex: Voluntaria, & Contentiosa.

Voluntaria, quæ uersatur in officijs diuinis.

Contentiosa uerò, in qua contenditur de bonis Ecclesiasticis &c. & matrimonialibus, & alijs.

Dicemus primùm de Voluntaria, & eius ministris. Constituuntur autem ministri Ecclesiæ trifariam: Aut per postulationem: Aut per electionem, aut per translationem.

Postulatio est alicuius personæ, quæ propter defectum aliquem eligi prohibetur, concursus & certa capituli petitio: & sic est quasi præambulus electionis, sub Titulo.

De postulatione prælatorum.

Electio est alterius personæ ad dignitatē Canonicæ facta uocatio, sub Titulo:

De electione, & electi potestate.

Not. cap. Venerabilem, in hoc Titul.

Translatio est de una Ecclesia ad aliam cum autoritate superioris transmissio, sub Titulo:

De translatione praelatorum.

Et hæc dignitatis constitutio habet locum in summo Pontifice, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus: item Pastoribus &c.

In Archiepiscopis autem hoc additur, quod ipsi habeant ius utendi pallio certis diebus, & in suis Ecclesijs. Vocant autem pallium, insigne ornamentum Archiepiscopi, de beati Petri corpore sumptum, sub Titulo:

De autoritate & usu pallij.

Qui autem semel est constitutus, ut præsit Ecclesiæ, non potest tegerè ab ea discedere, ne gregem sibi commissum deserat, nisi hoc fiat autoritate superioris, quod fit ex sex causis.

Primò, si est sibi conscius de crimine, & homicidio;

Secundò, propter corporis debilitatem.

Tertiò, si est illiteratus.

Quartò, si nihil potest perficere docendo propter duritiem populi.

Quintò, propter graue scandalum.

Sextò, propter irregularitatem personæ, sub Titulo:

De renunciatione.

Et hæc procedunt, si sunt diligentes, secus si sint negligentes, tunc enim suppletur eorum negligentia per alios, sub Tit.

De supplenda negligentia praelatorum.

In constituendis autem praelatis & ministris Ecclesiæ, principaliter requiruntur ordines.

Est itaq; ordo ritus Ecclesiæ, qui fit per manuum impositionem post sufficientem personæ examinationem, ut in certis officijs possit ministrare. Et sunt duplices: Maiores, & Minores.

Maiores, siue sacri ordines, sunt tres: Subdiaconi, Diaconi, & Presbyteri;

Minores sunt quatuor: Hostiarij, Lectores, Exorcistæ, & Acolyti.

Conferuntur autem isti ordines à summo Pontifice, Archiepiscopis, Episcopis, & Suffraganeis, &c.

Summus Pontifex singulis diebus Dominicis potest ordines conferre.

De Archiepiscopis & Episcopis, & Suffraganeis dic, quod ordines minores quoq; Dominicis & alijs festis diebus cōferre possunt. Maiores uerò nō, nisi sabbatis quatuor temporum, in uigilia Paschæ, uel sabbato post Latare.

In ordinatis autem requiruntur tria copulatiuè:

Primò iusta ætas. Vt in Episcopo ordinando triginta anni; in presbyteris autem uiginti quinque.

Secundò grauitas morum;

Tertiò eruditio, sub Titul.

De temporibus ordinationum, & qualitate ordinandorum.

De scrutinio in ordine faciendo.

De ordinatis ab Episcopo, qui Episcopatu renunciauit, uel excommunicato.

De ætate & qualitate, & ordine præficiendorum.

De sacra unctione.

Prohibentur autem ordinati, primò, qui iam sunt ordinati, sub Titul.

De sacra

De sacramentis reiterandis.

Secundò, illegitimè nati, nisi dispenset cum eis, sub Titulo:

De filijs presbyterorum ordinandis, uel non, id est, natis ex concubina, uel scorto.

Tertiò serui, sub Titulo.

De seruis non ordinandis, & eorum manumissione.

Quartò is qui est obligatus ad reddendas rationes alicuius administrationis, sub Titulo.

De obligatis ad ratiocinia ordinandis, uel non.

Quintò corpore uitiati, sub Titulo.

De corpore uitiatis ordinandis, uel non.

Sextò peregrini, & qui non sunt de dioecesi Episcopi, sine literis dimissionarijs, sub Titulo:

De Clericis peregrinis.

Ex ordinatis autem in Ecclesijs constituuntur, qui præsent Ecclesiæ: quod sit bifariam: Quidam præsent nomine proprio, quidam uerò alieno.

Nomine proprio præsent Archidiaconi, Archipresbyteri, Primicerij, Sacristæ, & Custodes.

Archidiaconus dicitur propriè uicarius Episcopi: ad eum spectat omnis cura Clericorum & Ecclesiæ, cum ceremonijs, sub Titulo:

De officio Archidiaconi.

Archipresbyter est, qui superattendit administrationi presbyterorum, & est sub Archidiacono, sub Titulo.

De officio Archipresbyteri.

Primicerius nihil aliud est, quàm præcentor. Eius officium est, ut præsent in docendo Diaconis, & reliquis gradibus inferioribus, sub Titulo.

De officio Primicerij.

Sacrista est Thesaurarius, sub Titulo.

De officio Sacristæ.

Custos est, cui ea quæ Ecclesiæ competunt, custodienda committuntur, sub Titulo.

De officio custodis.

Alieno autem nomine præsent uicarij. Est etiam Vicarius, qui uices alterius gerit, sub Titulo.

De officio Vicarij.

In secunda parte tractatur de iurisdictione cõtentiõsa, in qua primùm constituit Iudices, qui sunt duplices. Quidam habent iurisdictionem: quidam uerò simplicem notionem &c.

Qui iurisdictionem habent, sunt triplices: Delegati, Legati, & Ordinarij.

Delegatus Iudex dicitur, qui ex alterius commissione alicuius causæ recipit iudicalem cognitionem, sub Titulo.

De officio & potestate Iudicis delegati.

Legati dicuntur, qui ab alijs mittuntur: & sunt communiter tantùm Cardinales. Et sunt triplices: legati à latere, legati constituti, & legati nati. Legati à latere dicuntur, qui mittuntur à latere summi Pontificis. Legati constituti dicuntur, non qui mittuntur à latere summi Pontificis, sed eis alioquò committitur legationis officium.

Legati nati, siue electi sunt, qui nec à latere Papæ mittuntur, nec aliquid committuntur

committitur, sed hoc officium est eorum dignitati annexum, sub Titul.

De officio legati.

Ordinarij Iudices dicuntur, qui iure suo, uel principis beneficio uniuersae liter iurisdictionem exercere possunt, sub Titul.

De officio Iudicis ordinarij.

Sunt autem Iudices, uel magistratus, & subditi duo correlatiua; Subditorum officium est, parere & obedire, sub Titul.

De maiestate & obedientia.

Iudicium uerò officium est, subditos defendere, & eorum causas litigiosas componere: quod fit bifariam: Aut per amicabilem compositionem; Aut per legitimam causae decisionem &c.

Amicabilis compositio quoq; fit bifariam: Quaedam enim fit ad tempus: Quaedam uerò in perpetuum.

Ad tempus fit, cum tempore guerrae treuga & pax constituitur: Dicitur treuga securitas praestita rebus & personis, discordia nondum finita, sub Titul.

De Treuga & Pace.

In perpetuum uerò fit per pacta & transactiones, sub Titul.

De pactis.

De transactionibus.

Legitima causae decisio fit seruato processu, & ordine iuris. Vbi prima cura est, ut sint qui postulent, & causas proponant. Quorum hic recensentur tres species: Aduocati, Procuratores, & Syndici.

Aduocatus est, qui in dubia causa partibus, mediante Iuris instructione, consulit, sub Titul.

De postulando.

Procurator uerò est, qui negotia aliena mandato domini administrat, sub Titul.

De Procuratoribus.

Syndicus uerò, qui alicuius uniuersitatis, uel Collegij liciti causam agit, uel defendit, sub Titulo.

De Syndico.

Quòd si in causae decisione quis est metu coactus ut aliquid faceret, datur ei remedium rescissorium, uel restituitur in integrum, sub Titul.

De his quae ui metusue causa fiunt.

De restitutione in integrum.

Idem dicas, si Reus in praerudicium Actoris alienatet res religiosas animo mutandi, sub Titul.

De alienatione Iudicij mutandi causa facta.

Simplicem notionem habent Arbitri & Arbitratores.

Arbiter est, quem partes eligunt ad cognoscendum de quaestione, uel lite; Arbitrator uerò est tantum amicabilis compositor, qui nihil cognoscit, sed tantum reducit partes ad concordiam, sub Titul.

De Arbitris.

TITVLI LIBRI SECVNDI DECRETALIVM.

Hunc librum diuide principaliter in quatuor partes. In prima tractat generaliter de Iudicijs, & Iudice. In secunda de processu Actoris usque ad sententiam. In tertia de processu rei. In quarta de sententijs & appellationibus; Contio

Extra prædictos autem casus non est discedendum à negotio principali, nec aliquid innouandum, sub Titul.

Vt lite pendente nihil innouetur.

Absolutis autem illis controuersijs, quæ coincidunt, proceditur ad probationes, & componit Actor positiones, quibus Reus per uerbum credit, uel non credit, cogitur respondere.

Si ergo respondet per uerbum credit, & sic confitetur, releuatur Actor ab onere probandi, quia sua intentio per confessionem rei est fundata, sub Tit.

De confessis.

Si uerò reus per uerbum, non credit, respondet, proponit Actor articulos, & probat suam intentionem.

Est autem probatio duplex: Vera probatio, & quasi probatio:

Vera probatio fit tribus modis:

Primò per duos uel plures testes.

Secundò per instrumenta.

Tertiò per iusiurandum, sub Titul.

De probationibus.

• *De testibus, & attestationibus.*

De fide instrumentorum.

De iureiurando.

Quasi probatio propriè est præsumptio, quando scilicet colligimus ex signis & coniecturis, sub Titul.

De præsumptionibus.

Quia autem testes sæpè odio uel gratia subtrahunt se, ne testificentur, dispositum est, quòd cogi debeant ad testificandum, sub Titul.

De testibus cogendis, uel non.

Et hæc de Actore. Sequitur de Reo.

Postquam autem Actor libellum intentionis suæ proposuerit, idè; probauerit, obijcit Reus exceptiones contra libellum, personas, & dicta testium, quibus se defendit. Qualis est præscriptionis exceptio, si longo tempore rem aliquam possederit, sub Titul.

De exceptionibus.

De præscriptionibus.

Productis fundamentis utrinque, tam à parte Actoris, quàm à parte Rei fert Iudex sententiam, quæ transit in rem iudicatam, nisi ab ea infra decendum, id est, decem dies appelletur. Si ergo quis se læsum senserit, poterit ad Iudicem superiorem proximum appellare, & suspenditur effectus sententiæ. Idem est, si læsus fortè nauigauerit, uel alioqui peregrinando abfuerit, quòd non potuerit appellare, quia habet nihilominus beneficium appellationis, sub Titul.

De sententia & re iudicata.

• *De appellationibus, recusationibus, & relationibus.*

De Clericis peregrinantibus.

Appellatione autem legitimè facta, si prior sententia fuerit iusta, pronunciat Iudex ad quem, bene pronunciatum in prima instantia, & malè appellatum.

Si autem constiterit sententiam iniquam esse, pronunciat Iudex ad quem, in prima instantia malè pronunciatum, & benè appellatum, sub Tit.

De confirmatione utili uel inutili.

TITVLI

TITVLI LIBRI TERTII DECRE

TALIVM.

HVnc librum diuide principaliter in septem partes: In prima tractat de statu Clericorum: In secunda de contractibus: In tertia de successioni- bus: In quarta de Iure parochiali: In quinta de statu religiosorum: In sexta de Iure patronatus, cum quibusdam alijs: In septima de sacramentis & ritibus Ecclesiasticis.

Primò itaq; requirit in Ecclesiasticis uitæ honestatem, & integritatem mo- rum, quæ secundum nouos Canones in his consistunt.

Primò, ne suspectis mulieribus cohabitent.

Secundò, ut in Ecclesijs, in quibus habent præbendas, resideant, sub Tit.

De uita & honestate Clericorum.

De cohabitatione Clericorum, & mulierum.

De Clericis non residentibus in Ecclesia, uel præbenda.

Et conferuntur præbendæ Clericis ad hoc, ut fructus earum percipiant: quod fit etiam si ægrotant, aut absunt causa studiorum, sub Titul.

De præbendis, & dignitatibus.

De Clerico ægrotante, uel debilitato.

Fit autem institutio præbendæ, siue collatio bifariam: aut fit de Iure, aut de facto.

De Iure fit, quando infra sex menses post mortem alicuius sine diminutio- ne reddituum alteri conceditur, sub Titul.

De Institutionibus.

Ut Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.

De facto fit, quando defertur alicui altero uiuente: quæ collatio est sine effectu, sub Titul.

De concessione præbendæ, & Ecclesiæ non uacantis.

Et licet laici etiam possint habere Ius patronatus, plerumq; tamen spectat ad Episcopos: ideoq; si Episcopus moritur, priusquam alius eligatur, Capi- tulum eius loco aliquem instituere debet, sub Titul.

Ne sede uacante aliquid innouetur.

Econtra autem Episcopus multa quoq; sine consensu Capituli facere non potest: ut puta, alienare res Ecclesiasticas, sub Titulo:

De his quæ fiunt à prælatis, sine consensu Capituli.

In his autem quæ propriè spectant ad Capitulum, ut est electio Episcopi, maior & sanior pars concludit, nisi minor pars rationabiliter possit aliquid obijcere, sub Titul.

De his quæ fiunt à maiori parte capituli.

In fine istius partis cautum est in genere, ne Episcopi, clerici, uel alij qui- cunq; fuerint, tentent res Ecclesiasticas alienare, sub Titul.

De rebus Ecclesiæ alienandis, uel non.

In secunda parte tractat ferè de omnibus speciebus contractuum. Et primò de contractibus qui re contrahuntur, sub Titul.

De precarijs.

De commodato.

De deposito.

Secundò de contractibus, qui consensu contrahuntur, sub Titul.

Et

Deemptione & uenditione.

De locato & conducto.

De donationibus.

Quia autem concessio feudi habet quandam similitudinem cum locatione & conductione, est quoque Titulus insertus;

De feudis.

Tertio de contractibus innominatis, sub Titulo;

De rerum permutatione.

Ex illis autem contractibus oriuntur obligationes utrinque, & constituuntur duæ personæ, creditor & debitor. Et satisfacit debitor creditori bifariam: Aut per sufficientem cautionem, quæ fit aut per pignora, aut per fideiussores, sub Titulo.

De pignoribus & alijs cautionibus.

De fideiussoribus.

Aut per solutionem eius, quod debetur, sub Titulo;

De solutionibus.

Est autem in fine illius partis adiecta quæstio, Vtrum Clerici possint de rebus suis donare, sub Titulo.

De peculio Clericorum.

In tertia parte tractat de successione: quod fit duobus modis: Aut ex testamento: Aut ab intestato, sub Titulo.

De testamentis.

De successione, quæ ab intestato &c.

In quarta parte tractat de iure parochiali. Debentur autem parochis decimæ, primitiæ frugum, & oblationes, sub Titulo.

De parochijs, & alendis parochijs.

De decimis, primitijs, & oblationibus.

In quinta parte tractat de statu religiosorum. Admittebantur autem ad religionem adulti, siue puberes uolentes, & solutæ personæ. Maritus enim qui sine uxoris consensu ingrediebatur religionem, poterat ab uxore reuocari, & econtrâ. Plerumque etiam infideles conuersi ducebantur ad religionem, sub Titulo.

De regularibus, & transeuntibus ad religionem.

De conuersione coniugatorum.

De conuersione infidelium.

In religione autem suscipienda duo erant necessaria: Primò habitus, qui non facit monachum: patebat enim liber egressus. Secundò professio, in qua post annum uolebant castitatem, paupertatem, & obedientiam: & per illam professionem fiebant monachi, & obligabantur tum demum ad statuta, et regulas ordinum, quod non poterant habere proprium, nec liberè loqui (sicut lentium enim imponebatur) cogebantur uti cibo, potu ex præscripto Statutorum & Regularum, &c. sub Titulo.

De uoto, & uoti redemptione.

De statu Monachorum, & Canonicorum regularium.

Deputabantur autem monachis loca, ubi habitarent, Ecclesiasque construere, sub Titulo.

De religiosi domibus.

De capella

De capellis Monachorum.

In sexta parte habes de iure patronatus;

Est autem ius patronatus ius alicui competens pro eo, quod Ecclesiam construxerit, uel præbendam fundarit: & fundata præbenda, constituuntur census & immunitates, quod fit in consecratione Ecclesiæ illius, siue altaris, ubi constituitur, sub Titulo;

De iure patronatus.

Decensibus.

De consecratione altaris uel Ecclesiæ.

In septima de Sacramentis, & ritibus ecclesiasticis dicit. Sunt autem sacramenta duo. Primum est sacramentum Eucharistiæ, de quo sub Titulo.

De celebratione Missarum, & sacramento Eucharistiæ.

De custodia Eucharistiæ.

Secundum sacramentum est Baptismus, sub Titulo;

De Baptismo & eius effectu.

De presbytero non baptizato.

Ritus autem ecclesiastici multiplices erant: Colebantur enim reliquiæ Sanctorum, & instituebantur ieiunia certis temporibus: iniungiturque mulieribus, ne ante purificationem completeram intrent Ecclesiam, licet hoc sit uoluntarium, & non necessarium, sub Titulo.

De reliquijs & ueneratione Sanctorum.

De obseruatione Ieiunij.

De purificatione post partum.

Quia autem plerumque uulgius religionem, sacras ædes, & ministros Verbi Dei contemnit, adeo quod si possit, omnia euertat, coegit necessitas, Ecclesijs & personis earum concedere immunitates & priuilegia, sub Titulo.

De Ecclesijs ædificandis, uel reparandis.

De immunitate Ecclesiarum, cœmiterij, & rerum ad eas pertinentium.

Ne Clerici uel Monachi secularibus negotijs se immisceant, &c.

TITVLI LIBRI QVARTI DECRETALIVM.

HIC liber tractat causas Matrimoniales. Est autem matrimonium maris & foeminae coniunctio, indiuiduam uitæ consuetudinem continens, sub Titulo.

De sponsalibus & matrimonijs.

Et potest contrahi uel purè, uel sub conditione. Quando purè & legitime contrahitur, non est dubium, quin sit matrimonium. Quando autem sub conditione contrahitur, distingue: Aut est contracta conditio honesta: ut contraho, si parentibus placuerit: & ante conditionis euentum, uterque liber est, & potest nubere cui uult. Aut est adiecta conditio turpis, uel impossibilis, & subdistingue: Aut contra substantiam matrimonij, ut si quis ita contraheret: Contraho tecum, si generationem prolis euitaueris, aut pro quaestu adulterandam te tradideris: & simpliciter non ualet.

Aut non est contra substantiam matrimonij, ut hoc modo: Contraho te-

cum, si patri tuo centum aureos abstuleris, uel aureum montem mihi dederis; Et habetur illa conditio pro non adiecta, ualetq; matrimonium, tanquam pure contractum, sub Titulo:

De conditionibus appositis in desponsatione, uel in alijs contractibus.

Sunt autem nuptiæ duplices: licitæ, & illicitæ: quæ subdividuntur in incestas, & inutiles. Inutiles sunt, quæ non natura, sed Iure positiuo prohibente contrahuntur, quarum causæ sunt, primò ætas: ut si masculus minor quatuordecim annis, uel foemina duodecim contraxerit, sub Titul.

De desponsatione impuberum.

Secundò, clandestina desponsatio, quæ probari non potest, sub Titul.

De clandestina desponsatione.

Tertiò, desponsatio eù duabus: unam enim tantùm habere potest, sub Tit.

De sponsa duorum.

Quartò, si quis uxore sua uiuente aliam duxerit, & prioris uitæ insidietur, secundam habere non potest, sub Titul.

De eo qui duxit in matrimonium, quam per adulterium polluit.

Quintò, cognatio spiritalis: ut si quis duceret eam, quam ex Baptismo suscepisset, sub Titul.

De cognatione spiritali.

Sextò, cognatio legalis: ut inter patrem & filiam adoptiuam, sub Titul.

De cognatione legali.

Septimò, consanguinitas & affinitas in tertio & quarto gradu, sub Titul.

De eo qui cognouit consanguineam uxoris suæ, uel sponsæ.

De consanguinitate & affinitate.

Incestæ autem nuptiæ sunt, quæ natura repugnante & prohibente contrahuntur: quarum causæ sunt, primò, ratio sanguinis inter ascendentes & descendentes usq; ad infinitum.

Secundò, ratio sanguinis inter collaterales proximos.

Tertiò, affinitas proxima, sub Tit. dictis.

De eo qui cognouit consanguineam uxoris suæ, uel sponsæ.

De consanguinitate & affinitate.

Effectus autem incestarum nuptiarum & inutilium sunt, quòd nõ habentur pro matrimonio, neq; liberi inde nati pro legitimis, sub Titul.

Qui filij sint legitimi.

Et si matrimonium contra leges, uel Canones contraheretur, uel legitimè quidem contractũ, postea tamen dirimi debeat, instituitur accusatio, sub Tit.

Qui matrimonium accusare possunt.

In qua accusatione si accusator obtinet, proceditur ad diuortium. Est autem diuortium mariti & uxoris cum causæ cognitione apud competentem Iudicem legitima separatio: & fit ex quatuor causis.

I. Propter impedimentum naturale, & impotentiam;

II. Si alter coniugum fuerit infidelis, & nolit fideli cohabitare: uel cohabitabit, cum blasphemia tamen nominis Christi. Et istis duobus casibus, innocenti denuò nubere permittitur, etiam altero uiuente.

III. Si alter coniugum alteri continuis insidijs mortem machinetur.

IIII. Propter adulterium.

Sed istis posterioribus casibus secundæ nuptiæ altero uiuente prohibitæ sunt. Fit enim separatio tantum, quantum ad thorum, sub Titul.

De fri-

De frigidis & maleficiatis &c.

De diuortijs.

Licet autem contra interdicta Ecclesie uel iudicis matrimonia contrahenda non sint: si tamen contracta fuerint, & alioqui nullum subest impedimentum, dirimi non debent, sub Titul.

De matrimonio contracto contra interdictum Ecclesie.

Effectus autem diuortij est, quod dos redit ad uxorem, & donatio propter nuptias ad maritum, delinquens tamen amittit suum, sub Titul.

De donationibus inter uirum & uxorem: & de dote post diuortium restituenda.

Sunt autem quidam casus, in quibus dubitatur, utrum in eis sint matrimonia, uel in inter leprosos & seruos. Deciditur tamen esse matrimonia, & quod propter lepram nullo modo dissolui debeant, sub Titul.

De coniugio leproforum.

De coniugio seruorum.

Sicuti autem primæ nuptiæ licitæ, sic quoque secundæ, & deinceps, sub Titul.

De secundis nuptijs.

TITULI LIBRI QVINTI DECRETALIVM.

Hunc librum diuide in sex partes: In prima tractat de delictis, quæ committuntur circa bona Ecclesiastica: In secunda de illis, quæ aduersantur religioni Christianæ: In tertia de delictis legalibus: In quarta de delictis Clericorum & prælatorum, & de eorum purgatione: In quinta de pœnis canonicis: In sexta sunt generales Tituli, De uerborum significatione, & de Reg. Jur. Et ita totus hic liber tractat de delictis & pœnis eorum.

Sicuti autem in ciuilibus causis instituuntur contra reos actiones, ita in criminalibus instituuntur accusationes: in quibus si quis fuerit deprehensus accusare calumniosè, punitur tanquam calumniator. Accusatore autè deficiente, si delictum est atrox, potest Iudex ex officio inquirere, & sic in una eademque causa Actor & Iudex esse potest, sub Titul.

De accusationibus, inquisitionibus, & denunciationibus.

De calumniatoribus.

Primum itaque dicit de his, qui bonis Ecclesiasticis abutuntur, quales sunt Simoniaci.

Committitur autem Simonia, quando quis emit uel uendit spiritualia, uel spiritualibus annexa (ut Ius patronatus) quando Episcopus, siue alioqui patronus pro temporali obsequio præbendam promittit. Vel quando quis Ecclesias uel præbendas suas sub annuo censu concedit. Vel si quis ab Ecclesia est prouisus, ut gratis doceat, pecuniam à discipulis exegerit, sub Titul.

De Simonia, & ne aliquid pro spiritualibus exigatur, uel promittatur.

Ne prælati uices suas, uel Ecclesias sub annuo censu concedant.

De magistris, & ne aliquid exigatur pro licentia docendi.

In secunda parte dicit de aduersarijs religionis Christianæ. Procedit autem nunc secundum ordinem decalogi. Et primum ponit de illis, qui peccant con-

tra primam tabulam, quales sunt Iudæi, Sarraceni, Hæretici, Schismatici, Apostata, Anabaptista &c. sub Titul.

De Iudæis, Sarracenis, & eorum seruis.

De Hæreticis.

De Schismaticis, & ordinatis ab eis.

De Apostatis, & reiterantibus baptisma.

In tertia parte tractat de delictis legalibus, & explicat secundam tabulam, incipiens ab homicidio.

Est autem homicidium duplex: Parricidium, & homicidium in specie:

Parricidium fit, quando quis interficit aliquem ex ascendentibus uel descendentibus, uel collateralibus proximis: de quo habes Titul. hic:

De his qui filios occiderunt.

Obseruabis autem hunc Titulum non loqui de illis parricidijs, qui consulto et deliberate liberos occidunt, sed de illis, qui aut casu, aut culpa, & non dolo faciunt: ueluti si mater dormiens infantem in eodem lecto uel suffocauerit, uel opprefferit, &c. aut alioqui ex iracundia ita uerberauerit, ut postea moreretur. Eorum poena est, secundum Canones, poenitentia. His poteris addere sequentem Titulum:

De infantibus, & languidis expositis.

Homicidium in specie est, quando quis interficit eum, qui ei sanguine iunctus non est: & fit tribus modis: aut casu, aut consulto, aut per accidens.

Poena homicidij casualis est poenitentia.

Consulto autem dicitur fieri homicidium, quando quis principaliter aliquem aggreditur, ut occidat. Vel occidit, cui potuit parcere. Hoc casu homicida tradendus est seculari magistratui, sub Titul.

De homicidio uoluntario, & casuali &c.

Per accidens fit homicidium, ut in torneamentis, duello uel sagittando, &c.

In torneamentis autem homicidium commissum, non potest imponi poena homicidij, quia non potest deprehendi quis occiderit. Quia autem Canones torneamenta prohibuerunt, imponitur secundum eos, poena occiso, ut scilicet priuetur Ecclesiastica sepultura.

In duello autem, si Clericus duellum oblatum susceperit, uel alteri obtulerit, & aliquem interfecerit, deponendus est ab officio, sub Titul.

De torneamentis.

De Clericis pugnantibus in duello.

De sagittarijs.

Secundum delictum est adulterium, sub quo comprehenditur stuprum, raptus, & similia, quibus uxores uel uirgines uitiantur.

Poena stupri de Iure Canonico est, ducere stupratam in uxorem, uel castigari corporaliter, & facere poenitentiam &c.

Poena autem adulterij, est diuortium, & amissio dotis, uel donationis propter nuptias, & quoque poenitentia, sub Titul.

De adulterijs, & stupro.

Tertium delictum est furtum, quod comprehendit rapinam, incendium, & similia, quibus bona auferuntur, sub Titul.

De raptoribus, incendiarijs, & uiolatoribus ecclesiarum.

De furtis.

De poenis eorum uide quæ diximus in Codice.

Quia autem usura non multum differt à furto, est quoque additus Titulus: De usu.

De usuris.

Quartum est crimen falsi, sub Titul.

De crimine falsi.

De eius definitione, diuisione, & pœna dictum est in Codice. Consistit crimen falsum in aliquibus, de quibus in Codice non diximus, ut in sortilegio & collusionione.

Sortilegi dicuntur, qui sub nomine fictæ & falsæ religionis per sortes diuinationis speciem profitentur, sub Titul.

De sortilegijs.

Collusio autem est inter Actorem et Reum, latens & fraudulenta conuentio, propter quam crimina remanent sæpè impunita. Ideoq; detegi debet, sub Titul.

In puniendis autem delinquentibus est quædam ratio adhibenda, ut secundum qualitatem personæ sumatur pœna. Ideoq; si delinquens aut infans, aut impubes, aut minor fuerit, tunc aut remittitur pœna omnino, aut mitius punitur, sub Titul.

De delictis puerorum.

In quarta parte tractat de delictis Clericorum & prælatorum. Prohibentur autem Clericis quædam specialia; & primò, ne alant canes uel accipitres &c. ad uenandum.

Secundò, ne sint percussores.

Tertiò, ne sint maledici.

Quartò, si sint excommunicati, depositi, uel degradati, ne ministrent in sacris.

Quintò, ne ministrent, nisi sint ordinati.

Sextò, ne ordinentur per saltum.

Septimò, ne furtiuè ordines suscipiant: quod fit, si se ingerant multitudini, ne examinentur, sub Titul.

*De Clerico uenatore.**De Clerico percussore.**De maledicis.**De Clerico excommunicato, deposito, uel interdicto ministrante.**De Clerico non ordinato ministrante.**De Clerico per saltum promotò.**De eo qui ordines furtiuè suscepit.*

Prælati autem prohibentur, ne indebitas exactiones presbyteris imponant, nec Ecclesias alicui subiectas liberent, nec contra priuilegia subditorum quid præsumant, nec nouas Ecclesias in præiudicium aliarum ædificent, sub Titul.

*De excessibus prælatorum.**De noui operis nuntiatione.**De priuilegijs & excessibus priuilegiatorum.*

Si ergò istis uel similibus criminibus Clerici uel prælati infamati fuerint, nec tamen possunt conuinci, indicitur eis purgatio.

Est autem purgatio duplex: Canonica, uel uulgaris.

Purgatio Canonica fit per iuramentum, in qua imponitur infamato, ut ipse iuret de ueritate, id est, se talem non esse: & habeat alios compurgatores, quibus notus sit, qui iurent de credulitate, se scilicet credere infamatum rectè iurasse.

Habet autem hæc purgatio locum, quando infamatio traxit originem a probabilibus coniecturis, uel fide dignis uiris, sub Titul.

De purgatione Canonica.

Purgatio autem uulgaris fiebat per duellum, & indicium ardentis ferri. Quia autem per istas purgationes Deus tentari uidetur, ideo sublata & prohibita sunt, sub Titulo:

De purgatione uulgaris.

Est quoque additus Titulus:

De iniurijs & damno dato.

In quinta parte tractat de pœnis Canonicis. Est autem certum, quod magistratus Ecclesiasticus pœnam sanguinis delinquentibus imponere non potest. Ideoque si est tam atrox delictum, ut capitis pœna quis puniri debeat, traditur iudicio seculari. Pœnæ autem Canonice hæc sunt:

Prima, pœna pecuniaria.

Secunda, relegatio.

Tertia, pœnitentia. Quæ est duplex: Publica, & occulta. Publica imponitur pro notorijs criminibus, occulta pro occultis &c.

Quarta pœna est excommunicatio, quæ habet locum in multis casibus: ut maximè si quis Clericum percusserit.

Quinta est depositio ab officio.

Sexta est de gradatio in maximis delictis, sub Titul.

De pœnis.

De pœnitentijs & remissionibus.

De sententia excommunicationis, & suspensionis, & interdicti.

In fine istius libri sunt generales Tit.

De uerborum significatione.

De regulis Iuris.

Finis quinque librorum Decretalium.

DE ORDINE TITVLORVM SEXTI, CLEMENTINARVM, ET EXTRAUAGANTIVM.

DE DIC QVOD SVpra DE TITVLIS Decretalium dictum est. Qui enim ordinem Titulorum Decretalium tenet, is iam quoque complexus est Titulos Sexti, Clementinarum, & Extrauagantium.

Nam sicuti Decretales in secundo ordinem Iudiciorum, In tertio de contractibus, & ultimis uoluntatibus, In quarto de causis matrimonialibus, In quinto de delictis: ita quoque Sextus, Clementina, & Extrauagantes, In secundo de ordine iudiciario, In tertio de contractibus, & ultimis uoluntatibus, In quarto de causis matrimonialibus, Et in quinto de delictis tractant, &c.

Hoc tamen interest, quod in Decretalibus antiquis comprehenduntur plures: in reliquis autem libris pauciores Tituli. Et est ratio, quia cum constitutiones Decretalium essent congestæ, sæpè acciderant casus in eis non decisi. Quare summi Pontifices sequentes, eos deciderunt, & ex illis decisionibus novos libros composuerunt &c.

Idem

Idem iudicā de libris Pandectarum, & Codice. Continent enim primus, secundus, tertius, quartus, & principium quinti Codicis omnes Titulos, qui sunt in ff. ueteri: quintus autem & sextus liber Codicis habent Titulos ff. Infortiati: septimus, octauus, & nonus Codicis complectuntur Titulos ff. Noui &c.

Sicut enim ff. Vetus originem Iuris, & ea quæ ex Iuregentium principaliter sumserunt originem, tractat: ita quoque priores libri Codicis, quales sunt: Magistratus, ordo iudiciarius, contractus, & actiones ex contractibus provenientes, dominia, & actiones reales &c. item sponsalia & matrimonialia: & breuiter, quæ ex duobus præceptis Iurisgentium colliguntur, in ff. ueteri comprehenduntur.

Deinde sicut in ff. Infortiatio per totum ferè nihil aliud tractatur, quàm materia testularum, & ultimarum uoluntatum: ita quoque in quinto & sexto libro Codicis ea comprehensa inuenies, &c.

Dig. Nouum autem tractat manumissiones, donationes, dominium, possessionem, usucapionem, actiones, & exceptiones, sententiam, & appellationes, stipulationem cum suis coherentijs, publica iudicia. Ea omnia sunt in septimo, octauo, & nono libro Codicis.

Confunditur tamen hic ordo interdum, quia Tituli de patria potestate, de adoptionibus, de emancipationibus, de pignoribus, de euictionibus, sunt in ff. ueteri. Et tamen in prioribus libris non comprehenduntur, ut scilicet in octauo. Præter illos autem Titulos pauci sunt, qui in illum ordinem redigi non possunt. Hoc tamen obseruabis, esse quosdam in Codice, qui non comprehenduntur in Pandectis: & econtrā, &c.

Finis omnium titulorum Iuris Ciuilis & Canonici, & nouem librorum Codicis.

Et

CATALOGVS, SVMMARIA, ET INDEX
 TITVLRVM IVRIS CIVILIS ET CANONICI.

Tituli libri primi Codicis, De Christiana religione, illiusq; aduersarijs, Iure humano, Iudicijs, & magistratibus	4
Tituli libri secundi Codicis habent initia litis, editionis, actionis, & citationum, compensationem controuersiarum, aduocatos, procuratores, restitutionem in integrum, præmissa quædam Iudiciorum	7
Tituli libri tertij Codicis tractant Iudicia, personas, effectum, causas, & actiones Iudiciorum	10
Tituli libri quarti Codicis tractant actiones, fallentias, probationes, &c.	13
Tituli libri quinti Codicis continent causas matrimoniales, concubinarum, tutelas &c.	18
Tituli libri sexti Codicis tradunt materiam successionum	22
Tituli libri septimi Codicis, De manumissionibus, usucapionibus, & præscriptionibus, De sententijs, appellationibus, non soluendo &c.	27
Tituli libri octaui Codicis, De interdictis, pignoribus & hypothecis, exceptionibus, rebus litigiosis, stipulationibus, patria potestate, donationibus &c.	32
Tituli libri noni Codicis, De personis accusantium & accusatorum, causis & abolitionibus accusationum, De bonis damnatorum, & eorum restitutione	37
Tituli libri primi Decretalium, De dispositione Iuris diuini & canonici, De iurisdictione ecclesiastica	43
Tituli libri secundi Decretalium, De Iudicijs & Iudice, De processu Actoris usq; ad sententiam, De processu Rei, De sententijs, & appellationibus	46
Tituli libri tertij Decretalium, De statu Clericorum, cōtractibus, successioneibus, iure parochiali, statu religiosorum, iure patronatus, sacramentis, & ritibus ecclesiasticis	49
Tituli libri quarti Decretalium, De causis matrimonialibus	51
Tituli libri quinti Decretalium, De delictis ecclesiasticis, & pœniscorum	53
Ordo Titulorum Sexti, Clementinarum, & Extrauagantium	57

Finit Index Titulorum Iuris ciu-
 lis & Canonici,

INDEX EORVM, QVAE HOC LIBRO HABENTVR NOTATV DIGNA.

A.

A Bigeatus crimen.	41
Abolitio tollit accusationē	42
Accusans calumniosē punitur ut calumniator	53
Accusare quid, & cui competat	37
Accusatores temerarij pœna & infamia puniuntur	42
Actiones personales	14
Actionum diuisio	12
Actionum, criminalis & ciuilis, utra alteri præiudicet	41
Actores uel Rei qui possint esse	11
Ad exhibendum actio	13
Aditio hæreditatis cogi non potest	24
Ad religionem qui admittebantur	53
Adulterium & stuprū quæ, & quod supplicia, eorumq; pœnæ	38
Adulterij pœna	54
Aduocatus	46
Aduocati qui	7
Alienata in fraudem creditorum reuerti possunt	32
Appellatio quid	31
Appellatio quando nō admittatur	32
Appellatio quibus casibus non examinatur	32
Appellationes infra decendum	48
Arbiter	46
Arbitrator	ibi.
Archidiaconus	45
Archipresbyter	ibi.
Ars magica & sortilegia	39

B.

Bonorum possessiones	23
----------------------	----

C.

Calumniari, & calumniatoris pœna	42
Canonicum Ius duplex	43
Carceres priuati interdicti	37
Causæ quæ primū decidantur	11
Cessio bonorum quid	32
Christianæ religionis aduersarij	4

Clericis speciatim prohibita	59
Clericorum status qualis	49
Cognatio spiritalis & legalis	52
Collusio quid	58
Compensatio quid	16
Condemnatis in sententijs subuenitur	31
Condiçiones	14
Confessi æquiparantur condemnatis per sententiam	31
Contestatio litis	47
Contractus quotuplices	16
Contractus ex consensu	ibi.
Contractus innominati	18
Contra libertatem indistinctè non currit præscriptio	28
Criminalium probationes sint luce meridiana clariore	42

D.

De bonis Reorum quid Iuris	42
Desponsatio clandestina	52
Diuortium & repudium	19
Diuortij 4. causæ	52
Donatio quid, & quotuplex	36
Donationis reuocatio	37
Dotis restitutio	19

E.

Ecclesia non temerè deserenda	44
Ecclesiarum immunitates & priuilegia	51
Ecclesiastica iurisdictio duplex	43
Electio quid	ibi.
Emptionis & uenditionis materia	16
Euiçtio quid	36
Exceptio quid	35
Exceptiones	48
Executio quando licita	41
Expensæ unà cum causa Iudici considerandæ	30

F.

Falsi crimen	55
Falsi crimē quid, & quando committatur	39
Familia	

I N D E X.

Familiæ eriscundæ actio	13		M.	
Finium regundorum actio	ibi.	Magistratus & ministri		6
Fiscus et uxoris dos præferuntur omnibus creditoribus	32	Manumissio quid		27
Furtum quando committatur	41	Manumittere & manumitti qui possint		ibi.
Furtum, rapina, incendium	54	Maritus è religione ab uxore poterat reuocari		50
H.		Matrimonium quid		51
Habitus non facit monachum	54	Matrimoniales causæ		29
Hæredes aut instituendi testamento, aut expressè exhæredandi	24	Matrimonij contractio purè		51
Hæredis institutio, substantia testamenti	ibi.	Matrimonij contractio sub conditione		ibi.
Hæreditas certis causis perditur	24	Matrimonij diremptio		52
Homicidium consulto factum	54	Ministri Iudicij		10
Homicidium & eius pœna	ibi.	N.		
Homicidium in torneamentis commissum	ibi.	Negotiorum gestor		8
Homicidium quotuplex, eiusq; pœna	38	Nemo ex alterius contractu uel delicto conueniendus		14
Homicidium per accidens	54	Non numeratæ pecuniæ exceptio		16
Hypotheca quid	33	Noxalis actio		13
I.		Nuptiæ duplices		18
In facie nemo Reus notandus	42	Nuptiæ incestæ		51
Iniuriæ crimen	41	Nuptiæ licitæ & illicitæ		ibi.
In puniendis delictis ratio quædam adhibenda	55	O.		
Interdicta quid, & quotuplicia	33	Obligatio quid, & quotuplex		35
Iudex delegatus	45	Occultatio & receptatio latronum		41
Iudices ordinarij & delegati	6	Oppignerari quæ res possint		34
Iudices ordinarij	46	Ordines in Ecclesia		44
Iudicium officium	ii. 46	P.		
Iudicium	47	Pacta duplicia		17
Iudicio qui non cogantur	ii	Pactum legis commissoriæ		35
Iudicij stare qui possint	ibi.	Parricidium		54
Iuramentum calumniæ	47	Patria potestas		36
Iuris ignorantia neminem excusat	5	Patriæ potestatis reintegratio		ibi.
Ius humanum unde dependeat	ibi.	Patronorum in libertis iura		22
Ius parochiale	50	Peculatus crimen		40
Ius patronatus	51	Peculium quotuplex		26
L.		Perduellionis crimen		37
Legata & fideicommissa minuuntur	25	Pignus quid		33
Legati	45	Pignus dissoluitur multis modis		34
Legatum quot modis fiat	25	Pignus conuentionale		34
Libertas acquiritur præscriptione xx. annor.	28	Pignus iudiciale		ibi.
Libertini triplices	27	Pignus prætorium		ibi.
Lite pendente nihil innouandum	48	Plagium quid, & quando fiat		39
Litis contestatio	11	Pœnæ Canonica		55
		Pœnæ duplices		37
		Postula		

INDEX.

Postulatio quid	43	Sacrista	43
Potiores in pignore qui habeant	34	Satisfactio	10
Præscriptiones multiples	23	Seditio quid, eiusq; pœna	40
Primicerius	45	Sententia quid	30
Probatio quid	16	Sententia definitiua	ibi,
Probatio fit trifariam	48	Sententia rescinditur multis modis	ibi,
Procurator	46	Sententiæ causa finalis	38
Procuratores duplices	7	Seruitutes duplices	12
Purgatio Canonica	55	Simonia quando committitur	53
Purgatio uulgaris	56	Sortilegi	55
Q.			
Quæstio quid	42	Sportulæ quæ	10
Quando Iudex simul Actor esse potest	53	Stellionatus crimen	41
Quasi probatio est præsumptio	48	Stipulatio quid	35
Qui prior gradu, potior est iure	26	Stupri pœna	54
R.			
Rapina quid, eiusq; pœna	41	Successionum materia	22
Religiosorum status	50	Suffragium	14
Repetundarum crimen	40	Supplicare quando liceat	5
Restitutio in integrum fit in foro eius, contra quem petitur	9	Syndicus	46
Restitutio in integrum quæ, & quando denegetur	ibi,	T.	
Reus remittitur ad locum delicti	37	Testamentorum diuisio & ratio	23
Ritus Ecclesiastici multiples	51	Testamentum imperfectum Codicillus est	25
S.			
Sacramenta, & ritus Ecclesiastici	51	Tutelæ	20
Sacrilegium quid, eiusq; pœna	40	Tutela finitur pubertate	22
V.			
		Tutores suspecti remouentur	21
		Violatio sepulchrorum	39
		Vis & uiolentia	38
		Vsucapio quid	28
		Vsura non multum differt à furto	54

FINIS.

FRANCOFORTI APVD HAEREDES

Christiani Egenolphi Hadamarij.

M. D. LXIII.

1810317

